

Kapadokya Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü
Kent, Çevre ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı

TÜRKİYE’NİN TARAF OLDUĞU İKLİM ANLAŞMALARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ VE OLASI ETKİLERİ

Fatma Meltem Karaman

Yüksek Lisans Tezi

Nevşehir, 2022

TÜRKİYE’NİN TARAF OLDUĞU İKLİM ANLAŞMALARININ KARŞILAŞTIRMALI
ANALİZİ VE OLASI ETKİLERİ

Fatma Meltem Karaman

Kapadokya Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü
Kent, Çevre ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Nevşehir, 2022

TEŞEKKÜR

Çalışmamın yürütülmesi sırasında desteğini esirgemeyen değerli danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Leila Akbarishahabi'ye, katkılarından dolayı Sayın Prof. Dr. Bilal Karabulut'a ve Sayın Doç. Dr. Şafak Oğuz'a, çalışmam sırasında desteğini esirgemeyen aileme, dostlarıma teşekkür ederim.

Fatma Meltem Karaman
Ağustos 2022

ÖZET

KARAMAN, F. Meltem. *Türkiye'nin Taraf Olduğu İklim Anlaşmalarının Karşılaştırmalı Analizi ve Olası Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir, 2022.

Son yıllarda, çevresel kaynakların etkin yönetimi ve iklim değişikliği etkilerinin azaltılması yönünde uluslararası düzeyde, birçok ülkenin katılımı ile sonuçlanan farklı anlaşmalar ve sözleşmeler ortaya konulmuştur. Bu çalışmada, Türkiye'nin de taraf olduğu, yürürlüğe girmiş iklim anlaşmalarının karşılaştırmalı analizinin yapılması ve aralarındaki farklılıkların ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışmada, nitel araştırma yöntemi olarak literatür tarama ve içerik analizi yöntemi kullanılmış, 1985 Ozon Tabakasının Korunması için Viyana Sözleşmesi, 1987 Ozon Tabakasını İncelten Maddeler İlişkin Montreal Protokolü, 1987 BMİDÇS, 1997 Kyoto Protokolü ve 2016 Paris ve 2021 Glasgow İklim Anlaşmaları değerlendirmeye alınmıştır. Araştırma konusu olan protokol, anlaşma ve sözleşmeler genel esasları ile incelenmiş ve birbirleri ile kıyaslanarak karşılaştırmalı analizleri yapılmıştır. Böylece, önemli hususlar ve maddeler içeren bu anlaşma/sözleşmelerin karşılaştırmalı analizi yapılarak iklim değişikliği ile mücadelenin uluslararası hukuk alanındaki gelişme düzeyi ortaya konulmuştur. Karşılaştırma sonucunda her bir sözleşmenin bir öncekinden daha kapsayıcı olduğu ve daha bağlayıcı kurallar içerdiği tespit edilmiş ve iklim değişikliği ile mücadelede uluslararası iş birliğinin arttığına dair bir sonuç gözlemlenmiştir. Ayrıca, sera gazlarının emisyonunun azaltılması, iklim değişikliğinin hafifletilmesi için gerekli ancak yetersiz bir önlem olarak düşünülmekte, bunun yanı sıra, daha başarılı bir adaptasyon süreci için sosyal ve davranışsal düzenlemelere de ihtiyaç olduğu ön görülmektedir.

Anahtar Sözcükler

İklim Değişikliği, İklim Değişikliği ile Mücadele, Ozon Tabakası, Kyoto Protokolü, Paris İklim Anlaşması

ABSTRACT

KARAMAN, F.Meltem. *A Comparative Analysis of International Agreements on Climate Change which Turkey Acceded*, Master's Thesis, Nevşehir, 2022.

In recent years, different agreements and conventions have been put forward at the international level, resulting in the participation of many countries, in order to effectively manage environmental resources and reduce the effects of climate change. In this study, it is aimed to make a comparative analysis of the entered-into-force climate agreements and reveal the differences between them. In the study, literature review and content analysis method were used as a qualitative research method, 1985 Vienna Convention for the Protection of the Ozone Layer, 1987 Montreal Protocol on Ozone Depleting Substances, 1987 UNFCCC, 1997 Kyoto Protocol and 2016 Paris and 2021 Glasgow Climate Agreements were evaluated. Protocols, agreements, and conventions, which are the subject of the research, were examined with their general principles and comparative analyzes were made by comparing them with each other. Thus, the level of development of the fight against climate change in the field of international law has been revealed by making a comparative analysis of these agreements/contracts, which contain important issues and articles. As a result of the comparison, it has been determined that each convention is more inclusive and contains more binding rules than the previous one, and it has been observed that international cooperation in the fight against climate change has increased. In addition, reducing the emission of greenhouse gases is considered a necessary but insufficient measure to mitigate climate change, besides, it is foreseen that social and behavioral adjustments are needed for a more successful adaptation process.

Keywords

Climate Change, Fight against the Climate Change, Ozone Layer, Kyoto Protocol, Paris Climate Agreement

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR DİZİNİ	ix
TABLolar DİZİNİ	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ	xii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	5
1.2. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN NEDENLERİ	19
1.2.1. Doğal nedenler	19
1.2.2. İnsan Faaliyetleri.....	10
1.3. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN ETKİLERİ	12
İKİNCİ BÖLÜM	16
2.1.İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE YÖNELİK ULUSLARARASI ANLAŞMALAR	16
2.1.1. 1985 Ozon Tabakasının Korunması için Viyana Sözleşmesi.....	26
2.1.2. 1987 Ozon Tabakasını İncelten Maddelere İlişkin Montreal Protokolü	26
2.1.3. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi	39
2.1.4. Kyoto Protokolü	37
2.1.5. Paris Anlaşması	49
2.1.6. Glasgow İklim Anlaşması.....	48
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	50
3.1. İKLİM ANLAŞMALARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ	50
3.1.1.Genel Karşılaştırma	50
3.1.2.Amaç Bakımından Değerlendirme	54
3.1.3. Önem Bakımından Değerlendirme	59
3.1.4. Katılımcı Devletler Açısından Değerlendirme	58
3.1.5. Yaptırım Açısından Değerlendirilmesi.....	60
3.1.6. Yasal Bağlayıcılık Açısından Değerlendirilmesi	61
SONUÇ	64
KAYNAKÇA	70
EKLER	87

Ek.1 Viyana Sözleşmesi	87
Ek.2 Montreal Protokolü	97
Ek.3 Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi.....	112
Ek.4 Kyoto Protokolü.....	145
Ek.5 PARİS Anlaşması.....	177
Ek.6 Glasgow Anlaşması.....	193
Ek 7. Orijinallik Raporu.....	202

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AR4	IPCC 4. Değerlendirme Raporu
AR5	IPCC 5. Değerlendirme Raporu
AR6	IPCC 6. Değerlendirme Raporu
BM	Birleşmiş Milletler
BMİDÇS	Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
C40	Kentlerin İklim Liderliği Grubu
CCP	Karbon Saydamlık Projesi/ Programı
CF	Uyum Fonu
COP	Taraflar Konferansı
ÇŞB	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı
DCI	Kalkınma İş birliği
DSİ	Devlet Su İşleri
EBRD	Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası
EDF	Avrupa Kalkınma Fonu
EMFF	Avrupa Denizcilik ve Balıkçılık Fonu
ENPI	Avrupa Komşuluk ve Ortaklığı
ERDF	Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu
ESF	Avrupa Sosyal Fonu
FAR	IPCC Birinci Değerlendirme raporu
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
IPPC	Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli
İDHYYK	İklim Değişikliği ve Hava Yönetimi Koordinasyon Kurulu
NAMA	Ulusal Uygun Azaltma Eylemleri
SAR	IPCC İkinci Değerlendirme Raporu
SECAP	Sürdürülebilir Enerji İklim Eylem Planı
TAR	IPCC Üçüncü Değerlendirme Raporu
UCLG	Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Dünya Teşkilatı
UNCED	Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı

UNEP	BM Çevre Programı
WMCCC	Dünya Belediye Başkanları İklim Değişikliği Birliği
WMO	Dünya Meteoroloji Örgütü
WWF	Dünya Doğayı Koruma Vakfı
YİDEP	Yerel İklim Değişikliği Eylem Planı

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1: İklim Değişikliğinin Kentler Üzerindeki Olumsuz Etkileri (Kuran ve Ataklı, 2020: 342-343)	13
Tablo 2: İklim Anlaşmalarının Amaç Bakımından Karşılaştırılması	55
Tablo 3: İklim Anlaşmalarının Önemi Bakımından Karşılaştırılması	58
Tablo 4: İklim Anlaşmalarının Önemi Bakımından Karşılaştırılması	59
Tablo 5 : İklim Anlaşmalarının Yaptırım Bakımından Karşılaştırılması	61

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: 1751-2001 yılları arasında, insan faaliyetlerinden kaynaklı küresel karbondioksit emisyonlarını (Matthews, 2013).	6
Şekil 2: 1880-2010 yılları arasında sıcaklık seviyesi (Mgbemene vd., 2016: 307)	7
Şekil 3: İklim değişikliğinin doğal nedenleri (Pidwirny, 2006)	9
Şekil 4: Farklı sektörlerin sera gazı emisyonları (Hidalgo vd., 2008).....	11
Şekil 5: İklim değişikli ve insan sağlığı (Maccracken, 2005: 204).....	15
Şekil 6: İklim zirveleri	23

GİRİŞ

Bugün dünyanın karşı karşıya olduğu en büyük çevresel sorunlardan birisi, yaygın olarak kabul edilen iklim değişikliğidir. İklim üzerindeki insan etkisini azaltmak için, 1980'lerin sonundan itibaren Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası kuruluşlar tarafından başlatılan girişimler sonucunda, 1992'de Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS), 1997'de ise Kyoto Protokolü (KP) oluşturulmuştur. 1992 yılında Rio de Janeiro'da düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı, iklim değişikliği sorunu konusunda, uluslararası fikir birliğinin bir yansımasıdır. Zirve sırasında, başlangıçta 166 ülke tarafından imzalanan ve nihayetinde, 21 Mart 1994'te yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) ortaya konulmuştur. Kyoto Protokolü, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin uygulamaya konulması niteliğinde bir protokoldür. Küresel ısınmaya neden olan emisyonların azaltılmasına yönelik ilk küresel taahhüdü temsil etmekte ve iklim değişikliğine ilişkin müteakip uluslararası anlaşmaların temellerini oluşturmaktadır. Protokol 16 Mart 1998'de imzalanmasına rağmen 16 Şubat 2005'e kadar yürürlüğe girmemiştir. Bu iki sözleşme, antropojenik sera gazı emisyonlarını sınırlamak ve azaltmak için yasal önlemler içermektedir. Sonraki yıllarda ise, 12 Aralık 2015'te, 2020 sonrası dönem için iklim değişikliğiyle mücadele ve küresel bir strateji oluşturmak amacıyla, gerekli tüm unsurları içeren ve yasal olarak bağlayıcı bir anlaşma niteliğinde olan Paris Anlaşması'nın metni onaylanmıştır. Yüzyılın sonuna kadar küresel sıcaklık artışını sanayi öncesine kıyasla 2°C'nin altında sınırlamayı hedefleyen bu anlaşma, 22 Nisan 2016 tarihinde, New York'ta düzenlenen Yüksek Düzeyli İmza Töreni'nde Türkiye tarafından imzalanmıştır.

Araştırmanın Problemi

Başta insan olmak üzere tüm canlıların hayatını tehdit eden iklim değişikliği oldukça karmaşık bir süreçtir. Sanayileşmenin artmasıyla birlikte hızlanan ve canlıların hayatını tehdit eden iklim değişikliği yerel/bölgesel önlemlerle önüne

geçilemeyecek bir boyuta ulaşmış ve küresel bir tehdit haline gelmiştir. İklim değişikliğin etkileri küresel ölçekte olup, sadece doğal yaşama ve tabiata değil, insanların günlük hayatını da doğrudan ve oldukça büyük oranda etkilemektedir. Bu kapsamda, son 50 yılda, uluslararası ölçekte, küresel ısınma ve iklim değişikliğin etkilerini azaltmak amaçlı çeşitli zirveler gerçekleşmiş ve sözleşmeler imzalanmıştır. Ancak, çeşitli faktörlerden kaynaklı sözleşmelerdeki taahhütler yerine getirilememiş ve bir sonra zirvede, taahhütlerin uygulanabilirliğine yönelik revizeler yapılmıştır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, iklim değişikliği ile mücadelede önemli rol oynayan ve Türkiye'nin de taraf olduğu sözleşmelerin incelenmesi, birbirleri ile karşılaştırılması, iklim değişikliği ile mücadelenin uluslararası hukuk alanındaki gelişme düzeyinin ortaya konulması ve Türkiye açısından, sözleşmelerde taahhüt edilen maddelerin uygulanabilirliğinin sorgulanması amaçlanmaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada nitel araştırma yöntemi olarak literatür taraması ve içerik analiz kullanılmıştır. Çalışmada, 1985 Ozon Tabakasının Korunması için Viyana Sözleşmesi, 1987 Ozon Tabakasını İncelten Maddelere İlişkin Montreal Protokolü, 1987 Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, 1997 Kyoto Protokolü, 2016 Paris ve 2021 Glasgow İklim Anlaşmalarının iklim değişikliği ile mücadeledeki hükümleri incelenmiştir. Veri kaynağı olarak, belirtilen sözleşme, protokol ve anlaşmaların orijinal içerikleri değerlendirilmiş, aynı zamanda, makale, kitap, rapor ve web siteleri gibi birincil veri kaynaklarından yararlanılmıştır.

Araştırmanın Önemi

Günümüzün en önemli küresel sorunlarından olan, ulusal sınırları aşan ve gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun tüm ulusları etkileyen iklim değişikliğini

önlemek için, ortaya konulan farklı sözleşmeler zaman içerisinde gelişmiş ve her sözleşme bir öncekine göre daha kapsamlı amaç ve içeriği barındırmıştır. Ancak, sonuç olarak, birçok ulus sözleşmelerdeki taahhütler ve vaat edilen hedeflere ulaşmakta zorlanmış ve başarısız olmuştur, böylece, bir sonraki iklim anlaşması uygulanabilirliğe yönelik revize edilmiştir. Bu açıdan, sözleşmelerin birbirleri ile karşılaştırılması ve revize edilen hususların ortaya çıkarılması, iklim sorunlarının çözümüne ilişkin geleceğe yönelik bir vizyonun oluşması ve doğru kararların alınmasına neden olmaktadır. Bu açıdan, bu çalışmanın iklim değişikliği ile mücadelede önemli ip uçları ortaya koyacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Hipotezi

Çalışmanın temel hipotezi, 1985 Ozon Tabakasının Korunması için Viyana Sözleşmesi, 1987 Ozon Tabakasını İncelten Maddeler İlişkin Montreal Protokolü, 1994 BMİDÇS, 1997 Kyoto Protokolü ve 2016 Paris ve Glasgow İklim Anlaşmalarının iklim değişikliği ile mücadelede zaman içerisinde özellikle kapsam ve bağlayıcılık açısından birbirleri ile kıyasla geliştikleri ve her bir sözleşmenin bir öncekinden daha kapsamlı ve bağlayıcı olduğu varsayımı üzerinden gelişmiştir.

Araştırmanın Kapsamı

Çalışma beş bölümden oluşmaktadır; Giriş bölümünde, araştırmanın problemi, amacı, önemi, hipotezi ve yöntemi açıklanmış, ikinci bölümde ise, iklim değişikliği ve iklim değişikliğinin etkileri ortaya konulmuştur. Üçüncü bölümde, iklim değişikliği ile mücadelede dönüm noktası olarak kabul edilen 1985 Ozon Tabakasının Korunması için Viyana Sözleşmesi, 1987 Ozon Tabakasını İncelten Maddelere İlişkin Montreal Protokolü, 1987 BMİDÇS, 1997 Kyoto Protokolü, 2016 Paris ve Glasgow İklim Anlaşmaları incelenmiş ve genel esasları değerlendirilmiştir. Çalışmanın dördüncü bölümünde, belirtilen protokol, sözleşme ve anlaşmaların içerikleri karşılaştırmalı analiz yöntemi ile ele alınmış ve tartışılmıştır. Sonuç bölümünde ise, karşılaştırma sonucunda elde edilen sonuçlar ele alınmış ve öneriler geliştirilmiştir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışmada sadece 1985 Ozon Tabakasının Korunması için Viyana Sözleşmesi, 1987 Ozon Tabakasını İncelten Maddeler İlişkin Montreal Protokolü, 1994 BMİDÇS, 1997 Kyoto Protokolü, 2016 Paris ve 2021 Glasgow İklim Anlaşmaları karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

Bu bölümde iklim değişikliği ve iklim değişikliğinin etkileri incelenmiş, yerel ve küresel boyutta iklim değişikliğiyle mücadele ve bu mücadelede elde edilen sonuçlar açıklamıştır.

1.1. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ

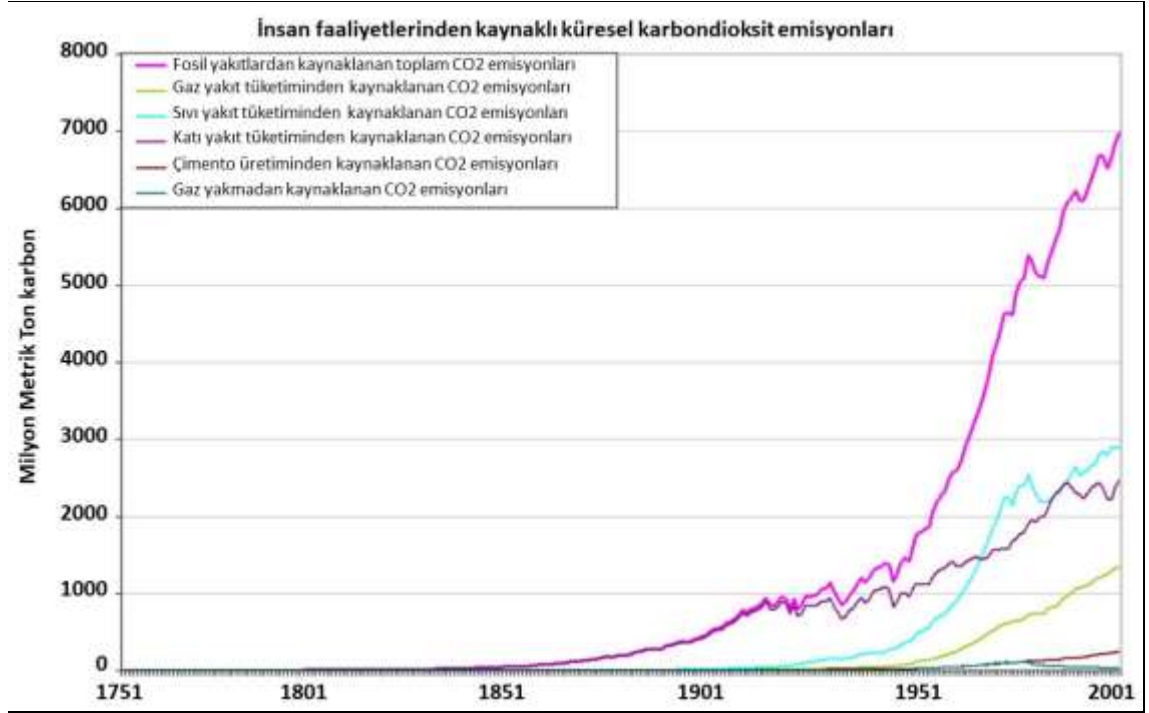
İklim değişikliği sorununun karmaşıklığı sorunun tanımlanmasındaki kavram konusunda da uzun süre kafa karışıklığına sebep olmuştur. İlk önce “küresel ısınma” kavramı olarak ifade edilen sorun müteakip dönemlerde “iklim değişikliği” olarak tanımlanmıştır. Sorunun küresel bir sorun hale gelmesinden sonra ise birçok kesim tarafından “küresel iklim değişikliği” olarak nitelendirilmeye başlanmıştır. Ancak burada dikkat çeken nokta “küresel ısınma” ve “(küresel) iklim değişikliği” kavramlarının tam olarak birbiri yerine kullanılması yanlış bir kullanım şeklidir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki iklim değişikliği çok daha geniş ve kapsamlı bir sürece işaret etmektedir ve küresel ısınma iklim değişikliğine yol açan sorunlardan bir tanesidir. Küresel ısınma kavramı yeryüzünün enerjisi ile tanımlanmaktadır. Yani enerji ve maddenin halinin muhafazası gibi temel fizik yasaları ile tanımlanmaktadır (Doğan, 2020: 1454).

Küresel ısınma son dönemde gündemde çok geniş bir yer tutmuş olsa da küresel ısınmanın kökleri sanayi devrimine kadar uzanmaktadır. Sanayi devriminin fosil yakıt kullanımını artırması, ormanların tahrip edilmesi, sanayileşme, yanlış tarımsal faaliyetler, nüfusun büyük oranda artması ve yanlış kentleşme gibi unsurlar doğal sera etkisinin artması ve nihayetinde atmosferin sıcaklığının normalden daha fazla artması ile sonuçlanması iklim değişikliği olarak tanımlanmaktadır (Türkeş, 2007: 6). Diğer bir ifade ile, ısı enerjisi alan yeryüzünün, yağış rejimi, sellerin yaşanması, su seviyesinin değişmesi, kutuplardaki buzulların erimeye başlaması, artan sıcaklıktan kaynaklı kuraklık

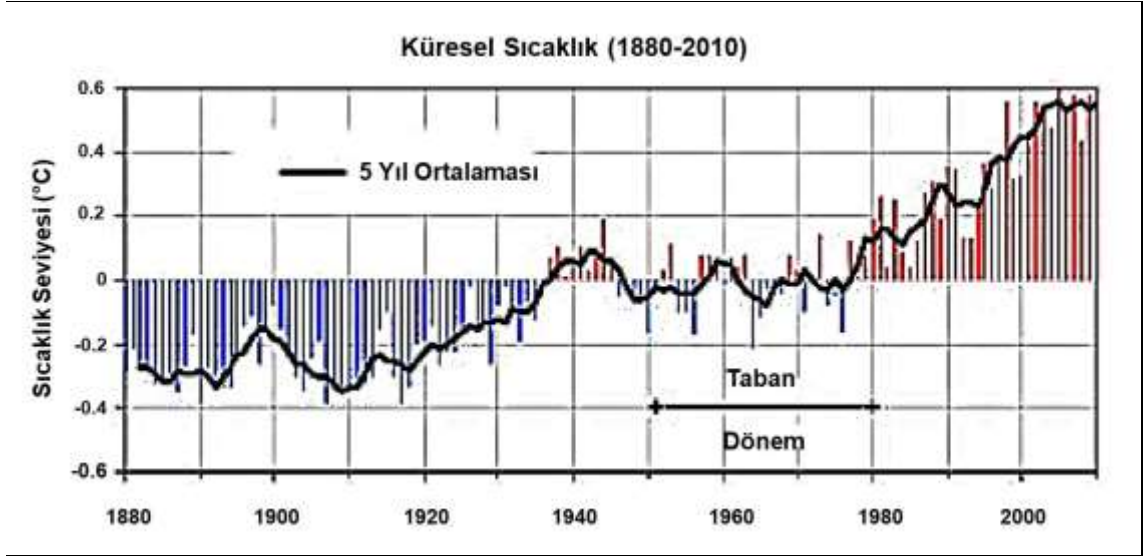
gibi etkileri içermektedir (Doğan, 2020: 1455). Küresel ısınma iklim değişikliğinin bir parçasıdır. İklim değişikliğinin en büyük sebebi insan faaliyetleridir.

Özellikle sanayi devrimi dönemi ile hızlı bir şekilde artan bu süreç son dönemde hem yerel hem de küresel ölçekte etkilerini gözle görünür bir seviyeye çıkarmıştır (Elverdi, 2017: 258). Şekil 1, 1751-2001 yılları arasında, insan faaliyetlerinden kaynaklı küresel karbondioksit emisyonlarını göstermektedir.

Şekil 1. 1751-2001 yılları arasında, insan faaliyetlerinden kaynaklı küresel karbondioksit emisyonlarını (Matthews, 2013).

Karbondioksit (CO₂) seviyeleri, sanayi devriminin başlangıcından itibaren hızlı bir şekilde artmış ve özellikle 1950'li yıllardan itibaren, bu artış daha da hızlanmıştır. Şekil 1'de, pembe çizgi fosil yakıtlardan kaynaklı toplam CO₂ emisyonlarını gösterirken, mavi, mor ve yeşil çizgiler sırayla gaz, katı ve sıvı yakıt tüketiminden kaynaklı CO₂ emisyonlarını göstermektedir. 1800'lerin ortalarından günümüze kadar, sıcaklıklar yaklaşık 1,5 derece yükselmiştir. Şekil 2, 1880-2010 yılları arasında, sıcaklık seviyesini göstermektedir.

Şekil 2. 1880-2010 yılları arasında sıcaklık seviyesi (Mgbemene vd., 2016: 307)

Şekil 2’de görüldüğü üzere, sıcaklık indeksi 1950-1980 yılları arasında baz alınmış ve 5 yıllık ortalama siyah çizgi ile gösterilmiştir. 1880 ile 1930 yılları arasında, sıcaklık seviyesi taban sıcaklığın altında iken, 1980’lerden sonra sıcaklık seviyesi taban sıcaklığın üstüne çıkmıştır. İklim değişikliği, çoğunlukla sanayileşmeyle bağlantılı antropojenik faaliyetler tarafından ortaya çıkan hava sıcaklıklarında kalıcı değişiklik olarak tanımlanabilir. Sıcaklık istatistiklerinde (ortalamaları dahil) uzun vadeli bir değişim ile kendini gösterir. Örneğin, yılın belirli bir zamanı için iklim normalinde (sıcaklık ve yağış için beklenen ortalama değerler) geçen beş yılın değerlerine göre, bir değişiklik olarak ortaya çıkabilir.

İklim değişikliği, doğal denge hızlı bir şekilde bozulmuş ve insan hayatını çok büyük oranda olumsuz bir şekilde etkilemeye başlamıştır. Öyle ki artık normal atmosfer koşullarında büyük değişimler yaşanmaya ve gözlemlenmeye başlamıştır. Kuraklık ve çölleşme, yağış rejiminin olumsuz olarak değişmesi, yağmur dengesinin değişmesi, fırtına, kasırga, hortumlar gibi normal olmayan hava olaylarında artışlar yaşanması, hava olaylarının normalin ötesinde değişiklik görülmesi iklim değişikliğinin en önemli göstergeleridir (Sevim ve Somuncu, 2018: 1264).

İklim değişikliğine ile mücadelede ortaya konulması gereken kavramların başında “iklim” kavramı gelmektedir. Yanlış kanının aksine iklim hava demek değildir. Hava herhangi bir yerde anlık atmosfer olayını tanımlamaktadır ve oldukça değişkendir. Anlık hava olayları iklim değişikliğinin ölçümünde genel veri olmaz. İklim ise dünyanın herhangi bir yerinde uzun zaman boyunca gözlemlenen hava olaylarının değişimlerinin ölçümüdür, anlık değildir. Genel olarak iklimin özelliklerini görebilmek için 30 yıllık periyotlardaki ölçümler baz alınmaktadır.

İklim değişikliği; iklime yönelik verilerin uzun zaman boyunca ölçülen verilerden, iklime ilişkin istatistiki verilerin normalden daha fazla değişim göstermesi şeklinde tarif edilmektedir. (Türkeş, 2007: 5). Bu açıdan iklim değişikliği normal döngüden sapmayı ifade etmektedir. Her ne kadar çeşitli sebeplerden bahsediliyor olsa da geçmiş istatistiki veriler iklim değişikliğine sebep olan başlıca unsurun insan faktörü ve insan faaliyetleri olduğunu açıkça ortaya koymuştur.

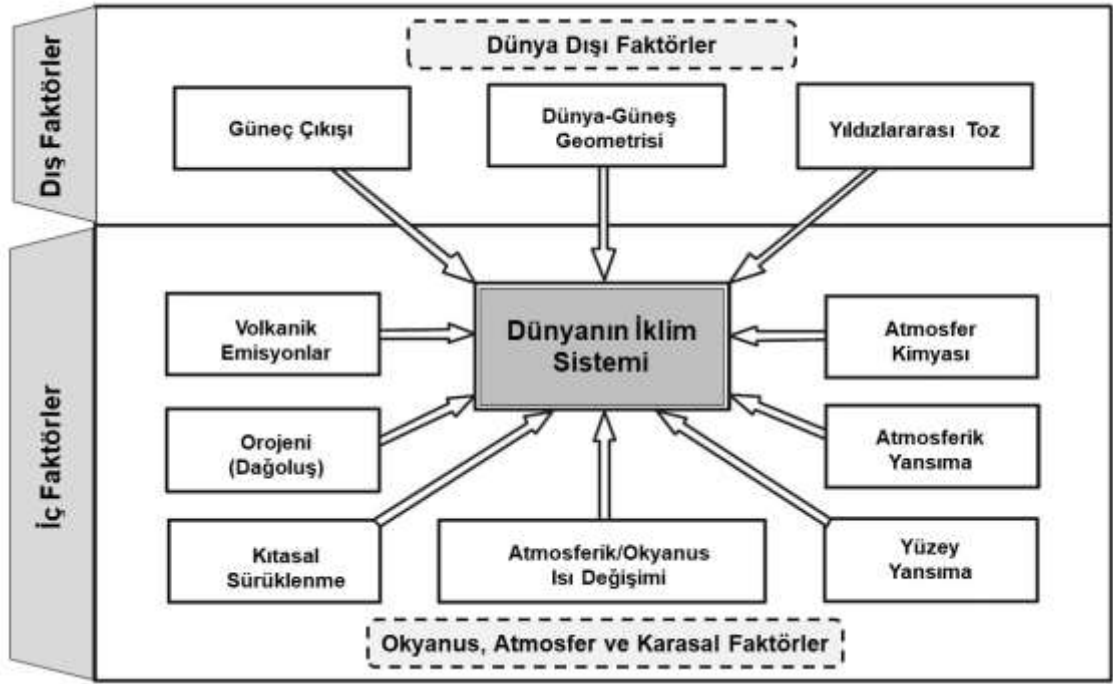
1.2. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN NEDENLERİ

İklim değişikliğinin nedenleri uluslararası tartışmaların ciddi bir konusu olarak bilinmektedir. İklimin değiştiği konusunda fikir birliği olmasına rağmen, nedenleri konusunda ortak bir uzlaşma yoktur. Hem doğal olaylar hem de insan faaliyetlerinin ortalama küresel sıcaklıklardaki artışa neden olduğuna inanılmaktadır. Nedenlerin sadece insanlar olup olmadığı konusunda kesin bir düşünce olmamasına rağmen, artan insan faaliyetlerinin küresel iklim üzerindeki etkilerini kabul etmek gerekmektedir. Bu bağlamda, iklim değişikliğinin nedenleri iki başlık altında incelemek mümkündür:

1. Doğal nedenler
2. İnsan Faaliyetleri

1.2.1. Doğal nedenler

Dünyanın iklim sisteminde değişikliklere yol açan ve iklim değişikliğinin doğal nedenleri olarak tanımlanabilen iç ve dış faktörler Şekil 3’de, göstermektedir.

Şekil 3. İklim değişikliğinin doğal nedenleri (Pidwirny, 2006)

Dış faktörler, dünya dışı sistemlerin etkilerini içermektedir. Örneğin, güneşin çıkışında, dünya atmosferi ve yüzeyi tarafından alınan güneş radyasyonu miktarındaki değişiklikler dünya ısısındaki değişikliklere neden olabilir. İç faktörler ise okyanus, atmosfer ve karasal sistemleri içermektedir. Örneğin, atmosferik gazların konsantrasyonlarındaki değişiklikler, dağ oluşumu, volkanik aktiviteler, yüzey veya atmosferik yansımalarındaki değişiklikler dünya sıcaklığını etkileyebilmektedir. Ancak, iklim değişikliğinin geçmiş dönemleri üzerine yapılan bir araştırmada, belirtilen sadece sınırlı sayıda faktörün iklim değişikliğinden birincil olarak sorumlu olduğunu kanıtlanmıştır. Bu faktörleri aşağıdaki maddelerde özetlemek mümkündür: (Pidwirny, 2006).

- Dünyanın yörünge özelliklerindeki değişiklikler
- Atmosferik karbondioksit varyasyonları
- Volkanik patlamalar
- Güneş enerjisi çıkışındaki değişiklikler

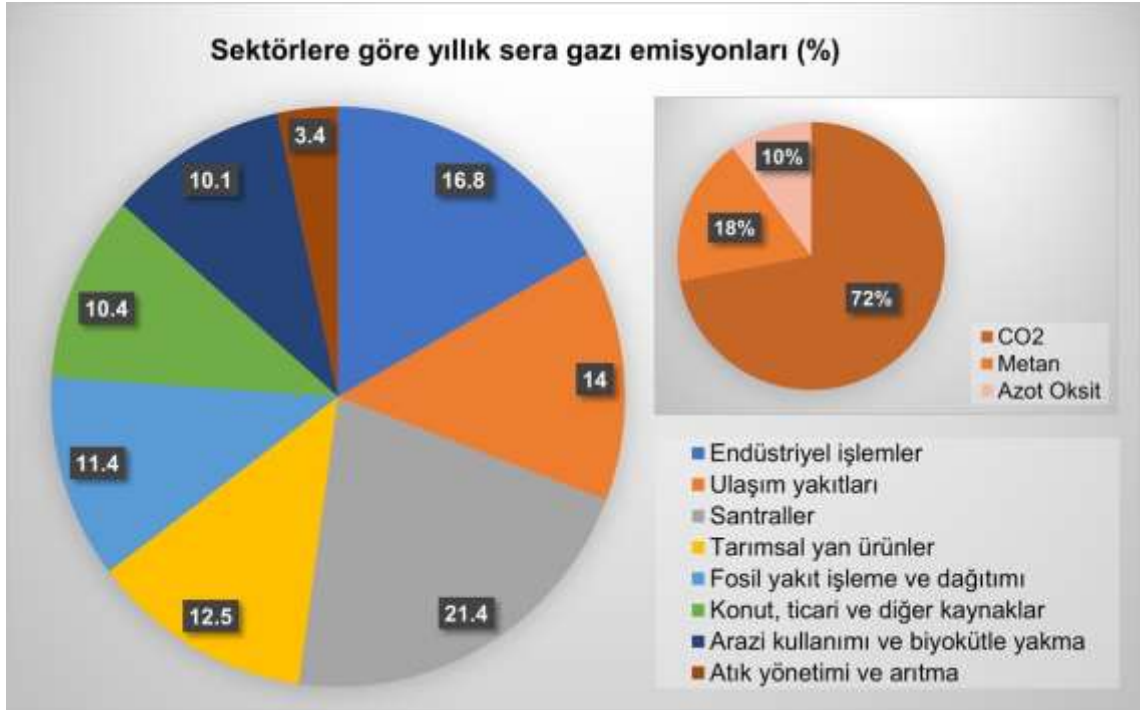
Bu etmenler, iklim değişikliğinin esas olarak doğal etkilerden kaynaklandığı görüşünü desteklemektedirler.

1.2.2. İnsan Faaliyetleri

İklim değışikliğinin birçok sebebi olduğu değlendirilmektedir. Ancak Leggett (2007: 1) tarafından da belirttiği gibi insan faktörü en önemli sebep olarak genel kabul görmüştür. Her ne kadar uzun bir geçmişe sahip olsa da 19. Yüzyılda başlayan sanayi devrimi ve bununla bağlantılı olarak kömür, petrol gibi fosil yakıtların yoğun bir şekilde kullanılması bu etkiyi hızlandırmış ve sanayileşme arttıkça iklim değışikliği hızlanmıştır. Yine sanayide yoğun bir kullanım alanı olan sera gazı salınımının artması iklim değışikliği sorununu tetiklemiştir (Justus ve Fletcher, 2006: 2).

İşin özünde sanayi devrimi sonrasında artan enerji ihtiyacı bulunmaktadır. Sanayileşme ve hızlı kentleşme artan talebi ancak daha çok enerji kullanımı ile karşılayabilmiştir. Fosil yakıtların daha çok kullanılması ise sera gazı salınımının artması ve sonuç olarak iklim dengesinin bozulması sorununu doğurmuştur (Kadıoğlu, 2008: 1).

Şüphesiz, İnsan faaliyetleri atmosferdeki sera gazlarının ve diğer kirleticilerin konsantrasyonlarında artışlara yol açmıştır. Şekil 4, 2000 yılı için sekiz farklı sektörün küresel antropojenik sera gazı emisyonlarını göstermektedir.

Şekil 4. Farklı sektörlerin sera gazı emisyonları (Hidalgo vd., 2008)

Şekil 4'e göre, sera gazı emisyonları %21,4 oran ile santraller, %16,8 oran ile endüstriyel işlemler, %14 oran ile ulaşım yakıtları, %12,5 oran ile tarımsal üretim, %11,4 oran ile fosil yakıt işleme ve dağıtımı, %10,4 oran ile konut ve ticari kullanımlar, %10,1 oran ile arazi kullanımı ve biyokütle yakıtı ve %3,4 oran ile atık yönetimi ve arıtma işlemleri sonucunda ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, sera gazı emisyonlarının %72'si CO₂, %18'i Metan ve %10'u Azot Oksittir.

İklim Değişikliğinin nedenleri konusunda yapılan çalışmaların en önemlilerden bir tanesi de 1988 yılında kurulan ve iklim değişikliği ile ilgili dönemsel raporlar hazırlayan Hükümetler arası İklim Değişikliği Paneli (IPCC)'nin raporlarıdır. İlk defa 1990 yılında yayımlanan raporların sonuncusu 2014 yılında onaylanmıştır. Söz konusu rapor geçmişten bugüne tüm verileri değerlendiren dokümanlardan birisidir. Rapor öncelikle iklim değişikliğinin temel sebebinin insan kaynaklı faaliyetler olduğunu vurgulaması bakımından dikkat çekmektedir. Rapor ayrıca sera gazı salınımının etkisini ortaya koymakta ve atmosferde biriken sera gazının insanlık için yarattığı tehlikeyi ön plana çıkarmaktadır (IPCC, 2014a; IPCC, 2014b).

1.3. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN ETKİLERİ

Sanayi devrimi, hızlı üretim, fosil yakıtların tüketiminin artması, artan nüfus artışı ve kentleşme gibi sebeplerden kaynaklanan iklim değişikliği yerel bir tehdit olmaktan çıkmış küresel bir tehdit haline gelmiştir. Yama misali yerel ve bölgesel tedbirlerin iklim değişikliğinden kaynaklanan sorunları çözemeyeceği anlaşılmış ve sorun küresel çapta ele alınmaya başlanmıştır. İklim değişikliği artık küresel boyutta çevresel ve doğal düzeni bozmaya ve insan yaşamını çok ciddi oranda etkilemeye başlamıştır. Erk'in (2017: 124) de vurguladığı gibi önlem alınmaması hem toprak hem de suları doğrudan etkilemekte ve insan yaşamını ciddi bir şekilde tehdit etmektedir.

İklim değişikliğinin etkileyeceği ile önemli alan su katmanıdır. Sıcaklık artışı dünyadaki su döngüsünü değiştirmekte ve bu döngü değişimi uzun süredir bilim adamları tarafından gözlemlenmektedir. Özellikle bilim adamlarının büyük çoğunluğu sıcaklığın artmasının buzulları erittiğine dikkat çekmekte ve su katmanındaki artış yağış rejimini değiştirmektedir. Nitekim son dönemde küresel ölçekte aşırı yağış, seller ve taşkınlar yaşanması buna bağlanmaktadır. İlginç olan konu dünyanın birçok yerine bu tür sel ve taşkınlar yaşanırken farklı yerlerde de kuraklık yaşanmakta ve mevsimlerin normalleri değişmektedir. Yağış dönemlerinde kuraklık, sıcaklık beklenen dönemlerde aşırı yağışlar yaşanmakta ve doğal denge değişmektedir.

Bunun en büyük ve en olumsuz etkilerinden bir tanesi de tarım ve gıda sektöründe yaşanmaktadır. Mevsimsel dengelerin değişmesi su rejiminin ve toprak kalitesinin değişimi ile sonuçlanmakta ve tarımsal döngüye büyük oranda zarar vermektedir. Ekim ve hasat döngüleri değişmekte, yağış ve sıcaklık durumu tarım döngüsünü bozarak tarım sektöründe büyük krizlere yol açmaktadır. Döngünüz bozulması tarımsal faaliyetlere olan ilgiyi de azaltmaktadır. Bu durum tarım sektörü olduğu kadar hammaddesi tarımsal girdiler olan sanayi sektörünü de olumsuz etkilemekte ve sonuç olarak hem tarım hem sanayi sektörü olumsuz bir şekilde etkilenmektedir.

İklim değişikliğinin tehdit ettiği diğer bir alan ise biyoçeşitliliktir. Biyoçeşitlilik sadece tarım ve hayvancılığı etkilememekte aynı zamanda bölgesel ve küresel ölçekte salgın hastalıklarla da sonuçlanabilmektedir. İklim değişikliği her türlü canlının yaşam döngüsünü değiştirmekte ve canlı türlerinin yaşadığı ekosistemin yapısını bozmaktadır (Doğan vd., 2010: 63). Ekosistemin ve biyoçeşitliliğin değişimi de yukarıda belirtilen tarım sektöründe oluşan olumsuz değişim ve sorunların başında gelmektedir.

Her ne kadar nüfus değişimi ve kentleşme iklim değişikliğine sebep olsa da iklim değişikliği de kentleşme konusunda oldukça büyük sorunlara yol açmaktadır. Aşağıdaki tablo da iklim değişikliğinin kentleşme üzerine etkileri sıralanmıştır. 2050 yılına kadar dünya nüfusunun yaklaşık %75'inin kentlerde yaşayacağı beklentisi (Baysal vd., 2020:3) göz önüne alındığında tehdidin hızla devam edeceği aşıkardır. Diğer yandan bu etkilerin nüfus yapısı üzerinde de etkileri olacağı öngörülmektedir. İklim değişikliğinden doğan kıtlık küresel ölçekte göçlere sebep olacak ve göçlerle nüfus dengesi değişecektir.

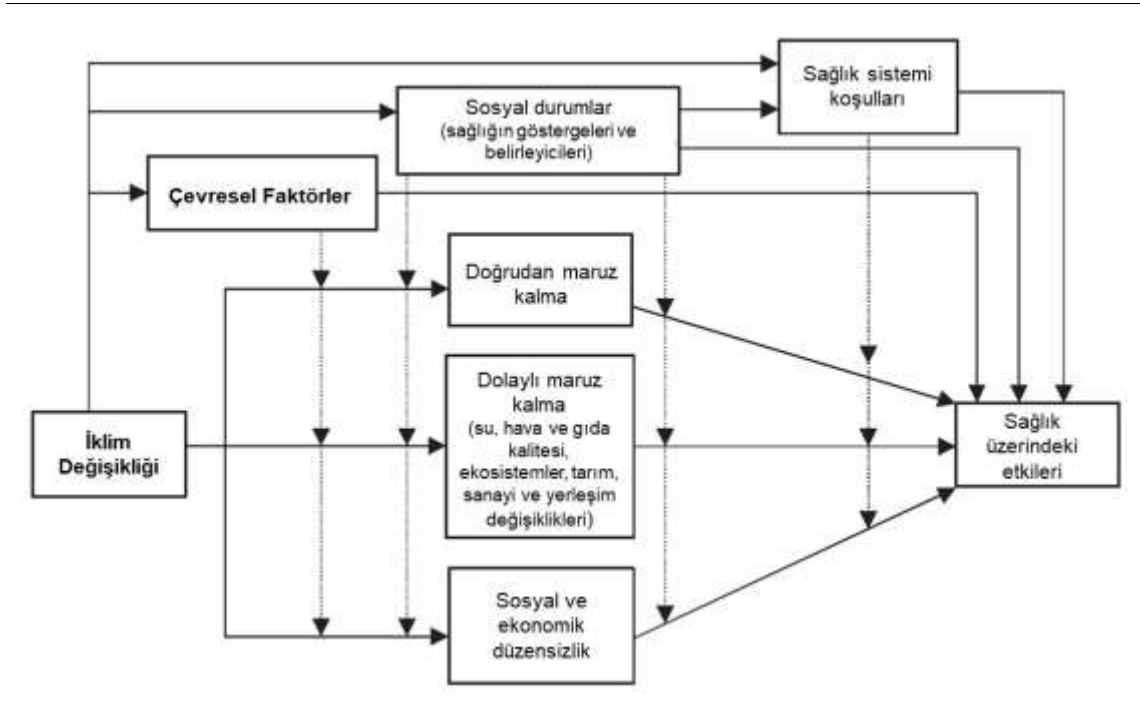
İklim Değişikliği	Etkiler
Sıcaklık değişimi	• Kentsel ısı adası etkisi • Enerji kıtlığı • Hava kirliliği • Su kalitesinin düşmesi ve suya olan ihtiyacın artması • Sıcaklık artışından kaynaklı ölümlerin artması • Uygun konuta sahip olmayan insanların yaşam kalitelerinin düşmesi
Artan Yağış ve Seller	• Yüzeydeki ve yeraltındaki suların kirlenmesi • Temiz su kaynaklarının ve su havzalarının kirlenmesi • Suların kirlenmesi sebebiyle hastalık ve ölümlerin artması • Katı atıkların depolanmasına ilişkin sorunların oluşması • Kentlerdeki ulaşım, ticaret, hizmet, konaklama gibi hizmetlerde oluşan aksamalar • Toplumsal etkinliklerin olumsuz etkilenmesi
Kuraklık	• Yüzeydeki ve yeraltındaki suların kirlenmesi • Temiz su kaynaklarının ve su havzalarının kirlenmesi • Suların kirlenmesi sebebiyle hastalık ve ölümlerin artması • Katı atıkların depolanmasına ilişkin sorunların oluşması • Kentlerdeki ulaşım, ticaret, hizmet, konaklama gibi hizmetlerde oluşan aksamalar • Toplumsal etkinliklerin olumsuz etkilenmesi • İklim göçlerinin başlaması ve yeni yerleşim alanı ihtiyacı • Ekonomik kayıplar • Besin ve su kıtlığı
Şiddetli Rüzgârlar, Kasırgalar	• Elektrik kesintilerinin sıklıkla yaşanması • Temiz su ve atık su sistemlerinde zararlar oluşması • Ölüm ve yaralanmaların sayısında artış, psikolojik rahatsızlıkların artması • Riskli görülen bölgelerin sigorta kapsamından çıkarılması sorunu • İklim göçlerinin başlaması • Ekonomik kayıplar ve maddi hasarlar

Tablo 1: İklim Değişikliğinin Kentler Üzerindeki Olumsuz Etkileri (Kuran ve Ataklı, 2020: 342-343)

İklim değışikliğinin sonuçları konusunda en kapsamlı çalışmalardan birisi olarak yine karşımıza IPCC raporları çıkmaktadır. 2014 raporu 1901- 2011 yılları arasında küresel sıcaklığın 0,9 °C ve yüzey sıcaklığının sanayi devrimi öncesine kıyasla 2 °C daha artış gösterdiğine vurgu yaparak kapsamlı ve katılımcı önlem alınmaması durumundaki tehlikeleri ortaya koymaktadır. Raporda karbondioksit, metan ve diazotmonoksit gazlarının atmosferdeki birikiminin son 800.000 yıllık dönemin en yüksek düzeyde olduğu vurgulanarak bu gazların yarattığı tehlikeye de dikkat çekilmiştir. Rapor ayrıca son 30 yılın 1850 yılından beri yaşanan en sıcak 30 yıl olduğunu vurgulamış ve küresel ısınma da gelinecek noktayı öne çıkarmıştır. Değişiklik ekonomik, sosyal, tarım, kalkınma ve herşeyden önemlisi insan sağlığı üzerinde çok önemli ve ciddi tehlike yaratmaktadır. Raporun en can alıcı noktalarından birisi ise sera gazı salımının ulaştığı noktayı ve sera gazı salınımının yarattığı tehlikeyi vurgulaması ve buna göre tedbir alınması ihtiyacıdır (IPCC, 2014a; IPCC, 2014b).

Raporda ayrıca canlıların ekosistemlerinin ve yine buna bağlı olarak göç yollarının değiştiği, buzulların erime sürecinin arttığı, yağmur rejiminin değiştiği, ormanların hızlı yokolduğu, denizlerdeki canlı türlerinde azalmalar meydana geldiği, başta buğday, mısır gibi ürünler olmak üzere tarımsal ürünlerde önemli oranda azalma görüldüğu ortaya konulmuştur (IPCC, 2014b; REC,2014: 54-55).

İklim değışikliği, insan sağlığı üzerinde geniş ve kapsamlı etkilere sahip olabilecek çevresel koşullara yol açmaktadır. Doğrudan etkiler, sıcaklık, sel, fırtınalar ve kasırgalar gibi doğa afetleri ve bunların bir sonucu olarak ortaya çıkan hastalıklar ve ölümlerdir. Dolaylı etkiler ise, bulaşıcı hastalıkları kolaylaştıran koşullar, tarımsal üretimdeki değişiklikler ve temiz suya erişim zorlulukları gibi ekosistemdeki değişikliklerden kaynaklanan etkilere dir. Ancak iklim değışikliği, kuraklık, sel, kıtlık, salgın hastalıklar ve göç hareketlerinin yol açtığı sosyal ve ekonomik sorunlardan kaynaklı sağlık üzerinde dolaylı etkilere de sahip olabilmektedir (Zacher, 2012: 23). şekil 5, insan sağlığını etkileyen iklim değışikliği döngüsünü göstermektedir.

Şekil 5. İklim değişikli ve insan sağlığı (Maccracken, 2005: 204)

Şekil 5’de görüldüğü üzere, çevresel faktörlerin yanı sıra, bireylerin doğrudan veya dolaylı bir şekilde iklim değişikliği etkilerine maruz kalmaları sonucunda veya sosyo-ekonomik kargaşalardan kaynaklı insan sağlığı etkilenmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2.1.İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE YÖNELİK ULUSLARARASI ANLAŞMALAR

2.1.1. Genel

II. Dünya Savaşı sonrası ulusal güvenlik konularına odaklanan uluslararası toplum, Soğuk Savaş döneminde bu tavrını sürdürse ve Soğuk Savaşın tarafları arasındaki uluslararası politika ve güvenlik alanındaki rekabet devam etse de 1970’li yılların başından itibaren iklim ve çevre konularında uluslararası toplumun rekabet yerine iş birliğine gitme eğilimi içerisinde olduğu gözlemlenmiştir. 1970’li yıllarda yukarıda bahsedilen doğal kaynakların tüketimi sebebi ile çevrenin zarar görmesi tehlikesi ihmal edilmez boyuta gelmiş ve acil önlem ihtiyacı ortaya çıkmıştır (Kaypak, 2011: 23). Özellikle iklim değişikliğinin ekonomiye etkisinin önemli bir seviyeye gelmesi, devletleri daha fazla iş birliğine yöneltmiştir. İklim değişikliğinin küresel etkilere yol açması ve bu sorunla mücadelenin ancak uluslararası toplumun tamamının ortak çabası ile başarıya ulaşabileceği fikri bu konudaki çalışmalarda devletleri bir araya getirmiştir. Sorun, küresel iklim değişikliği ile mücadelede azaltım/uyum kapasitesinin tüm dünya ülkelerinde güçlendirilmesine yönelik stratejilerin geliştirilmesini zorunlu kılmıştır (Elverdi, 2017: 258).

Bu dönem devlet kuruluşları kadar özel şirketler de çevre ve iklim değişikliği konusuna dikkat çekmeye başlamıştır. Roma Kulübü tarafından 1972 yılında MTI Üniversitesi uzmanlarına hazırlatılan “Büyümenin Sınırları” adlı raporda nüfus artışı ve sanayileşmeye bu hızda devam edilmesi durumunda yüz elli yıl içinde dünyanın “yaşanılabilirlik” özelliğinin kalmayacağı iddia edilmiş ve bu sorunun engellenmesi için nüfus artışı ve ekonomik büyüme hızının azaltılması gerektiği iddia edilmiştir (Keleş, 2015: 85).

Devletlere bu konuda yapılan baskı her seviyede ilgi görmüştür. Nitekim 5-6 Haziran 1972 tarihlerinde yapılan Stockholm BM İnsan Çevresi Konferansı (Stockholm Konferansı) bu konuda en geniş katılımlı ve olumlu sonuçları olan

Çalışmaların başında gelmektedir. İsveç'te "Tek Bir Dünyamız Var" sloganı ile 113 devleti bir araya getiren konferans çevre konusunda uluslararası toplumda artan duyarlılığı ortaya koyması açısından önemli bir rol oynamış ve eleştiriden ziyade çözüme odaklanılan bir çalışma olmuştur. Konferansta toplam 86 farklı bildiri sunulmuştur.

Konferansta gelişmiş ve az gelişmiş devletlerin çevreye duyarlılığı ve çevreye verdiği zarar, özellikle de kirlenme konusunda tartışmalar yaşanmıştır. Konferansta, çevre sorunlarının temelinde yer alan kirlenmenin, gelişmiş ölkelerden kaynaklanan "bolluktan doğan" ve az gelişmiş ölkelerden kaynaklanan "yoksulluktan doğan" kirlenme olarak farklı tanımlamaları görölmüştür (Keleş, 2015:68).

Konferans sonunda ilk olarak BM İnsan Çevresi Bildirgesi (Stockholm Bildirgesi) kabul edilmiştir. Stockholm Bildirisinin artan nüfus artışına ve bunun çevreye olumsuz etkilerine odaklandığı; nüfus artış hızının düşürölmesine ilişkin "Yeni Malthus'çu" bir yaklaşım benimsediğı görölmektedir (Keleş, 2015: 88). BMİDÇB bağlayıcı hükümler içermemektedir ancak modern çevre hukukunun en temel belgelerinden birisi olarak kabul görmektedir, çünkü öngördüğü hususlar birçok devlet için hukuku girdi oluşturmuştur. Bildirgesi'nin 21. maddesi zamanla katı hukuk niteliğini kazanmıştır (Pallemaerts, 1997: 614).

Bildirgede "hızlı sanayileşme", "hızlı nüfus artışı", "beslenme yetersizlikleri", "yenilenmesi mümkün olmayan kaynakların tüketimi" ve "çevreye zarar verilmesi" çevreye verilen zarar konusunda temel sebepler olarak vurgulanmıştır. Yıl ve çevre konusundaki bilincin yeni oluşması göz önüne alındığında büyük bir başarı sayılabilecek bu bildiri çevre ve insan konusundaki etkileşim konusunda orta bir yol izlemiştir. Bildiride bir yandan çevreye saygı konusunda devletlerin birbirlerine yönelik sorumlulukları ortaya konarken diğ er yandan da birey ve çevre arasındaki ilişki masaya yatırılmıştır.

Çevre koşulları ele alındığında insanın uygun çevre koşullarında ve eşit bir şekilde yaşama hakkı olduğunu ortaya koyan bu sözleşme gelecek nesillere de

çevreye ilişkin uygun koşulların bırakılması için alınması gereken önlemlere dikkat çekmiştir. Bu tedbirlerin ancak ekonomik ve toplumsal şartların iyileştirilmesi ile elde edilebileceğini ifade ederken, devletler arası eşitsizliğe dikkat çekerek gelişmemiş devletlere finansal yardımın önemini vurgulamıştır (Keleş, 2015: 87-88).

Konferans dünya siyasi ve düşünce yapısı ile yapısı ile uluslararası ilişkiler açısından da yeni ve önemli bir döneme işaret etmiştir. O dönemin uluslararası sisteminin yapısı göz önüne alındığında konferansta çevre hakkının tüm devletlerin ortak sorumluluğu olduğu ve ancak ortak mücadele ile başarıya ulaşılabileceğine yönelik inancın vurgulanması dikkat çekmektedir (Alada, Gürpınar ve Budak, 2012: 93).

Çevre konusunda uluslararası mücadelenin başlaması varsayımı ile konferansın başlama tarihi olan 5 Haziran tarihinin her yıl küresel ölçekte "Dünya Çevre Günü" olarak kutlanılmaya başlanması konferansın önemini ortaya koymaktadır.

Diğer yandan konferans sonunda yayımlanan "BM İnsan Çevresi Bildirgesi" yapılacak eylemlere yönelik olarak bir yol haritası ortaya konmuştur. "İnsan ve Çevresi için Eylem Planı" adında 109 adet öneri içeren bu eylem planı her ne kadar bağlayıcı olmasa da toplumun çevre konusunda acil olarak eyleme geçilmesine gerektiği inancını ortaya koymuştur.

İklim değişikliği ile mücadeleye yönelik gayretler Dünya Meteoroloji Örgütü'nce 1979 yılında organize edilen I. Dünya İklim Konferansı'nda devam etmiş ve iklim değişikliğinden kaynaklanan riskler bu konferansta masaya yatırılmıştır. Konferansta karbondioksit artışı ile fosil yakıtlardan kaynaklanan iklim değişikliğine odaklanılmıştır.

Çevre ve iklim konularında en büyük tehditlerden birisi haline gelen ozon tabakasının delinmesi konusunda acil tedbirler alınması gerekliliği, uluslararası toplumu yeniden harekete geçirmiş ve BM Çevre Programı Yönetim Kurulu'nun

inisiyatifi ile organize edilen Villach Konferansı neticesinde 1985 yılında Ozon Tabakasının Korunması için Viyana Sözleşmesi'nin imzalanması ile sonuçlanmıştır. Yasal bağlayıcılığı olan kontrol ve hedefler öngörmese de Viyana Sözleşmesi uluslararası toplumun ozon tabakasının delinmesinin yarattığı tehdidi kabul etmesi ve acil önlem alınması gerektiğini kabul etmesi açısından çevre ve iklim değişikliği ile mücadelede önemli bir aşamayı teşkil etmiştir.

Nitekim ozon tabakasının delinmesi ve buna bağlı tehditlerin önlenmesi amacıyla yapılan çalışmalar Viyana Sözleşmesinin hemen akabinde devam etmiş ve ozon tabakasını incelten maddelerin kullanılmasının ve üretilmesinin düzenlenmesini ve kontrol edilmesini temin edecek yasal bir mevzuat üzerinde yapılan çalışmalar, Viyana Sözleşmesinden iki yıl sonra 1987 yılında Ozon Tabakasını İncelten Maddeler İlişkin Montreal Protokolü'nün imzalanması ile sonuçlanmıştır.

Aynı dönemde Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (World Commission on Environment and Development) tarafından ismini Komisyon Başkanı ve Norveç Başbakanı Gro Harlem Brundtland'dan dolayı Brundtland Raporu olarak ta adlandırılan "Ortak Geleceğimiz" raporu hazırlanmıştır. Villach Konferansında yapılan öneri ve teklifleri yenilemiş olsa da enerji etkinliği ve yenilenebilir enerji kaynakların kullanılmasının önemli olduğu konusuna özellikle vurgu yapmıştır (Engin, 2010: 75).

BM ÇEVRE PROGRAMI ve Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO) tarafından 1988 yılında Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (Intergovernmental Panel on Climate Change - IPCC) teşkil edilmiştir. BM'ye bağlı olan Panel küresel ölçekte iklim ve iklim değişikliği ilgili değerlendirmeler yapıp raporlar hazırlamakta, iklim değişikliğine dair bilimsel, teknik ve sosyoekonomik çalışmalar yapmakta ve iklim değişikliği ile mücadele için yol haritası sunmaktadır. 195 devletin üye olduğu panelayrıca talep halinde BMİDÇS Taraftar Konferansı ve Bilimsel ve Teknolojik Danışma Yardımcı Organı için de raporlar hazırlamaktadır. Panel, konuyla ilgili uluslararası ve hükümetler arası kuruluşlardan bilim adamları, yöneticiler ve diplomatların bilimsel, teknik, mali katkılarıyla iklim değişikliği

değerlendirme raporları hazırlayan organizasyon olarak tanımlanmaktadır (Cemre, 2005: 3). Panel tarafından hazırlanan Değerlendirme Raporları, insan kaynaklı sera gazı salımları ile iklim değişikliği arasındaki bağı ortaya koymakta ve hazırlanan raporlar küresel ölçekte iklim değişikliğine yönelik en temel referanslardan birisi olarak değerlendirilmektedir.

İklim değişikliği ile mücadelede dönüm noktası teşkil eden çalışmaların birisi de Brundtland Raporu olarak da bilinen 1987 tarihli “Ortak Geleceğimiz” Raporudur. BM Dünya Çevre ve Kalkınma Alt Kurulu tarafından hazırlanan, rapor, devletlerin çevreye yönelik temel sorumluluklarını ortaya koymaktadır. Raporun en önemli vurgusu sürdürülebilirlik kavramıdır. Biyoçeşitlilik ve doğal hayatın korunmasında “sürdürülebilirlik” kavramı ön plana çıkmaya başlamıştır. Raporda, çevreye zararlı olabilecek yatırımların çevreye muhtemel etkilerine yönelik analiz yapılması ve bu konuda önceden tedbir alınmasının önemi vurgulanmıştır. Keleş (2015: 89-90)’in de belirttiği gibi söz konusu belge ile, devletlere sınır aşan doğal kaynaklarla ilgili işbirliğinde bulunmak, muhtemel afetlerle mücadeleye yönelik plan oluşturmak, afetten zarar görebilecek tarafları önceden uyarmak gibi yükümlülükler verilmiştir.

Soğuk Savaşın sona ermesinin uluslararası toplumda yarattığı değişim ve rahatlık ile siyasi ve askeri güvenlik anlayışından diğer güvenlik konulara odaklanılması çevre ve iklim konularındaki küresel mücadelenin hızını artırmıştır. Nitekim Viyana ve Montreal Sözleşmelerinin yarattığı olumlu atmosfer devam etmiş ve ozon tabakasının incelmesinin ve iklim değişikliği, özellikle de küresel ısınmasının ana sebeplerinden birisi olarak gösterilen sera gazı salınımının çevreye olumsuz etkilerinin azaltılması konusunda uluslararası toplum bir araya gelmiştir. Bunda IPCC ve İkinci Dünya İklim Konferansı’nın 1990 yılında iklim değişikliği konusunda küresel bir antlaşma yapılması çağrısının önemi büyüktür. Bu çağrıya yönelik olarak BM Genel Kurulu bir çerçeve sözleşme üzerinde görüşmelere başlamıştır.

Nitekim Hükümetler arası Müzakere Komitesi 1991 yılında ilk toplantısını gerçekleştirmiştir. 1992 yılında Brezilya’nın başkenti Rio’da yapılan ve Rio

Yeryüzü Zirvesi olarak adlandırılan konferans (Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (UNCED) neticesinde öncelikli olarak “Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi” (BMİDÇS) kabul edilmiş ve imzaya açılmıştır. Konferans sonunda ayrıca “BM Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi” ve “BM Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi” de imzaya açılmıştır.

1994 yılında yürürlüğe giren ve temel amacı iklim değişikliklerini özellikle atmosferde meydana gelen hava ve ısı değişimlerini birtakım önlemler vasıtası ile normal seyrine döndürebilmek olan BMİDÇS devletlerin ekonomik faaliyetlerini de etkilediği için zamana yayılan ve her devletin ekonomik seviyesini de gönüne alarak önlem alınmasını öngörmüştür. Sözleşme BM’nin bu sorununa ilişkin farkındalığını gösteren ve BM öncülüğünde geniş bir katılımın sağlandığı en somut çalışma olması açısından önem taşımaktadır. (Öztürk ve Öztürk, 2019: 532)

BMİDÇS’nin asıl hedefi sera gazlarının atmosfere etkileri sonucunda iklim değişikliğini insanlığın geleceği için tehlikeli bir boyuta ulaşmasını engellemek veya belli bir düzeyde sabitlenmesini sağlamaktır. Sözleşme Taraflar Konferansı teşkil etmiş olup tarafların her yıl bir araya gelmesini ve iklim değişikliğine yönelik gelişmeleri değerlendirip alınması gereken önlemleri belirlemesini öngörmüştür. BMİBÇS’nin ilk Taraflar Konferansı (COP1) 1995 yılında Berlin’de yapılırken, 1996 yılında ise BMİDÇS Sekretaryası kurulmuştur.

11 Aralık 1997 tarihinde yapılan 3. Taraflar Konferansında ise çevre ve iklim değişikliği ile mücadelede mihenk taşlarından birisi olma özelliğini taşıyan Kyoto Protokolü imzalanmıştır. Sera gazının azaltılması için bağlayıcı kararlar alan ve 16 Şubat 2005’te yürürlüğe giren sözleşmeyi sera gazı salınımında en büyük paya sahip ABD, Çin, Hindistan gibi devletlerin imzalamamış olsa da bu konuda somut ve bağlayıcı önlemler alması açısından çok kritik bir rol oynamıştır. BMÇDS gereği Kyoto protokolü devletleri gelişmişlik düzeyine göre sınıflandırarak buna göre eylem almalarını öngörmüştür.

2001 yılında Fas'ın Marekeş şehrinde yapılan 7. Taraflar Konferansında, Kyoto Protokolü'nün uygulanması için esasları ortaya koyan Marakeş Anlaşmaları kabul edilmiştir. Rusya'nın taraf olması ile birlikte Kyoto Protokolü 2005 yılında yürürlüğe girmiş ve Montreal'de Kyoto Protokolü tarafları toplantısının ilki yapılmıştır.

Uluslararası seviyede çevre ve iklim değişikliği ile mücadele konusunda yapılan baskı devam etmiş ve nitekim uluslararası toplumun bu konudaki hassasiyeti sonuç vermiş ve BMİDÇS 21. Taraflar konferansında 5 Ekim 2016 tarihinde Paris İklim Anlaşması imzalanmıştır. Sözleşmenin şartı gereği sera gazı salınımlarında en az %55 paya sahip 55 devletin taraf olması üzerine Paris İklim Anlaşması 4 Kasım 2016'da yürürlüğe girmiştir. Kyoto Sözleşmesinden farklı olarak Paris İklim Anlaşması devletleri gelişmişlik seviyesinden bağımsız bir şekilde tasnif etmekte ve buna göre eylem planı öngörmektedir.

Sonuç olarak uluslararası kamuoyunun çevre ve iklim değişikliği ile mücadelesi 1972 Stockholm Konferansı ile başlamış ve nihayet 2016 Paris ve 2021 Galsgow İklim Anlaşmaları ile çok önemli bir aşama kaydetmiştir. Şekil 6, 1992 BMİDÇS'den 2021 Glasgow İklim Anlaşmasına kadar olan önemli iklim zirvelerini göstermektedir.

Şekil 6. İklim zirveleri

Şekil 6'da da görüldüğü üzere, yaklaşık 30 yıllık bir süreci kapsayan bu dönemde, çevre ve iklim konusundaki tehdit ve tehlikenin artmasıyla birlikte, sorunların çözümüne yönelik uluslararası düzeyde iş birliğinin artması gözlemlenmektedir.

Bu bölümde çevre ve iklim değişikliği ile mücadelede kilit rolü oynayan 1985 Ozon Tabakasının Korunması için Viyana Sözleşmesi, 1987 Ozon Tabakasını İncelten Maddeler İlişkin Montreal Protokolü, 1994 BMİDÇS, 1997 Kyoto Protokolü, 2016 Paris ve 2021 Glasgow İklim Anlaşmaları genel esasları ile incelenmektedir.

2.1.1. 1985 Ozon Tabakasının Korunması için Viyana Sözleşmesi

Çevre ve İklim Değişikliği ile mücadeleye ilişkin olarak uluslararası toplumun en önemli çalışmalarından birisi 1972 Stockholm BM İnsan ve Çevre Konferansı olmuştur. BM tarafından organize edilen Stockholm Konferansı, çevre konusunda küresel ölçekte yapılan ilk değerlendirme olması bakımından önem taşımaktadır (Engin, 2010: 74). Konferans, Stockholm'de 5 - 16 Haziran 1972 tarihlerinde "Tek

Bir Dünyamız Var'' sloganı ile 113 devlet bir araya gelerek çevre sorunlarına küresel ölçekte dikkat çekmeyi hedeflemiştir. Konferansta, gelişmiş devletlerin sanayileşme faaliyetlerinin yarattığı çevre sorunları ve bu sorunların kalkınmaya olan etkileri ile geliştirmekte olan devletlerin bu çerçevedeki durumları tartışılmıştır.

Konferans, insanın çevreye yönelik etkilerinin detaylı bir şekilde incelendiği ve çevreyi korumaya ilişkin zorlukların küresel ölçekte gündeme getirildiği ilk konferans olma özelliği taşımaktadır. Konferans sonunda yayımlanan Stockholm Deklarasyonu detaylı normatif prosedürler belirlemekten ziyade çevreye ilişkin kapsamlı hedefler ortaya koymuştur. (Handl) Bildirge, sağlıklı bir çevrenin her insanın hakkı olduğuna dikkat çekilmiştir.

Konferansta BM'nin organları arasında çevreye ilişkin konuların koordinasyonunun sağlanması için BM Çevre Programı (United Nations Environment Programme – BM ÇEVRE PROGRAMI) teşkil edilmiştir. Programın teşkilinden sonra 1970'li yıllar boyunca çevre konusunda düzenlenen birçok faaliyet konunun gündemde kalmasını sağlamıştır (Engin, 2010: 74).

Çevre ve iklim değişikliği konusunda 1970'lü yıllarda ozon tabakasının incelmeye yönelik sorun gündemde daha çok yer tutmaya başlamıştır Tanımlanan ilk tehlike, Concorde gibi süpersonik yolcu uçak filolarından yayılan azot oksit (NOx) emisyonları olmuştur. Ardından NASA, Uzay Mekiği'ndeki roket motorlarından kaynaklanan hidroklorik asit emisyonlarına ilişkin benzer tehlikeye dikkat çekmiştir. 1974 yılında Sherwood Rowland ve Mario Molina ozon tabakasındaki tehlikeye dikkat çeken bir makale yayımlayarak, kloroflorokarbonlardan (CFC'ler) salınan klorun stratosferde ozonda tahribat yaptığı konusunu gündeme getirmişlerdir (Ekici, 2019).

Birleşmiş Milletler Çevre Programı (BMÇP) 1975 yılında "insan yapımı kimyasalların salımı konusunda ulusal ve uluslararası kontrol önerileri için ihtiyaç ve gerekçelerin incelenmesi" çağrısı yapmıştır. 1976 yılında yapılan BMÇP (BMÇP) Yönetim Konseyi toplantısında ise ozon tabakasının incelmeye konusu masaya yatırılmıştır.

Garner'ın (1996: 21) ifade ettiği gibi İngiltere'nin Antarktika kıtasında yaptığı inceleme ve gözlemlerin sonucu olarak 1977 yılından itibaren uluslararası kamuoyunun gündeminde önemli bir çevre sorunu olarak yer almaya başlamıştır. BMÇP ve Dünya Meteoroloji Örgütü (DMÖ) tarafından ozon tabakasının incelleme sürecini periyodik bir şekilde değerlendirmek için "Ozon Tabakası Koordinasyon Komitesi (CCOL)" teşkil edilmiştir. Komite, 1977'de ozon tabakasına ilişkin çalışma yapan uzmanların toplantısına organize etmiş ve toplantı sonucunda BMÇP ve DMÖ tarafından ozon tabakasının delinmesi ile mücadele için bir Eylem Planı hazırlanmıştır.

BMÇP ve DMÖ tarafından oluşturulan uzmanlar heyeti tarafından 1981 yılında "Ozon İncelmesinin Bilimsel Değerlendirmesi" başlıklı bir rapor yayımlanmıştır. Bu dönemde "Ozon Tabakasını İncelten Maddeler" (OTİM) kavramı gündeme gelmiş ve bu maddelerin doğru olarak tespitine yönelik çalışmalar artırılmıştır. OTİM konusunda 1981 yılından itibaren çeşitli devletlerin katılımı ile toplantılar ve görüşmeler yapılmaya başlanmıştır.

1985 yılında Villach (Avusturya)'da "Dünya İklim Programı" adı altında toplanan dünya devletleri iklimde meydana gelen değişimlerin altını çizerek, karbondioksitin iki katına çıkması halinde yerküre deki sıcaklığın 1,5 ile 4 derece artacağı sera gazının sadece karbondioksit ile ölçülemeyeceği kanıtlanarak iklim değişikliğine farklı ve yeni bir ivme kazandırılmıştır.

Konferansta iklim ve çevre değişikliği ile mücadelede kilit rolü oynayan sözleşmelerden birisi olan "Ozon Tabakasının Korunmasına İlişkin Viyana Sözleşmesi" esasları belirlenmiş ve konferansa katılan devletler tarafından imzalanmıştır. Sözleşme genel olarak bir çatı sözleşmesi olarak görülmektedir. Çünkü dünyadaki ozon tabakasını koruma çabaları için önemli bir çerçeve görevi görmektedir (Ekici, 2019: 5).

22 Eylül 1988 tarihinde yürürlüğe giren Sözleşme devletlerin BMÇP Uluslararası Denizcilik Örgütü ve Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (UAEK) ile beraber çalışılmasını öngörmüştür. Sözleşme, BMÇP'nin aracı olduğu bir şekilde

ozon tabakasına yönelik araştırma, bilgi değişimi, teknoloji transferi ve toplumsal bilgilendirme konularını içermektedir (Kayhan, 2013). Bu konularda devletler arasında iş birliği yapılmasını talep eden ve hukuken bağlayıcı olmayan hedefler öngören bir sözleşmedir. Sözleşmeye 198 devlet taraftır.

Sözleşmeye göre (Md. 2, Genel Yükümlülükler Başlıklı) “Taraflar, Sözleşme'nin ve taraf oldukları yürürlükteki protokollerin hükümlerine uygun olarak, ozon tabakasında değişikliğe yol açan veya açabilecek insan faaliyetlerinden kaynaklanan ya da kaynaklanabilecek olumsuz etkilere karşı insan sağlığını ve çevreyi korumak için gerekli tedbirleri alacaklardır.”

Sözleşme taraf devletlerden çeşitli gözlem, araştırma ve devletler arasında bilgi alışverişi ile iş birliği ile insanların ozon tabakası üzerine olumsuz etkilerini takip görevi vermiş ve ozon tabakasına zarar verecek davranışlara karşı yasal veya idari önlem almalarını öngörmüştür. Sözleşme devletlerden, ozon tabakasına zarar veren maddeleri kontrol altına almaları için somut tedbirler almalarını öngörmemiştir. Ancak yükümlülük öngörmemesinden dolayı çerçeve bir sözleşme özelliği taşıyor olsa da müteakip safhalar için bir başlangıç özelliği taşımaktadır ve özellikle BMİÇDS önemli oranda 1985 Viyana Sözleşmesi esaslarından esinlenmiştir (Breitmeir, 1997: 103).

2.1.2. 1987 Ozon Tabakasını İncelten Maddelere İlişkin Montreal Protokolü

Viyana Sözleşmesini her ne kadar uluslararası alanda çevre ve iklim değişikliği ile mücadele konusunda öncülük etmişse de bağlayıcı olmaması sözleşmenin etkinliğini azaltmıştır. Sözleşme özellikle ozon tabakasına ilişkin verilen takibi ve gözlenmesi ile Kloroflorokarbon gazının üretilmesine ilişkin verilerin izlenmesi ve paylaşımına ilişkin devletlerin iş birliğine gitmesini öngörmüş ancak yasal bir bağlayıcılık ortaya koymamıştır. Uluslararası kamuoyunda ozon tabakasının incelenmesine neden olan maddelerin kullanılmasını ve üretilmesini düzenleyecek yasal bir mevzuat hakkında çalışma isteği doğmuştur.

Viyana Sözleşmesi'nin imzalanmasından çok kısa bir süre sonra, 1985 yılı mayıs ayı içerisinde, İngiliz bilim adamlarından teşkil edilen bir grup bilim adamı yapılan gözlemler sonucunda Antarktika kıtasında ozon tabakasının zarar gördüğü sonucuna varmıştır. Hemen akabinde NASA tarafından ozon tabakasının incelmesine ilişkin fotoğraflar yayımlanmış ve böylece ozon tabakasının incelmesine ilişkin tehdit uluslararası kamuoyunda yaygın bir şekilde tartışılmaya başlanmıştır (Duru, 2001: 307).

Tehlikenin uluslararası kamuoyunda önemli bir yer tutması ilgili çevreleri harekte geçirmiş ve 1985 Viyana Sözleşmesinin imzalanmasından kısa bir süre sonra, ozon tabakasını incelten maddelerinin kullanımı ve üretimini kontrol altına almayı hedefleyen bir sözleşmenin hazırlanmasına ilişkin çalışmalar başlatılmıştır. Nitekim 15 Eylül 1987 tarihinde "Ozon Tabakasını İncelten Maddelere İlişkin Montreal Protokolü" imzalanmıştır. Protokol 01 Ocak 1989 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Hali hazırda 198 devletin onayladığı ve ülkenin taraf olduğu Montreal Protokolü iklim ve çevre ile mücadeleye ilişkin hazırlanmış en başarılı uluslararası anlaşmalardan birisi olarak görülmektedir. Protokolün uygulanması sürecinde de önemli aşamalar kaydedilmiş ve katılım sağlanmıştır. Nitekim anlaşmanın hükümlerinin uygulanması amacıyla 1990'da Londra'da gelişmiş devletlerin katkı sağladığı Montreal Protokolü'nün Uygulanması için Çok Taraflı Fon (MLF) kurulmuştur.

Protokolün en önemli özelliği o dönemde henüz bilimsel veriler ışığında kesin olarak kanıtlanmamış olsa da ozon tabakasının incelmesine neden olan maddelerin çok taraflı bir sözleşme ile kısıtlanmasının öngörülmesini sağlamış olmasıdır. Çünkü bu anlayış daha sonraki süreçte oluşturulan sözleşmelerin özellikle de BMİDÇS'nin hazırlanması ve imzalanması sürecinde de önemli rol oynamıştır.

Protokol yapılan bilimsel gözlem verilerine dayanarak Kloroflorokarbon gazı ve bazı halonların üretilmesi ve kullanılmasının azaltılması için önemli bir takvim

ortaya konulmasını amaçlamış ve verilerdeki değişime bağlı olarak takvimin revizesini öngörmüştür.

Protokole devletlere kloroflorokarbon ve halonların azaltılması için iki farklı yükümlülük öngörmüştür. Bu çerçevede protokol öncelikle gelişmiş devletlerin 5 çeşit Kloroflorokarbon gazı kullanımının 1989 yılına kadar 1986 yılı düzeyinde dondurmaya; 1993 yılına kadar %20, 1998 yılına kadar % 30 oranında indirime gitme yükümlülüğü öngörmüştür. Gelişmekte olan devletlere ise bu koşullar için 10 yıl süre verilmiştir. Bu çerçevede protokol devletlere, 1998 yılına kadar Kloroflorokarbon kullanımlarını yarı yarıya azaltma yükümlülüğü vermiştir.

Protokol halonlar konusunda ise, 1992 Şubat ayından itibaren 3 çeşit halon tüketiminin 1986 düzeyinde dondurulması yükümlülüğü öngörmüştür. Ancak, protokol, yaygın bir kullanıma sahip olan ve ozon tabakasının incelmeye en çok sebep olan maddelerden olan Metil chloroform ve karbon tetrachloride için herhangi bir kısıtlama öngörmemiştir (Duru, 2001: 308).

Montreal Protokolüne taraf olan devletler dört farklı gruba ayrılmıştır ve bu gazların üretiminin ve kullanımının sona erdirilmesi için ayrı ayrı takvimler düzenlenmiştir. Daha çok gelişen devletler ağırlıklı olmak üzere bu gazlar soğutma ve iklimlendirme sektörlerinde yaygın bir şekilde kullanılmaktadırlar.

Protokolde öngörülen takvim zaman içerisinde hep güncellenmiştir. Nitekim 1990 yılında Londra, 1992 yılında Kopenhag, 1995 yılında Viyana, 1997 yılında Montreal, 1999 yılında Pekin ve 2007 yılında Montreal'de yapılan toplantılarda takvim güncellenmiş, hatta ozon tabakasının delinmesini önleyecek şekilde yeni maddelerin kontrol edilmesi ve yeni düzenlemeler de kabul edilmiştir.

1990 yılında Londra'da yapılan toplantıda Sözleşmeye yönelik ilk değişiklikler gerçekleşmiştir. Bu toplantıda CFC'lerin, halojenlerin ve karbon tetraklorürün içeren ODS salınımlarının gelişmiş devletlerde 2000; gelişmekte olan devletlerde 2010 senesine kadar tamamen kaldırılması kararı verilmiştir.

İlaveten, metil kloroform listeye eklenmiş ve gelişmiş devletler için 2005; gelişmekte olan devletler için 2015 miadı verilmiştir.

İkinci değişiklik ise 1992 Kopenhag toplantısında yapılmıştır. Bu toplantıda 2004 yılından itibaren gelişmiş devletler için hidrokloroflorokarbonlar (HCFC) safhasını içeren ODS'lerin büyük oranda azaltımı süreci hızlandırılmıştır. Böylece 1996 yılında gelişmiş devletlerde CFC'ler, halojenler, karbon tetraklorür ve metil kloroformun safhalarının tamamen kaldırılması öngörülmüştür. Ayrıca metil tüketimi 1991 seviyeleriyle sınırlandırılmıştır.

1997 Montreal toplantısında yapılan değişiklik ile gelişmiş 2005 yılında gelişmekte olan devletler 2015 yılında metil bromür azaltımını ve gelişmekte olan devletlerdeki HCFC'lerin azaltılması öngörülmüştür. 1999 yılında Çin'in başkenti Pekin'de yapılan toplantıda ise HCFC'lerin üretimi ve ticareti konusunda sıkı kontroller belirlenmiştir. Ayrıca 2004 yılına kadar kademeli olarak azaltılması öngörülen maddeler listesine bromoklorometan maddesi de dahil edilmiştir. 2015 yılında Dubai'de yapılan 27. Taraflar Toplantısı'nda küresel ısınma potansiyeli karbondioksitten 100 ile 1000 kat daha kuvvetli potansiyele sahip florlu sera gazlarından olan hidroflorokarbonların (HFCs) aşamalı azaltımı kararı çıkmıştır (Ekici, 2019: 38).

10-15 Ekim 2016 tarihlerinde Kigali'de yapılan 28. Taraflar Toplantısı ise Montreal Sözleşmesinin uygulanmasında önemli bir adım olarak kabul edilebilecek Kigali değişikliği yapılmıştır. Ozon Tabakasını İncelten Maddeler kullanımının sonlandırılması ve bu gazların yerine sık kullanılan Florlu Sera Gazlarının kontrol altına alınmasını hedefleyen Kigali Değişikliği Montreal Protokolü çerçevesinde kullanımı kontrol altına alınan maddelerin sayısını oldukça artırmıştır ve hidroflorokarbonlar Montreal Protokolü listesine eklenmiştir. Değişiklik ile 18 farklı Hidroflorokarbon sınıfı gazın üretimi ve kullanılmasının aşamalı olarak azaltılması öngörülmektedir.

15 Kasım 2016 tarihli Kigali Değişikliği ile 2040'lu yılların son döneminden itibaren, taraf devletlerin hidroflorokarbonlarda % 80 - 85 oranında azaltıma

gitmesine karar verilmiş ve her bir devlet grubu bir takvim öngörülmüştür. Değişiklikle, 2100 yılı itibariyle küresel sıcaklık artışında 0,5°C'lik bir düşüş sağlanması öngörülmüştür. Kigali Değişiliği 65 taraf devletin onayından sonra 1 Ocak 2019 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Kigali Değişikliği'nin hidroflorokarbonlar sayesinde 2100'de küresel ortalama ısınmayı 0,1 C 'den daha az olacak şekilde başlangıç değerinden 0,3-0,5 C civarında düşüreceği öngörülmektedir. Bu yüzyılda küresel sıcaklığın yükselişini sanayi devriminden önceki seviyelerin 2 °C'nin üstüne çıkarmayı hedefleyen 2015 Paris Anlaşması bağlamında, Kigali Değişikliği (0,2 ile 0,4 C) hükümleri sayesinde önlenebilecek sıcaklık artışı önemli bir aşamadır (Ekici, 2019: 308).

29. Taraflar Toplantısı 20–24 Kasım 2017 tarihlerinde organize edilmiştir. Toplantıda, halon gazlarının önümüzdeki dönemde hangi şartlarda istisna olarak kullanılması gerektiği, enerji verimliliğine yönelik esaslar ve hidroflorokarbonların kullanımından kurtulmak için alınması gereken esaslar ortaya konmuştur.

31. Taraflar Toplantısı ise 4–8 Kasım 2019 tarihlerinde Kanada'nın Montreal'de organize edilmiştir. Trikloroflorometan (CFC-11) dahil, ozon tabakasını incelten tüm maddelerin yasa dışı üretim/tüketiminin tespiti ile bunun engellenmesine yönelik gerekli tedbirlerin alınmasına karar verilmiştir. Toplantıda Ayrıca, Çok Taraflı Fon (MLF) ve diğer bazı konularda da çeşitli konularda kararlar alınmıştır.

Başta Kigali Değişiklikleri olmak üzere zaman içerisinde yapılan değişiklikler ile hedefler daha da somut hale gelmiş ve gelişmiş devletlerin Kloroflorokarbon kullanım ve üretimlerinin 2004 yılına kadar % 30, 2010 yılına kadar % 65, 2015 yılına kadar % 90, 2020 yılına kadar % 99.5 ve 2030 yılına kadar sıfırlamaları öngörülmüştür. Gelişmiş devletlere ise 2015 yılına kadar bu maddelerin üretim ve kullanımının dondurulması ve 2040 yılında sıfırlamaları hedef olarak verilmiştir.

Montreal Protokolü iklim değışikliğı ile mücadelede çok kilit ve önemli bir rol oynamıştır. Mesela, 1990 ve 2010 yılları arasında Montreal Protokolü altında yürütölen çalışmalar ile 135 milyar ton CO₂ eşdeğeri emisyonun atmosfere salınımı engellenmiştir. (CSB, 2018). Protokolün öneminden dolayı, 1995'ten beri protokolün imzalandığı 16 Eylül, "Uluslararası Ozon Tabakasının Korunması Günü" olarak kutlanmaktadır.

Türkiye Montreal Protokolü'nü 19 Aralık 1991 tarihinde onaylamıştır ve Kigali Değışiklikleri hariç o dönemden bu yana Protokole getirilen tüm değışiklikleri kabul etmiştir. Kigali Değışikliğı'nin onay süreci devam etmektedir. Türkiye protokole göre Gelişmekte olan ölkeler (A5) kategorisinde yer almaktadır. 12 Kasım 2008 tarih ve 27052 sayılı Resmî Gazete 'de "Ozon Tabakasını İncelten Maddelerin Azaltılmasına İlişkin Yönetmelik" yayımlanmıştır. Protokol kapsamında öngörölen tüm düzenlemeler Çevre ve Şehircilik Bakanlığı koordinasyonunda yürütölmektedir. Bakanlık bu konuda Ulusal Odak Noktası görevini yürötmektedir.

Söz konusu sözleşme çerçevesinde Türkiye'de 2016 yılında Kloroflorokarbon gazının kullanımı sona erdirilirken, Türkiye 2018 yılından itibaren Kloroflorokarbon ve zorunlu haller dışında halon gazının kullanımının ithal edilmesini yasaklamıştır. Yine sözleşme çerçevesinde yer alan Hidrokloroflorokarbon (HCFC) grubu gazların kullanımının yasaklanmasına yönelik faaliyetler devam etmektedir. Ozon tabakasını incelten maddelerin ithalatı Çevre ve Şehircilik Bakanlığı kontrolünde gerçekleşmektedir. Kigali Değışikliğı çerçevesinde Türkiye birinci grup devlet içerisinde yer almaktadır. Değışiklik yükümlölüklerine göre Türkiye 2024 yılından itibaren Hidrokloroflorokarbon sınıfı gazların üretilmesi ve kullanılmasında düşüşe gitmesi ve 2029 yılına kadar üretim ve tüketimde % 10'luk bir düşüş gerçekleştirmesi gerekmektedir.

2.1.3. Birleşmiş Milletler İklim Değışikliğı Çerçeve Sözleşmesi

1987 Montreal Sözleşmesi ile çevre ve iklim değışikliğı ile uluslararası mücadele konusunda yaşanan ivme Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan yeni

uluslararası ortamda da devam etmiştir. Nitekim 29 Ekim- 7 Kasım 1990 tarihleri arasında Cenevre’de II. Dünya İklim Konferansı düzenlenmiştir. Konferans, küresel ölçekte ısınmanın önüne geçmek amacıyla bir bildiri hazırlanması ve bu bildiriye 137 devlet imza atması açısından önemlidir.

Hemen akabinde ise 178 devletin katılımı ile Brezilya’nın Rio de Janeiro kentinde 3-14 Haziran 1992 tarihlerinde BM Çevre ve Kalkınma Konferansı yapılmıştır. Brundtland Raporu ile gündeme gelen “sürdürülebilir kalkınma” konusu Rio Zirvesi’nin en önemli gündem maddelerinden birisini teşkil etmiştir. Konferansta devletler imzaladıkları belgelerle sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin ana esasları belirlemişlerdir (Kaypak, 2011: 24).

Rio BM Çevre ve Kalkınma Konferansında beş önemli doküman hazırlanmıştır:

- Rio Bildirisi
- Gündem 21 Eylem Planı,
- Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS),
- Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ve
- Orman İlkeleri adı ile anılan dört farklı hukuk belgesi.

Rio Zirvesinde kamuoyuna duyurulan ilk önemli belge “Rio Bildirisi” olarak anılan bildiridir. Sürdürülebilirlik konusuna odaklanan bildiri “İnsanoğlu sürdürülebilir kalkınmaya duyulan ilginin merkezindedir” şeklinde bir ilke benimsemiştir. Bildiri her bir devletin kendi doğal kaynaklarını dilediği gibi kullanma hakkı olduğunu vurgulamış ancak bu çerçevede diğer devletlere zarar vermeme, kuşaklararası adaletin temini ve yoksullukla mücadele konularında işbirliği öngörmüştür. Yine “ortak fakat farklılaşmış sorumluluk” ilkesi ortaya koyarak her bir devlete sürdürülebilir kalkınma konusunda sorumluluklar yüklemiştir. Bu yükümlülükleri ise şu şekilde tanımlanmıştır;

- Sürdürülebilirlikten uzak üretim ve tüketimden kaçınmak,
- Sürdürülebilirlik konusuna doğru nüfus politikası geliştirmek,
- Sürdürülebilirlik konusunda teknoloji ve bilgi aktarımı için gerekli koşulları sağlamak.

Rio Konferansında kabul edilen diğer önemli bir doküman ise “Gündem 21” adı verilen belgedir. Söz konusu belge sürdürülebilir kalkınma, nüfus politikası, tarım politikaları, ormanların korunması gibi konulara odaklanmış ve bu konularla ilgili çeşitli politikalar ortaya koymuştur. Belge “sürdürülebilir kalkınmaya; çevre, ekonomi, kentleşme ve yönetim alanlarındaki etkinliklerle ulaşılabileceği belirtilerek, bu alanlarda yapılması gereken eylemler ortaya konulmuştur” (Bozlağan, 2010: 1020).

İklim değişikliği ile mücadelede genel esasları ve devletlerin yükümlülüklerini ortaya koyan BM çerçevesinde Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) konferans neticesinde kabul edilen en önemli doküman olarak kabul edilmektedir. 1992 yılında 155 devlet tarafından imzalanan ve 21 Mart 1994 tarihinde yürürlüğe giren Sözleşmeye 194 devletin taraftır. Sözleşme devletlerin iklim değişikliği ile mücadelesine yönelik iradelerini koyması açısından önem arz etmektedir.

Sözleşme iklim değişiklerini özellikle atmosferde meydana gelen hava ve ısı değişimlerini birtakım önlemler vasıtası ile normal seyrine döndürebilmeyi hedeflemektedir. Sözleşmenin temel amacı “atmosferdeki sera gazı birikimlerini, iklim sistemi üzerindeki tehlikeli insan kaynaklı etkiyi önleyecek bir düzeyde tutmayı başarmak” şeklinde belirtilmiştir (Sözleşme Atıf md. 2).. Yine sözleşme de “Böyle bir düzeye, ekosistemlerin iklim değişikliğine doğal bir şekilde uyum sağlamasına, gıda üretimini tehdit etmeyecek ve ekonomik kalkınmanın sürdürülebilir şekilde devamına izin verecek bir zaman dahilinde ulaşılmalıdır” ifadesi eklenerek gıda ve üretim konusundaki esaslar ile bağdaştırılmıştır.

Her bir devletin ekonomik koşullarının, gelişmişliğinin ve buna yönelik iklim ve çevreye verdiği zararın farklı düzeyde olması devletlerin alacakları önlemlerin ekonomik etkilerinin de farklı olması ile sonuçlanmasına yol açmaktadır. Bundan dolayı sözleşme 3. Maddesinde temel ilkeler ortaya koymuştur;

- Eşitlik,
- Ortak fakat farklılaştırılmış Sorumluluklar,
- İhtiyatlılık, Sürdürülebilir Kalkınmayı Destekleme Hakkı ve Yükümlülüğü,
- İnsanlığın Ortak Kaygısı
- Serbest Ticaret
- Maliyet Etkinlik

Talu (2015: 199)'nın tanımı ile sözleşmenin temel ilkeleri, sürdürülebilir kalkınmanın desteklenmesi; iklim değişikliği siyasetinde önlemlerin belirlenmesi; devletlerin ulusal kalkınma programlarının içeriğine bu konuda yapılacak eylemlerin dahil edilmesinin sağlanması; iklim sisteminin “eşitlik” temelli ve “ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk” ilkesi uyarınca gelişmekte olan ülkelerin gereksinimleri göz önüne alınarak korunması; iklim değişikliğine karşı önlemlerin en etkili ve en az maliyetli şekilde alınmasının sağlanması olarak özetlenebilir.

Sözleşmede gelişen ve gelişmekte olan devletlere farklı yükümlülükler getirmiştir. Bu açıdan yükümlülükler üç farklı kategoriye ayrılmıştır:

- ✓ Tüm Taraflar için geçerli yükümlülükler
- ✓ Gelişmiş Devletlerin Yükümlülükleri (EK-II Devletler)
- ✓ Gelişmekte olan Devletlerin Yükümlülükleri (EK-I Devletler)

Sözleşme ile Gelişmekte olan devletlere salıma yönelik herhangi bir yükümlülük getirilmemiştir. Gelişmiş ülkeler ise iki ayrı kategoriye ayrılmıştır.

Sözleşme'nin EK-I listesinde yer alan, OECD üyesi devletlerle o dönem pazar ekonomisine geçiş sürecindeki Doğu Avrupa devletleri sera etkisi yaratan gazların salımını 2000 yılına kadar 1990 yılındaki düzeye çekmeyi hedefleyeceklerdir. Sadece OECD devletlerinin yer aldığı EK-II listesindeki devletler ise bu gazların salımında indirim gidecek ve ayrıca gelişmekte olan devletlere öngörülen yükümlülükleri yerine getirebilmeleri için maddi yardım ve teknolojik yardım sağlayacaklardır.

Sözleşmeye taraf devletlere iklim değişikliği tehdidi ile mücadelede genel esaslar ortaya koyan BMİDÇS'de; tüm düzeylerde iş birliği, yasal düzenlemeler, kapasite geliştirme, eğitim ve bilgilendirme, toplumsal farkındalık, katılım sağlama, farklı gruplara farklı materyaller geliştirme gibi anahtar ifadeler de yer almaktadır (ÇŞB, 2020d, s.10).

Sözleşme çerçevesinde sözleşme esaslarını ve uygulamayı takip etmek amacıyla taraf devletlerin katılımı ile "Taraflar Konferansı" icra edilmektedir. Söz konusu konferans sözleşmeye ilişkin hususlarda en yüksek karar verici makam olarak belirlenmiştir. BMİDÇS'nin kabul edilmesinden bu yana Taraflar Konferansları yıllık olarak düzenlenmektedir. Taraflar Konferansları önemli sonuçlar üretmiştir. BU konuda özellikle 2 toplantı öne çıkmaktadır. 1997'de yapılan 3. Konferansta Kyoto Protokolü; 2015 yılında yapılan 21. Konferansta Paris Anlaşması imzalanmıştır (Kartal,2018: 11).

Bu çerçevede Sözleşmeye taraf tüm devletler sera gazı salınımlarına yönelik bilgileri, yürüttükleri politikaları ve yaptıkları en iyi uygulamaları diğer devletlerle paylaşmayı taahhüt etmişlerdir. Sera gazı salınımı yüksek olan devletler için daha sıkı tedbirler öngörülmüş olup sözleşmenin imzalandığı tarihte bu devletlerin sera gazı salınımlarını sekiz yıl içerisinde (2000 yılına kadar) 1990 yılındaki seviyelerine getirmeleri hedef olarak belirlenmiştir. Gelişmiş devletler ise diğer devletlerin öngörülen hedeflere ulaşmalarını sağlamak için mali kaynak ve teknolojik destek sağlama yükümlülüğüne girmişlerdir.

Sözleşmede yer alan “ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk ilkesi” devletleri ve devletlerin gelişmişlik derecesini göz önüne almaktadır. Sözleşme, devletlerin sera gazı envanterini bildirmesi, iklim değişikliğini azaltacak tedbirlerin belirlenmesi, uygulanması ve bildirilmesi, diğer devletlerle iş birliği gibi hususları içermektedir. Sürdürülebilir kalkınma iklim değişikliği ile mücadelede önemli bir etmen olarak görülmektedir. Maliyetler açısından bakıldığında ise Sözleşme, maliyet etkinliği ve en düşük maliyetle en fazla verim elde etmeyi hedef almaktadır.

Sözleşmenin can alıcı noktalarından biri yerine getirilmesi istenen yükümlülükleri beş yılda bir kamuoyuna açıklanmasının istenmesidir. Burada ki amaç hem halkı olaya dahil etmek hem de uluslararası bir platforma konuyu taşımaktır. Sözleşmenin uzun vadeli amacı sera gazlarının miktarını azaltıp iklim değişikliğine yol açmayacak şekilde dengede tutmaktır. Bu uzun vadeli görüşler iklim Değişimleri Paneli (IPCC), Alman Global iklim değişiklikleri Bilimsel Komitesi (WBGU) gibi birimler tarafından sağlanan bilim insanlarınca kararlaştırılmaktadır. Sözleşmenin önemli maddelerinden biri sanayi devletlerindeki emisyon oranını düşürmektir. Sözleşmenin bel kemiğini finansal destek oluşturmaktadır.

Sözleşme gelişmiş devletlere maddi ve teknolojik sorumluluk vermiş, öncü rol oynama görevi yüklemiş ve özellikle de ortak ve farklılaştırılmış sorumluluk öngörmüş olsa da yaptırımdan yoksun görülmektedir. Bundan dolayı, Sözleşme sera etkisi yaratan gazların salımının indirimine yönelik zayıf hükümlere sahip olması ve yetersiz mali ve teknolojik destek sağlaması açısından eleştirilere tabi tutulmuştur (Duru, 2001: 312).

Sözleşmenin I. Taraflar Konferansı, 28 Mart- 7 Nisan 1995 tarihlerinde Berlin'de yapılmış ve Berlin Direktifi kabul edilmiştir. Toplantı da Sekretaryasının Almanya'nın Bonn şehrinde kurulması kararlaştırılmıştır. Ayrıca devletlerin salım indirimine yönelik verilerini değerlendirmek, uygun teknolojiyi geliştirmek ve bu çerçevede iş birliğini sağlamak üzere "Bilimsel ve Teknik Öneriler Yardımcı Organı" ve "Uygulama Yardımcı Organı" adıyla iki yeni organ kurulmuştur. Gelişmekte olan ülkeler için bir yükümlülük getirilmemesiyle, G-7 devletleri ve

Çin'in öncülüğünde başlatılan girişimlerle gelişmekte olan devletlere teknoloji transferi konusunda bir karara varılması toplantıdan çıkan önemli sonuçlardan birisi olmuştur (Duru, 2001: 313).

II. Taraflar Konferansı Temmuz 1996'da Cenevre'de gerçekleştirilmiş ve 134 devletin imzaladığı Bakanlar Bildirgesi hazırlanmıştır. Bildirge, gelişmiş devletlerin 1997'ye kadar sera gazı indirimi konusundaki yükümlülüklerini ortaya koymuştur.

Türkiye, bir OECD üyesi olarak Sözleşme'nin EK-I ve EK-II listelerine dâhil edilmiştir. 2001 yılında Fas'ın başkenti Marakeş'te yapılan VII. Taraflar Konferansı'nda (COP7) alınan 26/CP.7 sayılı Kararla Türkiye'nin diğer EK-I Taraflarından farklı konumu tanınarak, Sözleşmenin EK-II listesinden çıkarılmış ancak EK-I listesinde yer almaya devam etmiştir. Türkiye 24 Mayıs 2004'te 189. Taraf olarak Sözleşmeye katılmıştır.

2.1.4. Kyoto Protokolü

Aralık 1997'de Japonya'nın Kyoto şehrinde yapılan ve geniş bir katılıma sahip BMİDÇS III. Taraflar Konferansı'nda Kyoto Protokolü kabul edilmiştir. Protokol, Rusya'nın 18 Kasım 2004 tarihinde taraf olmasından Doksan gün sonra, 16 Şubat 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Çünkü Protokolün 25. Maddesinde yürürlüğe girme şartı "Ek 1'de yer alan en az 55 ülkenin imzalaması ve bunun Ek 1'de belirtildiği şekliyle 1990 yılının ülke salımlarının en az %55'ine karşılık gelmesi durumunda ve buna uyulduğu tarihten sonraki doksanıncı gün" olarak tanımlanmıştır. 55 ülke şartı İzlanda'nın 23 Mayıs 2002 tarihinde taraf olması ve %55 şartı Rusya'nın 18 Kasım 2004 tarihinde taraf olması ile sağlanmış ve Protokol resmi olarak 16 Şubat 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Sözleşme'nin esaslarını ve amaçlarını benimsemekte ve paylaşmaktadır. Ancak hukuki bağlayıcılık açısından çok önemli farkları bulunmaktadır. BMİDÇS gelişmiş devletlerin sera gazı salımlarını stabil hale getirmek için hedefler ortaya

koymuş ancak hukuki bağlayıcılık öngörmemiştir. Kyoto Protokolü ise bu devletlere hukuki bağlayıcılığı olan yükümlülükler öngörmüştür.

Protokol esas olarak sera gazı salınımının azaltılması ve sınırlandırmasına ilişkin kurallar ve esaslar öngörmektedir. Ayrıca iklim değişikliği sonucunda meydana gelen etkilere uyum sağlanması için de esaslar içermiş ve buna göre kurallar ortaya koymuştur.

Hukuki bağlayıcılık ve yükümlülük açısından Protokol ayrı bir öneme sahiptir. Sera gazı etkilerinin azaltılmasına yönelik diğer sözleşmeler hukuki bağlayıcılık içermeyenken Kyoto'nun farklılık içermektedir (Duru, 2001: 314). Kyoto Protokolü, iklim değişikliği ile mücadele konusunda en kapsamlı uluslararası sözleşme olup hazırlanan raporların sunulması, mali destek, gelişmemiş devletlere teknoloji transferi yapılması gibi kritik konular bu sözleşme çerçevesinde teşkil edilmiştir.

Protokolün en önemli çıktılarından birisi de taraf devletlerin sera gazı salınımlarını sınırlama ve azaltımında sorumluluklarına destej Salım Ticareti, Temiz Kalkınma Mekanizması ve Ortak Uygulama Mekanizmaları kurulması olmuştur (Talu, 2015: 204).

Protokolün de tıpkı BMİDÇS gibi 2 eki bulunmaktadır ve “ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk ilkesi” çerçevesinde devletleri farklı kategoriye alan bir yapıya sahiptir. Birinci Ek'te (EK-A) salınımda en çok paya sahip 6 (Altı) farklı sera gazı ve bu gazların emisyonuna yol açan sektörler bulunmaktadır. 3.Md. ile belirlenen bu esaslara göre EK-I listede belirtilen gelişmiş devletler, 2008 - 2012 döneminde Karbondioksit (CO₂), Metan (CH₄), Hidroflorokarbon (HFCs), Perflorokarbon (PFCs) ve Sülfürheksaflorid (SF₆) gazlarının salımlarını, 1990 yılındaki düzeyin % 5 ve daha altına indirmeyi taahhüt etmektedirler.

İkinci Ek'te (EK-B) Çerçeve Sözleşmesinin ekinde listelenen devletler ve bu devletlere tahsis edilen hedefler bulunmaktadır. EK-I listede yer alan devletlerin, Protokolde belirtilen hedefleri yerine getirebilmek amacıyla kendi topraklarında

iklim değişikliğine sebep olan faktörleri azaltmaya yönelik politika belirlemek ve gerekli tedbirleri almaları öngörülmektedir. Önlemler ve uygulama şekli devletlere bırakılmaktadır.

Protokol, BMİÇDS'nin "ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar" prensibi çerçevesinde devletler arasında yaptığı gruplaşmaya göre gelişmiş devletlere salım azaltılması konusunda bağlayıcı ve daha ağır sorumluluklar öngörmüştür. Protokol EK-I Tarafları için, sera gazı salımına yönelik olarak önemli yükümlölükler ortaya koymuştur. EK-I Tarafları, 38 sanayileşmiş devlet ile AB'yi kapsamaktadır. EK-II devletlerine ise 2008-2012 yıllarını içeren periyotta toplam sera gazı salımlarının 1990 yılı düzeyinin % 5 altına azaltma hedefi öngörmüştür. Yani EK-I devletlerine bireysel hedef koyarken EK-II devletlerine toplu hedef öngörmüştür.

16 Mart 1998 yılında imzaya açılan Kyoto protokolü 1990'daki atmosferdeki karbon emisyonunun %55ine neden olan devletlerin onayını aldıktan sonra ancak 90.günde yürürlüğe gireceği belirtilmiştir (Protokol Md. 26). ABD, Rusya gibi önemli devletlerin sözleşmeyi onaylamaması sözleşmenin yürürlüğe girmesini geciktirmiştir. Nihayet Rusya'nın 2004 yılında taraf olması üzerine 1997 de imzalanan protokol 2005 tarihinde yürürlüğe girebilmiştir. Bugüne kadar Kyoto Protokolü'nü 1990 yılındaki toplam sera gazı emisyonunun % 61,6 gibi yüksek bir oranından sorumlu 150 devlet protokole taraf olmuştur.

Kyoto Protokolü Kapsamında Oluşturulan Organlar şunlardır:

- Temiz Kalkınma Mekanizması İcra Kurulu
- Ortak Yürütme Danışma Komitesi
- Uygunluk Komitesi

Kyoto Protokolü belirlenen amaçlar ve hedefler çerçevesinde farklı mekanizmalar içeren bir yapıya sahiptir. "Esneklik mekanizmaları" adı verilen bu

mekanizmaların sera gazı azaltılma sürecinin ulusal programlarla entegresini amaçlamaktadır. Ancak esneklik mekanizmasının devletlere sağladığı esneklik tartışmalı bir konudur. "Ortak Yürütme", "Temiz Gelişme Mekanizması" ve "Salım Ticareti" şeklinde nitelendirilen gelişmiş devletlere verilen yükümlülükleri kolaylaştırmak için tasarlandığına dair bir inanç bulunmaktadır (Duru, 2001: 338).

Kyoto Protokolü'nde yer alan esneklik mekanizmaları sürdürülebilir kalkınmayla uyum içindedir. Birinci sırada yer alan ve Taraflar Konferansı ile Yürütme Kurulu tarafından yürütülen "Temiz Kalkınma Mekanizması" (Md. 12) EK-B listede bulunan ve EK-I hedefi belirlenen bir devletin emisyon azaltımı için hedef öngörülmemiş ve EK-I listede bulunmayan devlet ile işbirliği yapmasını öngörmektedir. Hedefe ulaşılması durumunda bu devletin "sertifikalandırılmış emisyon azaltma kredisi" kazanması ve kendi koyduğu hedeften düşülmesi öngörülmüştür.

Mekanizmaya dahil olabilmek için Protokole taraf olma ve gönüllü katılım şartı vardır. Mekanizmaya katılan devletlerin emisyon azaltımına ilişkin proje süreci için bir "Ulusal Otorite" kurması beklenmektedir. Mekanizma çerçevesinde tasarlanan projelerinin kalkınmayı desteklemesi ve iklim değişikliği ile mücadeleye ilişkin uzun vadeli kazanımlar öngörmesi gerekmektedir. Ayrıca sürdürülebilir kalkınmaya destek sağlaması beklenen bu projelerin, teknoloji transferi vasıtası ile fosil yakıt tüketiminde azaltma sağlaması ve yoksullukla mücadelede rol oynaması hedeflenmektedir.

Beş safhalı olan ve misafir devletin hazırladığı projeyi ev sahibi devletin "Ulusal Otoritesi" kabul eder ve Yürütme Kurulu onaylama ve tescil sürecini yürütür. Projenin sonunda ise sonuca göre işlemi Yürütme Kurulu tarafından yapılır. Projenin işleyiş süreci izlenerek elde edilen sonuçlar çerçevesinde sertifikalandırılmaya karar verilir.

"Ortak Yürütme Mekanizması" şeklinde nitelendirilen 2. Mekanizma (Md.6)'y göre; gelişmiş devlet diğer bir gelişmiş devlete sağladığı destek neticesinde diğer devlette sağladığı azaltım miktarını kendisine verilen hedeften düşebilecektir.

Böylece gelişmiş devletlerin bütünüyle salım indirimine gitmeden Protokolün gereklerini yerine getirebilmesine olanak tanıyan bir düzenleme özelliği taşımaktadır (Duru, 2001: 338).

Yalnızca EK-I devletler için geçerlidir ve sonucunda “emisyon azaltma kredisi” öngörülmüştür. Enerji, tarım, ulaştırma ve endüstri gibi çok farklı sektörlerde uygulama alanı vardır. Projeyi hazırlayan devlet “yatırımcı devlet”, projenin uygulanacağı devlet “ev sahibi” devlet olarak adlandırılır.

3. olarak “Emisyon Ticareti” adı verilen (Md.17) mekanizma ile EK-I listedeki devletlere EK-B listede öngörülmüş emisyon azaltımı hedefinin bir bölümünün ticaretini yapma imkânı sağlanmıştır. Belirli bir dönemde, emisyonla alakalı maksimum hedef tayin etmiş bir devlet bu dönemde hedeflenenden daha fazla indirim yapabilmiş se aradaki farkı satma imkânı verilmiştir. Satış serbest piyasa koşulları gibi bir ortamda yapılmaktadır.

Esneklik mekanizmaları hem ülkelerin yaptırım gücünü hafifletmekte hem de protokole katılan ülke sayısını arttırmakta idi. Ayrıca uygulanan bu esneklik batılı bazı ülkelerin birbiri ile ticari ortaklık yapmalarını sağlarken emisyon kaçakçılığına da önlem almıştır (Pamukçu, 2006: 191). Taraflar, gerçek emisyon değerlerini ifade eden Yüklenilen Miktar Birimleri yanında, emisyon ticaretinde kullanılmak üzere 1 ton CO₂-eş değeri miktarına eşit emisyon değerlerine denk farklı birimleri kullanma imkânına da sahip bulunmaktadırlar (Tüzer ve Seyhun, 2021: 173).

Mekanizmalar devletlere aynı azaltım oranının başka devlette sağlayarak kendi hedeflerine ulaşma imkânı sağlamaktadır. Gelişmiş devletlerin mali güçlerini gelişmemiş devletler için harcayarak aynı hedefi yakalamaları şeklinde bir yöntem sağlamıştır. Her ne kadar Sözleşme de çok net bir hedef konmuş olsa da Avustralya % 8, İzlanda % 10, Norveç % 4 arttırma hakkı elde etmiştir. Yeni Zelanda, Rusya Federasyonu ve Ukrayna ise mevcut düzeyde kalmayı kabul etmiştir (Tunç, 2019: 50).

2001 senesinde tekrar dünya ülkeleri protokol için bir araya gelmişlerdir. Japonya ve AB'nin katkılarıyla protokol devreye girmiştir. Şartlar esnetilmiş olsa dahi sözleşmenin uygulanmaya başlanması da dünya iklimi için önemli bir adımdır (Özel ve Kılıç, 2011: 155).

Protokolün uygulanmasına ilişkin kurallar ve düzenlemeler 2001 yılında Fas'ın Marakeş şehrinde yapılan BMİÇDS'nin 7. Taraflar Toplantısında kabul edilmiş ve "Marakeş Uzlaşmaları" şeklinde isimlendirilen bu kurallar 2005 yılında Protokol'ün 1. Taraflar Toplantısı'nda onaylanmıştır. Protokolün bağlayıcılığı ve özelliklerinden dolayı sera gazı salınımında önemli rol oynayan ABD, Çin ve Hindistan gibi birtakım ülkeler anlaşmayı imzalamamışlardır. Toplantıda ayrıca esneklik mekanizmalarının uygulama esasları da detaylandırılmıştır.

Protokol 5386 Sayılı Kanunun 5 Şubat 2009 tarihinde TBMM ve 13 Mayıs 2009 tarihinde Bakanlar Kurulu kararı ile katılım belgesini BM'ye sunmuş ve 26 Ağustos 2009 tarihi itibarı ile taraf olmuştur. Protokol kabul edildiğinde BMİDÇS tarafı olmayan Türkiye, EK-I Taraflarının sayısallaştırılmış salım sınırlama veya azaltım yükümlülüklerinin tanımlandığı Protokol EK-B listesine dâhil edilmemiştir. Dolayısıyla, Protokol'ün 2008-2012 yıllarını kapsayan birinci yükümlülük döneminde Türkiye'nin herhangi bir sayısallaştırılmış salım sınırlama veya azaltım yükümlülüğü bulunmamaktadır.

Protokolü'nde, enerji verimliliği, yenilenebilir enerji kaynaklarından enerji üretimi, sera gazı salınımlarının azaltımı, mevcut yutak alanların korunması ve daha da ileri sürdürebilir tarıma destek sağlanmasına ilişkin öneriler ortaya konmuş ve bu konulara ilişkin uyum politikalarının geliştirilmesinin önemine vurgu yapılmıştır. Ancak Kadioğlu (1993: 108) tarafından da belirtildiği şekliyle bu politikalar aslında tüm devletlerin iklim değişikliği ile mücadelede uygulaması gereken temel politikalar olma özelliği taşımaktadır.

Kyoto Protokolü 2008-2012 yıllarını kapsayan ilk döneme ilişkin ortaya konulan hedeflere ulaşamamıştır. 2005 yılında sera gazının etkisi % 15 azaltılması kararı alınsa da sonuç %7,5 oranında olmuştur. ABD, Japonya,

Avustralya ve Kanada gibi gelişmiş ülkeler tarafından reddedilmiştir. Oysa ABD ve Çin gibi gelişmiş ülkeler sera gazının artmasında rol oynayan başlıca devletlerdir. 2007 senesinde Çin en çok sera gazı salınımı yapan ülke olarak 2030 senesinde dünyanın en zengin yirmi altı ülkenin karbon salınımlarını ikiye katlayacak şekilde ilerlemektedir. Bu süper güçlerden özellikle Çin'in kömür tüketimine, ABD'nin petrol çılgınlığına son vermesi gerekmektedir. (Kitapçı, 2017:248) Taraf ülkeler 2008- 2012 sorumluluk döneminde insan kaynaklı sera gazı salınımını 1990 yılı esas alınmak suretiyle %5 düşürmeyi taahhüt etmiş, ancak Avustralya %8, İzlanda %10, Norveç %4 arttırma hakkı elde etmiştir. Yeni Zelanda, Rusya Federasyonu ve Ukrayna ise mevcut düzeyde kalmayı kabul etmiştir (Tunç, 2019: 50).

Sera gazı salımlarıyla ilgili 2. Yükümlülük dönemi 2013-2020 yıllarını kapsamıştır. Protokol 2020 yılında yükümlülüklerini Paris Anlaşması'na devretmiştir.

Ancak Türkiye ve Kyoto Protokolü'nü imzalamayan diğer devletler temel gerekçe olarak ekonominin sekteye uğrayacağını, sera gazı azaltma projelerinin yüksek maliyet gerektirdiğini ileri sürmektedir.

2.1.5. Paris Anlaşması

Bu dönemde yaşanan en önemli gelişmelerden birisi 1992 tarihi Rio Zirvesi'nin 20. yıldönümünde, 20 - 22 Haziran 2012 tarihleri arasında Rio'da yapılan BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı (Rio+20) olmuştur. "İstediğimiz Gelecek" başlığı adı altında kabu edilen dokümanda katılan devletler tarafından çevrenin korunmasına ilişkin tüm faaliyetlere STK'ların katılımı: ekonomik, toplumsal ve çevresel sürdürülebilirlik ile yeni nesillere güzel bir çevre bırakılması ile yoksulluk/açlık ile mücadelenin zorunlu hale getirilmesi konuları öngörülmüştür (Koray, 2012; Rio+20, 2012). Doküman ilave olarak devletler arasında gelişmişlik derecesini azaltacak şekilde diğer devletlere görevler öngörmüştür (Keleş, 2015: 99).

Sürdürülebilir gelişme kavramı: “insan refahını ve sosyal eşitliği sağlarken, çevresel riskleri ve ekolojik kısıtlıları ciddi biçimde azaltan ekonomi” şeklinde tanımlanmıştır. Bu amaca ulaşmak için de “büyümeme” ve “küçülme” ilkelerini benimseyen “Yeşil Ekonomi” anlayışı yaygın şekilde kabul görmüştür. Zirvenin temel hedefleri; “sürdürülebilir kalkınma için yeni sorumlulukların belirlenmesi”, “taahhütlerin koordine edilmesi” ve “sorunlar konusunda tartışma ortamı” yaratmak olarak belirlenmiş ancak bu konularda önemli gelişmeler sağlanamamıştır. Yine de zirve iklim değişikliği tehdidinin küresel ölçekte tanınır hale gelmesi ve biyoçeşitlilik konusunda uzlaşma sağlanması açısından önemli bir gelişmedir (Özcüre, 2014: 49).

Kyoto Protokolünün imzalanmasından sonra BMİDÇS Taraftarlar Konferansı yıllık olarak toplanmaya ve önemli kararlar almaya devam etmiştir. Katar’ın başkenti Doha’da 26 Kasım- 7 Aralık 2012 tarihleri arasında yapılan 18. Taraftarlar Toplantısı Kyoto Protokolünün 31 Aralık 2012’de bitecek olan Birinci Yükümlülük Döneminden sonra, 1 Ocak 2013-31 Aralık 2020 tarihlerini kapsayan 2. Yükümlülük Döneminin başlamasına resmi olarak karar verilmiştir. Toplantıda sosyal dışlanmayı azaltmak için 5 – A formülü ile beş önemli prensip belirlenmiştir:

- Access (Erişim),
- Amplify (Güçlendirme),
- Assistance (Yardım),
- Advocacy (Destekçilik)
- Alternatives (Alternatifler)

Doha Konferansı’nda iklim değişikliği sebebiyle meydana gelen “kayıp ve zararlar” konusu gündeme gelerek literatürde yerini almıştır. Ayrıca iklim değişikliği konusunda mücadele sorumluluğunun sadece gelişmiş devletlerin değil tüm devletlerin sorumluluğu olduğu konusunda mutabakat sağlanmış ve iklim değişikliği ile mücadelenin tüm ülkelerin sorumluluğu olduğu dile getirilmiştir. Konferansta 5 yıl süre ile iklim değişikliği ile mücadelenin İklim Teknoloji Merkezi ve Ağı (BM ÇEVRE PROGRAMI) liderliğinde yürütülmesi kararı alınmış ve

böylece iklim değişikliğiyle mücadelede BM'nin liderlik rolü tüm devletler tarafından açıkça kabul görmüştür (Talu, 2015: 243).

2013 yılında Polonya'nın başkenti Varşova'da yapılan BMİDÇS 19. Taraftarlar Toplantısı (COP19)'nda 2015 yılında Paris toplantısında imzaya açılması öngörülen iklim anlaşmasının ilkeleri ve esasları masaya yatırılmıştır. Bu toplantıda görüşülen en kritik konu sera gazı salımıyla mücadelenin gelişmiş devletler kadar diğer devletlerin de sorumluluğu olduğu prensibine vurgu yapılmasıdır. Ancak, Talu (2015: 246)'nın da vurguladığı gibi gelişmiş devletlerin salım azaltılmasına ilişkin hedeflerini düşürmeleri hayal kırıklığı yaratmış ve toplantıda alınan 2015'ten sonra küresel sıcaklık artışını 2°C üst sınırının altına tutmayı sağlama hedefine ulaşacak kararlı, adil, etik ve bağlayıcı bir iklim rejimi olmaktan oldukça uzak görünmektedir.

Toplantının diğer önemli bir konusu finansal sisteme ilişkindir. Toplantıda "Uzun Vadeli Finans Çalışma Programı" (LTF) ve "Yeşil İklim Fonu" (GCF) konuları görüşülmüş ve finansal sistem konusundaki anlaşmazlığın yeni anlaşma konusunda önemli engellerden biri olduğu konusu ön plana çıkmıştır.

2020 yılında yapılan Lima toplantısında ise yeni anlaşma metninin taslağı ana gündem maddesini teşkil etmiştir. Lima toplantısının en önemli sonucu dünyanın en yüksek karbondioksit (CO₂) salımını yapan ABD ve Çin arasında salımın planlanandan daha erken azaltılması konusunda varılan anlaşmadır. (Mazlum, 2015). Ayrıca gelişmiş ve gelişmekte olan devletlerin yükümlülüklerine ilişkin oldukça sert tartışmalar yaşanmış ve Paris Anlaşmasında da görüleceği gibi gelişmiş devletler salım azaltılmasında gelişmiş ve gelişmemiş devlet sorumluluğunu kaldırmayı hedeflemişlerdir.

Tüm bu gelişmeler ışığında 21. Taraftarlar Toplantısı 30 Kasım-11 Aralık 2015 tarihlerinde Paris'te yapılmıştır. Paris Anlaşması bu toplantıda hazırlanmış ve 22 Nisan 2016 tarihinde New York'ta BMİDÇS'ne taraf devletlerin imzasına açılmış ve 175 devlet tarafından imzalanmıştır. 2020 yılından sonra sona erecek olan Kyoto Protokolü'nün yerine geçerli olması öngörülmüştür. 5 Ekim 2016

tarihinde, küresel sera gazı emisyonlarının %55'ini teşkil eden ve 55 devletin taraf olması üzerine 4 Kasım 2016 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Anlaşma, sera gazı emisyonlarının zirveye çıktığını ve 2050 yılından itibaren sorununu mutlaka çözülmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Anlaşma, sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluğun ortadan kaldırılması bağlamında BMİDÇS'nin uygulamasını geliştirmeyi hedeflemektedir. Anlaşma kapsamında ortaya konulan Eylem Planında öncelikli olarak, küresel ortalama sıcaklık artışının sanayileşme öncesi döneme göre 2°C altında tutulması; ilave olarak ise bu artışın 1,5°C'nin altında tutulmasına yönelik küresel çabaların sürdürülmesi olarak hedeflenmiştir.

Anlaşmada iklim değişikliğinin zararları karşısında uyum kabiliyetlerinin artırılması; iklim direncinin artırılmasına ilişkin faaliyetlerin çoğaltılması, daha düşük sera gazı salımı ile kalkınma sağlanması; iklim değişikliği sebebiyle gıda temininin zarar görmemesi için tedbirler alınması ve iklim değişikliği ile mücadeleye yönelik mali desteğin kesintisiz bir şekilde sağlanması hedefleri ortaya konmuştur.

Anlaşma, küresel ölçekte temiz enerjiye geçişin önemini hatırlatmakta ve bunun elzem olduğunu vurgulamaktadır. Anlaşma çerçevesinde dünyadaki emisyonun yaklaşık %98'inin sebebi olan 189 devletin Ulusal İklim Planı (INDC) sunması küresel mücadelenin devam ettiğinin açık bir göstergesidir.

Anlaşma çerçevesinde devletler 2023 yılından itibaren, emisyon azaltımı, uyum ve sağlanan/alınan destekler konularında sağlanan ilerlemeyi ele almak için 5 yılda bir "küresel durum değerlendirme" zirvelerinde bir araya gelmeyi öngörmüşlerdir.

Anlaşmanın en önemli özelliği devletlerin ortaya koydukları hedefler için yasal yükümlülüklerinin olmasıdır. Bu sebeple devletler yurt içi azaltım önlemlerini devam ettirmek mecburiyetindedirler.

Paris Anlaşması, 2 senede bir sera gazı envanteri ve devletlerdeki konuya yönelik gelişmelerin takip edilmesini içermektedir. Ayrıca, iklim değişikliğinden kaynaklanacak negatif etkilenmelerden kaynaklı zararları tazmin edecek şekilde devletler arasında dayanışmayı öngörmektedir. Anlaşmada; iklim değişikliğinden kaynaklanacak negatif etkilenmelere karşı uyum yeteneğinin ve daha düşük salınım ile ekonomik kalkınmanın sağlanması, gıda üretiminde sorun yaşanmaması ve bu süreçte zarar görülmesi durumunda finansmanın sürdürülmesi ana hedefler olarak ortaya konmuştur. Bu süreçte devletlerin her beş yılda bir Anlaşma'nın ana hedeflerini içeren "Ulusal Katkı Beyanlarını" sunması öngörülmüştür.

Paris İklim Antlaşmasının en ciddi boyutu sistemin tüm ülkelerin katkısına dayanacak şekilde olmasıdır. "Ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ve göreceli kabiliyetler" ilkesi gereğince bütün gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere gerekli sorumluluklar verilmiştir. Anlaşmanın amacı iklim değişikliğinin yarattığı felaketlere karşı ekonomik ve sosyal dayanaklılığının güçlendirilmesidir. Hedef küresel sıcaklığı 2 derecenin altına indirmektir. Uygulama usulleri için oluşturulan çerçeve; azaltım, uyum, teknoloji geliştirme, yenilenebilir kaynak kullanımının artırılması gibi konulardır. Gelişmiş ülkelerin uyarı aldığı en önemli konu mevcut emisyonlarını azaltmaları ve gelişmekte olan ülkelere teknoloji ve maddi yardım yapmaları üzerinedir. 1 yıldan daha az süre de yürürlüğe geçen ilk küresel anlaşmadır (Karakaya, 2016).

Paris Anlaşmasını uygulama taahhüdünde bulunan birçok ülkenin Ulusal Katkı Beyanlarını güncellediği görülmüştür. Başlangıç olarak 1990 yılı itibariyle 2030 yılına kadar "Avrupa Birliği %55, Büyük Britanya %68 ve ABD %43 oranında sera gazı azaltımı" konusunda güvence vermiştir.

Paris İklim Anlaşmasının sera gazı salınımının azaltılması konusunda başarılı olup olmayacağı ABD, Rusya ve Çin'in anlaşmanın yükümlülüklerini yerine getirip getirmemelerine bağlıdır. Nitekim Trump döneminde ABD Paris İklim Değişikliği Anlaşması'ndan çekildiğini ve bu kararını BM'ye hemen

bildireceğini duyurmuştur. 2020’de başkanlık seçimini Biden’nın kazanmasından kısa bir süre sonra ABD tekrar Paris İklim Değişikliği Anlaşması’na taraf olmuştur.

Türkiye anlaşmayı, 22 Nisan 2016 tarihinde, New York’ta düzenlenen Yüksek Düzeyli İmza Töreni’nde 175 ülke temsilcisiyle birlikte imzalamıştır. Türkiye’nin mevcut azaltım taahhüdü, AB ve ABD gibi kesin bir sera gazı azaltımı hedeflemediği açıklanmış olup sadece atmosfere salınan sera gazının artışının azaltımı hedeflediği açıklanmıştır. TBMM’nce “Paris Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun” 7 Ekim 2021 tarihli ve 31621 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Türkiye, Anlaşmaya taraf değildir ancak, 30 Eylül 2015 tarihinde Sözleşme Sekreteryasına 2030 yılına kadar sera gazı salımının referans senaryodan % 18- % 21 oranında azaltmayı öngören ulusal katkı beyanını göndermiştir (ÇŞB, 2020c).

2.1.6. Glasgow İklim Anlaşması

Kasım 2021’de Glasgow’da yaklaşık 200 ülkenin katılımı ile gerçekleşen iklim müzakereleri sonucunda, çevreyi koruma ve sera gazı emisyonlarını azaltmak amaçlı, çeşitli iklim değişikliği çözümlerine ilişkin yeni duyurular ve konular ortaya konulmuştur. Glasgow Anlaşması, Paris Anlaşmasına taraf olan tüm ülkeler tarafından kabul edilmiştir. Anlaşmadaki kararlar, iklim değişikliğine karşı direnç oluşturmak, sera gazı emisyonlarını azaltmak ve her ikisi için de gerekli finansmanı sağlamak için bir dizi maddeden oluşmaktadır. Gelişmiş ülkeler geliştirmekte olan ülkelere yılda 100 milyar dolar maddi destek sağlama taahhüdünü yerine getirmekle yükümlü olmaktadır. Anlaşmada, ülkelere ilk kez, azalmayan kömür enerjisini ve fosil yakıtlar için verimsiz sübvansiyonları aşamalı olarak kaldırmaları istenilmektedir (United Nations, 2021).

Glasgow İklim Anlaşmasında, iklim değişikliğine neden olan sera gazı emisyonlarını azaltmaya yönelik beş talep bulunmaktadır (Birleşmiş Milletler, 2021).

1. Anlaşma, taraflardan 2030 emisyon azaltma hedeflerini yeniden gözden geçirmek ve güçlendirmek
2. Ulusal olarak belirlenmiş katkı ve uzun vadeli stratejileri net sıfır emisyonu adil bir geçişle ilişkilendirmek
3. Uzun vadeli stratejilerin süresini uzatmak ve bunlar hakkında bir sentez raporu hazırlamak
4. 2030'a kadar, sera gazı emisyonlarını azaltmaya yönelik eylemleri hızlandırmak ve süreci kısaltmak
5. Hedefleri CO2 olmayan gazlara, fosil yakıtlara, doğa ve ekosistemlere odaklamak

Paris İklim anlaşmasının devamı niteliğinde olan Glasgov ile Paris iklim anlaşmasına nazaran biraz esnek tutulmuş bu sayede taraf olan ülke sayısı artmıştır. Bu anlaşma ile ülkelere görevler verilmiş, sorumluluklar yüklenmiş, taahhüt alınmış olsa da yaptırımı bulunmamaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. İKLİM ANLAŞMALARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

3.1.1.Genel Karşılaştırma

İklim Değişikliği ile küresel mücadele 1970’li yıllarda başlamış ve günümüze kadar artan bir tempo ile etkin bir mücadeleye dönüşmüştür. Bu süreçte sadece devletler değil, başta BM olmak üzere uluslararası örgütler, Sivil Toplum Örgütleri, akademisyenler, Bilim Adamları, Siyasiler, basın ve yayın kuruluşları da oldukça etkin rol oynamış ve iklim değişikliği ile mücadelede önemli bir aşamaya gelinmiştir.

Bu süreçte çok önemli toplantılar yapılmış; hayati önemde belge ve dokümanlar kabul edilmiş olsa da 1985 Ozon Tabakasının Korunması için Viyana Sözleşmesi, 1987 Ozon Tabakasını İncelten Maddeler İlişkin Montreal Protokolü, 1987 BMİDÇS, 1997 Kyoto Protokolü ve 2016 Paris İklim Anlaşmaları iklim değişikliği ile küresel mücadelede mihenk taşı dokümanlar olarak karşımıza çıkmıştır.

Genel değerlendirme yapılacak olursa tüm bu anlaşma/sözleşmeler birbirlerinin devamı niteliği taşımakta olup her bir anlaşma/sözleşme bir öncekinden daha kapsamlı, daha etkin ve daha bağlayıcı bir özellik teşkil etmiştir. Bir önceki belgelerin uygulamasında karşılaşılan eksik ya da aksaklıklar bir sonrakinde düzeltilmiş ya da bir önceki dokümana dahil edilmeyen içerik bir sonrakine dahil edilmiştir. İklim değişikliğinin sebep ve sonuçları daha iyi analiz edildikçe de her yeni bilimsel bulgu, bir sonraki dokümana yansıtacak şekilde düzen alınmıştır.

İklim değişikliği ile ilgili konferans ve görüşmelerin yoğun ve tartışmalı geçme sebebini, konunun, çevrenin korunması olduğu kadar ülkelerin ekonomisini, teknolojilerini dolayısıyla kalkınmayı ilgilendirmesinde aramak yanlış olmayacaktır. Gelişmekte olan ülkelerin, gelişmiş ülkelerin sanayileşmeyle birlikte oluşan tarihsel sorumlulukları nedeniyle kendilerine finans, teknoloji ve

kapasite desteği vermelerini istemeleri bu çerçevede açıklanabilir. İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Kyoto Protokolü ve Paris Anlaşmaları bu isteğe olanak sağlamaktadır (Birpınar, 2018: 25).

Bahsi geçen bu anlaşmalar ile ülkelere görevler verilmiş, sorumluluklar yüklenmiştir. Ancak Arı ve Aydın (2019: 395) iklim değişikliğiyle mücadele ve uyum konusunda rehberlik etmekten uzak olan bu anlaşmaların yönlendirme açısından da eksik olduğunu iddia etmektedir.

Her bir dokümanın genel özelliklerine bakılırsa karşılaştırmalı analiz açısından daha faydalı olacaktır. 1985 Viyana Sözleşmesi, araştırma, ozon tabakasının sistematik gözlenmesi, CFC üretiminin izlenmesi ve bilgi paylaşımı hususlarında hükümetler arası işbirliğinin sağlanmasını teşvik etmiştir. Çerçeve niteliğinde bir sözleşmedir.

1987 Montreal Protokolü ile dünyadaki CFC atıklarının yüzde 80'ini atmosfere salan imzacı taraflar, bu türden atıklarını yüzyıl sonuna kadar 1986 yılı seviyelerinin yarısına indirmeyi kabul etmişlerdir. Montreal Protokolü, taraflar arasında "ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ilkesi"ni benimseyen ilk çevre antlaşması olup, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için farklı uyum hedeflerine sahiptir.

BMÇS, Montreal Protokolü ile kontrol altına alınamayan bütün sera gazlarını içermektedir. Sözleşme; fosil kökenli enerji kaynaklarının kullanılması sonucunda oluşan gelen ve atmosferde çeşitli zararlı gazların birikip kirliliğe sebep olmasından dolayı iklim sisteminin değişmesine sebep olan etkiyi azaltmayı veya kontrol altında tutmayı amaçlamıştır. Küresel düzeyde çevre sorunlarının çözümü için uluslararası iş birliğini geliştirmeyi amaçlayan süreçte dönüm noktası sayılan BMİDÇS, enerji, ulaştırma, sanayi, tarım, atık ve ormancılık sektörlerinde insan etkinliği sağlamak amacıyla uygulamalar ve yöntemler öngörmektedir.

Sözleşmenin nihai amacı, küresel ısınmaya neden olan atmosferdeki sera gazı birikimlerini, iklim sistemi üzerindeki tehlikeli insan kaynaklı sera gazlarını

önleyecek düzeyde tutmayı başarmaktır. BMİDÇS ile ülkelerin iklim değişikliği sorununu ciddiye almalarını sağlamakla birlikte iklim değişikliği üzerine söz sahibi olabilecekleri bir yapı oluşturulmuştur.

Kyoto Protokolü Karbondioksit (CO₂), Metan (CH₄), Diazotmonoksit (N₂O), Hidroflorokarbonlar (HFCs), Perflorokarbonlar (PFCs) ve Kükürtheksaflorid (SF₆) olmak üzere 6 sera gazıyla ilgilidir. Sözleşme sanayileşmiş ülkelerin sera gazı emisyonlarını stabilize etmeleri yönünde bağlayıcı olmayan bir yükümlülük tanımlamışken, Protokol sanayileşmiş devletlere bağlayıcı sera gazı emisyon sınırlama ve azaltım yükümlülükleri getirmiştir. Kyoto Protokolünün 2005'te yürürlüğe girmesi ile birlikte sanayileşmiş ülkelere sera gazının atmosfere salınımını azaltmaları konusunda yükümlülük getirilmiştir. Küresel iklim değişikliği, Paris İklim Anlaşması ile 2100 yılına kadar sanayi öncesi döneme göre sera gazı salınımını azaltma ve küresel sıcaklık artışını 2 °C'nin altına tutmak amaçlamıştır. Protokol'ün ilk yükümlülük dönemi 2008 yılında başlamış ve 2012 yılında sona ermiştir. İkinci yükümlülük dönemi ise 1 Ocak 2013 tarihinde başlamış ve 2020 yılında sona ermiştir.

Paris İklim Anlaşması, sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluğun ortadan kaldırılması veya etkilerinin azaltılması bakımından BMİÇDS'nin uygulamasını ve küresel çapta geliştirmeyi amaçlamaktadır. Anlaşmanın uzun vadeli hedefi, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı mücadelede başarılı olmak, düşük düzeyde sera gazı emisyonlu üretim ve kalkınmanın gerçekleşmesini sağlamaktır. Ayrıca bu anlaşma ile gıda üretimi ve tedarikinin kesintiye uğrayıp zarar görmesini engellemektir. Bunun yanında düşük miktarda sera gazı salınımı ile birlikte ve ülkelerin kalkınması sırasında ekonomilerinin istikrarlı bir hale getirilmesi hedeflenmektedir.

Paris Anlaşması, sera gazı salımlarını azaltmanın yanında, insan haklarından, göç, kadın, şehir, yerel yönetimler, yerel halk, uluslararası kuruluşlar, sivil toplum, özel sektör, finansman gibi farklı temaları öne çıkararak Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü'nden farklılaşmıştır (Talu, 2018: 29). Diğer yandan Kuran'a göre; Paris Anlaşması

gelişmiş ülkelerin kalkınmasına öncelik veren tavrı ve sorunun kaynağına inmekten uzak hedefleriyle, iklim değişikliğine çözüm bulmak ve bununla mücadele edebilmek veya uyum gösterebilmek konusunda eksiklikleri bulunan bir anlaşmadır. AB'nin iklim değişikliği politikaları, sorunun kabul edilmiş olması ve birtakım yaptırımların hayata geçirilmesi açısından olumlu olsa da, sorununun büyüklüğü ve önemi düşünüldüğünde çözüm üretme konusunda yetersiz kalmaktadır (Kuran, 2019: 68).

Glasgow iklim zirvesinde ilk kez fosil yakıt kullanımı azaltılması kararı alındı. Bu zamana kadar küresel ölçekte 25 iklim zirvesi gerçekleşmiş fakat ilk kez fosil yakıt tüketimi konusunda kararlar alınmıştır. Zengin ülkeler fakir ülkeler için iklim çalışmalarındaki finansman desteğini artırma kararı alınması ile iklim çalışmalarında hedefe ulaşmaya katkı sunması kaçınılmaz olacaktır.

Netice itibariyle Çevre ve iklim değişikliği sorunlarında küresel düzeyde sorumluluk taşıyan uluslararası hem kurum hemen de tüm aktörlerin bir araya gelerek çözüm üretecek stratejiler ortaya koymaları gerekmektedir. Başta Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği ve diğer ülkelerin çevre ve iklim değişikliği ilgili ortak politikalar oluştururken birtakım hesaplar içine girmeden iklim değişikliği ile mücadele sürecinin küresel çapta tüm boyutlarıyla ve kapsamlı olarak değerlendirmesini ve çözüm için ortak bir irade ortaya koymaları gerektirmektedir.

İklim değişikliği ile ilgili uluslararası düzeyde önlem alma süreci incelendiğinde, Kyoto'nun, kimi öncü yönlerinin olduğu anlaşılabacaktır. Örneğin, yine sera etkisi yaratan gazların sınırlandırılmasına ilişkin bir düzenleme olan 1987 Montreal Protokolü ile karşılaştırıldığında, Kyoto Protokolü hükümlerinin gelişmekte olan ülkeler lehine düzenlendiği söylenebilir. "Ortak ama farklılaştırılmış sorumluluk" ilkesinin egemen olduğu Kyoto Protokolü hükümleri, başlangıç aşamasında gelişmekte olan ülkeler için belli bir yükümlülük öngörmemektedir. Oysa 1987 Montreal Protokolü, her ne kadar gelişmekte olan ülkeler için bir geçiş süreci öngörse de, sanayileşmiş ve gelişmekte olan ülkelerin tümü için yükümlülükler getiriyordu (Duru, 2001: 339).

3.1.2.Amaç Bakımından Değerlendirme

1985 Viyana Sözleşmesi (Md.2) taraf devletlerin bu sözleşme ile taraf oldukları diğer yasal sözleşme ya da anlaşmalar hükümlerini de göz önüne alarak, “ozon tabakasında değişikliğe yol açan veya açabilecek insan faaliyetlerinden kaynaklanan ya da kaynaklanabilecek olumsuz etkilere karşı insan sağlığını ve çevreyi korumak için gerekli tedbirler almalarını hedeflemektedir”. Bu açıdan bakıldığında somut bir hedef koymamış ve hangi faaliyetler olduğunu açıkça belirtmemiş olsa da böyle bir hedefin ortaya konması ile ozon tabakası ile mücadele için önemli bir gelişme sağlanmıştır.

1987 Montreal Protokolü 1985 Viyana Sözleşmesi ile aynı amacı taşısa da somut hedefler öngörmesi açısından oldukça önemli bir aşamayı temsil etmektedir. Sözleşme ozon tabakasının incelmesine neden olan kloroflorokarbon ve halonların azaltımını somut hedefler öngörerek bir takvime bağlamıştır. Protokol ayrıca gelişmiş ve gelişmekte olan devletler ayrımı yaparak devletlere farklı hedefler vermiştir. Bu açıdan 1985 Viyana Sözleşmesine kıyasla oldukça somut hedefler taşımaktadır. Wells (1996: 46) tarafından da vurgulandığı gibi ozon tabakasına en çok zarar veren ve dünyada yaygın bir kullanıma sahip Methyl chloroform ve carbon tetrachloride maddelerinin protokole dahil edilmemesi Protokolün önemli eksikliklerinden birisi olarak kabul edilebilir.

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çevre Sözleşmesinin nihai amacı insan kaynaklı atmosferdeki sera gazı oluşum ve birikimini, iklim sistemi üzerindeki etkiyi önleyecek bir düzeyde tutmaktır.

Kyoto protokolü de Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Sözleşmesine ek olarak atmosfer yüzeyindeki sera gazı oranının, iklime tehlikeli yaratmayacak seviyede dengede kalmasını amaçlamıştır. Hükümetler arası İklim Değişikliği Paneli, 1990 öncesi sera gazı yoğunluğuna ulaşmayı amaçlamıştır.

Paris Anlaşmasında gelişmiş devletler salım azaltılmasında gelişmiş ve gelişmemiş devlet sorumluluğunu kaldırmayı hedeflemişlerdir. Anlaşma, sera gazı emisyonlarının zirveye çıktığını ve 2050 yılından itibaren sorununu mutlaka çözülmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Anlaşma, sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluğun ortadan kaldırılması bağlamında BMİDÇS'nin uygulamasını

geliştirmeyi hedeflemektedir. Anlaşma kapsamında ortaya konulan Eylem Planında öncelikli olarak, küresel ortalama sıcaklık artışının sanayileşme öncesi döneme göre 2°C altında tutulması; ilave olarak ise bu artışın 1,5°C'nin altında tutulmasına yönelik küresel çabaların sürdürülmesi olarak hedeflenmiştir.

Glasgow Anlaşması iklim değişikliğine karşı direnç oluşturmak, sera gazı emisyonlarını azaltmak ve her ikisi için de gerekli finansmanı sağlamak için bir dizi maddeden oluşmaktadır. Gelişmiş ülkeler geliştirmekte olan ülkelere yılda 100 milyar dolar maddi destek sağlama taahhüdünü yerine getirmekle sağlanarak iklim çalışmalarına hız vermek amaçlanmıştır. Anlaşmada, ülkelere ilk kez, azalmayan kömür enerjisini ve fosil yakıtlar için verimsiz sübvansiyonları aşamalı olarak kaldırmaları istenilerek fosil yakıt tüketimini ve özellikle kömür kaynaklı yakıt tüketiminin azaltılması hedeflenmiştir.

Karşılaştırma Unsuru İklim Anlaşması	Amaç
Viyana Sözleşmesi	Ozon tabakasında değişikliğe yol açan veya açabilecek insan faaliyetlerinden kaynaklanan ya da kaynaklanabilecek olumsuz etkilere karşı insan sağlığını ve çevreyi korumak için gerekli tedbirler alınmasını sağlamak
Montreal Protokolü	Ozon tabakasını incelten maddelerin çok taraflı bir anlaşma temelinde kısıtlanmasını sağlamak
Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çevre Sözleşmesi	İnsan etkinliklerinden oluşan sera gazı salımını tehlikeyi önleyecek düzeyde tutmayı başarmak
Kyoto Protokolü	Belirlenen ülkelerin 2008-2012 yılları arasındaki ilk taahhüt döneminde, sera gazı salımını toplamını 1990 yılındaki düzeyin % 5 altına düşürmek
Paris Anlaşması	Küresel sıcaklık artışını 2 °C'nin altında tutmak, mümkünse 1,5 °C ile sınırlandırmak, iklim değişikliğinin zararları karşısında uyum kabiliyetlerinin artırılması; iklim faaliyetlerin çoğaltılması, iklim değişikliği ile mücadeleyle yönelik mali desteğin kesintisiz bir şekilde sağlanması hedeflenmiştir.
Glasgow Anlaşması	Sözleşmenin nihai hedefi ile uzun vadeli küresel hedefine ulaşma yolunda mevcut çabalar ve yol haritaları arasındaki ayrılıkları ele alma amacıyla azaltım, uyum ve finansman desteğini sağlamak, Küresel ortalama sıcaklıktaki artışı endüstriyel dönem öncesi seviyelere göre 2°C'nin çok altında tutmak ve sıcaklık artışını endüstriyel dönem öncesi seviyelerin 1,5 °C üzerinde sınırlamak, Paris Anlaşmasının hedeflerine yönelik ilerlemeye katkıda bulunmak için toplumun tüm aktörleri, sektörler ve bölgeler arasında teknolojik ilerleme dahil olmak üzere yenilikçi iklim eylemi konusunda uluslararası iş birliğini sağlamak

Tablo 2. İklim Anlaşmalarının Amaç Bakımından Karşılaştırılması

3.1.3. Önem Bakımından Değerlendirme

1985 Viyana Sözleşmesi her ne kadar bağlayıcı ve yasal yükümlülükler öngörmese de ozon tabakasının korunması konusunda uluslararası toplum nezdinde ve uluslararası toplumun işbirliği yaptığı bir çerçeve sözleşme olması açısından oldukça önemlidir.

1987 Montreal Protokolü 1985 Viyana Sözleşmesi ile başlayan ve ozon tabakasının korunmasını ve incelmesini önlemeyi hedefleyen süreci oldukça önemli bir safhaya taşımış; devletlerin gelişmişlik seviyesine göre farklı hedefler öngörerek somut hedefler ortaya koymuş ve uygulanabilir bir takvim öngörmüştür. Başta Kigali Değişiklikleri olmak üzere zaman içerisinde yapılan değişiklikler ile hedefler daha da somut hale gelmiş ve gelişmiş devletlerin Kloroflorokarbon kullanım ve üretimlerinin 2004 yılına kadar % 30, 2010 yılına kadar % 65, 2015 yılına kadar % 90, 2020 yılına kadar % 99.5 ve 2030 yılına kadar sıfırlamaları öngörülmüştür. Gelişmiş devletlere ise 2015 yılına kadar bu maddelerin üretim ve kullanımının dondurulması ve 2040 yılında sıfırlamaları hedef olarak verilmiştir.

Bu açıdan iklim ve çevre değişikliği ile mücadelede çok önemli bir safhayı teşkil etmektedir. Nitekim başta Kigali Değişikliği olmak üzere süreç içerisinde yapılan değişiklikler ile ortaya konulan hedeflerin daha da somut bir şekilde belirlenmesi ve ilerletilmesi Montreal Protokolünün başarısını somut bir şekilde ortaya koymaktadır.

İklim değişikliği ile mücadelede genel esasları ve devletlerin yükümlülüklerini ortaya koyan BM çerçevesinde Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) konferans neticesinde kabul edilen en önemli doküman olarak kabul edilmektedir. 1992 yılında 155 devlet tarafından imzalanan ve 21 Mart 1994 tarihinde yürürlüğe giren Sözleşmeye 194 devletin taraftır. Sözleşme devletlerin iklim değişikliğe ile mücadelesine yönelik iradelerini koyması açısından önem arz etmektedir.

Hukuki bağlayıcılık ve yükümlülük açısından Kyoto Protokolü ayrı bir öneme sahiptir. Sera gazı etkilerinin azaltılmasına yönelik diğer sözleşmeler hukuki

bağlayıcılık içermezken Kyoto'nun farklılık içermektedir (Duru, 2001: 314). Kyoto Protokolü, iklim değişikliği ile mücadele konusunda en kapsamlı uluslararası sözleşme olup hazırlanan raporların sunulması, mali destek, gelişmemiş devletlere teknoloji transferi yapılması gibi kritik konular bu sözleşme çerçevesinde teşkil edilmiştir. Protokolün en önemli çıktılarından birisi de taraf devletlerin sera gazı salınımlarını sınırlama ve azaltımında sorumluluklarına destek Salım Ticareti, Temiz Kalkınma Mekanizması ve Ortak Uygulama Mekanizmaları kurulması olmuştur (Talu, 2015: 204).

Anlaşmanın en önemli özelliği devletlerin ortaya koydukları hedefler için yasal yükümlülüklerinin olmasıdır. Bu sebeple devletler yurt içi azaltım önlemlerini devam ettirmek mecburiyetindedirler.

Paris İklim Antlaşmasının en ciddi boyutu sistemin tüm ülkelerin katkısına dayanacak şekilde olmasıdır. “Ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ve göreceli kabiliyetler” ilkesi gereğince bütün gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere gerekli sorumluluklar verilmiştir. Anlaşmanın amacı iklim değişikliğinin yarattığı felaketlere karşı ekonomik ve sosyal dayanaklılığının güçlendirilmesidir. Hedef küresel sıcaklığı 2 derecenin altına indirmektir. Uygulama usulleri için oluşturulan çerçeve; azaltım, uyum, teknoloji geliştirme, yenilenebilir kaynak kullanımının artırılması gibi konulardır. Gelişmiş ülkelerin uyarı aldığı en önemli konu mevcut emisyonlarını azaltmaları ve gelişmekte olan ülkelere teknoloji ve maddi yardım yapmaları üzerinedir. 1 yıldan daha az süre de yürürlüğe geçen ilk küresel anlaşmadır (Karakaya, 2016).

Paris İklim anlaşmasının devamı niteliğinde olan Glasgow ile Paris iklim anlaşmasına nazaran biraz esnek tutulmuş bu sayede taraf olan ülke sayısı artmıştır. Anlaşmada, ülkelere ilk kez, azalmayan kömür enerjisini ve fosil yakıtlar için verimsiz sübvansiyonları aşamalı olarak kaldırmaları istenilmektedir (United Nations, 2021).

Karşılaştırma İklim Anlaşması	Önemi
Viyana Sözleşmesi	Ozon tabakasını koruma çabaları için önemli bir çerçeve görevindedir.
Montreal Protokolü	Tarihte ilk defa, o dönem henüz kesinlik kazanmamış olan bilimsel sonuçlar ışığında, insan kaynaklı ozon tabakasını incelten maddelerin çok taraflı bir anlaşma temelinde kısıtlanmasını öngören ve çevre konusunda oluşturulmuş en başarılı çok taraflı anlaşma olarak kabul edilmektedir.
Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çevre Sözleşmesi	Küresel ısınmanın iklim üzerindeki etkilerine karşı, uluslararası alanda atılan ilk ve en önemli adımdır.
Kyoto Protokolü	İklim değişikliğiyle mücadelede hazırlanan en kapsamlı anlaşmadır
Paris Anlaşması	Ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ve göreceli kabiliyetler” ilkesi gereğince bütün gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere gerekli sorumluluklar verilmesi ve 1 yıldan daha az süre de yürürlüğe geçen ilk küresel anlaşmadır
Glasgow Anlaşması	Kömür kullanımının ve fosil yakıtların azaltılması gerektiğinin yer alması önemli bir dönüm noktasına işaret ederek. Glasgow İklim Anlaşması’yla ilk kez kömür kullanımının sınırlandırılan uluslararası bir anlaşma olması.

Tablo 3: İklim Anlaşmalarının Önemi Bakımından Karşılaştırılması

3.1.4. Katılımcı Devletler Açısından Değerlendirme

22 Eylül 1988 tarihinde yürürlüğe giren Viyana Sözleşmesine 2022 yılı itibarı ile 198 devlet taraftır. Her ne kadar başta AB ve bazı Avrupa devletler çekince koymuş olsalar da küresel ölçekte neredeyse tüm devletlerin sözleşmeye taraf olması sözleşmenin uluslararası bir niteliğe sahip olduğunun açık kanıtını teşkil etmektedir.

1987 Montreal Protokolüne 198 devletin tamamının taraf olması devletlerin ozon tabakasının incelenmesi ile mücadeleye verdiği önemi açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çevre Sözleşmesi 178 devletin katılımı ile Brezilya’nın Rio de Janeiro kentinde 3-14 Haziran 1992 tarihlerinde BM Çevre

ve Kalkınma Konferansı yapılmıştır. 1992 yılında 155 devlet tarafından imzalanan ve 21 Mart 1994 tarihinde yürürlüğe giren Sözleşmeye 194 devletin taraftır.

Kyoto Protokolünde gereğince taraf ülke oranının 1990 yılının ülke salımlarının en az %55'ine karşılık gelmesi durumunda ve buna uyulduğu tarihten sonraki doksanıncı gün yürürlüğe girme şartı Rusya'nın 18 Kasım 2004 tarihinde taraf olması ile sağlanmış ve Protokol resmi olarak 16 Şubat 2005'te yürürlüğe giren Kyoto Protokolü'ne Mayıs 2010 itibarıyla 191 ülke ve Avrupa Birliği taraftır.

30 Kasım-11 Aralık 2015 tarihlerinde Paris'te 21. Taraftarlar Toplantısı yapılmıştır. Paris Anlaşması bu toplantıda hazırlanmış ve 22 Nisan 2016 tarihinde New York'ta BMİDÇS'ne taraf devletlerin imzasına açılmış ve 175 devlet tarafından imzalanmıştır.

Kasım 2021'de Glasgow'da yaklaşık 200 ülkenin katılımı ile gerçekleşen iklim müzakereleri sonucunda Türkiye'nin de dahil olduğu 197 ülke tarafından imzalanmıştır.

Karşılaştırma İklim Anlaşması	Katılımcı Ülke Sayısı
Viyana Sözleşmesi	198 Ülke
Montreal Protokolü	196 Ülke
Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çevre Sözleşmesi	194 Ülke
Kyoto Protokolü	191 Ülke
Paris Anlaşması	175 Ülke
Glasgow Anlaşması	200 Ülke

Tablo 4. İklim Anlaşmalarının Katılımcı Sayısı Bakımından Karşılaştırılması

3.1.5. Yaptırım Açısından Değerlendirilmesi

1985 Viyana Sözleşmenin 5. Maddesi uyarınca taraflar devletler sözleşme ve protokollerin uygulanma sürecine yönelik gelişmeleri, aldıkları önlemleri Taraflar Konferansına sunacaklardır. Bu açıdan Sözleşmenin herhangi bir yaptırımı bulunmamaktadır.

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çevre Sözleşmesi gelişmiş devletlere maddi ve teknolojik sorumluluk vermiş, öncü rol oynama görevi yüklemiş ve özellikle de ortak ve farklılaştırılmış sorumluluk öngörmüş olsa da yaptırım konusunda etkin görünmemektedir. Bundan dolayı, Sözleşme sera etkisi yaratan gazların salımının indirimine yönelik zayıf hükümlere sahip olması ve yetersiz mali ve teknolojik destek sağlaması açısından eleştirilere tabi tutulmuştur.

Kyoto Protokolü'nde yer alan esneklik mekanizmaları hem ülkelerin yaptırım gücünü hafifletmiş hem de protokole katılan ülke sayısını arttırmıştır. Ayrıca uygulanan bu esneklik batılı bazı ülkelerin birbiri ile ticari ortaklık yapmalarını sağlarken emisyon kaçakçılığına da önlem almıştır (Pamukçu, 2006: 191).

Paris İklim Anlaşması ise 2 senede bir sera gazı envanteri ve devletlerdeki konuya yönelik gelişmelerin takip edilmesini ve ayrıca, iklim değişikliğinden kaynaklanacak negatif etkilenmelerden kaynaklı zararları tazmin edecek şekilde devletler arasında dayanışmayı öngörmüş olsa da yaptırımı bulunmamaktadır.

Paris İklim anlaşmasının devamı niteliğinde olan Glasgov anlaşması da Paris iklim anlaşmasında olduğu gibi ülkelere görevler verilmiş, sorumluluklar yüklenmiş, taahhüt alınmış olsa da yaptırımı bulunmamaktadır.

Karşılaştırma İklim Anlaşması	Yaptırım
Viyana Sözleşmesi	Sözleşme tarafların görevleri bulunmakta, yaptırımı bulunmamaktadır
Montreal Protokolü	Yaptırım yok
Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çevre Sözleşmesi	Sözleşmeye taraf tüm devletler sera gazı salınımlarına yönelik bilgileri, yürüttükleri politikaları ve yaptıkları en iyi uygulamaları diğer devletlerle paylaşmayı taahhüt etmişlerdir. Devletlerin sera gazı salınımlarını sekiz yıl içerisinde (2000 yılına kadar) 1990 yılındaki seviyelerine getirmeleri hedef olarak belirlenmiştir. Gelişmiş devletler diğer devletlerin öngörülen hedeflere ulaşmalarını sağlamak için mali kaynak ve teknolojik destek sağlama yükümlülüğüne girmişlerdir.
Kyoto Protokolü	Protokol esas olarak sera gazı salınımının azaltılması ve sınırlandırmasına ilişkin kurallar ve esaslara göre yaptırım bulunmaktadır.
Paris Anlaşması	Devletlerin yükümlülükleri bulunmakta, yaptırım bulunmamaktadır
Glasgow Anlaşması	Devletlerin yükümlülükleri bulunmakta, yaptırım bulunmamaktadır

Tablo 5. İklim Anlaşmalarının Yaptırım Bakımından Karşılaştırılması

3.1.6. Yasal Bağlayıcılık Açısından Değerlendirilmesi

1985 yılında imzalanan Viyana Sözleşmesini her ne kadar uluslararası alanda çevre ve iklim değişikliği ile mücadele konusunda öncülük etmişse de bağlayıcı olmaması sözleşmenin etkinliğini azaltmıştır. Sözleşme özellikle ozon tabakasına ilişkin verilen takibi ve gözlenmesi ile Kloroflorokarbon gazının üretilmesine ilişkin verilerin izlenmesi ve paylaşımına ilişkin devletlerin iş birliğine gitmesini öngörmüş ancak yasal bir bağlayıcılık ortaya koymamıştır.

İçeriğinde yasal bağlayıcılığı, hedefleri olmayan Viyana Sözleşmesinin kabulünün ardından Montreal sözleşmesi ile bu eksiklikler giderilmiş ve birçok yasal bağlayıcılığı olan maddeler eklenmiştir. Tarafların Protokol hükümlerine uyup uyulmadığı toplantılarda tespit edilerek, taraf olan devletlere uygulanacak işlemlere ilişkin süreç ve kurumsal işleyişleri görüşülerek kabul edilecektir.

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne 194 ülkenin Taraf olması ile Sözleşme, neredeyse evrensel bir niteliğe ulaşmıştır. BMİDÇS bir

çerçeve sözleşme olarak kural, esas ve yükümlölükleri tanımlamakta fakat yasal bağlayıcılığı bulunmamaktadır.

Kyoto Protokolü ile BMİDÇS de belirlenen esas ve yükümlölükler düzenlenerek belirlenen yükümlölükler hukuki nitelik kazanmıştır. Sözleşme sanayileşmiş ölkelerin sera gazı salımlarını stabilize etmeleri yönünde bağlayıcı olmayan bir yükümlölük tanımlamışken, Protokol sanayileşmiş ölkelerine bağlayıcı sera gazı salım sınırlama ve azaltım yükümlölükleri getirmiştir.

Paris iklim anlaşmasında hukuki açıdan bağlayıcı bir anlaşma gibi görünse de anlaşmanın Madde 13(3)'de Çerçeve'nin işleyişiyle ilgili olarak, "kolaylaştırıcı, zorlayıcı ve cezalandırıcı olmayan bir tarzda, ulusal egemenliğe saygılı biçimde ve Taraflar üzerinde aşırı yük oluşturulmasını önleyecek şekilde uygulanması" ifadesine yer verilmiştir. Anlaşmanın bu maddesi ile tarafların bağlayıcı hükümlerini etkisiz kalmaktadır. Taraflar, azaltım konusunda belirledikleri hedefleri ölkelerin kendileri belirlemektedir. Diğer bir ifadeyle, Anlaşma zorunlu ve bağlayıcı azaltım hedefleri yerine, tarafların gönüllü katkıları üzerinden işlemektedir. Bununla birlikte Anlaşma 'da yer alan yükümlölüklerin yerine getirilmemesi ya da Anlaşma hükümlerinin ihlal edilmesi durumunda, ilgili taraf ya da taraflara uygulanacak yaptırıma dair bir hüküm bulunmamaktadır.

Paris İklim anlaşmasında olduğu gibi Glasgov anlaşmasında ölkelere görevler verilmiş, sorumluluklar yüklenmiş, taahhüt alınmış olsa da yasal bağlayıcı hükümleri bulunmamaktadır.

Karşılaştırma İklim Anlaşması	Yasal Bağlayıcılık
Viyana Sözleşmesi	Yasal bağlayıcılığı bulunmamaktadır.
Montreal Protokolü	Tarafların Protokol hükümlerine uyup uyulmadığı toplantılarda tespit edilerek, taraf olan devletlere uygulanacak işlemlere ilişkin süreç ve kurumsal işleyişleri görüşülerek kabul edilecektir.
Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çevre Sözleşmesi	Yasal bağlayıcılığı bulunmamaktadır.
Kyoto Protokolü	Kyoto Protokolü ile BMİDÇS de belirlenen esas ve yükümlülükler düzenlenerek belirlenen yükümlülükler hukuki nitelik kazanmıştır. Sözleşme sanayileşmiş ülkelerin sera gazı salımlarını stabilize etmeleri yönünde bağlayıcı olmayan bir yükümlülük tanımlamışken, Protokol sanayileşmiş ülke Taraflarına bağlayıcı sera gazı salım sınırlama ve azaltım yükümlülükleri getirmiştir
Paris Anlaşması	Paris iklim anlaşmasında hukuki açıdan bağlayıcı bir anlaşma gibi görünse de anlaşmanın Madde 13(3)'de Çerçeve'nin işleyişiyle ilgili olarak, "kolaylaştırıcı, zorlayıcı ve cezalandırıcı olmayan bir tarzda, ulusal egemenliğe saygılı biçimde ve Taraflar üzerinde aşırı yük oluşturulmasını önleyecek şekilde uygulanması" ifadesine yer verilmiştir.
Glasgow Anlaşması	Yasal bağlayıcılığı bulunmamaktadır.

Tablo 6 : İklim Anlaşmalarının Yasal Bağlayıcılığı Bakımından Karşılaştırılması

SONUÇ

Son yıllarda, küresel ısınma ve artan hava sıcaklıkları, doğal kaynakların bozulma veya yok olma tehlikesi altında olması, salgın hastalıklar ve doğal afetler gibi olumsuz olaylar iklim değişikliğinin en göze çarpan işaretlerinden sadece birkaçıdır. İklim değişikliğinin en önemli nedenlerinden birisi antropojenik faaliyetlerdir ve ortaya çıkan olumsuz sonuçlardan en yüksek oranda etkilenen canlı ise insanlardır. Bu anlamda, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini en aza indirmek için gerekli önemlerin insanlar tarafından alınması zorunluluk haline gelmektedir.

Bu bağlamda, son 50 yıldan itibaren, insan ve çevre ilişkilerinin düzenlemesi amacıyla, daha soyut ve felsefi görüşler üretilmeye çalışılmış ve özellikle 1970'lerde bu tür eylem ve düşünceler küresel boyutta yapılmaya başlanmıştır. Bu amaçla 1972 yılında Greenpeace örgütü kurulmuş ve birçok ülkedeki çevreci partilerle iş birliği yapılmıştır.

İklim Değişikliği ile küresel mücadele, ilk olarak 1972 yılında BM'nin organize ettiği Stockholm Konferansı ile başlamış ve konferans çevre sorunlarının uluslararası sistemde ele alınışının dönüm noktası olmuştur. Konferansa yüksek bir katılımın olması ve uluslararası kamuoyunun bu konudaki iş birliği isteğini ortaya koyan söz konusu konferans iklim değişikliği ile mücadelede dönüm noktalarından birisini teşkil etmiştir.

Aynı şekilde Stockholm Konferansında imzaya açılan BM İnsan Çevresi Bildirgesi (Stockholm Bildirgesi) de bu mücadelede dönüm noktası teşkil etmiştir. Her ne kadar bağlayıcı hükümler içermese de söz konusu Bildirge iklim değişikliği ile mücadelede en temel dokümanlardan birisi olmuştur. Dokümanı imzalayan devlet sayısının da çok olması iklim değişikliği ile mücadelenin küresel boyutta iş birliği öngördüğünü ortaya koymuştur. Konferans neticesinde ortaya konulan eylem planı bu tarihten sonraki dönemde küresel iş birliği için de önemli bir rehber olmuştur.

Müteakip safhada BM Çevre Programı Yönetim Kurulu tarafından 1985 yılında icra edilen Viyana Konferansında, Ozon Tabakasının Korunması için Viyana Sözleşmesi imzalanmıştır. Ozon tabakasının yarattığı tehlikeyi önleme çalışan ve bunun önlenmesine yönelik belirlenen tedbirlerin hızlı bir şekilde alınmasını öngören Sözleşmenin BM İnsan Çevresi Bildirgesi'nden en büyük farkı yasal bağlayıcılık öngörmesidir. Söz konusu sözleşme ile iklim değişikliği ile küresel mücadelede ozon tabasının delinmesinin önlenmesi öncelikli bir hale gelmiştir.

Ozon tabakasının delinmesinin önlenmesi ve azaltılması ile mücadelede Viyana Sözleşmesinin imzalanması ile kazanılan ivme daha da ileri götürülmüş ve 1987 yılında Ozon Tabakasını İncelten Maddeler İlişkin Montreal Protokolü'nün imzalanmasına yol açmıştır. Montreal Protokolü ile 1985 Viyana Protokolü ile atılan adımlar daha da ileri götürülmüş ve yasaklanan maddelerin sayısı artırılmıştır.

Soğuk Savaş sonrası devletlerarası ilişkilerin olumlu seyri ve 1985 Viyana Sözleşmesi ve 1987 Montreal Protokolleri ile sağlanan ilerleme aynı başarının sera gazı salınımının azaltılması çalışmalarında da devam etmesini sağlamıştır. Nitekim IPCC ve İkinci Dünya İklim Konferansı iklim değişikliğine yönelik olarak küresel ölçekte bağlayıcı bir sözleşme yapılması çağrısı yapmıştır. Bu çerçevede hükümetler arası Müzakere Komitesi tarafından 1991'de yapılan toplantıyı 1992 Rio Yeryüzü Zirvesi takip etmiş ve iklim değişikliği ile mücadele dönüm noktalarından birisi olan 1992 "Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi" (BMİDÇS) kabul edilmiştir. Söz konusu sözleşme 1994 yılında yürürlüğe girmiştir.

Sözleşmenin asıl amacı sera gazlarının kontrol altına alınmasıdır. Bu çerçevede her yıl bir araya gelerek BMİDÇS ile öngörülen hedefleri takip edecek bir Taraflar Konferansı oluşturulmuştur. 1995 yılında başlatılan ilk taraflar Konferansı'nın üçüncüsü 11 Aralık 1997 tarihinde yapılmış ve neticesinde yapılan 3. Taraflar Konferansında ise iklim değişikliği ile mücadelede diğer bir mihenk taşı olan Kyoto Protokolü imzalanmıştır. Sera gazının kontrolü ve azaltılması için

bağlayıcı hükümler içeren ve 16 Şubat 2005 tarihinde yürürlüğe giren sözleşme devletleri gelişmişlik seviyesine göre farklı sınıflandırmaya tabi tutarak her devlete farklı yükümlülük vermiştir.

2016 yılında yapılan 21. Taraflar Konferansında ise Paris İklim Anlaşması kabul edilmiş ve imzaya açılmıştır. Sera gazı salınımında en az %55 paya sahip 55 devletin taraf olması üzerine yürürlüğe girmesi öngörülen Paris İklim Anlaşması 4 Kasım 2016'da yürürlüğe girmiştir. Kyoto Sözleşmesinde öngörülen devletlerin gelişmişlik seviyesine göre sınıflandırma sürecini ortadan kaldıran Anlaşma iklim değişikliği ile mücadelede küresel ölçekte bir eylem planı ortaya koymuştur.

Sonuç olarak uluslararası kamuoyunun çevre ve iklim değişikliği ile mücadelesi 1972 Stockholm Konferansı ile başlamış ve nihayet Paris İklim Anlaşmasının yürürlüğe girmesi ile çok önemli bir aşama kaydetmiştir. Yaklaşık 50 yıllık bir süreci kapsayan bu dönem çevre ve iklim konusundaki tehdit ve tehlikenin artması uluslararası toplumu bir anlamda işbirliğine zorlamıştır.

Sonuç olarak, küresel bir sorun olan iklim değişikliği için küresel ölçekte karar alınması önemli olup; sera gazı emisyonlarının azaltılması, iklim değişikliğini önlemek için gerekli ancak yetersiz bir yöntem olarak görülmektedir. Daha başarılı bir uyum süreci için ülkelerin toplumsal ve davranışsal değişiklikler ve gelişmelerin gerekli olacağı öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akbulut, M. (2019). *Bir Afet Olarak Küresel İklim Değişikliği ve İlkokul Öğretmenlerinin İklim Değişikliği Farkındalığının İncelenmesi: Gümüşhane İli Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gümüşhane.
- Aksay, C. S., Ketenoğlu, O. ve Kurt, L. (2005). Küresel ısınma ve iklim değişikliği. *Selçuk Üniversitesi Fen Fakültesi Fen Dergisi*, 1(25), 29-42.
- Akyüz, Y. ve Atış, E. (2018). Küçük menderes havzasında iklim değişikliğinin olası etkileri ve üreticilerin konuya ilişkin farkındalıkları. *KSÜ Tarım ve Doğa Dergisi*, 21(Özel Sayı), 109-115.
- Aladağ, C., Kaya, B. ve Tapur, T. (2018). Üniversite öğrencilerinin küresel ısınmada insanın rolü hakkındaki algıları. İçinde E. Yılmaz ve S. A. Sulak (Edt.), *Human Society and Education in the Changing World* (ss. 209-217). Konya: Palet Yayınları.
- Albayrak, A. N. ve Atasayan, Ö. (2017). Yerel düzeyde iklim değişikliği farkındalığı analizi Gebze örneği. *Türk Bilim Araştırma Vakfı Dergisi*, 10(4), 1-10.
- Algedik, Ö. (2013). *Yerel Yönetimlerin İklim Değişikliği ile Mücadelede Rolü*. <http://onderalgedik.com/wp-content/uploads/2019/07/SİZ-Yerel-Yonetimlerin-ID-Mucadelede-Rolu.pdf>, Erişim Tarihi: 04.05.2021.
- Arı, İ. ve Aydın, L. (2019). Türkiye’de yerel iklim değişikliği eylem planlarının hazırlanması ve etkin uygulanması için öneriler. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (Ek Sayı 395-414), Aralık.
- Arslanyılmaz, M. M. (2017). *Ankara’da Bir Okulda Öğrenim Gören Ortaokul Öğrencilerinin İklim Değişikliği İle İlgili Farkındalık ve Bilgi Düzeyini Geliştirmeye Yönelik Müdahale Çalışması*. Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ankara.

- Atik, H. (2017). Küresel ısınmaya yol açan sera gazları bakımından avrupa birliği ülkelerinin durumu. İçinde H. Atik (Edt.), *Küresel Isınma, İklim Değişikliği ve Sosyo-Ekonomik Etkileri* içinde (ss. 111-122). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Batan, M. ve Toprak, Z. (2015). Küresel iklim değişikliğinin olumlu etkileri ve bu etkilerin iklim değişikliğine uyum kapsamında değerlendirilmesi. *Dicle Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Mühendislik Dergisi*, 6(2) , 93-102.
- Baykan, B. G. (2009). *Kopenhag Zirvesi: Zayıf mutakabat, hedefsiz Türkiye*. Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi, İstanbul.
- Baysal, E. Ö., İnanç, S., Kocaoğulları, A., Avcı, E. ve Durmaz , A. (2020). *İklim için kentler: Çözümün bir parçası olmak iyi uygulama örnekleri ve iklim finansmanı*. <https://surdurulebilirkinselgelisimagi.org/yayinlar/iklim-icin-kentler-cozumun-bir-parcasi-olmak-iyi-uygulama-ornekleri-ve-iklim-finansmani/>, Erişim Tarihi: 05.03.2020.
- Berberoğlu, N. (2009). İklim değişikliği: Post-Kyoto müzakereleri ve Türkiye. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, 33, 18-26.
- Biçer, B. K. ve Acar-Vaizoğlu, S. (2015). Hemşirelik bölümü öğrencilerinin küresel ısınma/iklim değişikliği hakkındaki bilgi ve farkındalıklarının belirlenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 2(2), 30–43.
- Birleşmiş Milletler (BM). (1996). *Habitat Gündemi ve İstanbul Deklarasyonu: Hedef ve İlkeler, Taahhütler ve Küresel Eylem Planı*. <https://webdosya.csb.gov.tr/db/habitat/editordosya/file/dokumanlar/Istanbul%20Deklarasyonu.pdf>, Erişim Tarihi: 22.12.2020.
- Birleşmiş Milletler (BM). (1998). *Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi* *Kyoto* *Protokolü*. https://webdosya.csb.gov.tr/db/iklim/editordosya/kyoto_protokol.pdf, Erişim Tarihi: 16.12.2020.

Birleşmiş Milletler (BM). (2020). *Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi*.

https://webdosya.csb.gov.tr/db/iklim/webmenu/webmenu12421_1.pdf,

Erişim Tarihi: 28.11.2020.

Birpınar, M. E. (2018). Türkiye'nin Gözünden iklim müzakerelerinin içyüzü. *İTÜ Vakfı Dergisi*, (80), 25-28.

Bord, R. J., Fisher, A. ve Robert, E. O. (1998). Public perceptions of global warming: United States and international perspectives. *Climate Research*, 11(1), 75-84.

Brechin, S. R. (2010). 10 public opinion: a cross-national view. In *Handbook of Climate Change and Society* (pp. 179-209). London: Routledge.

Brechin, S. R. ve Bhandari, M. (2011). Perceptions of climate change worldwide. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 2(6), 871-885.

C40Cities. (2021). *C40 Cities Climate Leadership Group*.
<https://www.c40.org/cities>, Erişim Tarihi: 21 03 2020.

Cambridge Üniversitesi. (2013). *IPCC Climate Science Business Briefings 2013*.
LİNK YOK .Erişim Tarihi: 25.12.2020.

Canpolat-Bıçakcı, S. (2020). *İklim değişikliğinin ekonomi politiği ve Türkiye*.
<https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/66244/%C4%B0klim%20de%C4%9Fi%C5%9Fikli%C4%9Finin%20ekonomi%20politi%C4%9Fi%20ve%20T%C3%BCrkiye.pdf?sequence=1&isAllowed=y>,
Erişim Tarihi: 18.12.2020.

CDP. (2020). *Carbon Disclosure Project/Programme-CDP*.
<https://www.cdp.net/en>, Erişim Tarihi: 17.07.2020.

China Center for Climate Change Communication. (2012). *Public Climate Change Awareness and Climate Change Communication in China*. Renmin University, CT: Yale Program on Climate Change Communication.

- Corfee-Morlot, J., Kamal-Chaoui, L., Donovan, M.G., Cochran, I., Robert, A. ve Teasdale, P.J. (2009). Cities, Climate Change and Multilevel Governance, *OECD Environmental Working Papers No.14*. <http://www.oecd.org/env/cc/44242293.pdf>, Erişim Tarihi: 17.07.2020.
- Corner, A., Markowitz, E. ve Pidgeon, N. (2014). Public engagement with climate change: the role of human values. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 5, 411-422.
- Cuervo, J. ve Gandhi, V. (1999). Carbon taxes: their macroeconomic effects and prospects for global adoption. A survey of the literature. *Revista Desarrollo y Sociedad*, (43), 132-171.
- Çaltı, N. ve Somuncu, M. (2018). İklim değişikliğinin tarıma etkisi konusunda ankara polatlı ilçesi'ndeki çiftçilerin algı ve uyum düzeyleri. *TÜCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu* (s. 932-952), Ankara.
- Çelen, Ü., Yıldız, A., Atak, N., Tabak, R. H. ve Arısoy, M. (2002). Ankara Üniversitesi Sağlık Eğitim Fakültesi öğrencilerinin çevre duyarlılığı ve ilişkili faktörler. 8. *Ulusal Halk Sağlığı Kongresi Kitabı* (s. 421), Diyarbakır.
- Çelik, M. ve Doğru, M. (2019). Fen bilimleri öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik davranışlarının incelenmesi. *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(1), 1791-1813.
- Çoban, A. N. (2016), Toplumsal ve iklimsel adaletsizlik sarmalında iklim siyaseti. İçinde F. Özlüer, ve A. Çoban (Edt.), *Doğa ve Kent Hakları İçin Siyasal Stratejiler* (ss. 13-41). Ankara: Ekoloji Kolektifi Derneği Yayını.
- ÇŞB. (2010a). *Türkiye İklim Değişikliği Stratejisi 2010-2020*. https://www.trakyaka.org.tr/upload/Node/33132/xfiles/Turkiye_Iklim_Degisi_kligi_Stratejisi_2010-2020_.pdf, Erişim Tarihi: 10.11.2020.
- ÇŞB. (2010b). *Türkiye İklim Değişikliği Stratejisi 2010-2023*. <https://webdosya.csb.gov.tr/db/iklim/editordosya/file/strateji%20belgesi/Tur>

kiye%20İklim%20Değişikliği%20Strateji%20Belgesi_TR.pdf, Erişim Tarihi: 11.12.2020.

ÇŞB. (2011a). *Türkiye Cumhuriyeti İklim Değişikliği Eylem Planı 2011–2023*. https://webdosya.csb.gov.tr/db/iklim/editordosya/file/eylem%20planlari/Iklim%20Değişikliği%20Eylem%20Planı_TR.pdf, Erişim Tarihi: 11.12.2020.

ÇŞB. (2011b). *Türkiye'nin İklim Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planı 2011-2023*. https://webdosya.csb.gov.tr/db/iklim/editordosya/uyum_stratejisi_eylem_plani_TR.pdf, Erişim Tarihi: 04.07.2020.

ÇŞB. (2012a). *İklim Değişikliğinin Farkında mıyız?*. Ankara: Türkiye'nin İklim Değişikliği II. Ulusal Bildiriminin Hazırlanması Projesi Yayını.

ÇŞB. (2012b). *Türkiye'nin İklim Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planı*. https://webdosya.csb.gov.tr/db/iklim/editordosya/uyum_stratejisi_eylem_plani_TR.pdf, Erişim Tarihi: 11.12.2020.

ÇŞB. (2016). *Türkiye İklim Değişikliği 6. Ulusal Bildirimi*. https://webdosya.csb.gov.tr/db/destek/editordosya/Turkiye_Iklim_Değişikliği_Altinci_Ulusal_Bildirimi.pdf, Erişim Tarihi: 04.07.2020.

ÇŞB. (2018). *Türkiye İklim Değişikliği 7. Ulusal Bildirimi*. <https://webdosya.csb.gov.tr/db/cygm/icerikler/yed-nc--ulusal-b-ld-r-m-20190909092640.pdf>, Erişim Tarihi: 26.12.2020.

ÇŞB. (2020a). *IPCC Özel Raporları*. <https://cygm.csb.gov.tr/ipcc-ozel-raporlari-haber-248919>, Erişim Tarihi: 24.12.2020.

ÇŞB. (2020c). *Paris Anlaşması*. <https://iklim.csb.gov.tr/paris-anlasmasi-i-98587>, Erişim Tarihi: 16.12.2020.

ÇŞB. (2020d). *İklim Değişikliği Ulusal İletişim Stratejisi ve Eylem Planı*. <http://www.iklimin.org/wp-content/uploads/2020/10/%C4%B0klim->

De%C4%9Fi%C5%9Fikli%C4%9Fi-Ulusl-%C4%B0leti%C5%9Fim-Stratejisi-ve-Plan%C4%B1.pdf, Erişim Tarihi: 29.12.2020.

Demir, A. (2009). Küresel iklim değişikliğinin biyolojik çeşitlilik ve ekosistem kaynakları üzerine etkisi. *Ankara niversitesi Çevrebilimleri Dergisi*, 1(2), 37-54.

Demirci, M. (2015a). Kentsel iklim değişikliği yönetişimi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 46, 75-100.

Demirci, M. (2015b). İklım değişikliğinin yerel bir sorun olarak inşası. *Aksaray Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1), 103-114.

Dunlap, R. E. (1998). Lay perceptions of global risk: Public views of global warming in cross-national context. *International Sociology*, 13(4), 473-498.

Dünya Doğayı Koruma Vakfı (WWF). (2020). *İklım ağı dünya ile aynı anda raporu değerlendirdi: "Küresel iklim değişikliğinin nedeni biziz. harekete geçmemiz gerekiyor!".* <https://www.wwf.org.tr/?2340>, Erişim Tarihi: 24.12.2020.

Ekolojist. (2020). *İklım Değişikliği Nedir?*. <http://ekolojist.net/iklim-degisikligi-nedir/>, Erişim Tarihi: 28.11.2020.

Elektrik Mühendisleri Odası. (2010). *Enerji Verimliliği Strateji Belgesi*. https://www.emo.org.tr/ekler/b8f4961582c472c_ek.pdf?dergi=, Erişim Tarihi: 11.12.2020.

Elverdi, S., (2017). lkelerin iklim değişikliği performansının endekslerle lm. İçinde H. Atik (Edt.), *Küresel Isınma, İklım Değişikliği ve Sosyo-Ekonomik Etkileri* içinde (ss. 258-277). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Erdal, H., Erdal, G. ve Yücel, M. (2013). Üniversite ğrencilerinin evre bilinç düzeyi araştırması: Gaziosmanpaşa niversitesi rneği. *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi*, 4, 57-65.

- Ergün, T. ve Çobanoğlu, N. (2012). Sürdürülebilir kalkınma ve çevre etiği. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 97-123.
- Erk, N. (2017). İklim değişikliği ve tarımsal üretim üzerine etkileri. İçinde H. Atik (Edt.), *Küresel Isınma, İklim Değişikliği ve Sosyo- Ekonomik Etkileri* (ss. 124-148). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Eurocities. (2021). *Eurocities mainpage*. <https://eurocities.eu/>, Erişim Tarihi: 22.02.2021.
- European Climate ADAPT. (2020). *European Climate Adaptation Platform*. <https://climate-adapt.eea.europa.eu/eu-adaptation-policy/covenant-of-mayors>, Erişim Tarihi: 20.03.2020.
- Fettahlıoğlu, P. (2018). Algılanan çevresel sorunların çevre okuryazarlık düzeyine göre analizi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 404-425.
- Gül, S., Çobanoğlu, H. İ., Aydoğmuş, M. ve Türk, H. (2018). Sınıf öğretmenlerinin çevreye yönelik tutumlarının incelenmesi: Samsun ili örneği. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 37(2), 139-157.
- Güleç, P. A. G. (2019). *Üniversite Öğrencilerinin Küresel İklim Değişikliğine Yönelik Görüşleri: Risk ve Tutumun Aracılık Rolü*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Güven, E. ve Aydoğdu, M. (2012). Çevre sorunlarına yönelik farkındalık ölçeğinin geliştirilmesi ve öğretmen adaylarının farkındalık düzeylerinin belirlenmesi. *Journal of Teacher Education and Educators*, 1(2), 185-202.
- Helmholtz Centre for Environmental Research (UFZ). (2016). *A Guideline for Turkish Cities-How to Respond to Climate Change at the Local Level*. <https://www.ufz.de/finder/?q=Turkish+Cities&lang=en&od=size%3AASC>, Erişim Tarihi: 01.03.2020.

- Hidalgo, J., Masson, V., Baklanov, A., Pigeon, G., & Gimeno, L. (2008). Advances in urban climate modeling. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1146, 354–374. <https://doi.org/10.1196/annals.1446.015>
- Hiçde, E. (2014). *Identifying Determinants Of Pro-Environmental Behaviors: A Case for Climate Change*. Master's Thesis, Middle East Technical University, Ankara.
- ICLEI. (2020). *Local Governments for Sustainability*. <https://iclei.org/en/publication/resilient-cities-report-2017>, Erişim Tarihi: 20.03.2020.
- Iniguez-Gallardo, M. V. (2017). *People's Understandings, Perceptions of, and Emotions Towards Climate Change*. Doctoral Dissertation, University of Kent, United Kingdom.
- IPCC. (2007a). *Climate Change 2007 Synthesis Report: Summary for Policymakers*. https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/ar4_syr_spm.pdf, Erişim Tarihi: 24.12.2020.
- IPCC. (2007b). *Climate Change 2007: Synthesis Report*. https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/ar4_syr_full_report.pdf, Erişim Tarihi: 24.12.2020.
- IPCC. (2013). *AR5 Report, Working Group I: The Physical Science Basis, Summary for Policy Makers*. https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/WG1AR5_SPM_FINAL.pdf, Erişim Tarihi: 24.12.2020.
- IPCC. (2014a). *AR5 Climate Change 2014: Synthesis Report: Chapter Climate Change 2014 Synthesis Report Summary for Policymakers*. https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/AR5_SYR_FINAL_SPM.pdf, Erişim Tarihi: 05.12.2020.

- IPCC. (2014b). *IPCC Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability: Part A: Global and Sectoral Aspects*. https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/WGIIAR5-PartA_FINAL.pdf, Erişim Tarihi: 23.12.2020.
- IPCC. (2014c). *AR5 Climate Change 2014: Mitigation of Climate Change*. <https://www.ipcc.ch/report/ar5/wg3/>, Erişim Tarihi: 11.05.2021.
- IPCC. (2018). *SR15, Special Report: Global warming of 1.5 °C*. <https://www.ipcc.ch/sr15/>, Erişim Tarihi: 24.12.2020.
- IPCC. (2020a). *The IPCC and the Sixth Assessment cycle*. https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2020/05/2020-AC6_en.pdf, Erişim Tarihi: 24.12.2020.
- IPCC. (2020b). *AR6 Climate Change 2021: Impacts, Adaptation and Vulnerability*. <https://www.ipcc.ch/report/sixth-assessment-report-working-group-ii/>, Erişim Tarihi: 24.12.2020.
- IPCC. (2020c). *Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC)*. <https://www.tarimorman.gov.tr/ABDGM/Belgeler/Uluslararası%C4%B1%20Kurulu%C5%9Flar/IPCC%20TR.pdf>, Erişim Tarihi: 18.12.2020.
- İklim Haber. (2018). *Türkiye’de İklim Değişikliği Algısı ve Enerji Tercihleri Araştırması*. <https://www.iklimhaber.org/wp-content/uploads/2018/06/Tu%CC%88rkiyede-I%CC%87klim-Deg%CC%86is%CC%A7iklig%CC%86i-Alg%C4%B1s%C4%B1.pdf>, Erişim Tarihi: 20.11.2020.
- İklim Haber. (2020). *Türkiye’de İklim Değişikliği Algısı 2020*. <https://www.iklimhaber.org/wp-content/uploads/2020/11/konda-arastirma-rapor-2020s.pdf>, Erişim Tarihi: 10.12.2020.
- İklimBU. (2020). *Boğaziçi Üniversitesi İklim Değişikliği ve Politikaları Uygulama ve Araştırma Merkezi*. <http://climatechange.boun.edu.tr/kuresel-isinma-mi-kuresel-iklim-degisikligi-mi/>, Erişim Tarihi: 28.11.2020.

- İzmir Büyükşehir Belediyesi. (2021). *Türkiye'nin İlk Yeşil Şehir Eylem Planı İzmir için hazırlandı*. <https://www.izmir.bel.tr/tr/Haberler/turkiye-nin-ilk-yesil-sehir-eylem-planı-izmir-icin-hazirlandi/44668/156>, Erişim Tarihi: 23.02.2021.
- Justus, J. R. ve Fletcher, S. R. (2006). *Resources, Science, and Industry Division*. (2003, January). *Global climate change*. Congressional Research Service, the Library of Congress. https://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metacrs8752/m1/1/high_res_d/IB89005_2006Mar21.pdf, Erişim Tarihi: 21.03.2021.
- Kadioğlu, M. (1993). Türkiye'de iklim değişikliği ve olası etkileri. *Çevre Koruma*, (47), 34-37.
- Kadioğlu, M. (2007). *Küresel iklim değişimi ve Türkiye*. <http://samsun.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/3937.pdf>, Erişim Tarihi: 10.12.2020.
- Kadioğlu, M. (2008). Günümüzden 2100 yılına küresel iklim değişimi. İçinde *TMMOB İklim Değişimi Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (s. 25-45), Samsun. https://www.academia.edu/19892773/G%C3%BCn%C3%BCm%C3%BCzden_2100_Y%C4%B1%C4%B1na_K%C3%BCresel_%C4%B0kl%C4%9Fi%C5%9Fi, Erişim Tarihi: 10.12.2020.
- Karaismailoğlu, E. S. (2018). *Öğretmenlerin Çevre Bilinci Düzeyinin Belirlenmesi- Ankara Etimesgut Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Karakaya, E. ve Sofuoğlu, E. (2015, May). İklim değişikliği müzakerelerine bir bakış: 2015 Paris iklim zirvesi. *International Symposium on Eurasia Energy Issues* (ss. 28-30), İzmir.
- Kartal, T. (2018). *Ulusaldan Yerele Türkiye'de İklim Değişikliği Politikaları ve Uygulamaları: Kayseri Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.

- Kaypak, Ş. (2011). Küreselleşme sürecinde sürdürülebilir bir kalkınma için sürdürülebilir bir çevre. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 13(20), 19-33.
- Keleş, R. (2015). *100 Soruda Çevre, Çevre Sorunları ve Çevre Politikası* (2. Baskı). İzmir: Yakın Kitabevi.
- Koray, M. (2012). RIO+20 Konferansı; İstedığımız Gelecek!. <https://www.birgun.net/haber/rio-20-konferansi-istedigimiz-gelecek-15581>, Erişim Tarihi: 16.12.2020.
- Kunene, M. N. (2019). *Awareness and Perceptions Of Climate Change Impact Among Small-Scale Maize Farmers In Eswatini: The Case Study of Hhohho, Manzini and Shiselweni Regions*. Master's Thesis, University of South Africa, Cape Town.
- Kuran, H. (2019). Kyoto'dan Paris'e Avrupa Birliği iklim politikaları ve etkinliğinin incelenmesi. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 2(2), 47-71.
- Kuran, H. (2021). İklim değişikliği: İnkâr, çarpıtma ve hakikat. İçinde B. Özçelik, (Der.), Demiralp, S. (Edt.), *Hakikat Sonrası Siyaset, Felsefe, Medya, Uluslararası İlişkiler* (ss.375-395). Ankara: Nika Yayınevi.
- Kuran, H. ve Ataklı, G. (2020). İklim değişikliği ile mücadelenin kilit ölçüğü: Yerel yönetimler. İçinde B. H. Eryiğit (Edt.), *Yerel Yönetimler Teori, Uygulama ve Yeni Yaklaşımlar* içinde (ss.335-355). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kvaloy, B., Finseraas, H. ve Listhaug, O. (2012). The publics' concern for global warming: A cross-national study of 47 countries. *Journal of Peace Research*, 49(1), 11-22.
- Lee, T. M., Markowitz, E. M., Howe, P. D., Ko, C. Y. ve Leiserowitz, A. A. (2015). Predictors of public climate change awareness and risk perception around the world. *Nature Climate Change*, 5(11), 1014-1020.

- Leggett, J. A. (2007). *Climate Change: Science and Policy Implications*. Nebraska- Lincoln: Congressional Research Service Reports.
- Leiserowitz, A. (2007). Public perception, opinion and understanding of climate change: current patterns, trends and limitations. *Occasional Paper for the Human Development Report 2007/2008*. United Nations Development Programme, New York.
- Leiserowitz, A. A. (2005). American risk perceptions: Is climate change dangerous?. *Risk Analysis*, 25(6), 1433-1442.
- Leiserowitz, A. ve Thaker, J. (2011). *Climate Change in the Indian Mind*. Yale Project on Climate Change Communication. <https://climatecommunication.yale.edu/publications/climate-change-in-the-indian-mind/>, Erişim Tarihi: 16.12.2020.
- Leiserowitz, A., Maibach, E., Rosenthal, S., Kotcher, J., Bergquist, P., Ballew, M., Goldberg, M., Gustafson, A. ve Wang, X. (2020). *Climate Change in the American Mind: April 2020*. Yale University and George Mason University. New Haven, CT: Yale Program on Climate Change Communication.
- Lindseth, G. (2004). The cities for climate production campaign (CCPC) and framing of local climate policy. *Local Environment*, 9(4), 325-336.
- Lorenzoni, I. ve Pidgeon, N. (2006). Public views on climate change: European and USA perspectives. *Climatic Change*, 77(1), 73-95.
- Mazlum, S.C. (2015). *Paris Yolunda: İklim İçin Lima Çağrısı*, EkoIQ. <http://ekoIQ.com/parisyolunda-iklim-icin-lima-cagrisi/>, Erişim Tarihi: 11.05.2021.
- McCarney, P., Blanco, H., Carmin, J. ve Colley, M. (2012). Cities and climate change: Challenges for governance. In C. Rosenzweig, W. D. Solecki, S. A. Hammer ve S. Mehrotra (Eds.), *UN Climate Change and Cities: First Assessment Report of the Urban Climate Change Research Network*. UK: Cambridge University Press.

- McKibbin, W. J. ve Wilcoxon, P. J. (2002). The role of economics in climate change policy. *Journal of Economic Perspectives*, 16(2), 107-129.
- Meadows, D. H., Meadows, D., Randers, J. ve Behrens, W. W. (1972). *The Limits of The Growth A Report to The Club of Rome*. New York: Universe Books. <http://www.donellameadows.org/wp-content/userfiles/Limits-to-Growth-digital-scan-version.pdf>, Erişim Tarihi: 15.12.2020.
- Memiş, O. B. (2019). Kadınların iklim değişikliği ile ilgili algılarının belirlenmesi. *Journal of Academic Value Studies*, 5(4), 700-718.
- Maccracken, M. C. (2005). Climate change and global warming. In *Encyclopedia of Earth Sciences Series* (pp. 199–209). Springer Netherlands. https://doi.org/10.1007/1-4020-3266-8_40
- Mgbemene, C. A., Nnaji, C. C., & Nwozor, C. (2016). Industrialization and its backlash: Focus on climate change and its consequences. In *Journal of Environmental Science and Technology* (Vol. 9, Issue 4, pp. 301–316). Asian Network for Scientific Information. <https://doi.org/10.3923/jest.2016.301.316>
- MGM. (2020a). *İklim Değişikliği ve Mevcut Durum*, T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Meteoroloji Genel M¼d¼rl¼ę¼. <https://mgm.gov.tr/iklim/iklim-degisikligi.aspx>, Erişim Tarihi: 28.11.2020.
- MGM. (2020b). *IPCC İklim Değişikliği Senaryoları ve Tarihsel Gelişimi: İklim Değişikliği Senaryoları*, T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Meteoroloji Genel M¼d¼rl¼ę¼. <https://mgm.gov.tr/iklim/iklim-degisikligi.aspx?s=senaryolar>, Erişim Tarihi: 24.12.2020.
- Moncel, R. (2012). Unconstructive ambiguity in the durban climate deal of COP 17 / CMP 7. *Sustainable Development Law & Policy*, 12(2), 3.
- Moon, J. Y. ve Lee, S. (2014). Warsaw COP19 Outcomes and Implications of Climate Finance. *KIEP World Economic Update*, February 14, Poland.

- Nacaroğlu, O. ve Bozdağ, T. (2020). Özel yetenekli öğrencilerin çevre sorunlarına yönelik algılarının kelime ilişkilendirme testi kullanılarak incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40(2), 385-409.
- NRC, National Research Council. (2013). *Abrupt Impacts of Climate Change: Anticipating Surprises*. Washington, DC: The National Academies Press.
- OECD. (2009). *OECD Annual Report*. <https://www.oecd.org/newsroom/43125523.pdf>, Erişim Tarihi: 22.12.2020.
- Özcan, K. Y. (2018). İklim değişikliği konusunda farkındalık geliştirilmesi projesi kapsamında Türkiyede'ki illerin değerlendirilmesi: Bursa, Trabzon ve Gaziantep örnekleri. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(2), 245-271.
- Özcüre, G. (2014). Rio+20 sonuç bildirgesi'nin okyanuslar ve denizler bölümü; "istediğimiz gelecek"mi?. *Kent Akademisi Kent Kültürü ve Yönetimi Hakemli Elektronik Dergi*, 7(2), 49-60.
- Pew Research Center. (2009). Chapter 9 – Environmental issues. In *Confidence in Obama Lifts U.S. Image Around The World*. Pew Research Center. <https://www.pewresearch.org/global/2009/07/23/chapter-9-environmental-issues/>, Erişim Tarihi: 10.05.2021.
- Pidgeon, N. (2012). Public understanding of, and attitudes to, climate change: UK and international perspectives and policy. *Climate Policy*, 12(1), 85-106.
- Pidwirny, M. (2006). Causes of Climate Change. In P. James, D. Sack, & R. E. Gabler (Eds.), *Fundamentals of Physical Geography* (2nd ed., pp. 210–213). Cengage Learning.
- Prasad, N., Ranghieri, F. ve Shah, F. (2007). *Climate Resilient Cities: A Primer on Reducing Vulnerabilities to Disasters*. Washington: World Bank Publications.

- REC. (2014). *İklim Değişikliği CEO Algı Araştırması – Türk İş Dünyası Liderlerinin İklim Değişikliğine Yanıtı*. Ankara: Bölgesel Çevre Merkezi REC Türkiye Yayını.
https://recturkey.files.wordpress.com/2016/11/iklim_degisikligi_ceo_algi_arastirmasi_sonuc_raporu_vf.pdf, Erişim Tarihi: 15.12.2020.
- REC. (2015). *A'dan Z'ye İklim Değişikliği Başucu Rehberi – Çok Geç Olmadan Harekete Geçmek İsteyenler İçin*, Ankara: Bölgesel Çevre Merkezi REC Türkiye Yayını.
https://recturkey.files.wordpress.com/2016/11/adanzye_iklim_degisikligi_basucurehberi.pdf, Erişim Tarihi: 15.12.2020.
- Rio+20. (2012). *İstedığımız Gelecek, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı (Rio+20)*, Haziran 20-22, Rio de Janeiro, Brezilya.
https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/environment_energy/the_future_we_want_june_2012.html, Erişim Tarihi: 16.12.2020.
- Romano, C. ve Burleson, E. (2011). The Cancún Climate Conference. *The Amercian Society of International Law Insight*, 15(41), 755-787.
- Rosenzweig, C., Solecki, W. D., Hammer, S. A. ve Mehrotra, S. (2011). Climate Change and Cities. In C. Rosenzweig, W. D. Solecki, S. A. Hammer, ve S. Mehrotra (Eds.) *First Assessment Report of Urban Climate Change Research Network*. New York: Cambridge University Press.
- Rzepa, A. ve Ray, J. (2020). *World Risk Poll Reveals Global Threat From Climate Change*. <https://news.gallup.com/opinion/gallup/321635/world-risk-poll-reveals-global-threat-climate-change.aspx>, Erişim Tarihi: 15.01.2021.
- Schäfer, L. ve Kreft, S. (2014). *Loss and Damage: Roadmap to Relevance for the Warsaw International Mechanism*. Bonn, Germany: Germanwatch.
- Sevim, T. ve Somuncu, M. (2018). Çifteler İlçesindeki Çiftçilerin İklim Değişikliğine Adaptasyon ve Algı Düzeyinin Belirlenmesi. *TÜCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu* (s. 1261-1275), Ankara.

- Sheppard, K. (2014, Haziran 6). Republican Former EPA Chiefs try to Convince Senata GOP that Climate Change is Real. *The Huffington Post*. www.huffingtonpost.com/2014/06/18/epa-republicans-climate_n_5509048, Erişim Tarihi: 23.12.2020.
- Shi, J., Visschers, V. H., Siegrist, M. ve Arvai, J. (2016). Knowledge as a driver of public perceptions about climate change reassessed. *Nature Climate Change*, 6(8), 759-762.
- Siverekli, E. (2017). Küresel ısınma sürecinde yerel yönetimlerin evre politikaları üzerindeki rolü. İçinde H. Atik (Edt.), *Küresel Isınma, İklım Değişikliği ve Sosyo-Ekonomik Etkileri* (ss. 296-311). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Suarez, P., Bachofen, C., Van Aalst, M., Huq, S., Dupar, M. ve Juichiro, S. (2013). Development & Climate Days at COP 18 meeting report. *Climate and development*, 5(2), 182-185.
- Swim, J., Clayton, S., Doherty, T., Gifford, R., Howard, G., Reser, J. ve Weber, E. (2009). *Psychology and global climate change: Addressing a multi-faceted phenomenon and set of challenges. A report by the American Psychological Association's task force on the interface between psychology and global climate change*. American Psychological Association, Washington.
- şeker, S. (2018). *İlkğretim 7-8. Sınıf ğrencilerinin Sürdürülebilir Kalkınma Ve İklım Değişikliğine Yönelik Tutum ve Davranışları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- şen, G. ve zer, Y. E. (2018). Üniversite ğrencilerinin iklim değişikliği ve evre sorunları konusundaki farkındalıklarının değerlendirilmesi: Dokuz Eylül niversitesi kamu yönetimi rneği. *BE SBE Dergisi*, 7(2), 667-688.
- şimşek, . F. (2007). *Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş: Temel İlkeler ve LISREL Uygulamaları*. Ankara: Ekinox Yayınevi.

- T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı. (2020). *Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC)*.
<https://www.tarimorman.gov.tr/ABDGM/Belgeler/Uluslararası%C4%B1%20Kurulu%C5%9Far/IPCC%20TR.pdf>, Erişim Tarihi: 05.04.2021.
- Talu, N. (2015). *Türkiye'de İklim Değişikliği Siyaseti*. Ankara: PhoenixYayınevi.
- Talu, N. (2018). İklim mücadelesinde herkese söz hakkı. *İTÜ Vakfı Dergisi*, (80), 28-30.
- Talu, N. (2019). *Yerel iklim eylem planlaması türkiye pratikleri*. İklim Değişikliği Eğitim Modülleri Serisi 10. http://www.iklimin.org/wp-content/uploads/egitimler/seri_10.pdf, Erişim Tarihi: 03.03.2020.
- Tellan, D. (2015). Pazarlama iletişimi ekseninde çevrecilik: yeşil kurum, marka ve halkla ilişkiler. *Atatürk İletişim Dergisi*, (9), 77-90.
- Tetik, N. ve Acun, A. (2015). Turizm öğrencilerinin küresel ısınma ve iklim değişikliği algısı ve görüşleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(41), 1459-1476.
- Tezbaşaran, A. A. (2004). Likert tipi ölçeklere madde seçmede geleneksel madde analizi tekniklerinin karşılaştırılması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 19(54), 77-89.
- Tuğan, K. (2014). *İklim Değişikliği ve Şehirler*.
https://www.mta.gov.tr/v3.0/sayfalar/hizmetler/kutuphane/ekonomi-bultenleri/2014_18/b18_35-42.pdf, Erişim Tarihi: 03.03.2020.
- Tüketiciyi ve İklimi Koruma Derneği (Tüvik-Der). (2013). *İklim Değişikliği Eylem Planı Değerlendirme Raporu*.
https://tr.boell.org/sites/default/files/tipig_idep_raporu.pdf, Erişim Tarihi: 26.12.2020.
- Türker, O. ve Ecevit, E. (2017). İklim değişikliğinin çocuk sağlığı üzerine etkileri: tehditler ve stratejiler. İçinde *Küresel Isınma, İklim Değişikliği ve Sosyo-Ekonomik Etkileri* (ss. 181-204). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Türkeş, M. (2007). İklim değişikliği : 12 temel soru. *TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası EMO Enerji Dergisi*, (3- Ek), 2-32.

UCLG. (2020). *Global Covenant of Mayors for Climate & Energy 2020*. <http://uclgmewa.org/belediye-ba%C5%9Fkanlar%C4%B1-iklim-s%C3%B6zle%C5%9Fmesi-ve-belediye-ba%C5%9Fkanlar%C4%B1-s%C3%B6zle%C5%9Fmesi-birle%C5%9Fiyor/>, Erişim Tarihi: 30.03.2020..

Ulusoy, A. ve Vural, T. (2001). Kentleşmenin sosyo ekonomik etkileri. *Belediye Dergisi*, 7(12), 8-14.

Uncu, B.A. (2019). *İklim İçin Kentler Yerel Yönetimlerde İklim Eylem Planı*. İstanbul: Digital Düşler. https://world.350.org/iklimicinkentler/files/2019/05/350_booklet_2.pdf, Erişim Tarihi: 02.07.2020.

UN-HABITAT. (2015). *Guiding Principles for City Climate Action Planning*. <https://unhabitat.org/books/guidingprinciples-for-climate-city-planning-action/>, Erişim Tarihi: 02.07.2020.

United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC). (2008). *Bali Action Plan*. <https://unfccc.int/resource/docs/2007/cop13/eng/06a01.pdf>, Erişim Tarihi: 18.12.2020.

United Nations. (1987). United Nations General Assembly. *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*. <http://www.un-documents.net/wced-ocf.htm>. UN. *World Charter for Nature*, Erişim Tarihi: 02.07.2020.

University of Cambridge (2013). *Climate Change: Action, Trends and Implications For Business The IPCC's Fifth Assessment Report, Working Group 1*. <https://www.cisl.cam.ac.uk/business-action/low-carbon-transformation/ipcc-climate-science-business->

[briefings/pdfs/briefings/Science Report Briefing WEB EN.pdf](#), Erişim Tarihi: 17.07.2020.

- Uzunöz, M., Büyükbay, E.O. ve Bal, H.S.G. (2008). Kırsal kadınların gıda güvenliği konusunda bilinç düzeyleri (Tokat ili örneği). *U. Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi*, 22/2, 35-46.
- Ünal, Ç. (2006). Tokat'ın iklim özellikleri. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2, 171-197.
- Van Staden, M. (2010). Communities, mitigation and adaptation. In M. Van Staden ve F. Musco (Eds.), *Local Governments and Climate Change* (pp. 17-29). New York: Springer.
- Van Staden, M. ve Klas, C. (2010). ICLEI's support for local climate action: a selection of Tools. n M. Van Staden ve F. Musco (Eds.), *Local Governments and Climate Change* (pp. 99-107). New York: Springer.
- Vani, C. S. (2016). A study on awareness levels and adaptation strategies for climate variability among farmers. *International Journal of Environment, Agriculture and Biotechnology*, 1(2), 190-194.
- Vural, İ. Y. (2020). *İklim Değişikliğinin Etkileri*. <http://www.canaktan.org/ekoloji-cevre/iklim-degisiklik/etkileri.htm>, Erişim Tarihi: 29.11.2020.
- Whitmarsh, L. (2009). Behavioural responses to climate change: Asymmetry of intentions and impacts. *Journal of Environmental Psychology* 29(1), 13-23.
- Wolf, J. ve Moser, S. C. (2011). Individual understandings, perceptions, and engagement with climate change: insights from in-depth studies across the world. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 2(4), 547-569.
- Yeşilekonomi. (2021). Yerel İklim Değişikliği Eylem Planı hazırlayan Büyükşehir Belediyesi sayısı 9'a ulaştı. <https://yesilekonomi.com/yerel-iklim-degisikligi-eylem-planı-hazırlayan-buyuksehir-belediyesi-sayisi-9a-ulasti/>, Erişim Tarihi: 23.02.2021.

- Yıldırım, M. ve Everest, B. (2020). Tarımsal kooperatif yöneticilerinin iklim değişikliği ve yenilenebilir enerji farkındalıkları: Çanakkale ili örneği. *ÇOMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 8(1), 233-241.
- Yücel, E. Ö. ve Özkan, M. (2018). Fen bilimleri öğretmen adaylarının çevre sorunları algılarındaki değişimin incelenmesi: Kocaeli örneği. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (44), 146-160.
- Yüzbaşıoğlu, R. ve Kaplan, E. (2019). Bireylerin satın alma davranışında çevre bilincinin belirlenmesi (Tokat merkez ilçe örneği) *Kent Akademisi Kent Kültürü ve Yönetimi Hakemli Elektronik Dergi*, 12(2), 214-224.
- Zygmunt, B. (2014). *Azınlığın zenginliği hepimizin çıkarına mıdır?*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları. <https://anarcho-copy.org/free/azinligin-zenginligi-hepimizin-cikarina-midir.pdf>, Erişim Tarihi: 23.12.2020.
- Zacher, W. (2012). *Climate change and health-time to act: Facts and conclusions for industrial and developing countries*.
- <https://thegreenmarketoracle.com/2013/04/30/the-dangerous-trajectory-of-co2-growth/>
- <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-glasgow-climate-pact-key-outcomes-from-cop26>
- https://unfccc.int/sites/default/files/resource/cma2021_10_add1_adv.pdf

EKLER

EK.1 VİYANA SÖZLEŞMESİ

OZON TABAKASININ KORUNMASINA DAİR VİYANA SÖZLEŞMESİ

Kanun : 6 Haziran 1990 tarih ve 3655 sayı
Resmî Gazete : 8 Eylül 1990 tarih ve 20629 sayı

GİRİŞ

Bu Sözleşme'nin Tarafları,

Ozon tabakasındaki değişikliğin potansiyel olarak insan sağlığı ve çevre üzerinde zararlı bir etkisi bulunduğunun bilincinde olarak,

Birleşmiş Milletler İnsan ve Çevresi Konferansı Beyannamesi'nin ilgili hükümlerini ve özellikle de, "Devletler, Birleşmiş Milletler Ana Sözleşmesi ve uluslararası hukuk ilkeleri uyarınca kendi çevre politikalarına uygun olarak kendi kaynaklarını hükümler şeklinde kullanma hakkını ve kendi kontrolleri ya da yetki alanları içindeki faaliyetlerin, diğer Devletlerin veya ulusal yetki alanlarının sınırları dışındaki sahaların çevrelerine zarar vermemesini temin etme sorumluluğunu haizdirler" ibaresini taşıyan 21 sayılı ilkeyi anımsayarak,

Gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaçlarını ve özel koşullarını göz önünde bulundurarak,

Uluslararası ve ulusal örgütler bünyesinde ve özellikle de, Birleşmiş Milletler Çevre Programı'nın Dünya Ozon Tabakası Eylem Planı çerçevesinde yürütülmekte olan çalışmaları ve faaliyetleri akıllarında bulundurarak,

Ozon tabakasının korunması için şimdiye kadar ulusal ve uluslararası düzeylerde alınmış bulunan önlemleri de akıllarında bulundurarak,

Ozon tabakasını, beşeri faaliyetlerin yol açtığı değişikliklerden korumak için alınacak önlemlerin uluslararası işbirliğini ve eylemi gerektirdiğinin ve ilgili bilimsel ve teknik görüşlere dayanması icap ettiğinin bilincinde olarak,

Ozon tabakası ve bu tabakadaki değişikliklerden kaynaklanan muhtemel olumsuz etkiler hakkında mevcut bilimsel bilgileri daha da geliştirmek için yeni araştırmalar ve sistematik gözlemler yapılması gerektiğinin de bilincinde olarak,

Ozon tabakasındaki değişikliklerin yol açtığı olumsuz etkilere karşı insan sağlığını ve çevreyi korumaya kararlı olarak,

aşağıdaki şekilde anlaşmaya varmışlardır.

Madde 1

Tanımlar

Bu Sözleşme'de:

1. "Ozon tabakası", planeter sınır tabakasının üstündeki atmosferik ozon tabakası anlamında kullanılmıştır.
2. "Olumsuz etkiler", iklim değişiklikleri de dahil olmak üzere, insan sağlığı veya doğal ve kontrollü ekosistemlerin bileşimi, esnekliği ve üretkenliği ya da insana yararlı maddeler üzerinde önemli ölçüde zararlı etkileri bulunan fiziki çevre veya hayvan ve bitki çevresi anlamında kullanılmıştır.
3. "Alternatif teknolojiler veya ekipman", ozon tabakası üzerinde olumsuz etkileri azaltan, ortadan kaldıran veya önleyen maddeler anlamında kullanılmıştır.
4. "Alternatif maddeler", ozon tabakası üzerinde olumsuz etkileri azaltan, yok eden veya bu etkilerin oluşmasını engelleyen maddeler anlamında kullanılmıştır.
5. "Taraflar", metinde aksi belirtilmedikçe, bu Sözleşme'nin Tarafları anlamında kullanılmıştır.
6. "Bölgesel ekonomik bütünleşme örgütü", belirli bir bölgedeki hükümler Devletler tarafından oluşturulan ve bu Sözleşme'nin veya protokollerinin düzenlendiği konularda yetkisi bulunan ve kendi iç prosedürlerine göre ilgili belgeleri imzalamaya, onaylamaya, kabul etmeye veya katılmaya yetkisi olan bir örgüt anlamında kullanılmaktadır.
7. "Protokoller", bu Sözleşme'nin protokolleri anlamında kullanılmaktadır.

Madde 2

Genel Yükümlülükler

1. Taraflar, bu Sözleşme'nin ve taraf oldukları yürürlükteki protokollerin hükümlerine uygun olarak, ozon tabakasında değişikliğe yol açan veya açabilecek insan faaliyetlerinden kaynaklanan ya da kaynaklanabilecek olumsuz etkilere karşı insan sağlığını ve çevreyi korumak için gerekli tedbirleri alacaklardır.
2. Taraflar, bu amaçla ellerindeki imkânlarla ve yeteneklerine uygun olarak:
 - a) İnsan faaliyetlerinin ozon tabakası üzerindeki ve ozon tabakasındaki değişikliklerin insan sağlığı ve çevre üzerindeki etkilerini daha iyi anlayabilmek ve değerlendirebilmek için sistematik gözlem, araştırma ve bilgi alışverişi yoluyla işbirliği yapacaklardır;
 - b) Yetki alanları veya kontrolleri altındaki insan faaliyetlerinin, ozon tabakasındaki değişikliklerden veya muhtemel değişikliklerden kaynaklanan olumsuz etkilere yol açtığı ya da açabileceği tespit edildiği takdirde, bu faaliyetleri kontrol altında tutmak, sınırlamak, azaltmak veya önlemek için uygun yasal ve idari tedbirleri alacaklar ve uygun politikaların ahenkli bir hale getirilmesi için gerekli işbirliğinde bulunacaklardır;
 - c) Protokollerin ve eklerin kabulü de dahil olmak üzere bu Sözleşme'nin uygulanması için, üzerinde anlaşmaya varılan tedbirlerin, işlemlerin ve standartların formülasyonu için işbirliği yapmak;
 - d) Bu Sözleşme'nin ve protokollerin etkin bir şekilde uygulanabilmesi amacıyla bunlara taraf olan uluslararası uzman kuruluşlar ile işbirliği yapmak.
3. Bu Sözleşme'nin hükümleri, uluslararası hukuka uygun olarak, Tarafların, yukarıdaki 1. ve 2. fıkralardan anılanlara ilâveten ulusal önlemler alma hakkını veya Taraflardan herhangi birince şimdiye kadar alınmış bulunan ek ulusal önlemleri hiçbir şekilde etkilemeyecektir. Ancak, söz konusu önlemlerin, Taraflar'ın bu Sözleşme altındaki yükümlülükleriyle çelişmemesi gereklidir.
4. Bu maddenin uygulanmasında, ilgili bilimsel ve teknik görüşler esas alınacaktır.

Madde 3

Araştırma ve Sistematik Gözlemler

1. Taraflar, aşağıdaki konularda araştırma ve bilimsel değerlendirmelerin doğrudan veya yetkili uluslararası organlar kanalıyla yürütülmesini ve bu amaçla işbirliği yapılmasını taahhüt ederler.
 - a) Ozon tabakasını etkileyebilecek fiziksel ve kimyasal işlemler;
 - b) Ozon tabakasındaki değişikliklerin insan sağlığına etkileri ve diğer biyolojik etkiler, özellikle de ultraviyole güneş ışınlarındaki değişikliklerin yol açtığı biyolojik etkiler (UV-B);
 - c) Ozon tabakasındaki değişikliklerden kaynaklanan iklimsel etkiler;
 - d) Ozon tabakasındaki değişikliklerden kaynaklanan etkiler ve insana yararlı doğal sentetik maddeler üzerindeki UV-B radyasyonunda meydana gelen değişiklikler;
 - e) Ozon tabakasını etkileyebilecek maddeler, uygulamalar, işlemler, faaliyetler ve bunların kümülatif etkileri;
 - f) Alternatif maddeler ve teknolojiler;
 - g) İlgili sosyo-ekonomik konular,
 ve I ile II no.lu eklerde irdelenen diğer hususlar.
2. Taraflar, ek I'de irdelendiği gibi, ozon tabakasının durumunun ve ilgili diğer parametrelerin sistematik olarak gözlemlenmesi için, doğrudan veya yetkili uluslararası kuruluşlar kanalıyla ve ulusal mevzuatlarla gerek uluslararası gerekse ulusal düzeylerde süregelen ilgili faaliyetleri gözönüne alarak, ortak veya tamamlayıcı programlar oluşturmayı ya da geliştirmeyi taahhüt etmektedirler.
3. Taraflar, uygun dünya veri merkezleri vasıtasıyla araştırma ve gözlem verilerinin düzenli olarak ve zamanında toplanmasının, değerlendirilmesinin ve dağıtılmasının sağlanması için, doğrudan veya yetkili uluslararası kuruluşlar kanalıyla işbirliğinde bulunmayı taahhüt etmektedirler.

Madde 4

Hukuki, Bilimsel ve Teknik Alanlarda İşbirliği

1. Taraflar, ek II'de irdelendiği gibi, bu Sözleşmeyle ilgili bilimsel, teknik, sosyo-ekonomik, ticari ve hukuki bilgi değişimini kolaylaştıracak ve teşvik edeceklerdir. Bu bilgiler, Taraflar'ın mutabık kaldığı kuruluşlara iletilecektir. Bilgiyi veren Taraf'ın gizli olarak nitelendirdiği bilgileri elde eden söz konusu kuruluşlar bu bilgilerin ifşa edilmemesini sağlamakla ve bu bilgileri bütün Taraflar'a açıklanana kadar muhafaza etmekle yükümlüdür.

2. Taraflar, yürürlükteki ulusal kanunlarına, yönetmeliklerine ve uygulamalarına uygun olarak ve gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaçlarını özellikle gözönünde bulundurarak, doğrudan veya yetkili uluslararası organlar kanalıyla, bilgi ve teknoloji transferini geliştirmek için işbirliği yapacaklardır. Bu işbirliği, özel olarak aşağıdaki vasıtalarla yürütülecektir:

- a) Alternatif teknolojilerin diğer Taraflarca elde edilmesinin kolaylaştırılması;
- b) Alternatif teknolojiler ve teçhizat hakkında bilgi sağlanması ve bunlarla ilgili özel kılavuzların veya el kitaplarının temin edilmesi;
- c) Araştırma ve sistematik gözlemler için gerekli teçhizat ve kolaylıkların sağlanması;
- d) Bilimsel ve teknik personelin gerektiği şekilde eğitilmesi.

Madde 5

Bilgi İletme

Taraflar, bu Sözleşme'nin ve taraf oldukları protokollerin uygulanmasıyla ilgili olarak aldıkları önlemler hakkındaki bilgileri, söz konusu belgelere taraf olanlarca yapılan toplantılarda belirlenen usul ve aralıklarla, 6. madde uyarınca toplanan Taraflar Konferansı'na, Sekreteryaya kanalıyla iletileceklerdir.

Madde 6

Taraflar Konferansı

1. Bu Sözleşme ile bir Taraflar Konferansı kurulmaktadır. Taraflar Konferansı'nın ilk toplantısı, 7. madde uyarınca geçici olarak tayin edilen Sekreteryaya'nın çağrısı üzerine ve bu Sözleşme'nin yürürlüğe girmesinden itibaren en geç bir yıl içinde yapılacaktır. Taraflar Konferansı'nı izleyen olağan toplantılar Konferans tarafından ilk toplantıda belirlenecek düzenli aralıklarla yapılacaktır.

2. Taraflar Konferansı'nın olağanüstü toplantıları, Konferans'ın gerekli gördüğü zamanlarda veya Taraflar'dan herhangi birinin yazılı talebi üzerine yapılacaktır. Ancak, talebin Sekreteryaya kanalıyla diğer taraflara bildirilmesinden sonraki altı ay içerisinde Tarafların en az üçte birinin desteğini alması gerekecektir.

3. Taraflar Konferansı, kendisi ve kurabileceği alt organlar ile ilgili usul kurallarını, mali prensipleri ve Sekreteryaya'nın görevlerini düzenleyen mali hükümleri mutabakat ile tespit edecek ve benimseyecektir.

4. Taraflar Konferansı, bu Sözleşme'nin uygulanmasını sürekli olarak gözden geçirecek ve ayrıca:

- a) 5. Madde uyarınca sunulması gereken bilgilerin iletme usulünü ve aralıklarını belirleyecek ve bu bilgilerin yanısıra herhangi bir alt organ tarafından arzedilen raporları değerlendirecektir;
- b) Ozon tabakası, ozon tabakasındaki muhtemel değişiklikler ve bu değişikliklerin yol açtığı muhtemel etkiler hakkındaki bilimsel bilgileri inceleyecektir;
- c) Ozon tabakasında değişikliğe yol açan veya açabilecek maddelerin ortaya çıkmasını asgariye indirmek için gerekli politikaların, stratejilerin ve önlemlerin, 2. Madde uyarınca uyumlu hale getirilmesini geliştirecek ve bu Sözleşme'yle ilgili diğer önlemler hakkında tavsiyelerde bulunacaktır;
- d) 3. ve 4. Maddeler uyarınca, araştırma, sistematik gözlem, bilimsel ve teknolojik işbirliği, bilgi alış-verişi ve teknoloji transferi ile ilgili programlar tespit edecektir;
- e) 9. ve 10. maddeler uyarınca, gerektiği takdirde, bu Sözleşme ve ekleri ile ilgili değişiklikleri gözönünde bulunduracak ve yapacaktır;
- f) Protokoller ve ekleri ile ilgili değişiklikleri gözönünde bulunduracak ve değiştirilmelerine karar verildiği takdirde söz konusu protokole taraf olanlara bu yönde tavsiyede bulunacaktır;
- g) 10. Madde uyarınca, bu Sözleşme'ye yeni ekler yapılması hususunu gözönünde bulunduracak ve gerçekleştirecektir;
- h) 8. Madde uyarınca protokolleri gözden geçirecek ve benimseyecektir;
- i) Bu Sözleşme'nin uygulanması için gerekli alt organları kuracaktır;

j) Bilimsel araştırmalar, sistematik gözlemler ve bu Sözleşme'nin amaçlarına uygun diğerk faaliyetler için, yetkili uluslararası kuruluşların ve bilimsel komitelerin, özellikle de Dünya Meteoroloji Örgütü, Dünya Sağlık Örgütü ve Ozon Tabakası Koordinasyon Komitesi'nin yardımlarına başvuracak ve bu kuruluşlarla, komitelerden sağlanan hizmetlerden yararlanacaktır;

k) Bu Sözleşme'de belirtilen amaçlara ulaşılması için gerekli her türlü ilâve eylemi gözönünde bulunduracak ve taahhüt edecektir.

5. Birleşmiş Milletler, Birleşmiş Milletler'in uzmanlık teşkilâtları, Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu ve bu Sözleşme'ye taraf olmayan Devletler, Taraflar Konferansı'nın toplantılarında gözlemci sıfatıyla temsil edilebilirler. Ozon tabakasının korunmasıyla ilgili alanlarda uzmanlaşmış olan ve Taraflar Konferansı'nın toplantılarına gözlemci statüsünde katılmak isteğinde olduğunu Sekreteryaya'ya bildiren uluslararası veya ulusal, resmi ya da gayriresmi her türlü kuruluş ve organ, Taraflar'ın en az üçte birinin itirazıyla karşılaşmadığı takdirde bu toplantılara kabul edilebilirler.

Gözlemcilerin kabûlü ve katılımı, Taraflar Konferansı'nın benimsediğı usûl kurallarına tabidir.

Madde 7

Sekreteryaya

1. Sekreteryanın görevleri şunlardır:

- 6., 8., 9. ve 10. Maddelerde belirtilen toplantıları düzenlemek ve düzenlenmesine yardımcı olmak;
4. ve 5. Maddelere uygun olarak sağlanan bilgileri ve 6. madde uyarınca oluşturulan alt organların yaptığı toplantılar sonucunda elde edilen bilgileri esas alan raporlar hazırlamak ve dağıtmak;
- Herhangi bir protokolün kendisine yüklediğı görevleri yerine getirmek;
- Bu Sözleşme altındaki görevlerinin uygulanmasıyla ilgili olarak yürüttüğü faaliyetler hakkında raporlar hazırlamak ve bu raporları Taraflar Konferansı'na sunmak;
- İlgili diğerk uluslararası organlarla gerekli işbirliğinin kurulmasını sağlamak ve görevlerinin etkili bir şekilde yürütülmesi için gerekli idari ve akdi düzenlemelere girmek;
- Taraflar Konferansı'nın tespit ettiğı diğerk görevleri yerine getirmek.

2. Sekreterlik görevleri, Taraflar Konferansı'nın 6. Madde uyarınca yapılacak ilk olağan toplantısı tamamlanana kadar Birleşmiş Milletler Çevre Programı tarafından geçici olarak yürütülecektir. Taraflar Konferansı, ilk olağan toplantısında, bu Sözleşme altında sekreterlik görevi yapmak arzusunu belirten mevcut yetkili uluslararası örgütler arasından Sekreteryayı atayacaktır.

Madde 8

Protokollerin Kabulü

- Taraflar Konferansı, toplantılarından biri sırasında 2. Madde gereğince protokoller kabul edebilir.
- Önerilen her türlü protokol metni, görüşüleceğı toplantıdan en az altı ay önce Sekreteryaya tarafından Taraflar'a iletilecektir.

Madde 9

Sözleşme veya Protokollerde Değişiklikler

1. Taraflar'dan herhangi biri bu Sözleşme'de veya protokollerde değişiklik yapılmasını önerebilir. Bu değişiklikler, diğerk hususların yanı sıra ilgili bilimsel ve teknik görüşleri de gözönünde bulunduracaktır.

2. Bu Sözleşme ile ilgili değişiklikler, Taraflar Konferansı'nın toplantısında kabul edilecektir. Protokollerle ilgili değişiklikler ise söz konusu protokole taraf olanların yapacağı toplantı sırasında benimsenecektir.

Bu Sözleşme'de veya herhangi bir protokolde yapılması önerilen değişikliklerle ilgili metin, söz konusu protokolde aksi belirtilmedikçe, değişiklik önerisinin kabulü için yapılacak toplantıdan en az altı ay önce Sekreteryaya tarafından Taraflar'a iletilecektir. Sekreteryaya, önerilen değişiklikleri, bilgilenmeleri için bu Sözleşme'yi imzalayan taraflara da bildirecektir.

3. Taraflar, bu Sözleşme'de yapılması önerilen her türlü değişiklik hususunda mutabakata varmak için ellerinden gelen bütün çabayı harcayacaklardır. Bütün çabanın harcanmasına rağmen anlaşmaya varılamamışsa, değişiklik son çare olarak, toplantıda bulunan ve oy kullanan Taraflar'ın dörtte üç çoğunluğuyla kabul edilecek ve Depoziter tarafından onay veya kabul için bütün Taraflar'a sunulacaktır.

4. Yukarıdaki 3. fıkrada belirtilen prosedür her türlü protokolle ilgili değişiklikler için geçerli olacak, ancak söz konusu protokole taraf olanlardan toplantıda bulunan ve oy kullananların üçte iki çoğunluğu belirtilen değişikliklerin kabulü için yeterli olacaktır.

5. Değişikliklerin onay veya kabulü Depozitere yazılı olarak bildirilecektir. Yukarıdaki 3. ve 4. fıkralara uygun olarak benimsenen değişiklikler, bu Sözleşme'ye taraf olanların en az dörtte üç çoğunlukla veya ilgili protokole taraf olanların -söz konusu protokolde aksi belirtilmedikçe- en az üçte iki çoğunlukla, değişikliği onayladıklarını veya kabul ettiklerini Depozitere bildirmelerinden sonraki doksaninci günde, değişikliği kabul etmiş Taraflar arasında yürürlüğe girecektir. Daha sonra değişiklikler, diğer Taraflar için, söz konusu Taraf'ın değişikliklere ilişkin kabul veya onay belgesini tevdi ettiği tarihten sonraki doksaninci günde yürürlüğe girecektir.

6. Bu maddedeki "toplantıda bulunan ve oy kullanan Taraflar" deyimini toplantıya katılan ve olumlu veya olumsuz oy kullanan Taraflar anlamında kullanılmıştır.

Madde 10

Eklerin Kabulü ve Değiştirilmesi

1. Bu Sözleşme'nin veya herhangi bir protokolün ekleri, bu Sözleşme'nin veya söz konusu protokolün ayrılmaz bir parçasını oluşturacak ve aksi açıkça belirtilmedikçe, bu Sözleşme'ye veya protokollerine yapılan atıflar, aynı zamanda bunların eklerine de yapılmış addedilecektir. Söz konusu ekler, bilimsel, teknik ve idari konularla sınırlı olacaktır.

2. Herhangi bir protokolde, bu protokolün ekleriyle ilgili olarak aksi yönde hükümlerin bulunmaması halinde, bu Sözleşme'nin ilâve eklerinin veya herhangi bir protokolün eklerinin önerilmesi, kabulü ve yürürlüğe girmesine ilişkin olarak aşağıda belirtilen prosedür takip edilecektir:

a) Bu Sözleşme'nin ekleri 9. Maddenin 2. ve 3. fıkralarında herhangi bir protokolün ek-leri ise 9. Maddenin 2. ve 4. fıkralarında belirtilen prosedüre göre önerilecek ve kabul edilecektir;

b) Bu Sözleşme'nin ilâve eklerini veya taraf olduğu herhangi bir protokolün eklerini onaylamayan herhangi bir Taraf, kabul kararının Depozitere iletildiği tarihten itibaren altı ay içinde onaylamama kararını yazılı olarak Depozitere bildirecektir. Bunun üzerine, Depoziter derhal diğer taraflara bu kararı ileticektir. Taraflar, daha önce itiraz ettikleri ekleri herhangi bir zamanda kabul edebilirler. Bu durumda, söz konusu ekler o Taraf için derhal yürürlüğe girecektir;

c) Depoziter tarafından dolaşıma çıkarılışından itibaren altı ay sora, bu Sözleşme'nin veya ilgili protokolün yukarıdaki (b) fıkrası hükmü gereğince bildirimde bulunmayan bütün Taraflar için söz konusu ek geçerli olacaktır.

3. Bu Sözleşme'nin veya herhangi bir protokolün eklerindeki değişikliklerin önerilmesi, kabulü ve yürürlüğe girmesi, Sözleşme veya protokol eklerinin önerilmesi, kabulü ve yürürlüğe girmesinde kullanılan aynı prosedüre tabi olacaktır. Ekler ve eklerdeki değişiklikler, diğer hususların yanı sıra, ilgili bilimsel ve teknik görüşleri gözönünde bulundura-caktır.

4. İlâve ve ekin veya bir ekteki değişikliğin bu Sözleşme'de ya da herhangi bir protokolde değişikliğe yol açması halinde, ilâve ek veya değiştirilmiş ek, bu Sözleşme'deki veya ilgili protokoldeki değişiklik yürürlüğe girene kadar yürürlüğe girmeyecektir.

Madde 11

İhtilâfların Çözümü

1. Bu Sözleşme'nin yorumlanması veya uygulanmasıyla ilgili olarak Taraflar arasında herhangi bir ihtilâf çıkması halinde, ilgili Taraflar müzakereler yoluyla çözüme gitmeye çalışacaklardır.

2. İlgili Tarafların müzakereler yoluyla çözüme ulaşamamaları halinde, ortaklaşa olarak üçüncü bir tarafın aracılığına başvurulabilir.

3. Bu Sözleşme'nin kabulü, onayı ya da bu Sözleşme'ye Taraf olunması sırasında veya daha sonra herhangi bir zamanda, yukarıdaki 1. ve 2. fıkralara uygun olarak çözümleneme-yen ihtilâflar için bir Devlet veya bölgesel ekonomik bütünleşme örgütü, aşağıdaki ihtilâf halli yöntemlerinden birini ya da her ikisini zorunlu olarak kabul ettiğini yazılı şekilde Depozitere bildirebilir:

a) Taraflar Konferansı'nın ilk olağan toplantısında benimsenecek yöntemlere uygun olarak hakemlik;

b) İhtilâfın Uluslararası Adalet Divanı'na sunulması.

4. Eğer Taraflar, yukarıdaki 3. fıkraya uygun olarak aynı veya herhangi bir prosedürü kabul etmemişlerse, tarafların aksi yönde bir mutabakata varmamaları halinde ihtilâf 5. fıkra gereğince uzlaşmaya sunulacaktır.

5. İhtilâfa Taraf olanlardan birinin talebi üzerine bir uzlaştırma komisyonu oluşturulacaktır. Komisyon, ilgili Tarafların her birince atanan eşit sayıda üyelere ve bu üyelerin ortaklaşa seçecekleri bir başkandan meydana gelecektir. Komisyon'un vereceği karar kesin ve tavsiye niteliğinde olacak ve Taraflar bu kararı iyi niyetle değerlendireceklerdir.

6. Bu maddenin hükümleri her türlü protokol için, ilgili protokolde aksi belirtilmemişse, geçerli olacaktır.

Madde 12

İmza

Bu Sözleşme, Devletler ve bölgesel ekonomik bütünleşme örgütleri tarafından imzalanmak üzere, 22 Mart 1985 - 21 Eylül 1985 tarihleri arasında Viyana'da Avusturya Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'nda, 22 Eylül 1985 - 21 Mart 1986 tarihleri arasında ise New York'ta Birleşmiş Milletler Genel Merkezi'nde imzaya açık tutulacaktır.

Madde 13

Kabul veya Onay

1. Bu Sözleşme ve her türlü protokol, Devletlerin ve bölgesel ekonomik bütünleşme örgütlerinin kabulüne veya onayına tabi olacaktır. Kabul veya onay belgeleri Depozitere tevdi edilecektir.

2. Yukarıdaki 1. fıkra anılan ve üye Devletleri taraf olmadığı halde bu Sözleşme'ye veya herhangi bir protokole taraf olan örgütler için, bu Sözleşme'nin veya ilgili protokolün her türlü yükümlülüğü bağlayıcı olacaktır. Üye Devletlerden biri veya daha fazlası bu Sözleşme'ye veya ilgili protokole taraf olan örgütlerin söz konusu olması halinde, örgüt ve üye Devletleri, duruma göre, bu Sözleşme veya protokol altındaki yükümlülüklerini yerine getirmeleri ile ilgili sorumlulukları hakkında karara varacaklardır. Bu durumda, örgüt ve üye Devletleri, Sözleşme veya ilgili protokol altındaki haklarını birlikte kullanamayacaklardır.

3. Yukarıdaki 1. fıkra anılan örgütler, bu Sözleşme'nin veya ilgili protokolün düzenlediği hususlardaki yetkilerinin ölçüsünü kabul veya onay belgelerinde açıklayacaklardır. Bu örgütler, yetki derecelerinde önemli bir değişiklik olduğu takdirde Depoziteri haberdar edeceklerdir.

Madde 14

Katılma

1. Bu Sözleşme veya herhangi bir protokol, imzaya kapandığı tarihten itibaren Devletler'in ve bölgesel ekonomik bütünleşme örgütlerinin katılımına açık tutulacaktır. Katılma belgeleri Depozitere tevdi edilecektir.

2. Yukarıdaki 1. fıkra anılan örgütler, bu Sözleşme'nin veya ilgili protokolün düzenlediği hususlardaki yetkilerinin ölçüsünü katılma belgelerinde açıklayacaklardır. Bu örgütler yetki derecelerinde önemli bir değişiklik olduğu takdirde Depoziteri haberdar edeceklerdir.

3. Bu Sözleşme'ye veya herhangi bir protokole giren bölgesel ekonomik bütünleşme örgütleri için 13 . Maddenin 2. fıkrasının hükümleri geçerli olacaktır.

Madde 15

Oy Hakkı

1. Bu Sözleşme'ye veya herhangi bir protokole taraf olanların her birinin bir oy hakkı bulunacaktır.

2. Yukarıdaki 1. fıkra belirtilen hüküm dışında, bölgesel ekonomik bütünleşme örgütleri, yetkileri dahilindeki konularda, Sözleşme'ye veya ilgili protokole taraf olan üye Devletlerinin sayısına eşit miktarda oy hakkına sahip olacaktır. Bu örgütler, üye Devletleri oy kullandığı takdirde oy haklarını kullanamayacaklardır. Aynı şekilde, örgütün oy kullanması halinde üye Devletleri oy veremeyecektir.

Madde 16

Sözleşme ve Protokolleri Arasındaki İlişki

1. Bir Devlet veya bölgesel ekonomik bütünleşme örgütü Sözleşme'ye Taraf olmadığı takdirde herhangi bir protokole de taraf olamayacaktır.

2. Herhangi bir protokolle ilgili kararlar, yalnızca ilgili protokole taraf olanlarca alınabilecektir.

Madde 17

Yürürlük

1. Bu Sözleşme; kabul, onay veya katılma belgelerinden yirmincisinin tevdi edildiği tarihten sonraki doksanıncı günde yürürlüğe girecektir.
2. Herhangi bir protokol, söz konusu protokolde aksi belirtilmedikçe, o protokolle ilgili kabul, onay veya katılma belgelerinden on birincisinin tevdi edildiği tarihten sonraki doksanıncı günde yürürlüğe girecektir.
3. Sözleşme; kabul, onay veya katılma belgelerinden yirmincisinin tevdi edildiği tarihten sonra bu Sözleşme'yi kabul eden, onaylayan veya bu Sözleşme'ye katılan Taraflar için, kabul, onay veya katılma belgesinin bu Taraflarca tevdi edildiği tarihten sonraki doksanıncı günde yürürlüğe girecektir.
4. Herhangi bir protokol, söz konusu protokolde aksi belirtilmedikçe, yukarıdaki 2. fıkraya uygun olarak bu protokolü kabul eden veya onaylayan ya da yürürlüğe girmesinden sonra bu protokole katılan bir taraf için, hangisinin daha sonra gerçekleştiğine bağlı olarak o tarafın kabul, onay veya katılma belgesini tevdi ettiği tarihten sonraki doksanıncı günde veya Sözleşme'nin o taraf için yürürlüğe girdiği günde yürürlüğe girecektir.
5. Yukarıdaki 1. ve 2. fıkralarda öngörülen amaçla ilgili olarak, bir bölgesel ekonomik bütünleşme örgütü tarafından tevdi edilen hiçbir belge o örgüte üye Devletler tarafından tevdi edilen belgelere eklenmiş sayılmayacaktır.

Madde 18

Çekinceler

Bu Sözleşme'ye hiçbir çekince koyulamaz.

Madde 19

Ayrılma

1. Bu Sözleşme'nin bir Taraf için yürürlüğe girdiği tarihten itibaren dört yıl geçtikten sonra herhangi bir zamanda, o Taraf, Depozitere yazılı olarak bildirdikten sonra Sözleşme'den ayrılabilir.
2. Herhangi bir protokolün bir Taraf için yürürlüğe girdiği tarihten itibaren dört yıl geçtikten sonra herhangi bir zamanda, söz konusu protokolde aksi belirtilmemişse, o Taraf, Depozitere yazılı olarak bildirdikten sonra o protokolden ayrılabilir.
3. Ayrılma, bu yöndeki kararın Depozitere ulaştığı tarihten itibaren bir yıllık bir sürenin geçmesi üzerine veya ayrılma bildiriminde belirtilen daha geç bir tarihte yürürlüğe girecektir.
4. Bu Sözleşme'den ayrılan herhangi bir Taraf, taraf olduğu her türlü protokolden de ayrılmış addedilecektir.

Madde 20

Depoziter

1. Bu Sözleşme'nin ve her türlü protokolün Depoziterlik görevleri Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından üstlenilecektir.
2. Depoziter, Tarafları özellikle aşağıdaki konulardan haberdar edecektir;
 - a) Bu Sözleşme'nin ve her türlü protokolün imzalanması ve 13. ile 14. Maddelere göre kabul, onay veya katılma belgelerinin tevdi edilmesi;
 - b) 17. Maddeye uygun olarak Sözleşme'nin veya her türlü protokolün yürürlüğe giriş tarihi;
 - c) 19. Maddeye göre yapılan ayrılma bildirimleri;
 - d) Sözleşme ve her türlü protokolle ilgili olarak benimsenen değişiklikler, 9. Madde uyarınca bu değişikliklerin taraflarca kabulü ve yürürlüğe giriş tarihleri;
 - e) Eklerin benimsenmesi ve onaylanması ile 10. Madde uyarınca eklerde yapılan değişikliklerle ilgili her türlü haberleşme;
 - f) Bölgesel ekonomik bütünleşme örgütlerinin, bu Sözleşme'nin veya her türlü protokolün düzenlediği hususlardaki yetkilerinin derecesi ve bu yetkilerin ölçüsündeki değişiklikler ile ilgili bildirimleri;
 - g) 11. Maddenin 3. fıkrası gereğince yapılan bildirimler.

Madde 21

Orjinal Metinler

Bu Sözleşme'nin Arapça, Çince, İngilizce, Fransızca, Rusça ve İspanyolca dillerindeki ve hepsi aynı geçerlilikte olan, orjinal metinleri Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne tevdi edilecektir.

Bu Sözleşme, aşağıda imzası bulunan tam yetkili temsilciler tarafından usulüne uygun olarak imzalanmıştır.

Viyana

22 Mart 1985

EK 1

ARAŞTIRMA VE SİSTEMATİK GÖZLEMLER

1. Bu Sözleşmedeki Taraflar, başlıca bilimsel konuların aşağıdakiler olduğunu kabul ederler:

a) İnsan sağlığı, organizmalar, ekosistemler ve insanlığa faydalı maddeler için muhtemel öneme sahip ve Dünya yüzeyine ulaşarak biyolojik etkilere yol açan güneşin ultra-viyole (UV-B) ışıması miktarını artıran ozon tabakası değişimi;

b) Ozon'un hava ve iklim şartları için muhtemel öneme sahip atmosferin ısı yapısını değiştirecek olan düşey dağılımının değişmesi.

2. Madde 3'e göre, Sözleşmedeki Taraflar aşağıdakiler gibi araştırmaların, sistematik gözlemlerin, gelecekteki araştırmalar için tavsiyelerin formüle edilmesinin yürütülmesinde işbirliği yapacaklardır:

a) Atmosferin fiziksel ve kimyasal yapısında araştırmalar

i) Kapsamlı teorik modeller: Işıma ile ilgili, dinamik ve kimyasal işlemler arasındaki davranışları inceleyen modellerin daha da geliştirilmesi; doğal ve insan yapısı olarak varolan çeşitli türlerin atmosferik ozon üzerindeki eşzamanlı etkileri hakkında çalışmalar; uydulardan veya uydular dışındaki kaynaklardan alınan verilerin yorumlanması; atmosferik ve jeofizik parametrelerdeki eğilimlerin değerlendirilmesi ve bu parametrelerdeki değişimlerin özel nedenlere mal edilmesi için yöntemlerin geliştirilmesi;

ii) Hız katsayıları, yan-kesit soğurulması ve troposfer-stratosfer mekanizmaları, kimyasal ve fotokimyasal işlemler; tüm ilgili tayf bölgelerinde alan ölçümlerini destekleyen spektroskopi verileri ile ilgili laboratuvar çalışmaları;

iii) Alan ölçümleri: Gerek doğal gerek antropojenik kaynaklı gazların konsantrasyon ve akıları, atmosferik dinamik çalışmalar; yerinde ve uzaktan algılama cihazları ile ölçüm yaparak fotokimyasal açıdan ilgili türlerin planeter sınır tabakasına kadar simültane ölçümlerinin yapılması; uydu ölçüm sistemlerinin göreceli ve koordineli bir şekilde kullanılması da dahil olmak üzere çeşitli sensörlerin mukayesesi, önemli atmosferik eser bileşenlerinin üç boyutlu bölgeleri, güneşin tayf akısı ve meteorolojik parametreler.

iv) Atmosferik iz bileşenleri, güneş ışınlarının akısı ve meteorolojik parametreler için kullanılan uydusal ve uydusal olmayan alıcıları da içeren cihaz geliştirilmesi.

b) Sağlık, biyolojik ve ışık enerjisi kayıplarının etkileri üzerine araştırmalar

i) Görülebilir ışık ile mor ötesi ışıklara maruz kalan insan ile (a) renk maddelerinin çokluğundan veya azlığından meydana gelen kanserin gelişimi ve (b) bağışıklık sistemi üzerine etkileri arasındaki ilişkiler;

ii) (a) Tarım ürünleri, ormanlar ve diğer karasal çevre sistemleri ve (b) sudaki besin ağı ile dalyanlar ve sualtı planktonları tarafından oksijen üretiminin olası engellenmesinde dalgaboyunun bağımlılığı dahil olmak üzere UV-B radyasyonunun etkileri;

iii) Doz ile doz süresi ve tepkileri; ışıkla düzelme, adaptasyon ve koruma arasındaki ilişkiler de dahil olmak üzere, UV-B radyasyonunun biyolojik maddelere, türlere ve eko sistemlere etkilerinin işleyişi;

iv) Çeşitli dalgaboyu alanlarının olası karşılıklı ilişkilerini içermek amacıyla polikromatik radyasyon kullanarak tayf tepkileri ve biyolojik hareket tayfı çalışmaları;

v) Biyolojik denge için önemli olan biyolojik türlerin duyarlılık ve davranışları; fotosentez ve biyosentez gibi birincil işlemlerin üzerine UV-B radyasyonunun etkileri;

vi) Havayı kirleten maddelerin, tarım ilaçlarının ve diğer maddelerin ışık enerjisi kayıpları üzerinde UV-B radyasyonunun etkileri.

c) İklim etkileri üzerine araştırmalar

i) Toprak ve okyanus yüzeyi ısıları, yağış biçimleri, troposfer ve stratosfer arasındaki değişimler gibi iklim parametreleri üzerindeki etkiler ve ozon ile diğer izlenen türlere, ışıma ile ilgili etkiler hakkında teorik ve gözlemsel çalışmalar;

- ii) Bu tür iklim etkilerinin insan davranışları ile ilgili çeşitli hususların incelenmesi.
- d) Aşağıdaki konular üzerinde sistematik gözlemler
 - i) Uydu ve yer sistemlerini birleştirip işlevselleştirerek Dünya Ozon Gözleme Sistemi hazırlayıp, ozon tabakasının durumu (toplam kolon içeriği ve bunun düşey dağılımın uzamsal ve zamansal değişkenliği gibi);
 - ii) HO_x , NO_x , ClO_x ve karbon türleri için kaynak olan gazların troposfer ve stratosferdeki konsantrasyonu;
 - iii) Hem yer hem de uydu sistemlerinden faydalanarak yer ile mezosfer arasındaki ısı;
 - iv) Uydu ölçümleri yoluyla yeryüzüne ulaşan ve yeryüzünden ayrılan güneş ışınlarının dalga boylarının çözülmesi;
 - v) Dünya yüzeyine ulaşan güneş akısının biyolojik etkiler yaratan ultraviyole aralığındaki (UV-B) dalga boylarının çözülmesi;
 - vi) Yer, hava ve uydu sistemlerinden faydalanılarak yeryüzünden mezosfere kadar olan bölgede aerosol dağılımı ve özellikleri;
 - vii) Yüksek vasıflı meteorolojik yüzey ölçüm programlarının hazırlanması ile iklimsel açıdan önemli değişkenler;
 - viii) Dünya verilerinin analizi için geliştirilmiş metodlar kullanarak izlenen türler, ısı, güneş ışınlarının akısı ve aerosoller.

3. Sözleşmedeki Taraflar, gelişmekte olan ülkelerin özel gereksinimlerini gözönünde tutarak, bu ekte hatları çizilen araştırma ve sistematik gözlemlere katılmaları için gerekli olan uygun bilimsel ve teknik eğitimi destekleyerek işbirliği yapacaklardır. Özellikle, standartlaştırılmış verilerin oluşturulması amacıyla gözlem donanımları ve metodların karşılıklı inter kalibrasyonuna ağırlık verilecektir.

4. Aşağıda önem sırası gözetilmeksizin sıralanan doğal ve antropojenik kökenli kimyasal maddelerin, ozon tabakasının kimyasal ve fiziksel özelliklerini değiştirici potansiyele sahip olduğu sanılmaktadır:

- a) Karbonlu maddeler
 - i) Karbon monoksit (CO)

Karbon monoksitin belirgin doğal ve antropojenik kökenleri vardır ve troposferik foto-kimya üzerinde doğrudan, stratosferik foto-kimya üzerinde dolaylı rol oynadığı sanılmaktadır.
 - ii) Karbon Dioksit (CO_2)

Karbon dioksitin belirgin doğal ve antropojenik kökenleri vardır ve atmosferin ısısal yapısını etkileyerek stratosferdeki ozonu etkiler.
 - iii) Metan (CH_4)

Metanın hem doğal hem de antropojenik kökenleri vardır ve gerek troposferdeki gerekse stratosferdeki ozonu etkiler.
 - iv) Metan dışı hidrokarbon türleri

Çok sayıda kimyasal maddeden oluşan metan dışı hidrokarbonlar, hem doğal hem de antropojenik kökene sahiptir ve troposferik foto-kimya üzerinde doğrudan, stratosferik foto-kimya üzerinde dolaylı rol oynarlar.
 - b) Azotlu maddeler
 - i) Nitrozoksit (N_2O)

N_2O 'nun esas kaynakları doğaldır ama antropojenik katkıları da gittikçe önem kazanmaktadır. Stratosfer'deki ozon fazlalığı üzerinde hayati rol oynayan NO_x 'in ana kaynağı nitroz oksittir.
 - ii) Azotoksitleri (NO_x)

NO_x 'in yer seviyesindeki kaynakları sadece troposferik fotokimyasal işlemlerde doğrudan, stratosferik foto-kimya üzerinde dolaylı rol oynar, buna karşılık troposferle stratosfer arasındaki geçiş bölgesine verilen NO_x üst troposferik ve stratosferik ozonda değişikliğe doğrudan etki edebilir.
 - c) Klorlu maddeler
 - i) Tamamıyla halojenlenmiş alkanlar, örneğin CCL_4 , CFCL_3 (CFC-11), CF_2CL_2 (CFC-12), $\text{C}_2\text{F}_3\text{CL}_3$ (CFC-113), $\text{C}_2\text{F}_4\text{CL}_2$ (CFC-114)

Tamamıyla halojenlenmiş alkanlar antropojeniktir ve özellikle 30-50 km yükseklikteki bölgede ozon foto-kimyasında hayati rol oynayan ClO_x 'in kaynağını oluştururlar.
 - ii) Kısmi halojenlenmiş alkanlar, örneğin CH_3CL , CHF_2CL (CFC-22), CH_3CCL_3 , CHFCL_2 (CFC-21)

CH_3CL 'nin kaynağı doğal olmasına karşın diğer bahsedilen kısmi halojenlenmiş alkanlar antropojenik menşelidir. Bu gazlar da stratosferdeki ClO_x 'in kaynağıdır.
 - d) Bromlu maddeler

Tamamıyla halojenlenmiş alkanlar, örnek CF_3Br

Bu gazlar antropojeniktir ve ClO_x 'le benzer tarzda davranan BrO_x 'in kaynağıdır.

e) Hidrojenli maddeler

i) Hidrojen (H_2)

Doğal ve antropojenik kaynaklı olan Hidrojen, stratosferik foto-kimya üzerinde küçük bir rol oynar.

ii) Su (H_2O)

Doğal kaynaklı olan su, hem troposferik hem de stratosferik foto-kimya üzerinde hayati bir rol oynar. Stratosferdeki yerel su buharı kaynakları, metanın oksidasyonunun ve daha az olarak hidrojen oksidasyonunu içerir.

EK II

BİLGİ DEĞİŞİMİ

1. Sözleşmedeki Taraflar, bu Sözleşmenin hedeflerine ulaşılması için bilgilerin toplanması ve paylaşılmasının önemini, tüm faaliyetlerin uygun ve tarafsız yürütülmesinin garanti edilmesini kabul ederler. Bu nedenle, Taraflar, bilimsel, teknik, sosyo-ekonomik, ticari ve hukuki bilgi alışverişinde bulunacaklardır.

2. Sözleşmedeki Taraflar, hangi bilgilerin toplanıp değiş tokuş edileceğini kararlaştırırken bilgilerin yararlılığı ile bu bilgilerin edinilmesinin maliyetini göz önünde tutacaklardır. Bundan sonraki aşamada ise Taraflar, bu ekteki işbirliğinin, ulusal kanunlara, düzenlemelere, patent haklarına ilişkin uygulamalara, ticari sırlara, gizlilik ve mülkiyet bilgilerinin korunmasına uygun olarak yapılacağını kabul ederler.

3. Bilimsel bilgiler

Aşağıdaki konular üzerinde bilgileri içermektedir:

a) İldeki ulusal ve uluslararası kaynakların en etkin biçimde kullanımını sağlayacak araştırma programlarının koordinasyonu için hem resmi hem de özel planlı ve sürekli araştırmalar;

b) Araştırmalar için gerekli verilerin neşriyatı;

c) Dünya atmosferinin kimyasal ve fiziksel özelliklerini ve değişme hassasiyetini anlamak için daha önce yayınlanan bilimsel sonuçlar, özellikle toplam kolon içeriği ya da ozonun düşey dağılımı ile ilgili tüm zaman-çizelgelerindeki değişikliklerden meydana gelen ozon tabakası durumunun insan sağlığı, çevre ve iklim üzerindeki etkileri;

d) Araştırma çalışmalarının değerlendirilmesi ve gelecekteki araştırmalar için tavsiyeler.

4. Teknik bilgiler

Aşağıdaki konular üzerinde bilgileri içermektedir:

a) Kullanılabilecek diğer kimyasal maddelerin, ozonu etkileyen maddelerin kullanımını azaltıcı alternatif teknolojilerin, ilgili planlanan ve süren araştırmaların sağlanabilirliği ve maliyetleri;

b) Kullanılabilecek kimyasal maddelerin ve alternatif teknolojilerin sınırlamaları ve riskleri.

5. Ek I'deki maddeler hakkında sosyo-ekonomik ve ticari bilgiler

Aşağıdaki konular üzerinde bilgileri içermektedir:

a) Üretim ve üretim kapasiteleri;

b) Kullanım ve kullanım modelleri;

c) İthalat ve ihracatları;

d) Ozon tabakasını dolaylı olarak değiştirebilecek insan faaliyetlerinin fayda, maliyet ve riskleri ve bu faaliyetlerin kontrolü için yapılan veya yapılması beklenen düzenleyici işlerin etkileri.

6. Yasal bilgiler

Aşağıdaki konular üzerinde bilgileri içermektedir:

a) Ozon tabakasının korunmasına ilişkin ulusal kanunlar, idari önlemler ve yasal araştırmalar;

b) Ozon tabakasının korunmasına ilişkin ikili taraflı anlaşmalar da dahil olmak üzere, uluslararası anlaşmalar;

c) Ozon tabakasının korunmasına ilişkin patentlerin mevcudiyeti ve bunlara lisans verilmesinin yöntemleri.

EK.2 MONTREAL PROTOKOLÜ

OZON TABAKASINI İNCELTEKİ MADDELERE DAİR MONTREAL PROTOKOLÜ

*Bu Protokol, 6 Haziran 1990 tarihli ve 3656 sayılı Kanunla onaylanarak,
8 Eylül 1990 tarih ve 20629 sayılı Resmi Gazete 'de yayınlanmıştır.*

Bu Protokol'a Taraf Olan Devletler,

Ozon Tabakasının Korunmasına ilişkin Viyana Sözleşmesine Taraf Devletler olarak,

Bu Sözleşme uyarınca, insan sağlığını ve çevreyi, ozon tabakasını değiştiren ya da değiştirme olasılığı bulunan insan faaliyetlerinin yarattığı veya yaratabileceği olumsuz etkilere karşı korumak için gerekli önlemleri almakla yükümlü olduklarını akılda tutarak,

Bazı maddelerin dünya çapında yayılmasının ozon tabakasını bariz bir şekilde tüketebileceğinin veya insan sağlığı ve çevre üzerinde olumsuz etkiler yaratabilecek şekilde değiştirebileceğinin farkında olarak,

Bu maddelerin yayılmasının iklim üzerindeki potansiyel etkilerinin bilincinde olarak,

Ozon tabakasını tüketmeye karşı korumak için alınacak önlemlerin, ekonomik ve teknik imkanlar elverdiğince bilimsel bilgilere dayandırılması gerektiğini bilerek,

Ozon tabakasını tüketen maddeleri bilimsel gelişmelere, ekonomik ve teknik imkanlara bağlı olarak ve gelişme yolundaki ülkelerin gelişmeye olan ihtiyaçlarını akılda tutarak ortadan kaldırmayı nihai hedef olarak benimseyip, bu maddelerin dünya üzerindeki yayılmasını adil bir şekilde kontrol edebilmek için gerekli tedbirleri alarak ozon tabakasını korumaya kararlı olarak,

Gelişme yolundaki ülkelerin bu maddelere ilişkin taleplerinin karşılanabilmesi için ek maddi kaynaklar ve uygun teknolojilere ulaşma olanaklarını da içeren özel koşullar gerektiğini, bunun için gerekli fonların büyüklüğünün tahmin edilebileceğini akılda tutarak ve fonların bilimsel olarak ortaya konulan ozon tabakasının incelenmesi probleminin ve bunun zararlı etkileriyle dünyanın mücadele edebilme gücünde önemli değişiklikler yapacağını hatırlatarak,

Bazı kloroflorokarbonların emisyonlarını kontrol altına almak için ulusal ve bölgesel düzeyde şimdiden bazı önlemlerin alınmış olduğunu kaydederek,

Ozon tabakasını tüketen maddelerin yayılmasının azaltılması ve kontrol edilmesine alınmasına yönelik alternatif teknolojilerin araştırılması, geliştirilmesi ve transferinde gelişme yolundaki ülkelerin ihtiyaçlarını da gözönüne alacak şekilde uluslararası işbirliğini artırmanın önemini dikkate alarak,

AŞAĞIDAKİ KARARLARI ALMIŞLARDIR: MADDE 1 - TANIMLAR

Bu Protokolde adı geçen:

1. "Sözleşme" 22 Mayıs 1985'de kabul edilen Ozon Tabakasının Korunmasına İlişkin Viyana Sözleşmesi,
2. "Taraflar" başka bir yerde aksi belirtilmediği sürece, bu Protokole Taraf olan devletler,
3. "Sekreteryaya" Sözleşmenin Sekreteryası,
4. (Değişik: 8.8.1995-95/7184 s. Kararname eki Kopenhag Değişiklikleri) Kontrol Altındaki Madde ister tek başına, isterse karışım halinde bulunsun, bu Protokol'un Ek A, Ek B, Ek C veya Ek E'sinde sıralanan herhangi bir maddedir. Bu tanım ilgili ek'de belirtilmediği sürece, bu maddelerin izomerlerini kapsar, ancak bu maddenin depolanması ve taşınması sırasında kullanılan kaptakinden başka, üretimi yapılmış bir ürünün içinde bulunan herhangi bir kontrol altındaki madde veya karışımını tanımlamakta kullanılmaz.
5. "Üretim" üretilen kontrol altındaki maddenin miktarından Taraflarca tespit edilecek teknolojiler yoluyla ortadan kaldırılan madde miktarının ve kimyasal bir işlem yoluyla diğer kimyasal maddelerin üretiminde tamamen kullanılan miktarın çıkarılmasıyla elde edilen miktardır. Yeniden işlenen ve tekrar kullanılan miktarlar "üretim" olarak değerlendirilmeyecektir.
6. "Tüketim" kontrol altındaki maddelerin üretimi artı ithalatı eksi ihracatı,
7. "Hesaplanan Seviyeler" 3. Madde uyarınca belirlenecek üretim, ithalat, ihracat, tüketim seviyeleri,
8. "Sınai rasyonelleşme" ekonomik verimliliğe ulaşma veya arzda tesislerin kapanması sonucu ortaya çıkması beklenen yetersizliklere çözüm bulunabilmesi amacıyla taraflardan birinin hesaplanmış üretim seviyesinin tamamen ya da kısmen bir diğer tarafa aktarılması demektir.
9. (8.8.1995-95/7184 s. Kararname eki Kopenhag Değişiklikleri ile iptal edilmiştir) (*1)

MADDE 2 - KONTROL ÖNLEMLERİ

1. Tarafların her biri bu Protokolün yürürlüğe giriş tarihini takip eden yedinci ayın ilk gününden itibaren başlayacak oniki aylık dönemde, ve bundan sonra gelecek her oniki aylık dönemde, Ek A Grup I'de sıralanan kontrol altındaki maddelerin hesaplanmış tüketim seviyelerinin, kendilerinin 1986 için hesaplanmış tüketim seviyelerini aşmamasını temin edeceklerdir. Aynı dönemin sonunda, bu maddelerden birini ya da daha çoğunu üreten Taraflardan her biri bu maddelerin kendileri için hesaplanmış üretim seviyesinin, 1986 için hesaplanmış üretim seviyesini aşmamasını temin edeceklerdir; bu seviye 1986 seviyesinin yüzde onundan daha fazla artmamış ise bu son durum istisna teşkil edecektir. Bu artışa ancak 5. Madde uyarınca faaliyet gösteren Tarafların temel iç taleplerini karşılamak veya Taraflar arasında sınai rasyonelleşmeyi tesis etmek için izin verilebilecektir.

2. Tarafların her biri, bu Protokolün yürürlüğe giriş tarihini takip eden otuzyedinci ayın ilk gününden itibaren başlayacak oniki aylık dönemde ve bundan sonra gelecek her oniki aylık dönemde Ek A Grup II'de sıralanan kontrol altındaki maddelerin hesaplanmış tüketim seviyelerinin kendilerinin 1986 için hesaplanmış tüketim seviyelerini aşmamasını temin edeceklerdir. Bu maddelerden birini ya da daha çoğunu üreten Tarafların her biri, bu maddelerin kendileri için hesaplanmış üretim seviyesinin, 1986 için hesaplanmış üretim seviyesini aşmamasını temin edeceklerdir; bu seviye 1986 seviyesinin yüzde onundan daha fazla artmamış ise bu son durum istisna teşkil edecektir. Bu artışa ancak 5. Madde uyarınca faaliyet gösteren Tarafların temel iç taleplerini karşılamak veya Taraflar arasında sınai rasyonelleşmeyi tesis etmek için izin verilebilecektir. Bu önlemlerin uygulama mekanizmaları Taraflarca ilk bilimsel değerlendirmeyi izleyen birinci toplantıda tespit edilecektir.

3. Tarafların her biri 1 Temmuz 1993 ile 30 Haziran 1994 arasındaki dönemde ve bundan sonraki her oniki aylık dönemde Ek A Grup I'de sıralanan kontrol altındaki maddelere ait kendi hesaplanmış tüketim seviyelerinin yılda, 1986 seviyesinin yüzde seksenini aşmamasını temin edeceklerdir. Bu maddelerden bir ya da daha fazlasını üreten Tarafların her biri bu maddelerin üretimi için kendi hesaplanmış üretim seviyelerinin aynı süreler içinde 1986 yılındaki hesaplanmış üretim seviyelerinin yıllık yüzde seksenini aşmamasını temin edecektir.

Bununla birlikte, 5. Maddeye uygun olarak faaliyet gösteren Taraf devletlerin temel iç taleplerini karşılamak amacıyla veya Taraflar arasında sınai rasyonelleşmeyi tesis edebilmek için, hesaplanmış üretim seviyelerinin 1986'daki hesaplanmış üretim seviyelerini en fazla yüzde on aşacak şekilde yükselmesine izin verilebilecektir.

4. Tarafların her biri 1 Temmuz 1998 ile 30 Haziran 1999 tarihleri arasındaki dönemde ve bundan sonraki her oniki aylık dönemde, Ek A Grup I'de sıralanan kontrol altındaki maddeler için hesaplanmış tüketim seviyelerinin, 1986'da hesaplanan tüketim seviyesini yıllık olarak yüzde elliden fazla aşmamasını temin edeceklerdir.

Bu maddelerden birini ya da daha fazlasını üreten her Taraf Devlet, aynı dönem içerisinde bu maddeler için hesaplanan üretim seviyesinin, 1986'da hesaplanmış üretim seviyesini yüzde elliden fazla aşmamasını temin edecektir. Bununla birlikte 5. Madde uyarınca faaliyet gösteren Taraf Devletlerin temel iç taleplerinin karşılanması amacıyla veya Taraflar arasında sınai rasyonelleşmeyi tesis edebilmek için, hesaplanmış üretim seviyesinin 1986 için hesaplanmış üretim seviyesini en fazla yüzde onbeş aşacak şekilde yükselmesine izin verilebilecektir. Taraflar bu maddelerin Taraflar için hesaplanmış tüketim seviyelerinin en az üçte ikisini temsil edenlerin katıldığı ve oy kullandığı bir toplantıda üçte iki çoğunlukla aksi kabul edilmediği sürece bu fıkra yürürlükte kalacaktır. Bu karar 6. Maddede belirtilen değerlendirmeler çerçevesinde ele alınacak ve hükme bağlanacaktır.

5. Tarafların herhangi biri, bir veya daha fazla kontrol dönemlerinde Madde 2 A'dan 2 E'ye ve Madde 2H'ye kadar olan maddelerde belirtilen kendisine ait hesaplanmış üretim seviyesinin bir bölümünü diğer bir taraf devlete devredebilir, ancak ilgili Taraf Devletlerin hesaplanan toplam bileşik üretim seviyeleri bu maddelerde belirtilen sınırları aşmamalıdır. Böyle bir devri, ilgili Tarafların her birince, bu devrin şartları ve uygulanacağı dönem de belirtilecek biçimde Sekreteryaya bildirilecektir. (1) - ("Madde 2H'de" ibaresi 8.8.1995-95/7184 s. Kararname eki Kopenhag Değişiklikleri ile eklenmiştir).

5. (Ek fıkra: 8.8.1995-95/7184 s. Kararname eki Kopenhag Değişiklikleri) 5. Maddenin 1. fıkrası uyarınca faaliyet göstermeyen herhangi bir Taraf devlet, bir veya daha fazla kontrol dönemlerinde, Madde 2 F'de belirtilen kendisine ait hesaplanmış tüketim seviyesinin bir bölümünü diğer bir tarafa devredebilir, ancak kendisine ait hesaplanmış tüketim seviyesini devredecek tarafın Ek A Grup I'de sıralanan kontrol altındaki maddelere ilişkin 1989 yılı için kendisine ait kişi başına hesaplanmış tüketim seviyesi 0.25 kg'ı ve ilgili tarafların hesaplanan toplam bileşik tüketim seviyeleri Madde 2 F'de belirtilen sınırları aşamaz. Böyle bir tüketim devri, ilgili tarafların her birince, bu devrin şartları ve uygulanacağı dönem de belirtilecek biçimde Sekreteryaya bildirilecektir.

6. 5. Madde uyarınca faaliyet göstermeyen ve Ek A veya Ek B'deki kontrol altındaki maddelerin üretildiği tesislerin inşaatına başlamış bulunan veya 16 Eylül 1987'den önce böyle tesisler için anlaşma yapmış olan ve bunu 1 Ocak 1987'den önce ulusal mevzuatına geçirmiş bulunan herhangi bir Taraf devlet, 1986 için hesaplanmış üretim seviyesini belirlerken bu tesislerin üretimini kendi 1986 üretimine ilave edebilir, ancak bu tesislerin 31 Aralık 1990 tarihinde tamamlanacak olması ve söz konusu tesislerin bu Taraf devletin hesaplanmış kontrol altında madde tüketim seviyesini yılda kişi başına 0.5 kg'dan daha fazla arttırmaması gerekmektedir.

7. 5. fıkra uyarınca yapılan herhangi bir üretim devri veya 6. fıkra uyarınca üretime yapılan herhangi bir ekleme, devri ya da ekleme işleminden daha sonra olmamak üzere Sekreteryaya iletilecektir.

8. (a) Sözleşmenin 1 (6) Maddesinde tanımlanan bir bölgesel ekonomik bütünleşme örgütüne üye olan Taraf Devletler bu madde ve Madde 2 A'dan Madde 2H'ye kadar olan maddelerin tüketimle ilgili yükümlülüklerini ortaklaşa olarak yerine getirmeye karar verilebilirler, ancak toplam hesaplanmış tüketim seviyeleri bu madde ve Madde 2 A'dan Madde 2 E'ye kadar olan maddelerde belirtilen seviyeleri aşmamalıdır.

(b) Bu türden herhangi bir anlaşmaya giren Taraflar, anlaşmada söz konusu olan tüketim azalmasının yürürlüğe giriş tarihinden daha önce Sekreteryayı bu anlaşmanın koşullarından haberdar edeceklerdir.

(c) Bu tür bir anlaşma ancak söz konusu bölgesel ekonomik bütünleşme örgütüne üye tüm devletler ve örgütün kendisi Protokole Taraf iseler ve bu uygulama biçimini Sekreteryaya bildirdilerse geçerli olacaktır.

9. (a) Taraflar 6. Maddede belirtilen değerlendirmeleri esas alarak aşağıdaki hususlarda karar alabileceklerdir:

(i) (Değişik: 8.8.1995-95/7184 s. Kararname eki Kopenhag Değişiklikleri) Ek A, Ek B, Ek C ve/veya Ek B'de belirtilen ozon tüketme potansiyellerinde değişiklik yapıp yapılmayacağı, yapılacaksa bu değişikliklerin neler olduğu,

(ii) Kontrol altındaki maddelerin üretim veya tüketimlerinde yeni değişiklikler ve indirimler yapıp yapılmayacağı, yapılacaksa bu değişiklik ve indirimlerin kapsam, miktar ve zamanlamaları,

(b) Bu tür değişiklik önerileri, görüşülecekleri Taraf Devletler toplantısından en az altı ay önce Sekreteryaya tarafından Taraflara iletilecektir.

(c) Bu kararların alınması sırasında Taraflar uzlaşma sağlamak hususunda tüm gayretlerini göstereceklerdir. Uzlaşma sağlama yolunda tüm çabalar karşılıksız kaldığı ve anlaşmaya varılmadığı takdirde, Protokol'un 5. Maddesinin 1. paragrafına uygun faaliyet gösteren Taraf Devletler'in çoğunluğunun bulunduğu ve oy kullandığı ve bu paragrafa uygun faaliyet göstermeyen Taraf Devletlerin çoğunluğunun bulunduğu ve oy kullandığı bir toplantıda oyların üçte ikisi ile bu kararlar alınacaktır.

(d) Tarafların tümü için bağlayıcı olacak olan bu kararlar, Depoziter ülke tarafından taraflara iletilecektir. Bu kararlar aksi belirtilmediği sürece, Depoziter devlet tarafından bildirildikleri tarihten itibaren altı ay geçtikten sonra yürürlüğe gireceklerdir.

10. (a) Bu Protokolün 6. Maddesinde belirtilen değerlendirmelere dayanarak ve Sözleşmenin 9. Maddede açıklanan prosedür çerçevesinde Taraflar aşağıdaki hususlarda karar alabilirler:

(i) Bu Protokolün eklerinden herhangi birine bu maddelerden herhangi birinin eklenmesi veya çıkartılması, bu yapılacaksa hangi maddeler olduğunun tespiti.

(ii) Bu maddeler için uygulanacak kontrol önlemlerinin mekanizması, kapsamı ve zamanlaması.

b) Söz konusu kararlar Toplantıda mevcut bulunan ve oy kullanan Tarafların üçte ikisinin oylarıyla kabul edildiği takdirde yürürlüğe gireceklerdir.

11. Taraflar, bu Madde ve Madde 2 A'dan 2 H'ye kadar olan maddelerde belirtilen hükümlerle sınırlı kalmaksızın, bu Madde ve Madde 2 A'dan 2 E'ye kadar olan maddelerin gerekli kaldığından daha sıkı önlemler alabilirler.

Madde 2 C: Diğer Tamamen Halojenlenmiş CFC'ler

1. Tarafların her biri 1 Ocak 1993 tarihinden itibaren başlayan 12 aylık dönem ve daha sonra gelecek her 12 aylık dönemde, Ek B Grup I'de sıralanan kontrol altındaki maddelerin kendilerine ait hesaplanmış tüketim seviyelerinin yılda, 1989'da kendilerine ait hesaplanmış tüketim seviyesinin % 80'ini aşmamasını temin edeceklerdir. Bu maddelerin bir veya daha fazlasını üreten taraf ülkelerin her biri aynı dönemler dahilinde bu maddelerin kendilerine ait hesaplanmış üretim seviyelerinin yılda, 1989'da kendilerine ait hesaplanmış üretim seviyesinin % 80'ini aşmamasını temin edeceklerdir. Ancak, Protokol'un 5. Maddesinin 1. fıkrası çerçevesinde faaliyet gösteren tarafların temel iç ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla bu limit, 1989'da kendilerine ait hesaplanmış üretim seviyesinin % 10'u kadar aşılabilir.

2. Tarafların her biri 1 Ocak 1997 tarihinden itibaren başlayan 12 aylık dönem ve daha sonra gelecek her 12 aylık dönemde, Ek B Grup I'de sıralanan kontrol altındaki maddelerin kendilerine ait hesaplanmış tüketim seviyelerinin yılda, 1989'da kendilerine ait hesaplanmış tüketim seviyesinin % 15'ini aşmamasını temin edeceklerdir. Bu maddelerin bir veya daha fazlasını üreten taraf ülkelerin her biri aynı dönemler dahilinde bu maddelerin kendilerine ait hesaplanmış üretim seviyelerinin yılda, 1989'da kendilerine ait hesaplanmış üretim seviyesinin % 15'ini aşmamasını temin edeceklerdir. Ancak, Protokol'un 5. Maddesinin 1. fıkrası çerçevesinde faaliyet gösteren tarafların temel iç ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla bu limit, 1989'da kendilerine ait hesaplanmış üretim seviyesinin % 10'u kadar aşılabilir.

3. Tarafların her biri 1 Ocak 2000 tarihinden itibaren başlayan 12 aylık dönem ve daha sonra gelecek her 12 aylık dönemde, Ek B Grup I'de sıralanan Kontrol altındaki maddelerin kendilerine ait hesaplanmış tüketim seviyelerinin sınırı aşmamasını temin edeceklerdir. Bu maddelerin bir veya daha fazlasını üreten taraf ülkelerin her biri aynı dönemler dahilinde bu maddelerin kendilerine ait hesaplanmış üretim seviyelerinin sınırı aşmamasını temin edeceklerdir. Ancak, Protokol'un 5. Maddesinin 1. fıkrası çerçevesinde faaliyet gösteren tarafların temel iç ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla bu limit, 1989'da kendilerine ait hesaplanmış üretim seviyesinin % 15'i kadar aşılabilir.

Madde 2 D: Karbon Tetraklor

1. Tarafların her biri 1 Ocak 1995 tarihinden itibaren başlayan 12 aylık dönem ve daha sonra gelecek her 12 aylık dönemde, Ek B Grup II'deki kontrol altındaki maddenin kendilerine ait hesaplanmış tüketim seviyesinin yılda, 1989'da kendilerine ait hesaplanmış tüketim seviyesinin % 15'ini aşmamasını temin edeceklerdir. Bu maddeyi üreten taraf ülkelerin her biri aynı dönemler dahilinde bu maddenin kendilerine ait hesaplanmış üretim seviyesinin yılda 1989'da kendilerine ait hesaplanmış üretim seviyesinin % 15'ini aşmamasını temin edeceklerdir. Ancak Protokol'un 5. maddesinin 1. fıkrası çerçevesinde faaliyet gösteren tarafların temel iç ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla bu limit, 1989'da kendilerine ait hesaplanmış üretim seviyesinin % 10'u kadar aşılabilir.

2. Tarafların her biri 1 Ocak 2000 tarihinden itibaren başlayan 12 aylık dönem ve daha sonra gelecek her 12 dönemde, Ek B Grup II'deki kontrol altındaki maddenin kendilerine ait hesaplanmış tüketim seviyesinin sınırı aşmamasını temin edeceklerdir. Bu maddeyi üreten taraf ülkelerin her biri aynı dönemler dahilinde, bu maddenin kendilerine ait hesaplanmış üretim seviyesinin sınırı aşmamasını temin edeceklerdir. Ancak, Protokol'un 5. Maddesinin 1. fıkrası çerçevesinde faaliyet gösteren tarafların temel iç ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla bu limit, 1989'da kendilerine ait hesaplanmış üretim seviyesinin % 15'i kadar aşılabilir.

Madde 2 E: 1,1,1- Triklöretan (Metil Kloroform) 1. Tarafların her biri 1 Ocak 1993 tarihinde itibaren başlayan 12 aylık dönem ve daha sonra gelecek her 12 dönemde, Ek B Grup III'deki kontrol altındaki maddenin kendilerine ait hesaplanmış tüketim seviyesinin yılda, 1989'da kendilerine ait hesaplanmış tüketim seviyesini aşmamasını temin edeceklerdir. Bu maddeyi üreten taraf ülkelerin her biri aynı dönemler dahilinde bu maddenin kendilerine ait hesaplanmış üretim seviyesinin yılda, 1989'da kendilerine ait hesaplanmış üretim seviyesini aşmamasını temin edeceklerdir. Ancak, Protokol'un 5. Maddesinin 1. fıkrası çerçevesinde faaliyet gösteren tarafların temel iç ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla bu limit, 1989'da kendilerine ait hesaplanmış üretim seviyesinin % 10'u kadar aşılabilir.

2. Tarafların her biri 1 Ocak 1995 tarihinden itibaren başlayan 12 aylık dönem ve daha sonra gelecek her 12 dönemde, Ek B Grup III'deki kontrol altındaki maddenin kendilerine ait hesaplanmış tüketim seviyesinin yılda, 1989'da kendilerine ait hesaplanmış tüketim seviyesinin % 70'ini aşmamasını temin edeceklerdir. Bu maddeyi üreten Taraf ülkelerin herbiri aynı dönemler dahilinde bu maddenin kendilerine ait hesaplanmış üretim seviyesinin yılda, 1989'da kendilerine ait hesaplanmış üretim seviyesinin % 70'ini aşmamasını temin edeceklerdir. Ancak, Protokol'un 5. Maddesinin 1. fıkrası çerçevesinde

faaliyet gösteren tarafların temel iç ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla bu limit, 1989'da kendilerine ait hesaplanmış üretim seviyesinin % 10'u kadar aşılabılır.

3. Tarafların her biri 1 Ocak 2000 tarihinden itibaren başlayan 12 aylık dönem ve daha sonra gelecek her 12 aylık dönemde, Ek B Grup III'deki kontrol altındaki maddenin kendilerine ait hesaplanmış tüketim seviyesinin yılda, 1989'da kendilerine ait hesaplanmış tüketim seviyesinin % 30'unu aşmamasını temin edeceklerdir. Bu maddeyi üreten taraf ülkelerin her biri aynı dönemler dahilinde, bu maddenin kendilerine ait hesaplanmış üretim seviyesinin yılda, 1989'da kendilerine ait hesaplanmış üretim seviyesinin % 30'unu aşmamasını temin edeceklerdir. Ancak, Protokol'un 5. Maddesinin 1. fıkrası çerçevesinde faaliyet gösteren tarafların temel iç ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla bu limit, 1989'da kendilerine ait hesaplanmış üretim seviyesinin % 10'u kadar aşılabılır.

4. Tarafların her biri 1 Ocak 2005 tarihinden itibaren başlayan 12 aylık dönem ve daha sonra gelecek her 12 aylık dönemde, Ek B Grup III'deki kontrol altındaki maddenin kendilerine ait hesaplanmış tüketim seviyesinin sıfır aşmamasını temin edeceklerdir. Bu maddeyi üreten taraf ülkelerin her biri aynı dönemler dahilinde bu maddenin kendilerine ait hesaplanmış üretim seviyesinin sıfır aşmamasını temin edeceklerdir. Ancak, Protokol'un 5. maddesinin 1. fıkrası çerçevesinde faaliyet gösteren tarafların temel iç ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla bu limit, 1989'da kendilerine ait hesaplanmış üretim seviyesinin % 15'i kadar aşılabılır.

5. Taraflar 1992 yılında bu Maddede belirtilenden daha hızlı bir azaltma programının uygulanabilirliğini gözden geçireceklerdir.

Madde 2 F: (Ek: 8.8.1995-95/7184 s. Karamame eki Kopenhag Değişiklikleri) Hidrokloflorokarbonlar 1. Tarafların her biri 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren başlayan 12 aylık dönem ve daha sonra gelecek her 12 aylık dönemde; Ek C Grup I'da sıralanan kontrol altındaki maddelerin kendilerine ait hesaplanmış tüketim seviyesinin yılda;

a) Ek A Grup I'de sıralanan kontrol altındaki maddelerin 1989'da kendilerine ait hesaplanmış tüketim seviyesinin % 3.1'inin, ve

b) Ek C Grup I'de sıralanan kontrol altındaki maddelerin 1989'da kendilerine ait hesaplanmış tüketim seviyesinin toplamını aşmamasını temin edeceklerdir.

2. Tarafların her biri 1 Ocak 2004 tarihinden itibaren başlayan 12 aylık dönem ve daha sonra gelecek her 12 aylık dönemde; Ek C Grup I'de sıralanan kontrol altındaki maddelerin kendilerine ait hesaplanmış tüketim seviyelerinin yılda, bu Maddenin 1. fıkrasında belirtilen toplamın % 65'ini aşmamasını temin edeceklerdir.

3. Tarafların her biri 1 Ocak 2010 tarihinden itibaren başlayan 12 aylık dönem ve daha sonra gelecek her 12 aylık dönemde; Ek C Grup I'de sıralanan kontrol altındaki maddelerin kendilerine ait hesaplanmış tüketim seviyesinin yılda, bu Maddenin 1. fıkrasında belirtilen toplamın % 35'ini aşmamasını temin edeceklerdir.

4. Tarafların her biri 1 Ocak 2015 tarihinden itibaren başlayan 12 aylık dönem ve daha sonra gelecek her 12 aylık dönemde; Ek C Grup I'de sıralanan kontrol altındaki maddelerin kendilerine ait hesaplanmış tüketim seviyesinin yılda, bu Maddenin 1. fıkrasında belirtilen toplamın % 10'unu aşmamasını temin edeceklerdir.

5. Tarafların her biri 1 Ocak 2020 tarihinden itibaren başlayan 12 aylık dönem ve daha sonra gelecek her 12 aylık dönemde; Ek C Grup I'de sıralanan kontrol altındaki maddelerin kendilerine ait hesaplanmış tüketim seviyesinin yılda, bu Maddenin 1. fıkrasında belirtilen toplamın % 0.5'ini aşmamasını temin edeceklerdir.

6. Tarafların her biri 1 Ocak 2030 tarihinden itibaren başlayan 12 aylık dönem ve daha sonra gelecek her 12 aylık dönemde; Ek C Grup I'de sıralanan kontrol altındaki maddelerin kendilerine ait hesaplanmış tüketim seviyelerinin sıfır aşmamasını temin edeceklerdir.

7. Tarafların her biri 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren:

a) Ek C Grup I'de sıralanan kontrol altındaki maddelerin kullanımını çevre açısından daha uygun alternatif madde veya teknolojilerin bulunamadığı uygulamalarla sınırlı tutulmasını,

b) Ek C Grup I'de sıralanan kontrol altındaki maddelerin kullanımının insan yaşamı veya insan sağlığının korunması için olan ender durumların dışında, şu anda Ek A, Ek B ve Ek C'de sıralanan kontrol altındaki maddelerle karşılanan uygulama alanlarının dışında olmamasını, ve

c) Ek C Grup I'de sıralanan kontrol altındaki maddelerin kullanımının diğer çevresel, güvenlik ve ekonomik düşünceleri karşılamaya ek olarak ozon tabakasının incelmelerini en aza indireyecek biçimde seçilmesini, temin etmek için gayret göstereceklerdir.

Madde 2 G: (Ek: 8.8.1995-95/7184 s. Karamame eki Kopenhag Değişiklikleri) Hidrobromoflorokarbonlar Tarafların her biri 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren başlayan 12 aylık dönem ve daha sonra gelecek her 12 aylık dönemde Ek C Grup II'de sıralanan kontrol altındaki maddelerin kendilerine ait hesaplanmış tüketim seviyesinin sıfır aşmamasını temin edeceklerdir. Bu maddeleri üreten tarafların herbiri aynı dönemler dahilinde bu maddelerin kendileri için hesaplanmış üretim seviyelerinin sıfır aşmamasını temin edeceklerdir. Bu fıkra Tarafların kararı ile izin verilecek ve Taraflarca zorunlu olarak kabul edilen kullanımları karşılamak için gerekli üretim ve tüketim seviyelerinin dışında kalan üretim ve tüketim seviyelerine uygulanacaktır.

Madde 2 H: (Ek: 8.8.1995-95/7184 s. Karamame eki Kopenhag Değişiklikleri) Metil Bromür Tarafların her biri 1 Ocak 1995'ten itibaren başlayan 12 aylık dönem ve daha sonra gelecek her 12 aylık dönemde, Ek E'de yer alan kontrol altındaki maddenin hesaplanmış tüketim seviyesinin yılda, kendilerinin 1991 için hesaplanmış tüketim seviyesini aşmamasını temin edeceklerdir. Bu maddeyi üreten tarafların her biri aynı dönemler dahilinde bu maddenin hesaplanmış üretim seviyesinin yılda, 1991'de kendilerine ait hesaplanmış üretim seviyesini aşmamasını temin edeceklerdir. Ancak, Protokolun 5. Maddesinin 1. fıkrası çerçevesinde faaliyet gösteren tarafların temel iç ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla bu limit, 1991'de kendilerine ait hesaplanmış üretim seviyesinin % 10'u kadar aşılabılır. Bu Madde altındaki hesaplanmış tüketim ve üretim seviyeleri karantina ve gemi yüklüme öncesi uygulamalar için kullanılan miktarları içermeyecektir.

MADDE 3 - KONTROL SEVİYELERİNİN HESAPLANMASI

(Değişik: 8.8.1995-95/7184 s. Karamame eki Kopenhag Değişiklikleri) 2. Madde 2 A'dan 2 H'ye kadar olan maddeler ve 5. Maddelerin uygulanması amacıyla Tarafların her biri, Ek A, Ek B, Ek C veya Ek E'de belirtilen her Grup için aşağıda belirtilen hesaplanmış seviyeleri belirleyeceklerdir:

(a) Üretim için

(i) Kontrol altındaki maddelerden her birisine ait kendi yıllık üretim miktarını Ek A, Ek B, Ek C veya Ek E 'de buna karşı gelen ozon tüketim potansiyeliyle çarparak, ve

(ii) Elde edilen sayıları her bir grup içinde toplayarak,

(b) İthalat ve ihracat miktarları için üstte (a) bendinde belirtilen işlem tersine işletilerek, ve

(c) Tüketim için ise yukarıda (a) ve (b) bentlerinde belirtilen şekilde hesaplanmış bulunan rakamlardan üretim ve ithalat rakamlarını birbiriyle toplayıp elde edilen rakamdan ihracat rakamını çıkartarak hesaplama yapılacaktır. Ancak, 1 Ocak 1993'den itibaren, ihracatta bulunan bir Tarafa ait tüketim seviyesi hesaplanırken ihracat miktarı çıkartılamayacaktır.

MADDE 4 - TARAF OLMAYAN DEVLETLERLE YAPILAN TİCARETİN KONTROLÜ

1. Tarafların her biri 1 Ocak 1990 tarihinden itibaren, bu Protokol'e taraf olmayan herhangi bir devletten Ek A'da sıralanan kontrol altındaki maddelerin ithal edilmesini yasaklayacaktır.

1. Tekrar - Tarafların her biri bu fıkranın yürürlüğe girmesinden sonraki bir yıl içerisinde bu Protokol'e taraf olmayan herhangi bir devletten, Ek B'de sıralanan kontrol altındaki maddelerin ithal edilmesini yasaklayacaktır.

1. 2. Tekrar - (Ek: 8.8.1995-95/7184 s. Karamame eki Kopenhag Değişiklikleri) Tarafların her biri bu fıkranın yürürlüğe girmesinden sonraki 1 yıl içerisinde bu Protokol'e taraf olmayan herhangi bir devletten, Ek C Grup II'de sıralanan kontrol altındaki maddelerin ithal edilmesini yasaklayacaktır.

2. Tarafların her biri 1 Ocak 1993 tarihinden itibaren, bu Protokol'e taraf olmayan herhangi bir devlete Ek A'da sıralanan kontrol altındaki maddelerin ihraç edilmesini yasaklayacaktır.

2. Tekrar - Tarafların her biri, bu fıkranın yürürlüğe girmesinden sonraki bir yıl içerisinde bu Protokol'e taraf olmayan herhangi bir devlete Ek B'de sıralanan kontrol altındaki maddelerin ihraç edilmesini yasaklayacaktır.

2. 2. Tekrar - (Ek: 8.8.1995-95/7184 s. Karamame eki Kopenhag Değişiklikleri) Tarafların her biri bu fıkranın yürürlüğe girmesinden 1 yıl sonra bu Protokol'e taraf olmayan devletlere Ek C Grup II'de sıralanan kontrol altındaki maddelerin ihracatını yasaklayacaktır.

3. Taraflar 1 Ocak 1992'ye kadar, Sözleşme'nin 10. Maddesinde belirtilen işlemlere uygun olarak Ek A'da sıralanan kontrol altındaki maddeleri içeren ürünler listesini bir Ek halinde hazırlayacaklardır. Bu Ek'e prosedüre uygun bir şekilde itiraz etmeyen tüm Taraf Devletler söz konusu Ek'in yürürlüğe girmesinden sonraki bir yıl içerisinde bu Protokol'e taraf olmayan herhangi bir devletten söz konusu ürünlerin ithal edilmesini yasaklayacaklardır.

3. Tekrar - Taraflar bu fıkranın yürürlüğe girmesinden sonraki üç yıl içerisinde Sözleşme'nin 10. Maddesinde belirtilen işlemlere uygun olarak, Ek B'de sıralanan kontrol altındaki maddeleri içeren ürünlerin listesini bir Ek halinde hazırlayacaklardır. Bu Ek'e prosedüre uygun bir şekilde itiraz etmeyen tüm Taraf Devletler, söz konusu Ek'in yürürlüğe girmesinden sonraki bir yıl içerisinde bu Protokol'e taraf olmayan herhangi bir devletten söz konusu ürünlerin ithal edilmesini yasaklayacaklardır.

3. 2. Tekrar - (Ek: 8.8.1995-95/7184 s. Karamame eki Kopenhag Değişiklikleri) Taraflar bu fıkranın yürürlüğe girmesinden sonraki üç yıl içerisinde Sözleşmenin 10. Maddesinde belirtilen işlemlere uygun olarak, Ek C Grup II'de sıralanan kontrol altındaki maddeleri içeren ürünlerin listesini bir Ek halinde hazırlayacaklardır. Bu Ek'e prosedüre uygun bir biçimde itiraz etmeyen tüm Taraf Devletler, söz konusu Ek'in yürürlüğe girmesinden sonraki bir yıl içerisinde bu Protokol'e taraf olmayan herhangi bir devletten söz konusu ürünlerin ithal edilmesini yasaklayacaklardır.

4. Taraflar 1 Ocak 1994'e kadar bu Protokol'e taraf olmayan devletlerden Ek A'da sıralanan kontrol altındaki maddeler ile üretilen fakat bu maddeleri içermeyen ürünlerin ithalinin yasaklanmasının veya kısıtlanmasının mümkün olup olmadığını tespit edeceklerdir. Mümkün görüldüğü takdirde taraflar Sözleşme'nin 10. Maddesinde belirtilen işlemlere uygun olarak bu tür ürünleri belirten bir Ek hazırlayacaklardır. Bu Ek'e prosedüre uygun bir şekilde itiraz etmeyen tüm Taraf Devletler, söz konusu Ek'in yürürlüğe girmesinden sonraki bir yıl içerisinde bu Protokol'e taraf olmayan herhangi bir devletten söz konusu ürünlerin ithal edilmesini yasaklayacaklardır.

4. Tekrar - Taraflar bu fıkranın yürürlüğe girmesinden sonraki beş yıl içerisinde bu Protokol'e taraf olmayan devletlerden Ek B'de sıralanan kontrol altındaki maddeler ile üretilen fakat bu maddeleri içermeyen ürünlerin ithalinin yasaklanmasının veya kısıtlanmasının mümkün olup olmadığını tespit edeceklerdir. Mümkün görüldüğü takdirde, taraflar Sözleşme'nin 10. Maddesinde belirtilen işlemlere uygun olarak bu tür ürünleri belirten bir Ek hazırlayacaklardır. Bu Ek'e prosedüre uygun bir şekilde itiraz etmeyen tüm Taraf Devletler, söz konusu Ek'in yürürlüğe girmesinden sonraki bir yıl içerisinde, bu Protokol'e taraf olmayan herhangi bir devletten söz konusu ürünlerin ithal edilmesini yasaklayacak veya kısıtlayacaklardır.

4. 2. Tekrar - (Ek: 8.8.1995-95/7184 s. Karamame eki Kopenhag Değişiklikleri) Taraflar, bu fıkranın yürürlüğe girmesinden sonraki 1 yıl içerisinde bu Protokol'e taraf olmayan devletlerden Ek C Grup II'de sıralanan kontrol altındaki maddelerle üretilen fakat bu maddeleri içermeyen ürünlerin ithalinin yasaklanmasının veya kısıtlanmasının mümkün olup olmadığını tespit edeceklerdir. Mümkün görüldüğü takdirde Taraflar Sözleşmenin 10. Maddesinde belirtilen işlemlere uygun olarak bu ürünleri belirten bir Ek hazırlayacaklardır. Ek prosedüre uygun şekilde itiraz etmeyen tüm Taraf Devletler, söz konusu Ek'in yürürlüğe girmesinden sonraki bir yıl içerisinde, bu Protokole taraf olmayan herhangi bir devletten söz konusu ürünlerin ithal edilmesini yasaklayacak veya kısıtlayacaklardır.

(1) 5. Tarafların her biri, bu Protokol'e taraf olmayan herhangi bir devlete Ek A ve Ek B ve Ek C Grup II'deki kontrol altındaki maddelerin üretiminde kullanılan ve üretimde bu maddeleri kullanan teknolojilerin ihraç edilmesinin önüne geçebilmek için uygun olan tüm aşamaları taahhüt eder.

(1) 6. Taraflar bu Protokole taraf olmayan herhangi bir devlete, Ek A ve Ek B ve Ek C Grup II'deki kontrol altındaki maddelerin üretilmesini imkan dahiline getirecek ürünlerin, ekipmanların, tesislerin veya teknolojilerin ihracını sağlayabilecek ödenek, yardım, kredi, garanti ya da sigorta programlarının temininden kaçınacaklardır.

(1) 7. 5. ve 6. fıkralar kontrol altına alınan maddelerin muhafazasını, geri kazanılmasını, yeniden işlenmesini veya bertaraf edilmesini mümkün kılan, alternatif maddelerin geliştirilmesini hızlandıran veya Ek A ve Ek B ve Ek C Grup II'deki kontrol altındaki maddelerin yayılmalarının azalmasına katkıda bulunan ürünlere, ekipmana, tesislere ve teknolojilere uygulanmayacaktır.

(1) Fıkralarda geçen, "Kontrol Altındaki Maddelerin" ibaresi 8.8.1995- 95/7184 s. Karamame eki Kopenhag Değişiklikleri ile "Ek A ve Ek B ve Ek C Grup II'deki kontrol altındaki maddelerin" olarak değiştirilmiştir.

8. (Değişik: 8.8.1995-95/7184 s. Karamame eki Kopenhag Değişiklikleri) Tarafların bir toplantısında bu Protokol'e taraf olmayan herhangi bir devletin bu maddeye, Madde 2, Madde 2 A'dan 2 E'ye ve Madde 2G'ye kadarki maddelere tümüyle uyduğu tespit edildiği ve bu devlet 7. Maddede belirtilen verileri sunduğu takdirde, bu maddenin hükümleriyle sınırlı kalmaksızın söz konusu devletin bu Maddenin 1'den 4 2. Tekrar'a kadarki fıkralarda belirtilen ithalat ve ihracatın yapılmasına izin verilebilir. (*2)

9. Bu maddenin amaçları çerçevesinde "Bu Protokol'e Taraf Olmayan Devlet" terimi, kontrol altındaki herhangi bir maddenin bu madde için belirlenen kontrol önlemleri tarafından kısıtlanmasını kabul etmeyen bir devlet veya bölgesel ekonomik bütünleşme örgütünü kapsayacaktır.

10. (Ek fıkra: 8.8.1995-95/7184 s. Karamame eki Kopenhag Değişiklikleri) Taraflar 1 Ocak 1996'ya kadar, Ek C Grup I ve Ek E'de sıralanan kontrol altındaki maddelerin Protokol'e taraf olmayan devletlerle yapılacak ticareti konusunda bu Maddede belirtilen önlemleri genişletmek için Protokol'de değişiklik yapıp yapmama konusunu ele alacaklardır.

MADDE 5 - GELİŞME YOLUNDA ÜLKELERİN ÖZEL DURUMLARI

1. Gelişme yolundaki ülkelerden biri olan ve bu Protokolün kendisi için yürürlüğe girdiği tarihte veya 1 Ocak 1999'a kadarki herhangi bir tarihte, Ek A'da sıralanan kontrol altındaki maddelere ait kişi başına hesaplanmış tüketim seviyesi yılda 0.3 kilogram'ın altında olan bir Taraf Devlet (Ek ibare: 8.8.1995-95/7184 s. Karamame eki Kopenhag Değişiklikleri) 29 Haziran 1990'da Londra'da Taraflar II. Toplantısında kabul edilen ayarlamalar veya değişikliklere getirilecek daha ileri ayarlamaların bu maddenin 8. fıkrasında sözü edilen belirlemelerin yapılmasından sonra bu fıkra altında faaliyet gösteren taraflara uygulanmak ve bu belirlemelerin sonuçlarına dayandırılmak şartıyla, - temel iç talebini karşılayabilmek için Madde 2 A'dan 2 E'ye kadar olan maddelerde belirtilen kontrol önlemlerine uyma yükümlülüğünü bu maddelerde belirtilen tarihlerden on yıl sonraya erteleyebilecektir.

1. Tekrar - (Ek fıkra: 8.8.1995-95/7184 s. Karamame eki Kopenhag Değişiklikleri) Taraflar 1 Ocak 1996'ya kadar; bu Maddenin 8. fıkrasında sözü edilen belirlemeleri, 6. Maddeye uygun olarak yapılan değerlendirmeler ve diğer ilgili bilgileri gözönünde bulundurarak, 2. Maddenin 9. fıkrasında açıklanan prosedürle:

a) Madde 2 F'nin 1'den 6'ya kadarki fıkraları konusunda, bu Maddenin 1. fıkrası uyarınca faaliyet gösteren taraflara Ek C Grup I'de sıralanan kontrol altındaki maddelerin tüketimi için baz alınacak yıl, ilk seviyeler, kontrol programı ve azaltma tarihlerinin neler olacağına,

b) Madde 2 G konusunda, bu Maddenin 1. fıkrasına uygun faaliyet gösteren Taraf Devletler'e Ek C Grup II'de sıralanan kontrol altındaki maddeler için hangi üretim ve tüketim azaltma tarihlerinin uygulanacağına, ve

c) Madde 2 H konusunda, bu Maddenin 1. fıkrasına uygun faaliyet gösteren taraflara uygulanacak Ek E'de sıralanan kontrol altındaki maddelere getirilecek kontrol önlemlerine baz alınacak yıl, ilk seviyeler ve üretim ve tüketim için kontrol programının neler olacağına karar vereceklerdir.

2. Ancak bu Maddenin 1. fıkrasına uygun faaliyet gösteren herhangi bir taraf devletin Ek A'da sıralanan kontrol altındaki maddelere ait hesaplanmış tüketim seviyesi yılda kişi başına 0.3 kilogramı, Ek B'de sıralanan kontrol altındaki maddelere ait hesaplanmış tüketim seviyesi yılda kişi başına 0.2 kilogramı aşamayacaktır.

3. Bu Maddenin 1. fıkrasına uygun faaliyet gösteren Taraf Devletler, Madde 2 A'dan 2 E'ye kadar olan maddelerde belirtilen kontrol önlemlerini yerine getirirken:

a) Ek A'da sıralanan kontrol altındaki maddeler için, kontrol önlemlerine uygunluğunun tespitinde esas olmak üzere, 1995 ve 1997 yıllarını da kapsayan döneme ait hesaplanmış tüketim seviyesi yıllık ortalamasını veya kişi başına 0.3 kilogramlık hesaplanmış tüketim seviyesini (bunlardan hangisi daha düşükse onu);

b) Ek B'de sıralanan kontrol altındaki maddeler için, kontrol önlemlerine uygunluğunun tesbitinde esas olmak üzere, 1998 ve 2000 yıllarını da kapsayan döneme ait hesaplanmış tüketim seviyesi yıllık ortalamasını veya kişi başına 0.2 kilogramlık hesaplanmış tüketim seviyesini (bunlardan hangisi daha düşükse onu) temel almak hakkına sahip olacaktır.

4. Bu Maddenin 1. fıkrasına uygun faaliyet gösteren Taraf Devletler'den herhangi biri, Madde 2 A'dan 2 H'ye kadar olan maddelerde belirtilen kontrol önlemlerinin kendisi için yürürlüğe girmesinden önce, kontrol altındaki bu maddelerden yeterli miktarda elde edemeyeceğini tespit ederse, bu durumu Sekreteryaya'yı bildirebilir. Sekreteryaya derhal böyle bir bildirinin kopyasını konunun gelecek toplantıda ele alınması ve uygun eylemlere karar verilmesi için taraflara iletacaktır.

5. Bu Maddenin 1. fıkrasına uygun faaliyet gösteren Taraf Devletler'in Madde 2 A'dan 2 E'ye kadar olan maddelerde (Ek ibare: 8.8.1995-95/7184 s. Karamame eki Kopenhag Değişiklikleri) ve bu Maddenin 1. Tekrar fıkrasına uygun olarak karar verilen Madde 2 F'den 2 H'ye kadar olan Maddelerde - belirtilen kontrol önlemlerine uyma yükümlülüklerini yerine getirebilme kapasitelerinin geliştirilmesi ve bu kontrol önlemlerinin söz konusu Taraf Devletler'ce yerine getirilmesi; Madde

10'la sağlanan ekonomik işbirliği ve Madde 10 A ile sağlanan teknoloji transferinin etkili bir biçimde uygulanmasına bağlıdır.

6. Bu Maddenin 1. fıkrasına uygun faaliyet gösteren Taraf Devletler'in herhangi biri herhangi bir tarihte, mümkün olan bütün tedbirleri almış olmasına rağmen Madde 10 ve Madde 10 A'nın yetersiz yürütülmesinden dolayı, Madde 2 A'dan 2 E'ye kadar olan Maddelerde belirtilen yükümlülüklerin birini veya tümünü (Ek ibare: 8.8.1995-95/7184 s. Kararname eki Kopenhag Değişiklikleri), veya bu Maddenin 1. Tekrar fıkrasına uygun olarak karar verilen Madde 2 F'den 2 H'ye kadarki Maddelerde belirtilen yükümlülüklerin birini veya tümünü - yerine getiremediğini yazılı olarak Sekreteryaya bildirebilir. Sekreteryaya bu Maddenin 5. fıkrasını gözönüne alarak, hemen bu bildirinin bir kopyasını gelecek toplantıda konunun görüşülebilmesi ve uygun eylemlere karar verilebilmesi amacıyla taraflara iletecektir.

7. Yukarıdaki 6. fıkrada sözü edilen uygun eylemlerin belirlendiği taraflar toplantısı ile bildirinin yapıldığı tarih arasındaki dönem süresince veya tarafların karar vereceği daha ileriki bir dönem dahilinde; 8. Madde'de sözü edilen ve Protokol hükümlerine uymadığı tespit edilen Taraf Devletler'e uygulanacak işlemler, bildiri yapan taraf devlete uygulanmayacaktır.

8. 1995'den daha geç olmamak üzere bir Taraflar Toplantısı, bu Maddenin 1. fıkrasına uygun faaliyet gösteren Taraf Devletler'in, ekonomik işbirliği ve onlara yapılacak teknoloji transferinin etkili uygulanmasını da kapsayan durumlarını belirleyecek ve bu devletlere uygun kontrol önlemlerinin programı hakkında gerekliliğine inanılan revizyonları kabul edecektir.

9. Bu Maddenin 4, 6 ve 7. fıkralarında bahsedilen tarafların kararları; 10. Maddeyle belirlenen ve karar alınırken uygulanan prosedüre uygun olarak alınacaktır.

MADDE 6 - KONTROL ÖNLEMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE GÖZDEN GEÇİRİLMESİ

Taraflar, 1990'dan itibaren ve daha sonra en az her dört yılda bir mevcut bilimsel, çevresel, teknik ve ekonomik veriler ışığında 2. Madde ve Madde 2 A'dan 2 H'ye kadar olan maddelerde belirtilen kontrol önlemlerini değerlendirmeye tabi tutacaklardır. Her değerlendirmeden en az bir yıl önce, Taraflar yukarıda değinilen alanlarda yetmiş uzmanların katıldığı paneller düzenleyecekler, bu panellerin kompozisyonunu ve çalışma şartlarını tespit edeceklerdir. Bu paneller toplandıktan sonra bir yıl içerisinde sekreteryaya aracılığı ile vardıkları sonuçları Taraflara ileteceklerdir.

(1) - Maddedeki "... ve Ek C Grup I'de sıralanan geçiş maddelerinin üretimi, ihracatı ve ithalatı hakkındaki durumu...", ibaresi 8.8.1995-95/7184 s. Kararname eki Kopenhag Değişiklikleri ile maddeden çıkartılmıştır.

MADDE 7 - RAPORLARIN SUNULMASI

1. Her taraf devlet Protokole taraf olduktan sonraki üç ay içerisinde Sekreteryaya Ek A'da sıralanan kontrol altındaki maddelerin her birisi için 1986 yılı üretim, ithalat ve ihracatıyla ilgili istatistik verilerini, gerçek veriler temin edilemediği takdirde bunlara ilişkin en iyi tahmini rakamlarını sunacaktır.

2. (Değişik Fıkra: 8.8.1995-95/7184 s. Kararname eki Kopenhag Değişiklikleri) Her taraf devlet; Protokol EK B, C ve E'de sıralanan kontrol altındaki maddelerle ilgili hükümlerin kendisi için yürürlüğe girmesinden sonraki üç aylık süreyi aşmamak kaydıyla Sekreteryaya:

- EK B ve EK C'de sıralanan kontrol altındaki maddelerin her biri için 1989 yılı,
- EK E'de sıralanan kontrol altındaki madde için 1991 yılı, üretim, ithalat ve ihracatıyla ilgili istatistik verilerini, gerçek veriler temin edilemediği takdirde bunlara ilişkin en iyi tahmini rakamlarını sunacaklardır. (*4)

3. (Değişik Fıkra: 8.8.1995-95/7184 s. Kararname eki Kopenhag Değişiklikleri) Her taraf devlet EK A, B, C ve E'de sıralanan kontrol altındaki maddelere ait hükümlerin kendisi için yürürlüğe girdiği yıl ve daha sonra gelecek her yıla ait, EK A, B, C ve E'de sıralanan kontrol altındaki maddelerin herbiri için, 1. Maddenin 5. Fıkrası uyarınca kendisine ait yıllık üretimleri ile ilgili istatistik verileri ve aynı yıl belirtilmek üzere:

- Bir kimyasal işlemde kullanılan ozon tabakasını incelten madde miktarına ait,
- Taraflarca onaylanacak teknolojilerle bertaraf edilen madde miktarlarına ait, ve
- Taraf Devletler'den yapılan ithalat ve bunlara yapılan ihracata ve taraf olmayan devletlerden yapılan ithalat ve bunlara yapılan ihracata ait, istatistik verilerini Sekreteryaya sunacaklardır. Veriler ait oldukları yılın bitiminden sonraki 9 aylık süreyi aşmadan Sekreteryaya iletilecektir. (*5)

3. Tekrar - (Ek: 8.8.1995-95/7184 s. Kararname eki Kopenhag Değişiklikleri) Her taraf devlet, yeniden işlenen Ek A Grup II ve Ek C Grup I'de sıralanan kontrol altındaki maddelerin her birisine ait yıllık ithalat ve ihracatıyla ilgili istatistik verilerini Sekreteryaya sunacaktır.

4. Madde 2, fıkra 8 (a)'ya uygun faaliyet gösteren taraflar için, söz konusu tarafların üyesi oldukları bölgesel ekonomik bütünleşme örgütünün örgüt içinde ve bu örgüte üye olmayan devletlerle yapılan ithalat ve ihracata ait verileri sağlaması durumunda, bu Maddenin 1, 2, 3 ve 3. Tekrar fıkralarında belirtilen ithalat ve ihracata ait istatistik veri sunma koşulu yerine getirilmiş olacaktır.

MADDE 8 - PROTOKOL HÜKÜMLERİNE UYULMAMASI

Taraflar, ilk toplantılarında, bu Protokol hükümlerine uyulup uyulmadığının tespitine ve uymadığı tespit edilen Taraf Devletler'e uygulanacak işlemlere ilişkin prosedürleri ve kuramsal işleyiş biçimlerini görüşecek ve kabul edeceklerdir.

MADDE 9 - ARAŞTIRMA, GELİŞTİRME, HALKIN BİLİNÇLENDİRİLMESİ VE BİLGİ DEĞİŞİMİ

1. Tarafların, kendi ulusal politikaları, düzenlemeleri ve uygulamaları ile uyumlu olarak ve gelişme yolunda ülkelerin ihtiyaçlarını özellikle gözönünde bulundurarak, aşağıdaki hususlarda araştırma, geliştirme faaliyetlerinin ve bilgi alışverişinin hızlandırılması için doğrudan ya da uzman uluslararası kuruluşlar vasıtasıyla işbirliğine gideceklerdir.

a) Kontrol altındaki maddelerin muhafazası, geri kazanılması, yeniden işlenmesi veya bertaraf edilmesi hususlarında iyileştirme sağlayabilecek veya bu maddelerin emisyonlarını azaltan en iyi teknolojiler, (Fıkradaki "...ve geçiş maddelerinin ..." ibaresi 8.8.1995-95/7184 s. Kararname eki Kopenhag Değişiklikleri ile metinden çıkartılmıştır).

b) Kontrol altında tutulan maddeler, bu maddeleri içeren ürünler ya da bu maddeler kullanılarak üretilen ürünler için sunulabilecek alternatifler; ve

c) İlgili kontrol stratejilerinin faydaları ve maliyetleri.

2. Taraflar, kontrol altında tutulan maddelerin veya ozon tabakasını tüketen diğer maddelerin yayılmalarının çevresel etkileri konusunda halkın bilinçlendirilmesini hızlandırılması için tek tek, ortaklaşa ya da uzman uluslararası kuruluşlar aracılığı ile işbirliğine gideceklerdir.

3. Her Taraf Devlet bu Protokolün yürürlüğe girmesinden sonraki iki yıl içerisinde ve bundan sonraki her iki yılda bir Sekreteryaya bu madde uyarınca yürüttüğü faaliyetlerin bir özeti sunacaktır.

MADDE 10 - FİNANS MEKANİZMASI

1. Taraflar, Protokol'un 5. Maddesinin 1. paragrafı altında faaliyet gösteren Taraf Devletler'in Protokol Madde 2 A'dan 2 E'ye kadar olan maddelerde (Ek ibare: 8.8.1995-95/7184 s. Kararname eki Kopenhag Değişiklikleri) ve 5. Maddenin 1. Tekrar fıkrasına uygun olarak karar verilen Madde 2 F'den 2 H'ye kadarki Maddelerde -belirtilen kontrol önlemlerine uyumlarını sağlamak için, teknoloji transferi de dahil olmak üzere bu devletlere finansal ve teknik işbirliği sağlamak amacıyla bir mekanizma oluşturacaklardır. 5. Maddenin 1. fıkrası altında faaliyet gösteren Taraf Devletlerin Protokol kontrol önlemlerine uymalarını sağlamak amacıyla, bu devletlere yapılacak diğer finans transferine ek, iştiraklerden oluşan bu mekanizma, söz konusu devletlerin üzerinde mutabakata varılmış bütün ek maliyetlerini karşılayacaktır. Taraflar toplantısı ek maliyetlerin kategorilerini gösteren bir listeye karar verecektir.

2. 1. fıkra uyarınca oluşturulan bu mekanizma, çok-taraflı bir Fonu kapsayacaktır. Bu mekanizma diğer çok-taraflı, bölgesel ve ikili işbirliği yollarını da içerebilir.

3. Çok-taraflı fon:

(a) Taraflar tarafından belirlenen kriterlere göre üzerinde anlaşmaya varılmış ek maliyetleri hibe veya ayrıcalık esasına göre (hangisi uygunsa) karşılayacaktır;

(b) Şu amaçlar doğrultusunda takas-ofisi işlevlerini finanse edecektir:

i) 5. Maddenin 1. fıkrasına uygun faaliyet gösteren Taraf Devletlere ülke özel çalışmalar ve diğer teknik işbirliği aracılığıyla, bu tarafların işbirliği ihtiyaçlarının tanımlanmasına yardım etmek;

ii) Tanımlanan bu ihtiyaçların karşılanması için teknik işbirliğini kolaylaştırmak;

iii) 9. Madde uyarınca sağlanan bilgi ve ilgili materyalleri dağıtmak ve geliştirme yolundaki Taraf Devletlerin faydalanması için seminerler, eğitim oturumları ve diğer ilgili faaliyetleri düzenlemek;

iv) Gelişme yolundaki Taraf Devletler için elverişli diğer çok taraflı, bölgesel ve ikili işbirliği yollarını kolaylaştırmak ve izlemek;

(c) Çok-taraflı Fonun sekreterliğine ait hizmetleri ve ilgili destek giderlerini finanse edecektir.

4. Çok-taraflı Fon, Fon'un ayrıntılı politikalarına karar verecek olan tarafların otoritesiyle işleyecektir.

5. Taraflar, çok-taraflı fonun amaçlarına ulaşmasını sağlamak amacıyla, özel çalışma politikaları, rehberler ve idari düzenlemeler ile kaynak harcamalarını da içeren uygulamaların geliştirilmesi ve izlenmesi için bir İcra Komitesi oluşturacaklardır. İcra Komitesi, tarafların karar verdiği referans şartlarında belirlenen görev ve sorumlulukları Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (Dünya Bankası), Birleşmiş Milletler Çevre Programı, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı veya uzmanlık alanlarına bağlı olarak diğer uygun kuruluşlarla işbirliği yaparak ve bu kuruluşların yardımıyla yerine getirecektir. Protokol'un 5. Maddesi 1. fıkrasına uygun faaliyet gösteren ve göstermeyen tarafların dengeli bir biçimde temsil edilmesi esasına göre seçilecek olan İcra Komitesi üyeleri taraflarca onaylanacaktır.

6. Çok-taraflı Fon, Birleşmiş Milletler matrah ölçeği esasına göre 5. Maddenin 1. fıkrasına uygun faaliyet göstermeyen Taraf Devletlerin konvertible para veya bazı durumlarda ülkelerin ayrı ve/veya kendi ulusal paraları ile yapacakları iştiraklerle finanse edilecektir. Diğer tarafların bu Fona iştirakleri teşvik edilecektir. Tarafların kararı ile belirlenecek bir yüzdeye kadarki ve kriterlere uygun olan ikili işbirliği ve tarafların kararıyla kabul edilecek bazı özel durumlardaki bölgesel işbirliği; en azından aşağıdaki hususlar sağlandığında Çok-taraflı Fon'a bir katkı olarak değerlendirilebilir:

a) Kesinlikle bu Protokol hükümlerine uyma ile ilişkili olur,

b) Ek kaynaklar sağlar,

c) Üzerinde anlaşmaya varılmış ek maliyetleri karşılar.

7. Taraflar her mali dönem için Çok-taraflı Fon'un programına ait bütçesine ve her taraf devletin bu Fon'a yapacağı iştiraklerin yüzdesine karar vereceklerdir.

8. Çok-taraflı Fon kaynaklarının harcanması, faydalanan tarafın muvafakatıyla yapılacaktır.

9. Bu madde kapsamındaki Tarafların kararları mümkün olduğu kadar oy birliği ile alınacaktır. Oy birliği sağlama yolundaki tüm çabaların karşılıksız kalması ve bir karara ulaşılamaması durumunda kararlar, 5. Maddenin 1. fıkrasına uygun faaliyet gösteren tarafların çoğunluğunun bulunduğu ve oy kullandığı ve 5. Maddenin 1. fıkrasına uygun faaliyet göstermeyen tarafların çoğunluğunun bulunduğu ve oy kullandığı toplantıda hazır bulunan ve oylamaya katılan tarafların üçte iki çoğunluğu ile kabul edilecektir.

10. Bu madde'de oluşturulan Finans Mekanizması, çevre sorunları ile ilgili olarak gelecekte geliştirilebilecek herhangi bir düzenlemeyi etkilemeyecektir.

Madde 10 A: Teknoloji Transferi Tarafların her biri, finans mekanizması tarafından desteklenen programlara uygun olarak:

- a) 5. Maddenin 1. fıkrasına uygun faaliyet gösteren Taraf Devletlere en elverişli, çevre açısından güvenli ikame maddelerin ve ilgili teknolojilerin en geniş biçimde transferinin sağlanmasını temin etmek,
- b) Yukarıdaki (a) bölümünde söz edilen transferlerin adilane ve uygun koşullarda gerçekleşmesini temin etmek, için mümkün olan her tedbiri alacaktır.

MADDE 11 - TARAFLARIN TOPLANTILARI

1. Taraflar, düzenli aralıklarla toplanacaklardır. Sekreteryaya Tarafların ilk toplantısını bu Protokolün yürürlüğe girmesinden sonraki ilk bir yıl içerisinde ve bu dönem içinde gerçekleşmesi programlanmış ise Sözleşmeye Taraf Devletler Konferansı ile bağlantılı olarak düzenleyeceklerdir.

2. Taraflar, aksine bir karar almadıkları sürece, daha sonraki olağan toplantılar Sözleşmeye Taraf Devletler Konferansı toplantıları ile bağlantılı şekilde yapılacaktır. Olağanüstü toplantılar, Tarafların toplantılarında gerekli görülebilecek herhangi bir zamanda veya Taraflardan birinin yazılı isteği üzerine, ancak bu isteğin Sekreteryaya tarafından kendilerine iletilmesinden sonraki altı ay içerisinde Tarafların en az üçte biri tarafından desteklenmesi halinde yapılabilir.

3. Taraflar, ilk toplantılarında:

- (a) Toplantıların işleyiş kurallarını mutabakat yoluyla tespit edecekler;
- (b) 13. Maddenin 2. fıkrasında belirtilen mali kuralları mutabakat yoluyla tespit edecekler;
- (c) 6. Maddede belirtilen panelleri kuracaklar ve çalışma ilkelerini belirleyecekler;
- (d) Madde 8'de belirtilen işlemler ve kurumsal mekanizmaları ele alacak ve onaylayacaklar;
- (e) 10. Maddenin 3. fıkrasında değinilen çalışma planlarının hazırlanmasına başlayacaklardır.

4. Tarafların toplantılarının işlevleri şunlar olacaktır:

- (a) Protokolün uygulanmasının gözden geçirilmesi;
- (b) 2. Maddenin 9. fıkrasında belirtilen değişiklikler ya da indirimlerle ilgili kararların alınması;
- (c) 2. Maddenin 10. fıkrası uyarınca, maddelere ilişkin herhangi bir ek'e veya ilgili kontrol önlemlerine ilave yapılması ya da bunlardan birinin çıkartılması;
- (d) Gerekli görüldüğü takdirde 7. Madde ile 9. Maddenin 3. fıkrasında sözü edilen bilgilerin rapor edilmesinde kullanılacak prosedür ve rehberlerin hazırlanması;
- (e) 10. Maddenin 2. fıkrası uyarınca sunulan teknik yardım taleplerinin değerlendirilmesi;
- (f) 12. Maddenin (c) bendi uyarınca Sekreteryaya tarafından hazırlanan raporların değerlendirilmesi;
- (g) Kontrol önlemlerinin (...) 6. Maddeye uygun olarak değerlendirilmesi; (1) (Fıkradaki "...ve geçiş maddeleri hakkındaki durumun..." ibaresi 8.8.1995-95/7184 s. Karamame eki Kopenhag Değişiklikleri ile metinden çıkartılmıştır).
- h) Bu Protokolün veya herhangi bir ekinin değiştirilmesi veya yeni bir ek hazırlanmasına ilişkin öneriler olduğu takdirde bunların incelenmesi ve benimsenmesi;
- i) Bu Protokolün uygulanması için bir bütçe hazırlanması ve kabul edilmesi; ve
- j) Bu Protokolün amaçlarına uygun kazanımlar sağlanması için gerekli görülebilecek herhangi bir faaliyetin ele alınması ve böyle bir faaliyete girişmesi.

5. Birleşmiş Milletler, uzman kuruluşları ve uluslararası Atom Enerji Ajansının yanı sıra bu Protokole taraf olmayan herhangi bir devlet Tarafların toplantısında gözlemci sıfatıyla temsil edilebilecektir. Ozon tabakasının korunmasına ilişkin alanlarda uzman olup Tarafların herhangi bir toplantısına gözlemci sıfatıyla katılmak istediğini Sekreteryaya bildiren Ulusal ya da Uluslararası bir hükümet kuruluşu veya gönüllü kuruluş mevcut Taraf Devletlerin en az üçte biri itirazda bulunmadığı sürece toplantıya kabul edilebilir. Gözlemcilerin kabul ve katılımları, Taraflarca kabul edilecek işleyiş kurallarına tabi olacaktır.

MADDE 12 - SEKRETERYA

Bu Protokolün amaçları çerçevesinde, Sekreteryaya:

- (a) 11. Maddede belirtilen Taraf Devletler toplantılarını düzenleyecek ve hizmet sunacak;
- (b) 7. Madde uyarınca bir Taraf Devletçe sunulan verileri toplayacak ve istenen bilgileri sunacak;
- (c) 7. ve 9. Maddeler uyarınca elde edilen bilgilere dayanan raporları hazırlayıp düzenli olarak Taraflara iletecek;
- (d) 10. Madde uyarınca kendisine iletilen herhangi bir teknik yardım talebini, bu talebin karşılanmasını kolaylaştırmak amacıyla Taraflara iletecek;
- (e) Taraf olmayan devletleri gözlemci olarak tarafların toplantılarına katılmaya ve bu Protokolün hükümlerine uygun davranmaya teşvik edecek;
- (f) Gerekliğinde, Taraf Devletlerden olmayan bu gözlemcilere (c) ve (d) bentlerinde belirtilen bilgileri ve talepleri aktaracak; ve
- (g) Taraflarca uygun görülecek ve bu Protokolün amaçlarına ulaşmasını ağırlayacak diğer görevleri yürütecektir.

MADDE 13 - MALİ HÜKÜMLER

1. Sekreteryanın bu Protokolle ilgili olarak yürüteceği faaliyetler de dahil olmak üzere, bu Protokolün işleyişi için gerekli görülecek fonlar esas olarak Tarafların katkılarıyla oluşturulacaktır.

2. Taraflar ilk toplantılarında bu Protokolün işleyişi için gerekli mali kuralları mutabakat yoluyla belirleyeceklerdir.

MADDE 14 - PROTOKOLÜN SÖZLEŞME İLE İLİŞKİSİ

Bu Protokolde aksi belirtilmediği sürece, Sözleşmenin protokollere ilişkin hükümleri bu Protokolle de uygulanacaktır.

MADDE 15 - İMZA

Bu Protokol 16 Eylül 1987'de Montreal'de, 17 Eylül 1987'den 16 Ocak 1988'e kadar Ottawa'da ve 17 Ocak 1988'den 15 Eylül 1988'e kadar New York'taki Birleşmiş Milletler Genel Merkezinde Devletlerin ve bölgesel ekonomik bütünleşme örgütlerinin imzalarına açık olacaktır.

MADDE 16 - YÜRÜRLÜĞE GİRİŞ

1. Kontrol altında tutulan maddelerin 1996 tahmini global tüketiminin en az üçte ikisini temsil eden Devletler ya da bölgesel ekonomik bütünleşme örgütlerince en az oniki kabul, onay veya katılma belgesi depoziter ülkeye sunulduğu ve Sözleşmenin 17. Maddesinin 1. fıkrasında belirtilen hükümler yerine getirildiği takdirde bu Protokol 1 Ocak 1989 tarihinde yürürlüğe girecektir. Bu tarihte söz konusu koşullar gerçekleşmediği takdirde Protokol, bu koşulların yerine getirildiği tarihten sonraki doksanıncı günde yürürlüğe girecektir.

2. Birinci fıkrada belirtilen bölgesel bir ekonomik bütünleşme örgütünce sunulan bir belge bu örgüte üye Devletlerce sunulan belgelere ek bir belge olarak sayılmayacaktır.

3. Bu Protokolün yürürlüğe girmesinden sonra, herhangi bir Devlet ya da bölgesel ekonomik bütünleşme örgütü kendi onay, kabul veya katılma belgesini sunduktan sonraki doksanıncı günde Protokole Taraf olmuş sayılacaktır.

MADDE 17 - YÜRÜRLÜĞE GİRİŞTEN SONRA KATILAN TARAF DEVLETLER

Bu Protokole yürürlüğe giriş tarihinden sonra Taraf olan tüm Devletler ya da bölgesel ekonomik bütünleşme örgütleri, 5. Madde hükümleri saklı kalmak kaydıyla, 2 ve 2 A'dan 2 H'ye kadar olan maddeler ve 4. Maddenin Protokole yürürlüğe girdiği tarihte Taraf olmuş bulunan devletler ve bölgesel ekonomik bütünleşme örgütleri için bu tarihten itibaren geçerli olan tüm yükümlülüklerini yerine getireceklerdir.

MADDE 18 - REZERVLER

Bu Protokole hiç bir rezerv konamaz.

MADDE 19 - ÇEKİLME

Tarafların herhangi biri Madde 2 A'nın 1. fıkrasında belirtilen yükümlülükleri üstlendikten itibaren dört yıl geçmesinden sonraki herhangi bir zamanda, Depozitere yazılı bildirimde bulunarak Protokol'den çekilebilecektir.

Bu çekilme, bildirimin Depoziter Devlet tarafından alınışından itibaren bir yıl geçtikten sonra veya çekilmeye ilişkin bildirimde belirtilebilecek daha sonraki bir tarihte yürürlüğe girecektir.

MADDE 20 - ORJİNAL METİNLER

Arapça, Çince, İngilizce, Fransızca, Rusça ve İspanyolca metinlerin eşit derecede geçerli olduğu bu Protokolün orijinal metni Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından emanete alınacaktır.

BU SÖZLEŞME AŞAĞIDA İMZASI BULUNAN TAM YETKİLİ TEMSİLCİLER TARAFINDAN USULÜNE UYGUN OLARAK İMZALANMIŞTIR.

MONTREAL, ONALTI EYLÜL BİNDOKUZYÜZSEKSENİYEDİ.

EK A

KONTROL EDİLEN MADDELER

Grup Madde Ozon Tüketim Potansiyeli*

Grup I

CFCL₃ (CFC-11) 1.0

CF₂CL₂ (CFC-12) 1.0

C₂F₃CL₃ (CFC-113) 0.8

C₂F₄CL₂ (CFC-114) 1.0

C₂F₅CL (CFC-115) 0.6

Grup II

CF₂BrCL (halon-1211) 3.0

CF₃Br (halon-1301) 10.0

C₂F₄Br₂ (halon-2402) (Tespit edilecek)

(*) - Bu ozon tüketim potansiyelleri mevcut bilgilere göre tespit edilen tahminlerdir ve periyodik olarak gözden geçirilecek, yenileneceklerdir.

EK B
KONTROL ALTINDAKİ MADDELER

Grup Madde Ozon Tüketim Potansiyeli*

Grup I

CF₃CL (CFC-13) 1.0
 C₂F₂CL₃ (CFC-111) 1.0
 C₂F₂CL₄ (CFC-112) 1.0
 C₃FCL₃ (CFC-211) 1.0
 C₃F₂CL₄ (CFC-212) 1.0
 C₃F₃CL₃ (CFC-213) 1.0
 C₃F₄CL₄ (CFC-214) 1.0
 C₃F₅CL₃ (CFC-215) 1.0
 C₃F₆CL₂ (CFC-216) 1.0
 C₃F₇CL (CFC-217) 1.0

Grup II

CCL₄ Karbon tetraklorür 1.1

Grup III

C₂H₃CL₃* 1,1,1-trikloroetan

(metil kloroform) 0.1

(*) - Bu formül 1,1,2-trikloroetana karşılık gelmez .

(Değişik: 8.8.1995-95/7184 s. Kararname eki Kopenhag Değişiklikleri)

EK C
KONTROL ALTINDAKİ MADDELER

Grup Madde İzomer Sayısı Ozon Tüketme

Potansiyeli*

Grup I

CHFCL₂ (HCFC-21)** 1 0.04
 CHF₂CL (HCFC-22)** 1 0.055
 CH₂FCL (HCFC-31) 1 0.02
 C₂HFCL₄ (HCFC-121) 2 0.01-0.04
 C₃HF₃CL (HCFC-122) 3 0.02-0.08
 C₃HF₂CL (HCFC-123) 3 0.02-0.06
 CHCL₂CF₃ (HCFC-123)** - 0.02
 C₂HF₄CL (HCFC-124) 2 0.02-0.04
 CHFCLCF₃ (HCFC-124)** - 0.022
 C₂H₂FCL₃ (HCFC-131) 3 0.007-0.05
 C₂H₂F₂CL₃ (HCFC-132) 4 0.008-0.05
 C₂H₂F₃CL (HCFC-133) 3 0.02-0.06
 C₂H₂FCL₂ (HCFC-141) 3 0.005-0.07
 CH₂CFCL₃ (HCFC-141b)** - 0.11
 C₂H₂F₂CL (HCFC-142) 3 0.008-0.07
 CH₂CF₂CL (HCFC-142b)** - 0.065
 C₂H₂FCL (HCFC-151) 2 0.003-0.005
 C₃HFCL₆ (HCFC-221) 5 0.015-0.07
 C₃HF₂CL₅ (HCFC-222) 9 0.01-0.09
 C₃HF₃CL₄ (HCFC-223) 12 0.01-0.08
 C₃HF₄CL₃ (HCFC-224) 12 0.01-0.09
 C₃HF₅CL₂ (HCFC-225) 9 0.02-0.07
 CF₃CF₂CHCL₂ (HCFC-225ca)** - 0.025
 CF₃CLCF₂CHCLF (HCFC-225cb)** - 0.033
 C₃HF₆CL (HCFC-226) 5 0.02-0.10
 C₃H₂FCL₅ (HCFC-231) 9 0.05-0.09
 C₃H₂F₂CL₄ (HCFC-232) 16 0.008-0.10
 C₃H₂F₃CL₃ (HCFC-233) 18 0.007-0.23
 C₃H₂F₄CL₂ (HCFC-234) 16 0.01-0.28
 C₃H₂F₅CL (HCFC-235) 9 0.03-0.52
 C₃H₃FCL₄ (HCFC-241) 12 0.004-0.09
 C₃H₃F₂CL₃ (HCFC-242) 18 0.005-0.13
 C₃H₃F₃CL₂ (HCFC-243) 18 0.007-0.12

$C_3H_3F_4Cl$ (HCFC-244) 12 0.009-0.14
 $C_3H_4FCl_3$ (HCFC-251) 12 0.001-0.01
 $C_3H_4F_2Cl_3$ (HCFC-252) 16 0.005-0.04
 $C_3H_4F_3Cl$ (HCFC-253) 12 0.003-0.03
 $C_3H_3FCl_2$ (HCFC-261) 9 0.002-0.02
 $C_3H_3F_2Cl$ (HCFC-262) 9 0.002-0.02
 $C_3H_3FCl_2$ (HCFC-271) 5 0.001-0.03

Grup IICHFBr₂ 1 1.00CHF₃Br (HBFC-22B1) 1 0.74CH₂FBr 1 0.73C₂H₂FBr₄ 2 0.3-0.8C₂H₂F₂Br₃ 3 0.5-1.8C₂H₂F₃Br₂ 3 0.4-1.6C₂H₂F₄Br 2 0.7-1.2C₂H₂F₃Br₂ 3 0.1-1.1C₂H₂F₂Br₃ 4 0.2-1.5C₂H₂F₃Br₂ 3 0.7-1.6C₂H₂F₄Br₂ 3 0.1-1.7C₂H₂F₃Br₂ 3 0.2-1.1C₂H₂F₄Br 2 0.07-0.1C₃H₂FBr₅ 5 0.3-1.5C₃H₂F₂Br₄ 9 0.2-1.9C₃H₂F₃Br₃ 12 0.3-1.8C₃H₂F₄Br₂ 12 0.5-2.2C₃H₂F₅Br 9 0.9-2.0C₃H₂F₆Br 5 0.7-3.3C₃H₂F₇Br 9 0.1-1.9C₃H₂F₈Br₂ 16 0.2-2.1C₃H₂F₉Br₃ 18 0.2-5.6C₃H₂F₁₀Br₄ 16 0.3-7.5C₃H₂F₁₁Br 8 0.9-1.4C₃H₂F₁₂Br₂ 12 0.08-1.9C₃H₂F₁₃Br₃ 18 0.1-3.1C₃H₂F₁₄Br₄ 18 0.1-2.5C₃H₂F₁₅Br₅ 12 0.3-4.4C₃H₂F₁₆Br₆ 12 0.003-0.3C₃H₂F₁₇Br₇ 16 0.1-1.0C₃H₂F₁₈Br₈ 12 0.07-0.8C₃H₂F₁₉Br₉ 9 0.04-0.4C₃H₂F₂₀Br₁₀ 9 0.07-0.8C₃H₂F₂₁Br₁₁ 5 0.02-0.7

* Ozon Tüketme Potansiyelinin (OTP) aralık olarak verildiği durumlarda, Protokol amaçları için bu aralıktaki en yüksek değer kullanılacaktır. Listede tek değer olarak verilen OTP'ler laboratuvar ölçümlerine daanan hesaplamalar kullanılarak çıkarılmıştır. Aralık içinde belirtilen değerler tahmini değerlerdir ve daha az kesinlik ifade eder. Aralık izomer gruplarına aittir.

Üst değer izomerin en yüksek OTP'sinin bir tahmini, alt değer ise izomerin en düşük OTP'sinin bir tahminidir. (*3)

(Ek ibare: 8.8.1995-95/7184 s. Karamame eki Kopenhag Değişiklikleri)

E K E**KONTROL ALTINDAKİ MADDELER****Grup Madde Ozon Tüketim Potansiyeli****Grup I**CH₃Br Metil Bromür 0.7**Madde 2. 1990 DEĞİŞİKLİKLERİ İLE İLİŞKİ**

Hiçbir taraf devlet veya bölgesel ekonomik bütünleşme örgütü; 29 Haziran 1990'da Taraf Ülkeler II. Toplantısında karar verilen Değişikliğe önceden veya ard arda onay, kabul veya katılma belgesi sunmadığı sürece; bu değişiklik için böyle bir belgeyi depozitere sunamaz.

Madde 3. YÜRÜRLÜĞE GİRİŞ

1. Bu Değişiklik, Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü'na taraf olan devletler veya bölgesel ekonomik bütünleşme örgütlerince en az yirmi onay, kabul veya katılma belgesi sunulduğu takdirde 1 Ocak 1994 tarihinde yürürlüğe girecektir. Bu koşulun söz konusu tarihe kadar gerçekleşmemesi durumunda, Değişiklik bu koşulun sağlanmasını takip eden doksanuncu günde yürürlüğe girecektir.

2. 1. Paragrafın amaçları doğrultusunda, bir bölgesel ekonomik bütünleşme örgütü tarafından sunulan böyle bir belge, bu örgüte üye devletlerce sunulan belgelere ek bir belge olarak değerlendirilmeyecektir.

3. 1. Paragraf uyarınca bu Değişikliğin yürürlüğe girmesinden sonra, Protokol'e taraf herhangi bir devlet tarafından Değişiklik için onay, kabul veya katılma belgesinin sunulmasını takip eden doksaruncu günde söz konusu değişiklik bu Taraf devlet için yürürlüğe girecektir.

DEĞİŞMEDEN ÖNCEKİ BİÇİMLER

(*1) -9. "Geçiş Maddesi" ister tek başına isterse karışım halinde bulunsun, bu Protokol'e ait Ek C'de sıralanan herhangi bir maddedir. Bu tanım, Ek C'de aksi belirtilmediği sürece, bu maddelerin izomerlerini kapsar, ancak bu maddelerin depolanması ve taşınması için kullanılan kaptakinden başka, üretimi yapılmış bir ürünün içinde bulunan herhangi bir geçiş maddesini veya karışımını tanımlamakta kullanılmaz.

(*2) 8. Tarafların bir toplantısında bu Protokol'e taraf olmayan herhangi bir devletin bu maddeye, madde 2, madde 2 A'dan 2 E'ye ve madde 2 G'ye kadarki maddelere tümüyle uyduğu tespit edildiği ve bu devlet 7. maddede belirtilen verileri sunduğu takdirde, bu maddenin hükümleriyle sınırlı kalınsız söz konusu devletten 1, 1. Tekrar, 3, 3. Tekrar, 4 ve 4. Tekrar fıkralarında belirtilen ithalatın, ve bu devlete 2 ve 2. Tekrar fıkralarında belirtilen

ihracatın yapılmasına izin verilebilir.

(*3)

EK C GEÇİŞ MADDELERİ

Grup Madde

CHFCL₃ (HCFC-21)
CHF₂CL (HCFC-22)
CH₃FCL (HCFC-31)
C₂HFCL₄ (HCFC-121)
C₂HF₂CL₃ (HCFC-122)
C₂HF₃CL₂ (HCFC-123)
C₂HF₄CL (HCFC-124)
C₂H₃FCL₃ (HCFC-131)
C₂H₃F₂CL₂ (HCFC-132)
C₂H₃F₃CL (HCFC-133)
C₂H₃FCL₂ (HCFC-141)
C₂H₃F₂CL (HCFC-142)
C₂H₄FCL (HCFC-151)
C₃HFCL₆ (HCFC-221)
C₃HF₂CL₅ (HCFC-222)
C₃HF₃CL₄ (HCFC-223)
C₃HF₄CL₃ (HCFC-224)
C₃HF₅CL₂ (HCFC-225)
C₃HF₆CL (HCFC-226)
C₃H₂FCL₅ (HCFC-231)
C₃H₂F₂CL₄ (HCFC-232)
C₃H₂F₃CL₃ (HCFC-233)
C₃H₂F₄CL₂ (HCFC-234)
C₃H₂F₅CL (HCFC-235)
C₃H₃FCL₄ (HCFC-241)
C₃H₃F₂CL₃ (HCFC-242)
C₃H₃F₃CL₂ (HCFC-243)
C₃H₃F₄CL (HCFC-244)
C₃H₄FCL₃ (HCFC-251)
C₃H₄F₂CL₂ (HCFC-252)
C₃H₄F₃CL (HCFC-253)
C₃H₅FCL₂ (HCFC-261)
C₃H₅F₂CL (HCFC-262)
C₃H₆FCL (HCFC-271)

(*4) 2. Her taraf devlet Ek B'de sıralanan maddelere ait önlemlerin kendisi için yürürlüğe girmesinden sonraki 3 aylık süreyi aşmamak kaydıyla Sekreteryaya, Ek B'de sıralanan kontrol altındaki maddeler ile Ek C Grup I'de sıralanan geçiş maddelerinin her birisi için 1989 yılı üretim, ithalat ve ihracatıyla ilgili istatistiki verilerini, gerçek veriler temin edilemediği takdirde bunlara ilişkin en iyi tahmini rakamlarını sunacaktır.

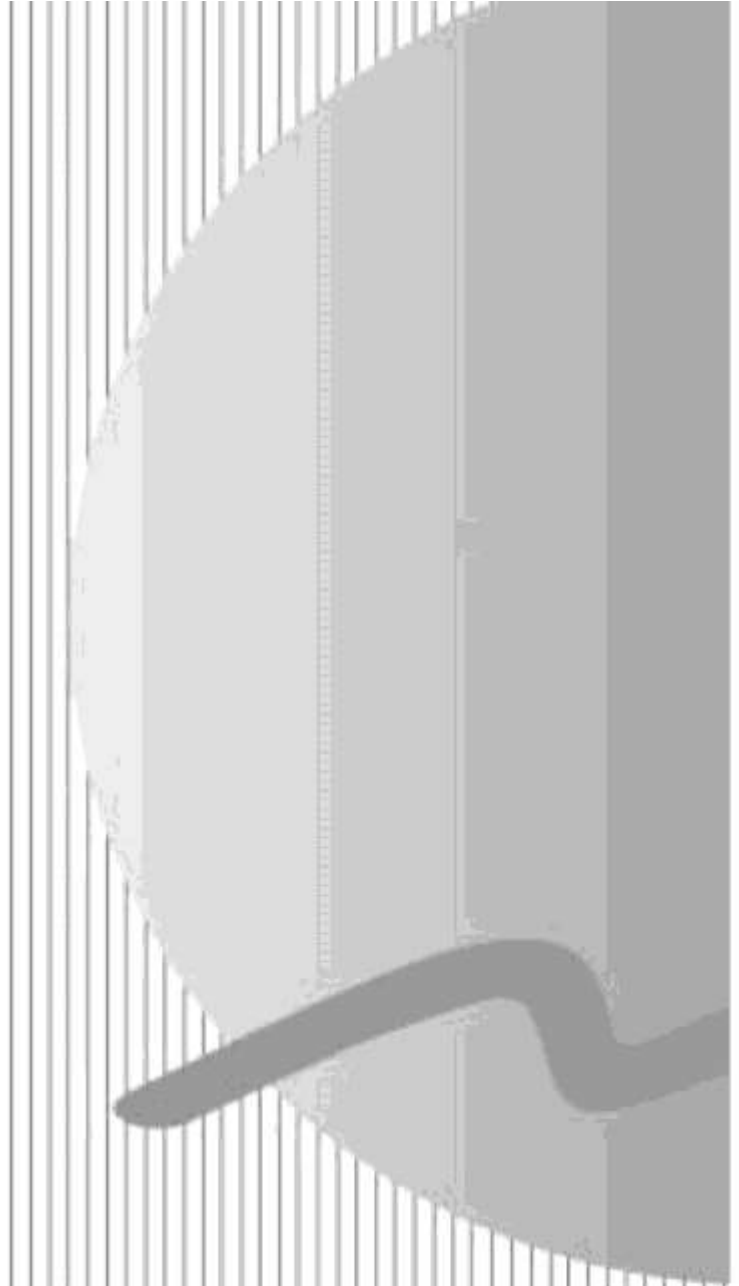
(*5) 3. Her taraf devlet Ek B'de sıralanan maddelere ait önlemlerin kendisi için yürürlüğe girdiği yıl ve daha sonraki her yıla ait Ek A ve Ek B'de sıralanan kontrol altındaki maddelerle, Ek C Grup I'de sıralanan geçiş maddelerinin her biri için, 1. maddenin 5. fıkrası uyarınca kendisine ait yıllık üretimleri ile ilgili istatistiki verileri ve ayrı ayrı belirtilmek üzere;

- Bir kimyasal işlemde kullanılan ozon tabakasını incelten madde miktarlarına ait,
- Taraflarca onaylanacak teknolojilerle bertaraf edilen madde miktarlarına ait,

- Taraf Devletlerden yapılan ithalat ve bunlara yapılan ihracata ve taraf olmayan devletlerden yapılan ithalat ve bu devletlere yapılan ihracata ait, istatistiki verilerini Sekreteryaya sunacaklardır. Veriler ait oldukları yılın bitiminden sonraki 9 aylık süreyi aşmadan Sekreteryaya iletilecektir.

KAYNAK: <http://www.cevre.org/Tcm/Sozlesmeler/Ozon%20Tabakasi%20Montreal.htm>

EK.3 BİRLEŞMİŞ MİLLETLER İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ÇERÇEVE SÖZLEŞMESİ

İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi

Giriş

1980'li yıllarda, insan etkinlikleri sonucu oluşan sera gazı emisyonlarının küresel iklim değişikliği ile ilişkilendirilmesine yönelik bilimsel kanıtlar, kamuoyunun endişelerinin artmasına yolaçmıştı. Hükümetler bu problemle ilgili endişeleri göz önünde bulundurarak, küresel bir anlaşma için acil tavır alınmasını sağlayacak bir dizi uluslararası konferans düzenledi. Bu çabaların sonucunda, 1990 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi için Hükümetlerarası Müzakere Komitesi'nin (INC) oluşturulmasını kararlaştırdı.

INC, Sözleşme'nin taslağını hazırlayarak 9 Mayıs 1992 tarihinde New York'taki Birleşmiş Milletler Merkezi'nde kabul etti. Sözleşme 1992'de Rio de Janeiro'daki Dünya Zirvesi sırasında imzaya açıldı. Burada, Avrupa Topluluğu da dahil olmak üzere 154 ülkenin devlet başkanları ve diğer üst düzey temsilcileri tarafından imzalandı ve 21 Mart 1994 tarihinde yürürlüğe girdi. 2002 yılı Haziran ayı itibarı ile 185 ülke Sözleşme'yi imzalayarak veya Sözleşme'ye katılarak, kendilerini Sözleşme'nin yükümlülüklerine karşı sorumlu hale getirdiler.

Taraflar Konferansı (COP) - Sözleşme'nin en yetkili organı - ilk oturumunu 1995 yılının başlarında Berlin'de gerçekleştirdi. 1997 yılı Aralık ayında gerçekleştirilen Taraflar Konferansı'nın üçüncü oturumunda, 2008-2012 döneminin sonunda gelişmiş ülkelerin sera gazı emisyonlarının toplam %5 oranında azaltılmasını öngören Kyoto Protokolü kabul edildi. Protokol'ün metni İklim Değişikliği Sekreteryası tarafından ayrı bir kitapçık olarak yayınlanmıştır.

Ekim 2002

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ÇERÇEVE SÖZLEŞMESİ

İşbu Sözleşmeye Taraflar,

Yeryüzü iklimindeki değişikliğin ve bunun zararlı etkilerinin insanlığın ortak kaygısı olduğunu kabul ederek,

İnsan faaliyetlerinin atmosferdeki sera gazları yoğunluklarını arttırmakta olduğu, bu artışların doğal sera etkisini yükselttiği ve bunun dünya yüzeyinde ve atmosferde ek bir ortalama sıcaklık artışı ile sonuçlanacağı ve doğal ekolojik sistemlere ve insanlığa zarar verici etki yapabileceği endişesiyle,

Geçmişteki ve günümüzdeki küresel sera gazı emisyonlarında en büyük payın gelişmiş ülkelerden kaynaklandığını, gelişme yolundaki ülkelerde kişi başına emisyonların halen nispeten düşük olduğunu, gelişme yolundaki ülkelerden kaynaklanan küresel emisyon payının sosyal ve kalkınma gereksinimlerini karşılamak üzere artacağını not ederek,

Sera gazları yutakları ve haznelerinin kara ve deniz ekosistemlerindeki rolünün ve öneminin farkında olarak,

İklim değişikliğine ilişkin tahminlerde, özellikle zamanlama, büyüklük ve bölgesel model bakımından birçok belirsizlikler bulunduğunu not ederek,

İklim değişikliğinin küresel niteliğinin, tüm ülkelerin ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklarına ve imkanlarına ve sosyal ve ekonomik koşullarına uygun olarak mümkün olan en geniş ölçüde işbirliği yapmasını ve etkili ve uygun uluslararası çabaya katılmasını gerektirdiğini kabul ederek,

Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı'nın 16 Haziran 1972'de Stockholm'de kabul edilen bildirisinin ilgili hükümlerini hatırlayarak,

Devletlerin, Birleşmiş Milletler Şartı ve uluslararası hukuk ilkeleri uyarınca, kendi çevre ve kalkınma politikalarına uygun olarak kendi kaynaklarını kullanma hakkına sahip olduğunu ve kendi yetki alanı ya da kontrolü altındaki faaliyetlerin diğer devletler ya da ulusal yetki alanı dışında kalan bölgelerdeki çevreye zarar vermemesini sağlama sorumluluğunu da hatırlayarak,

İklim değışikliğı karşısındaki uluslararası işbirliğinde Devletlerin hükûmranlık hakkı ilkesini tekrar teyid ederek,

Devletlerin etkin çevresel mevzuatı yürürlüğe koymaları, çevre alanındaki standartlar, yönetim hedefleri ve önceliklerinin ait bulundukları çevre ve kalkınma çerçevesini yansıtmaları gerektiğini ve bazı ülkeler tarafından uygulanan standartların diğer, özellikle gelişmekte olan ülkeler için uygun olmayan ve haksız ekonomik ve sosyal külfete malolacağını kabul ederek,

Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı hakkındaki 22 Aralık 1989 tarih ve 44/228 sayılı ve bugünkü ve gelecek kuşaklar için küresel iklimin korunmasına dair 6 Aralık 1988 tarih, 43/53 sayılı; 22 Aralık 1989 tarih, 44/207 sayılı; 21 Aralık 1990 tarih, 45/212 sayılı ve 19 Aralık 1991 tarih, 46/169 sayılı Genel Kurul kararları hükümlerini hatırlayarak,

Adalarda ve kıyı alanlarında, özellikle alçak konumlu kıyı alanlarında deniz seviyesi yükselmesinin muhtemel zararlı etkilerine dair 22 Aralık 1989 tarih, 44/206 sayılı Genel Kurul kararı hükümlerini ve Çölleşmeyle Mücadele Eylem Planının uygulanmasına dair 19 Aralık 1989 tarih, 44/172 sayılı Genel Kurul kararı ilgili hükümlerini de hatırlayarak,

Ayrıca, 1985 tarihli Ozon Tabakasının Korunması için Viyana Sözleşmesi ve 29 Haziran 1990 tarihinde değıştirilip uyumlaştırılan 1987 tarihli Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü'nü hatırlayarak,

İkinci Dünya İklim Konferansı'nın 7 Kasım 1990'da kabul edilen Bakanlar Bildirisi'ni not ederek,

İklim değışikliğı hakkında birçok devlet tarafından yapılan değerli inceleme çalışmalarının ve Dünya Meteoroloji Örgütü, Birleşmiş Milletler Çevre Programı, Birleşmiş Milletler sisteminin diğer organ, örgüt ve kuruluşlarının olduğu kadar diğer uluslararası ve hükümetlerarası organların bilimsel araştırma sonuçlarının karşılıklı değışimine ve araştırma koordinasyonuna yaptıkları önemli katkıların bilincinde olarak,

İklim değışikliğini anlamak ve ele almak için gerekli adımların, eğer bunlar bilimsel, teknik ve ekonomik değerdendirmelere dayanıyor ve bu alanlardaki yeni bulguların ışığı altında tekrar değerdendiriliyorsa, çevresel, sosyal ve ekonomik açıdan son derece etkili olacağını kabul ederek,

İklim değişikliğini ele almak için gerçekleştirilecek çeşitli eylemlerin ekonomik olarak gerekli olabilecekleri gibi diğer çevresel sorunların çözümüne de yardımcı olabileceklerini kabul ederek,

Gelişmiş ölkelerin, sera etkisinin artmasındaki göreceli katkıları da gözönünde bulundurarak ve tüm sera gazlarını dikkate alarak, küresel, ulusal ve anlaşma var ise, bölgesel düzeyde kapsamlı bir karşı stratejiye ilk adım olarak, açık öncelikleri temel almak suretiyle, esnek bir yaklaşımla acilen harekete geçmeleri gereğini de kabul ederek,

İlaveten, alçak konumlu ve diğer küçük ada ölkelerinin, alçak konumlu kıyısı, kurak ve yarı kurak alanları veya sellere, kuraklık ve ölleşmeye müsait alanları bulunan ölkelerin ve hassas dağlık ekosistemlere sahip gelişmekte olan ölkelerin iklim değişikliğinin zararlı etkilerine daha açık olduklarını kabul ederek,

Bu ölkelerin, özellikle ekonomileri fosil yakıt üretimi, kullanımı ve ihracatına bağımlı olan gelişmekte olan ölkelerin, sera gazı emisyonlarının sınırlandırılması için alınan önlemler dolayısıyla karşılaşacakları sıkıntıları kabul ederek,

İklim değişikliğine tepkilerin entegre bir şekilde sosyal ve ekonomik kalkınmayla koordineli olması gereğini, gelişmekte olan ölkelerin sürdürülebilir kalkınmaya ulaşmak ve fakirliği ortadan kaldırmak yönündeki haklı öncelikli ihtiyaçlarını tamamen dikkate almak ve aksinin kalkınma üzerindeki zararlı etkisinden kaçınma gereğini de gözönünde bulundurmak suretiyle onaylayarak,

Öncelikle gelişmekte olan ölkeler olmak üzere, tüm ölkelerin sürdürülebilir sosyal ve ekonomik kalkınmaya ulaşmak için gerekli kaynaklara erişmeye ve gelişmekte olan ölkelerin bu hedefe yaklaşabilmek için enerji tüketimlerini arttırmaya gereksinimleri olduğunu ve bu gereksinimlerini karşılarcken, uygulamayı ekonomik ve sosyal açıdan karlı kılacak daha etkin enerji kullanımı ve genel ifadeyle sera gazı emisyonlarının kontrolü imkanlarını dikkate alacaklarını kabul ederek,

Günümüz ve gelecek kuşaklar için iklim sistemini korumak kararlığıyla,

Aşağıdaki hususlarda anlaşmaya varmışlardır:

MADDE 1

TANIMLAR*

İşbu Sözleşme'nin amaçları için:

1. "İklim değişikliğinin zararlı etkileri" iklim değişikliği sonucunda fiziksel çevrede veya biyotada ortaya çıkan ve doğal haldeki veya yönetim altındaki ekosistemlerin bileşimi, kendilerini onarma yeteneği ve verimliliği veya sosyo-ekonomik sistemlerin çalışması veya insan sağlığı ve refahı üzerinde önemli zararlı etkileri olan değişiklikler demektir.
2. "İklim değişikliği", karşılaştırılabilir zaman dilimlerinde gözlenen doğal iklim değişikliğine ek olarak, doğrudan veya dolaylı olarak küresel atmosferin bileşimini bozan insan faaliyetleri sonucunda iklimde oluşan bir değişiklik demektir.
3. "İklim sistemi" atmosfer, hidrosfer, biyosfer, jeosfer ile bunların karşılıklı etkileşimlerinin toplamını tanımlamaktadır.
4. "Emisyonlar", sera gazlarının ve/veya bunlara kaynaklık yapan öncül maddelerin belirli bir alanda ve zaman diliminde atmosfere salınması demektir.
5. "Sera gazları" hem doğal, hem de insan kaynaklı olup atmosferdeki, kızıl ötesi radyasyonu emen ve tekrar yayan gaz oluşumları anlamına gelir.
6. "Bölgesel ekonomik entegrasyon kuruluşu", belirli bir bölgenin egemen Devletleri tarafından kurulan, bu Sözleşme veya protokolleriyle düzenlenen konularda yetki sahibi ve kendi iç mevzuatına göre ilgili belgeleri imzalamaya, onaylamaya, kabul, uygun bulma veya katılmaya tam yetkili kuruluş demektir.
7. "Hazne", bir sera gazının veya bir sera gazının oluşumunda rolü bulunan bir öncü maddenin depolandığı iklim sisteminin bir unsuru veya unsurları anlamına gelir.
8. "Yutak", bir sera gazını, bir aerosolü veya bir sera gazının oluşumunda rolü bulunan bir öncü maddeyi atmosferden uzaklaştıran herhangi bir işlem, faaliyet veya mekanizma anlamına gelir.
9. "Kaynak" bir sera gazını, bir aerosolü veya bir sera gazının oluşumunda rolü bulunan bir öncü maddeyi atmosfere salan herhangi bir işlem veya faaliyet anlamına gelir.

* Madde başlıkları okuyucuya yardımcı olması amacıyla konulmuştur.

MADDE 2

AMAÇ

İşbu Sözleşme'nin ve Taraflar Konferansı'nın benimseyebileceği herhangi bir ilgili yasal belgenin nihai amacı, Sözleşme'nin ilgili hükümlerine göre, atmosferdeki sera gazı birikimlerini, iklim sistemi üzerindeki tehlikeli insan kaynaklı etkiyi önleyecek bir düzeyde durdurmayı başarmaktır. Böyle bir düzeye, ekosistemin iklim değişikliğine doğal bir şekilde uyum sağlamasına, gıda üretiminin zarar görmeyeceği ve ekonomik kalkınmanın sürdürülebilir şekilde devamına izin verecek bir zaman dahilinde ulaşılmalıdır.

MADDE 3

İLKELER

Taraflara, Sözleşme'nin amacına ulaşmak ve hükümlerini yerine getirmek için yapacakları eylemlerinde, diğer hususlar meyanında, aşağıdakiler yol gösterecektir:

1. Taraflar, iklim sistemini, eşitlik temelinde ve ortak fakat farklılaşmış sorumluluklarına ve güçlerine uygun olarak, insanoğlunun günümüz ve gelecek kuşaklarının yararı için korumalıdır. Dolayısıyla, Taraflardan gelişmiş ülkeler iklim değişikliği ve onun zararlı etkileri ile savaşımında öncülük etmelidir.
2. Sözleşme'ye Taraf geliştirmekte olan ülkelerin, özellikle iklim değişikliğinin zararlı etkilerine karşı savunmasız olanların ve geliştirmekte olan ülkelerden Sözleşme uyarınca gereğinden fazla veya anormal yük altında kalanların ihtiyaç ve özel koşulları tümüyle dikkate alınmalıdır.
3. Taraflar, iklim değişikliğinin nedenlerini önceden tahmin etmek, önlemek veya en aza indirmek ve zararlı etkilerini azaltmak için önleyici önlemler almalıdır. Ciddi veya önlenemez hasar tehlikesi olan durumlarda, tam bilimsel kesinliğin yokluğu, iklim değişikliğine ilişkin politikalar ve önlemlerin mümkün olduğu kadar etkin maliyetli ve en az harcamayla küresel yarar sağlayacak şekilde olmaları gerektiği de dikkate alınarak, bu önlemlerin ertelenmesine neden olarak kullanılmamalıdır. Bunu başarmak için bu tür politikalar ve önlemler değişik

sosyo-ekonomik bağlamları dikkate almalı, kapsamlı olmalı, ilgili tüm sera gazı kaynaklarını, yutaklarını, haznelerini ve uygulamayı kapsamlı ve bütün ekonomik sektörleri içermelidir. İklim değişikliğine cevap verme çabaları ilgili Taraflarca işbirliğiyle yerine getirilebilir.

4. Taraflar sürdürülebilir kalkınmayı destekleme hakkına sahiptir ve de desteklemelidirler. İklim sistemini insanların neden olduğu değişikliğe karşı koruma politika ve önlemleri, Tarafların herbirinin özel koşullarına uygun olmalı ve iklim değişikliğine cevap verecek önlemleri almak için ekonomik gelişmenin gerekli olduğu dikkate alınarak, bu politika ve önlemler ulusal kalkınma programlarına entegre edilmelidir.

5. Taraflar, özellikle gelişmekte olan Taraf ülkelerde sürdürülebilir ekonomik büyüme ve kalkınmaya yol açacak açık ve destekleyici bir uluslararası ekonomik sistemi teşvik etmek ve böylece iklim değişikliği sorunlarıyla daha iyi ilgilenebilmelerini sağlamak için işbirliği yapmalıdır. İklim değişikliğine karşı alınan önlemler, tek taraflı olanlar dahil, keyfi, haksız ayırıcı veya uluslararası ticarete gizli bir kısıtlama oluşturmak açılarından bir araç oluşturur nitelikte olmamalıdır.

MADDE 4

YÜKÜMLÜLÜKLER

1. Tüm taraflar, kendi ortak fakat farklılaşmış sorumluluklarını ve özgün ulusal ve bölgesel kalkınma önceliklerini, hedeflerini ve koşullarını dikkate alarak:

- a) Taraflar Konferansı'nca uygun bulunacak karşılaştırılabilir metodolojiler kullanarak, Montreal Protokolü ile denetlenmeyen tüm sera gazlarının insan kaynaklı emisyonları ve yutaklar tarafından uzaklaştırılanlara ilişkin ulusal envanterlerini, 12 nci madde uyarınca geliştirecek, dönemler itibariyle güncelleştirecek, yayınlayacak ve Taraflar Konferansı'na sunulmak üzere hazır bulunduracaklardır.
- b) Montreal Protokolü ile denetlenmeyen tüm sera gazlarının insan kaynaklı emisyonları ve yutaklar tarafından uzaklaştırılanlarını ele alarak, iklim değişikliğini azaltacak önlemleri içeren ulusal ve uygun

durumlarda bölgesel programları ve iklim değişikliğine uyumu kolaylaştıracak önlemleri oluşturacak, uygulayacak, yayınlayacak ve düzenli olarak güncelleştireceklerdir.

- c) Enerji, ulaştırma, sanayi, tarım, ormancılık ve atık yönetimi sektörleri dahil, tüm ilgili sektörlerde, Montreal Protokolü ile denetlenmeyen insan kaynaklı sera gazı emisyonlarını kontrol eden, azaltan veya önleyen teknolojilerin, uygulamaların ve işlemlerin, transfer dahil olmak üzere, teşvik ve geliştirilmesinde, uygulanmasında ve yayılmasında işbirliği yapacaklardır.
- d) Sürdürülebilir yönetimi teşvik edecek ve biyolojik kütleye, ormanları ve okyanusları ve diğer kara, kıyı ve deniz ekosistemlerini de içerecek şekilde, Montreal Protokolü ile denetlenmeyen tüm sera gazı yutak ve haznelerinin korunması ve takviyesini işbirliği halinde teşvik edeceklerdir.
- e) İklim değişikliği etkilerine uyum hazırlığında işbirliği yapacak, kıyı kuşağı yönetimi, su kaynakları ve tarım ve özellikle Afrika'daki gibi kuraklık, çölleşme ve sellerden etkilenen alanların korunması ve rehabilitasyonu için uygun ve entegre planlar hazırlayacak ve geliştireceklerdir.
- f) İklim değişikliğini azaltmak ve değişikliğe uyum sağlamak amacıyla alınan önlemler ve uygulanan projelerin ekonomi, halk sağlığı ve çevre kalitesi üzerinde zararlı etkilerini en aza indirmek amacıyla, örneğin ulusal düzeyde hazırlanacak etki değerlendirmeleriyle, uygun metodlar uygulamak suretiyle, iklim değişikliği değerlendirmelerini kendi sosyal, ekonomik ve çevresel politikalar ve eylemleri çerçevesinde mümkün olan en geniş şekilde dikkate alacaklardır.
- g) İklim sistemi ile ilgili olarak, bilimsel, teknolojik, teknik, sosyo-ekonomik, sistematik gözlem ve çeşitli karşı stratejilerin ekonomik ve sosyal sonuçlarını ve iklim değişikliğinin nedenleri, etkileri, önemi ve zamanlaması konusunda mevcut belirsizlikleri daha iyi anlamak, azaltmak ya da ortadan kaldırmak amacıyla veri arşivlerinin geliştirilmesine destek verecek, işbirliği yapacaklardır.
- h) İklim sistemi ve iklim değişikliği ve karşı stratejilerin ekonomik ve

sosyal sonuçları hakkında bilimsel, teknolojik, teknik, sosyo-ekonomik ve hukukî bilginin tamamen, açıklık ve doğrulukla alışverişini teşvik için tümüyle işbirliği yapacaklardır.

- i) İklim değişikliği ile ilgili olarak öğretim, eğitim ve kamu bilinci oluşturmakta ve hükümet dışı kuruluşlar da dahil olmak üzere bu sürece en geniş katılımı sağlamayı teşvik için işbirliği yapacak; ve
- j) Uygulamayla ilgili bilgileri 12 nci maddeye göre Taraflar Konferansı'na ileteceklerdir.

2. Taraflardan gelişmiş ülkeler ve Ek-I'de yer alan diğer Taraflar aşağıdaki hususları yerine getireceklerini taahhüt ederler:

- a) Taraflardan herbiri, insan kaynaklı sera gazı emisyonlarını sınırlandırarak ve sera gazı yutaklarını ve haznelerini koruyarak ve takviye ederek iklim değişikliğini azaltmak için ulusal¹ politikalar benimseyecekler ve uygun önlemler alacaklardır. Bu politika ve önlemler; karbondioksit ve Montreal Protokolü ile kontrol edilmeyen diğer sera gazlarının insan kaynaklı emisyonlarının içinde bulunduğumuz on yıl sonunda daha önceki seviyelerine geri çekilmelerinin, insan kaynaklı emisyonların uzun vadeli eğilimlerini değiştirmelerine katkıda bulunacağı kabul edilerek ve Taraflardan herbirinin, bu amaç yönündeki küresel çabaya sağlayacakları eşit ve uygun katkılarda Tarafların başlangıç noktalarındaki ve yaklaşımlarındaki, ekonomik yapı ve kaynak temellerindeki, kuvvetli ve sürdürülebilir kalkınmayı devam ettirmeye olan ihtiyaçları, ellerindeki teknolojilere ilişkin farklılıklar ile diğer münferit koşullar dikkate alınarak, Sözleşme'nin amacına uygun bir şekilde, gelişmiş ülkelerin insan kaynaklı emisyonların uzun vadeli eğilimlerini değiştirmede öncü rol oynayacaklarını gösterecektir. Bu Taraflar bu tür politika ve önlemleri diğer Taraflarla ortaklaşa uygulayabilecek ve Sözleşme'nin, özellikle bu alt paragrafın amacının yerine getirilmesine katkıda bulunmakta diğer Taraflara yardım edebilecektir.
- b) Bu yöndeki gelişmeyi desteklemek amacıyla, Tarafların herbiri

1 Bunlar bölgesel ekonomik entegrasyon kuruluşları tarafından kabul edilen politika ve önlemleri kapsar.

Sözleşme'nin kendisi açısından yürürlüğe girmesinden itibaren altı ay içerisinde ve daha sonra periyodik olarak ve 12 nci madde uyarınca, yukarıdaki (a) alt paragrafında belirtilen politikalarına ve önlemlerine ilişkin ve karbondioksit ve Montreal Protokolü ile kontrol edilmeyen diğer sera gazlarının insan kaynaklı emisyonlarının ayrı ayrı veya ortak olarak 1990 yılı seviyesine çekilmesi amacı ile, altparagraf (a)'da belirtilen dönemde Montreal Protokolü ile denetlenmeyen sera gazlarının beklenen insan kaynaklı emisyonlar ve yutaklar tarafından uzaklaştırılması hakkında ayrıntılı bilgi vereceklerdir. Bu bilgi, 7 nci madde uyarınca Taraflar Konferansı'nın ilk oturumunda ve daha sonra periyodik olarak gözden geçirilecektir.

- c) Kaynaklardan çıkan sera gazı emisyonlarının ve yutaklar vasıtasıyla uzaklaştırılmalarının yukarıdaki (b) alt paragrafı uyarınca yapılacak hesaplamalarının, yutakların fiili kapasitesi ve gazların iklim değişikliğine katkıları dahil, mümkün olan en iyi bilimsel bilgilere dayandırılması gerekecektir. Taraflar Konferansı ilk oturumunda bu hesaplamalar için metodolojiyi değerlendirip kararlaştıracak ve daha sonra düzenli olarak gözden geçirecektir.
- d) Taraflar Konferansı ilk oturumunda yukarıdaki (a) ve (b) alt paragraflarının uygunluğunu gözden geçirecektir. Bu gözden geçirme, ilgili teknik, sosyal ve ekonomik enformasyonun yanı sıra iklim değişikliği hakkındaki mevcut en iyi bilimsel enformasyon ve değerlendirme ışığında yapılacaktır. Bu gözden geçirmeye göre, Taraflar Konferansı yukarıdaki (a) ve (b) alt paragraflarına değişikliği de içerebilecek uygun bir hareket tarzı benimseyebilecektir. Taraflar Konferansı ayrıca, ilk oturumunda yukarıdaki (a) alt paragrafında belirtilen ortak uygulamaya ilişkin kıstaslar hakkında kararlar alacaktır. Alt paragraflar (a) ve (b)'nin ikinci bir gözden geçirilişi en geç 31 Aralık 1998'den önce yapılacak, daha sonra ise, Sözleşmenin amacı yerine getirilinceye kadar, Taraflar Konferansı'nca kararlaştırılacak aralıklarla düzenli olarak gözden geçirilecektir.
- e) Bu Taraflardan herbiri:
 - (i) Diğer Taraflarla, Sözleşme'nin amacının yerine getirilmesi için

geliştirilen ilgili ekonomik ve idarî birimlerle gereken eşgüdümü sağlayacaklardır; ve

- (ii) Uygulanmaması halinde, Montreal Protokolü ile denetlenmeyen insan kaynaklı sera gazlarının daha yüksek seviyelere ulaşmasına yolaçan faaliyetleri teşvik edici politikaları ve uygulamaları belirleyip dönemsel olarak gözden geçireceklerdir.

- f) Taraflar Konferansı, Ek-I ve Ek-II'deki listelere gerekebilecek değişiklikleri getirmek konusunda karar almak amacıyla, mevcut bilgiyi, ilgili Tarafın onayıyla, 31 Aralık 1998'den geç olmamak üzere gözden geçirecektir.
- g) Ek-I'e dahil olmayan herhangi bir Taraf, onay, kabul, uygun bulma veya katılma belgesinde veya daha sonra herhangi bir zaman Depoziter'e yukarıdaki (a) veya (b) alt paragrafı ile bağlı kalmak istediğini bildirebilir. Depoziter diğer imzacıları ve Tarafları bu bildirimden haberdar edecektir.

3. Gelişmiş ülke Tarafları ve Ek-II'deki diğer Gelişmiş Taraflar, gelişmekte olan ülke Taraflarının Madde 12, 1. paragrafta üstlendikleri yükümlülükleri yerine getirirken ortaya çıkan, üzerinde mutabık kalınmış tüm masrafların karşılanması için yeni ve ek malî kaynakları sağlayacaktır. Gelişmiş ülke Tarafları aynı zamanda, gelişmekte olan ülke Taraflarının bu maddenin 1 inci paragrafı kapsamındaki önlemlerin uygulanmasının gerektirdiği, gelişmekte olan bir Tarafa, 11 inci maddede atıfta bulunulan uluslararası kuruluş veya kuruluşlar arasında bu maddeye uygun olarak üzerinde anlaşmaya varılan, malî kaynakları, teknoloji transferi de dahil, karşılayacaklardır. Bu yükümlülüklerin uygulanması, fon akışındaki yeterlilik ve öngörülebilirlik ihtiyacını ve gelişmiş ülkeler arasında uygun külfet paylaşımının önemini dikkate alacaktır.

4. Gelişmiş ülke Tarafları ve Ek-II'de yer alan diğer gelişmiş Taraflar, ayrıca, iklim değişikliğinin zararlı etkilerine en fazla açık gelişmekte olan ülkelerin bu zararlı etkilere uyum sağlamak için yapacakları masrafların karşılanmasına yardım edeceklerdir.

5. Gelişmiş Ülke Tarafları ve Ek-II'de yer alan diğer gelişmiş Taraflar, diğer, özellikle gelişmekte olan ülkeler Taraflarına Sözleşme hükümlerini uygulayabilmelerini teminen, çevreye uyumlu teknolojiler ve bilgi transferi veya

bunlara erişilmesini sağlamak için uygun görülecek teşvik, kolaylık ve finansman önlemlerini sağlayacaklardır. Bu süreçte, gelişmiş ülke Tarafları, gelişmekte olan ülke Taraflarının yerel kapasitelerinin ve teknolojilerinin geliştirilmesini ve güçlendirilmesini destekleyeceklerdir. Bunu yapabilecek durumdaki diğer Taraflar ve örgütler de bu tür teknolojilerin transferinin kolaylaştırılmasında yardımcı olabileceklerdir.

6. Taraflar Konferansı'nca, pazar ekonomisine geçiş sürecinde bulunan Ek-I'de yer alan Taraflara, Montreal Protokolü ile denetlenmeyen sera gazlarının insan kaynaklı emisyonlarının tarihi seviyelerinin, bir referans olarak seçilmesinin dikkate alınması dahil, bu Tarafların iklim değişikliği konusuna eğilebilme yeteneklerini kuvvetlendirmek amacıyla, yukarıdaki 2 nci paragraftaki yükümlülüklerinin uygulanmasında belli bir dereceye kadar esneklik tanınacaktır.

7. Gelişmekte olan ülke Taraflarının Sözleşme'den doğan yükümlülüklerini yerine getirmelerindeki başarı derecesi, gelişmiş ülke Taraflarının Sözleşme kapsamındaki malî kaynaklar ve teknoloji transferine dair yükümlülüklerini yerine getirmedeki etkinliğe bağımlı olacak, ekonomik ve sosyal kalkınma ve yoksulluğun ortadan kaldırılmasının gelişmekte olan ülke Tarafları açısından birinci ve en önemli öncelik olduğu hususu tümüyle dikkate alınacaktır.

8. Taraflar, bu Maddedeki yükümlülüklerin uygulanmasında, gelişmekte olan ülke Taraflarının iklim değişikliğinin zararlı etkilerinden ve/veya karşı önlemlerin alınmasından kaynaklanan özgün gereksinimlerini ve endişelerini karşılamak için malî kaynak, sigorta ve teknoloji transferi sağlamayla ilişkili girişimleri de içerecek şekilde, Sözleşme kapsamında hangi eylemlerin gerekli olduğunu, başta aşağıdakilere ilişkin olmak üzere tümüyle gözönünde bulunduracaklardır:

- a) Küçük ada ülkeleri;
- b) Alçak konumlu kıyı alanları bulunan ülkeler;
- c) Kurak ve yarı-kurak alanları, ormanlaştırılmış alanları ve orman çürümesine karşı hassas alanları bulunan ülkeler;
- d) Doğal afetlere eğilimli alanları bulunan ülkeler;
- e) Kuraklığa ve çölleşmeye karşı hassas alanları bulunan ülkeler;
- f) Yüksek kentsel atmosfer kirliliğine sahip alanları bulunan ülkeler;
- g) Dağlık ekosistemleri dahil, hassas ekosistemlere sahip alanları bulunan ülkeler;

- h) Ekonomileri, büyük ölçüde fosil yakıtların üretiminden, işlenmesinden, ihracaatından ve/veya tüketiminden ve fosil yakıtlarla ilişkili enerji-yoğun ürünlerden gelen gelire bağımlı ülkeler; ve
- i) Denize çıkışı olmayan ve transit ülkeler;

Bunların dışında, Taraflar Konferansı, gerektiği ölçüde bu paragrafla ilgili eylemler yapabilir.

9. Taraflar, teknoloji finansmanı ve transferiyle ilgili eylemlerinde, en az gelişmiş ülkelerin özgün ihtiyaç ve durumlarını tümüyle dikkate alacaktır.

10. Taraflar, 10'uncu Madde uyarınca, Sözleşme'nin taahhütlerini yerine getirirken Tarafların, özellikle ekonomileri iklim değişikliğine karşı önlemlerin uygulanmasının olumsuz etkilerine hassas gelişmekte olan ülke Taraflarının durumlarını dikkate alacaktır. Bu özellikle, ekonomileri büyük ölçüde fosil yakıtların üretimine, işlenmesine, ihracatına ve/veya fosil yakıtlarla ilişkili enerji yoğun ürünlerin tüketimine bağımlı bulunan; ve/veya fosil yakıt kullanıp, diğer alternatiflere dönüşümde ciddi güçlükleri bulunan Taraflar için geçerlidir.

MADDE 5

ARAŞTIRMA VE SİSTEMATİK GÖZLEM

Taraflar, 4 üncü Maddenin 1 (g) paragrafı kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirirken:

- a) Bu alandaki gereksiz tekrarlamaları en aza indirme ihtiyacını da dikkate alarak, araştırma, veri toplama ve sistematik gözlem faaliyetlerinin tanımlanmasını, yönetilmesini ve değerlendirilmesini amaçlayan, uluslararası ve hükümetlerarası programları, ağları, yerine göre, destekleyecekler ve daha fazla geliştirecekler;
- b) Özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki sistematik gözlemleri ve ulusal düzeydeki bilimsel ve teknik araştırma kapasiteleri ve kabiliyetleri güçlendirmeyi hedefleyen uluslararası ve hükümetlerarası çabaları desteklemek ve ulusal yetki alanı dışından elde edilen veri ve analizlere erişilmesini ve karşılıklı değişimini teşvik edecekler; ve

- c) Gelişmekte olan ülkelerin özel endişelerini ve ihtiyaçlarını dikkate alacak ve iç kapasiteleri ve kabiliyetlerini yukarıdaki (a) ve (b) altparagraflarında atıfta bulunulan çabalara katılmaları amacıyla geliştirmelerinde işbirliği yapacaklardır.

MADDE 6

ÖĞRETİM, EĞİTİM VE KAMU BİLİNÇLENDİRİLMESİ

Taraflar, 4 üncü Maddenin, 1 (i) paragrafı kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirirken:

- a) Ulusal yasalarına, yönetmeliklerine ve kapasitelerine göre, ulusal, yerine göre altbölgesel ve bölgesel düzeylerde, aşağıdaki hususları destekleyecek ve kolaylaştıracaklardır;
- (i) İklim değişikliği ve etkileri konusunda kamu eğitimi ve bilinçlendirilmesi programları geliştirilmesi ve uygulanması;
 - (ii) İklim değişikliği ve etkileri konusundaki bilgiye kamunun erişmesi;
 - (iii) İklim değişikliği ve etkilerine karşı konulmasına ve uygun karşı strateji geliştirilmesine kamunun katılımı; ve
 - (iv) Bilimsel, teknik ve idarî personelin eğitimi.
- b) Aşağıdaki hususlarda, yerine göre mevcut organları kullanarak, uluslararası düzeyde işbirliği yapacak ve teşvik edeceklerdir;
- (i) İklim değişikliği ve etkileri hakkında eğitsel ve kamu bilinçlendirilmesi malzemelerinin geliştirilmesi ve değişimi; ve
 - (ii) Ulusal kurumların güçlendirilmesini ve bu alandaki uzmanların, özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki uzmanların eğitimi için personel değişimi veya görevlendirilmesini de içerecek şekilde, öğretim ve eğitim programları geliştirilmesi ve uygulanması.

MADDE 7

TARAFLAR KONFERANSI

1. Aşağıdaki ilkeler uyarınca bir Taraflar Konferansı oluşturulmuştur.
2. Taraflar Konferansı, bu Sözleşme'nin en yüksek organı olarak, Sözleşme'nin ve Taraflar Konferansı'nın kabul edeceği tüm hukukî belgelerin uygulanmasını düzenli olarak gözden geçirecek ve Sözleşme'nin etkili biçimde uygulanmasını teşvik için, yetkisi dahilindeki gerekli kararları alacaktır. Bu bağlamda Taraflar Konferansı:
 - a) Tarafların yükümlülüklerini ve Sözleşme kapsamındaki kurumsal düzenlemeleri, Sözleşme'nin amacı ışığında, uygulanmasından kazanılan deneyim ve bilimsel ve teknolojik bilgi gelişiminin ışığında dönemsel olarak inceleyecek;
 - b) İklim değişikliği ve etkilerine karşı Taraflarca kabul edilen önlemlerle ilgili bilgi değişimini, Tarafların değişik koşulları, sorumlulukları ve kabiliyetleri ve Sözleşme altındaki yükümlülüklerini dikkate alarak teşvik edecek ve kolaylaştıracak;
 - c) İki veya daha çok Tarafın talebi üzerine, iklim değişikliği ve etkilerine karşı Taraflarca alınan önlemlerin eşgüdümünü, Tarafların değişik koşulları, sorumlulukları ve kabiliyetleri ve Sözleşme altındaki yükümlülüklerini dikkate alarak kolaylaştıracak;
 - d) Sözleşme'nin amaç ve hükümlerine uygun olarak, sera gazlarının kaynaklar tarafından emisyonlar ve yutaklar tarafından emilmesine ilişkin dökümün yapılması ve diğerleri özelinde emisyonları sınırlamak ve bu gazların emilmesini güçlendirmek amacıyla alınan önlemlerin etkilerinin hesaplanması için, Taraflar Konferansı'nın kararlaştıracığı uygun metodların dönemsel olarak geliştirilmesini ve hazırlanmasını teşvik edecek ve yönetecek;
 - e) Sözleşme'nin hükümleri çerçevesinde kendisine ulaşan bütün bilgilere dayanarak, Sözleşme'nin taraflarca uygulanmasını ve uygulanması halinde alınan önlemlerin toplam etkilerini, özellikle çevresel, ekonomik ve sosyal etkilerini, bunların toplam sonuçlarını

ve Sözleşme'nin hedefleri doğrultusunda kaydedilen gelişmeleri değerlendirecek;

- f) Sözleşme'nin uygulanması ile ilgili dönemsel raporları inceleyecek, kabul edecek ve ilan edilmesini sağlayacak;
- g) Sözleşme'nin uygulanması için gereken bütün sorunlara öneriler getirecek;
- h) 4 üncü Maddenin 3, 4 ve 5 inci fıkralarına ve 11 inci Maddeye uygun olarak gerekli malî kaynakları harekete geçirmeye çalışacak;
- i) Sözleşme'nin uygulanması için gerekliliğine karar verilen alt organları kuracak;
- j) Alt organlarının raporlarını inceleyecek ve onları yönlendirecek;
- k) Kendisi ve yardımcı organlardan herhangi biri için oybirliği ile tüzük ve malî yönetmelik kuralları saptayacak ve onaylayacak;
- l) Gerektiğinde ilgili uluslararası örgütlerin, hükümetlerarası ve hükümet dışı kuruluşların yardımlarını, desteklerini ve sağladıkları bilgileri isteyecek ve kullanacak;
- m) Sözleşme'nin hedefine ulaşabilmek için, gerekli diğer görevlerin yanı sıra Sözleşme'nin kendisine verdiği diğer görevleri de ifa edecektir.

3. Taraflar Konferansı Birinci Oturumunda, kendi ve Sözleşme tarafından oluşturulan ve alt organların Sözleşme'nin öngördüğü karar alma mekanizması ile kapsanmayan sorunlara ilişkin karar alma usullerini de kapsayan İctüzüğünü kabul eder. Bu usuller farklı kararların kabul edilmesi için ne tür çoğunluk gerektiğini belirtebilir.

4. Taraflar Konferansı'nın Birinci Oturumu, 21 inci maddede onaylanmış olan geçici Sekretarya tarafından toplantıya çağrılacak ve toplantı Sözleşme'nin yürürlüğe girişinden sonra en geç bir sene içinde yapılacaktır. Daha sonra, Taraflar Konferansı kararda değişiklik yapmaz ise, senede bir kere olağan oturum yapacaktır.

5. Taraflar Konferansı, konferansın gerekli gördüğü hallerde, veya Taraflardan birinin yazılı isteği üzerine Sekretaryanın sözkonusu isteği Taraflara

göndermesinden sonraki altı ay içerisinde, Tarafların en az üçte biri tarafından onaylanması şartı ile, olağanüstü oturumlar yapar.

6. Birleşmiş Milletler Teşkilatı, Birleşmiş Milletler'in uzman kuruluşları ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı ile Sözleşme'ye taraf olan ve taraf olmayıp gözlemci statüsünde bulunan devletler, Taraflar Konferansı oturumlarında gözlemci sıfatıyla temsil edilebilirler. Taraflar Konferansı oturumuna gözlemci sıfatıyla temsil edilmeyi arzu ettiklerini Sekreteryaya haber vermiş olan, Sözleşme'nin kapsadığı konularda yetkili Ulusal, Uluslararası, Hükümet veya Hükümetdışı tüm kurum ve kuruluşlar, var olan Tarafların en az üçte birinin reddi bulunmaması kaydı ile bu sıfatla kabul edilebilirler. Gözlemcilerin kabulü ve katılımı Taraflar Konferansı'nın kabul ettiği İçtüzüğe tabi olacaktır.

MADDE 8

SEKRETARYA

1. Bir Sekreteryaya kurulmuştur.
2. Sekreteryanın işlevleri şunlar olacaktır:
 - a) Taraflar Konferansı ve konferansın Sözleşme gereğince oluşturulan alt organları için oturumlar düzenlemek ve bunlara gerekli hizmetleri vermek;
 - b) Kendisine sunulan raporları toplamak ve dağıtmak;
 - c) Taraflar ve bunlar içinde özellikle gelişmekte olan ülke taraflarına talepleri üzerine Sözleşme hükümleri uyarınca gereken bilgilerin toplanmasında ve dağıtılmasında yardım etmek;
 - d) Faaliyetleri hakkında raporlar düzenleyip Taraflar Konferansı'na sunmak;
 - e) Diğer ilgili uluslararası organların Sekreteryaları ile gereken işbirliğini sağlamak;
 - f) Görevini etkin bir biçimde yerine getirmek için Taraflar Konferansı'nın gözetimi altında, gerekli olabilecek idarî ve akdî tasarruflarda bulunmak; ve

- g) Sözleşme veya protokollerin herhangi birinde belirtilen diğer Sekretarya işlevlerini ve Taraflar Konferansı'nın belirleyeceği diğer işlevleri yerine getirmek.

3. Taraflar Konferansı, birinci oturumunda, bir daimi Sekretarya atayacak ve işlevi için gereken düzenlemeleri yapacaktır.

MADDE 9

BİLİMSEL VE TEKNOLOJİK DANIŞMA YARDIMCI ORGANI

1. Taraflar Konferansı'na ve gerektiğinde diğer yardımcı organlara Sözleşme ile ilgili bilimsel ve teknolojik meseleler hakkında zamanında bilgi ve görüş vermekle görevli bir bilimsel ve teknolojik danışma yardımcı organı kurulmuştur. Bütün Tarafların katılımına açık olacak bu organın faaliyeti birçok bilim dalını kapsayacaktır. Bu organ, hükümetlerin ilgili uzmanlık alanlarında yetkili temsilcilerden oluşacaktır. Organ, Taraflar Konferansı'na çalışmalarının tüm yönleri hakkında düzenli olarak rapor sunacaktır.

2. Taraflar Konferansı'nın rehberliği altında hareket eden ve yetkili uluslararası organların çalışmalarına dayanan bu organın görevleri şunlardır:

- a) İklim değişikliği ve bunun etkilerine ilişkin bilimsel bilgilerin durum değerlendirmesini yapmak;
- b) Sözleşme'nin uygulanması çerçevesinde alınan önlemlerin bilimsel etkileri açısından değerlendirmeler yapmak;
- c) Yenilikçi, verimli ve uygulanabilir teknolojiler ile bunlarla ilgili bilgi-birikimini belirlemek, bu teknolojilerin gelişmelerini ve/veya transferini teşvik edecek araçlar için önerilerde bulunmak;
- d) İklim değişikliği konusunda, bilimsel programlar, araştırma-geliştirme için uluslararası işbirliğinin yanısıra, gelişmekte olan ülkelerin iç kapasitelerini artırmaları için yardım imkânları hakkında önerilerde bulunmak;

- e) Taraflar Konferansı ve yardımcı organlarının bu organa yönelttiği bilimsel, teknolojik ve metodolojik soruları cevaplandırmak.
3. Bu organın işlevleri ve görev tanımı Taraflar Konferansı'nca daha ayrıntılı hale getirilebilir.

MADDE 10

UYGULAMA YARDIMCI ORGANI

1. Sözleşme'nin etkinlikle uygulanmasının gözden geçirilmesi ve değerlendirilmesini sağlamak için, Taraflar Konferansı'na yardımcı olacak bir uygulama yardımcı organı kurulmuştur. Bu organ, tüm tarafların katılımına açık olup, iklim değişikliği ile ilgili konularda uzman olan hükümet temsilcilerinden oluşacaktır. Organ, Taraflar Konferansı'na çalışmalarının tüm yönleri hakkında düzenli olarak rapor sunacaktır.
2. Taraflar Konferansı'nın rehberliği altında hareket eden bu organın görevleri şunlardır:
 - a) İklim değişikliği ile ilgili en son bilimsel değerlendirmelerin ışığında, Taraflarca alınan önlemlerin topyekûn etkilerini değerlendirmek üzere, 12 nci Maddenin 1 inci paragrafı uyarınca iletilen bilgileri dikkate almak;
 - b) Taraflar Konferansı'nın 4 üncü Maddenin 2 (d) paragrafında öngörülen değerlendirmeleri yapmasına yardım için, 12 nci Madde 2 nci paragraf uyarınca iletilen bilgileri incelemek;
 - c) İhtiyaçlar itibari ile kararlarının hazırlanması ve uygulanmasında Taraflar Konferansı'na yardım etmek.

MADDE 11

MALİ MEKANİZMA

1. Teknoloji transferi için de olmak üzere, malî kaynakları bağış veya kolaylıklar yoluyla temin eden mekanizma tanımlanmıştır. Bu mekanizma Sözleşme'ye ilişkin politikalarını, program önceliklerini ve yeterlilik kriterlerini saptayacak olan Taraflar Konferansı'na bağlı ve sorumlu olacaktır. İşlevi, bir veya birden fazla mevcut uluslararası birimlere verilecektir.

2. Mali mekanizma, şeffaf bir yönetim sistemi çerçevesinde, tüm tarafların eşit ve dengeli temsilini esas almıştır.

3. Taraflar Konferansı ve mali mekanizmanın uygulanmasını yürütecek birim veya birimler, yukarıdaki paragraflara yürürlük kazandırmak üzere aşağıdakileri içerecek düzenlemeler üzerinde uzlaşmışlardır.

- a) İklim değişikliğine karşı koymak için finanse edilen projelerin Taraflar Konferansı tarafından belirlenmiş olan politikalara, program önceliklerine ve yeterlilik kriterlerine uygunluğunu sağlayacak usuller;
- b) Politikaların, program önceliklerinin ve yeterlilik kriterlerinin ışığında, belirli fon tahsisi kararlarının tekrar ele alınabilme usulleri;
- c) Birim ve birimler tarafından Taraflar Konferansı'na 1 inci fıkrada belirlenen sorumluluk ilkesine uygun olarak, malî işlemler hakkında düzenli raporlar sunulması zorunluluğu;
- d) İşbu Sözleşme'nin uygulanması için gerekli ve mevcut malî tutarın önceden anlaşılabilir ve tanımlanabilir bir şekilde belirlenmesi ve bu miktarın dönemsel olarak gözden geçirilme koşulları.

4. Taraflar Konferansı, birinci oturumunda, 21 inci Maddenin 3 üncü paragrafında öngörülen geçici düzenlemeleri inceleyerek ve gözönünde bulundurarak, yukarıdaki hükümlere etkinlik kazandırmak için gerekli düzenlemeleri yapacak ve bunların sürdürülüp sürdürülmeyeceklerini kararlaştıracaktır. Bundan sonra, dört yıl dahilinde, Taraflar Konferansı, mekanizmanın durumunu gözden geçirecek ve uygun önlemleri alacaktır.

5. Sözleşme'nin uygulanması için, gelişmiş ülke Tarafları ikili, bölgesel veya çok taraflı yollardan malî kaynak sağlayabilecekler ve gelişmekte olan ülke Tarafları bu kaynaklardan yararlanabileceklerdir.

MADDE 12

UYGULAMAYLA İLGİLİ BİLGİNİN İLETİŞİMİ

1. Tarafların herbiri, 4 üncü Maddenin 1 inci paragrafı uyarınca Sekretarya kanalı ile Taraflar Konferansı'na aşağıdaki hususlarda bilgi iletir:

- a) İmkânları elverdiği ölçüde, Taraflar Konferansı'nın üzerinde anlaşacağı ve kullanımını teşvik edeceği karşılaştırılabilir metodları kullanarak, Montreal Protokolünce kontrolü öngörülme-yen bütün sera gazlarının kaynaklar tarafından insan kaynaklı emisyonları ve yutaklar tarafından emilmesinin ulusal envanteri;
- b) Sözleşme'nin uygulanması için Tarafın aldığı veya almayı öngördüğü önlemlerin genel bir tanımı;
- c) Tarafın, Sözleşme'nin hedefine ulaşılabilmesi için uygun olduğu takdirde, Dünyadaki emisyon eğilimlerini saptamak için gerekli veriler dahil, bildirisinde yer almasını uygun bulduğu bilgileri.

2. Her Gelişmiş Taraf ülke ve Ek-I'e dahil Tarafların herbiri aşağıdaki bilgileri bildirisine dahil edecektir:

- a) 4 üncü Madde 2 (a) ve 2 (b) paragrafları altındaki yükümlülüklerini uygulamak için benimsediği politikaların ve önlemlerin ayrıntılı tanımını;
- b) Hemen yukarıdaki (a) alt paragrafında belirtilen politikaların ve önlemlerin, 4 üncü madde 2 (a) paragrafında belirtilen süre zarfında insan kaynaklı sera gazlarının kaynaklar tarafından emisyonlar ve yutaklar tarafından emilmesi üzerindeki etkilerinin özgün bir tahminini,

3. Ayrıca, her bir gelişmiş ülke Tarafı ve Ek-II'de yer alan diğer her bir gelişmiş Taraf, 4 üncü Maddenin 3, 4 ve 5 inci paragrafları uyarınca aldığı önlemlerin ayrıntılarını verir.
4. Gelişmekte olan ülke Taraflarının gönüllü olarak, projelerin hayata geçirilebilmesi için gereken teknolojileri, malzemeleri, donanımı, teknikleri veya uygulamaları belirterek, mümkün olduğu takdirde, projelerin sera gazlarının emisyonlarının azalması ve emilmesi sonucu oluşacak bütün ek giderlerinin ve beklenebilecek avantajların bir tahminini yaparak, finanse edilecek projeler önermeleri mümkündür.
5. Her gelişmiş ülke Tarafı ve Ek-I'de yer alan her bir Taraf, Sözleşme'nin kendileri için yürürlüğe girmesinden sonra altı ay içinde, ilk bildirimini sunacaktır. Listelerde yer almayan her bir Taraf Sözleşme'nin kendisi için yürürlüğe girmesinden veya 4 üncü Maddenin 3 üncü paragrafı uyarınca mali kaynakların eline geçmesinden itibaren üç sene içinde ilk bildirimini sunacaktır. En az gelişmiş ülke Tarafları, ilk bildirimlerini sunacakları tarih hakkında serbesttirler. Tüm Taraflarca hangi sıklıkta bildirim yapılacağı, bu paragrafın öngördüğü farklılaştırılmış tarihler dikkate alarak, Taraflar Konferansı'na belirlenecektir.
6. Taraflarca bu madde uyarınca yapılan bilgi iletişimi Sekretarya tarafından Taraflar Konferansı'na ve ilgili yardımcı organlara en kısa sürede iletilir. Gerekirse, Taraflar Konferansı bilgi iletişimi usullerini tekrar gözden geçirebilir.
7. Gelişmekte olan ülke Taraflarının isteği üzerine, ilk oturumundan itibaren Taraflar Konferansı, 4 üncü Madde uyarınca alınan karşı önlemler ve önerilen projelerin uygulanması için gereken mali ve teknik ihtiyacın belirlenmesi, ve bu madde uyarınca bilgilerin iletişimi ve bir araya getirilmesi için gerekecek mali ve teknik desteği sağlamak için önlemler alacaktır. Bu destek uygun oldukça, Taraflar, yetkili uluslararası kuruluşlar veya Sekretarya tarafından bu kuruluşlardan hangisi uygun görülür ise, sağlanabilir.
8. Herhangi bir Taraf Grubu, Taraflar Konferansı'na önceden bildirmek ve Taraflar Konferansı'na belirlenmiş esaslarına uymak şartı ile, verecekleri ortak bir bildirim ile bu madde uyarınca yerine getirmek durumunda oldukları yükümlülüklerini yerine getirdiklerini bildirebilirler, böyle bir bildirimin, bildirim içinde yer alan her bir Tarafın Sözleşme uyarınca üzerine düşeni yerine getirdiği hakkındaki bilgiyi içermesi gereklidir.

9. Sekretarya'ya ulaşan ve Taraflar Konferansı tarafından belirlenecek kriterlere göre bir Tarafın gizli olduğunu belirttiği bilgiler, incelenmesi ve bildirim uyarınca kendisine ulaşması öngörülen organlardan birine iletilmeden önce, gizliliğini korumak için Sekretarya tarafından biraraya getirilecektir.

10. Sekretarya, 9 uncu paragraf saklı kalmak kaydıyla ve herhangi bir Tarafın her zaman bildirisini kamuoyuna sunma hakkını engellemeksizin, Tarafların bu maddenin uygulanması ile ilgili sunduğu bildirimleri, Taraflar Konferansı'na sunduğu an, kamuoyunun da bilgisine sunacaktır.

MADDE 13

UYGULAMAYA İLİŞKİN SORULARIN KARARA BAĞLANMASI

Taraflar Konferansı, Sözleşme'nin uygulanmasına ilişkin soruların karara bağlanması için, birinci oturumunda, Tarafların istekleri üzerine hizmetlerine sunulacak çok taraflı bir danışma süreci oluşturmayı değerlendirecektir.

MADDE 14

ANLAŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜMÜ

1. Sözleşme'nin yorumu veya uygulanması ile ilgili olarak iki veya daha fazla Taraf arasında anlaşmazlık çıkması halinde, ilgili Taraflar, müzakere veya kendi tercihlerine göre diğer barışçıl yollara başvurarak bu anlaşmazlığın çözümüne çalışırlar.

2. Bölgesel ekonomik entegrasyon teşkilatı olmayan bir Taraf, Sözleşme'yi onay, kabul, uygun bulma veya katılım aşamalarında, veya daha sonra herhangi bir zamanda, Depozitere Sözleşme'nin uygulanması veya yorumu ile ilgili bir anlaşmazlığa ilişkin bir yazılı belge sunarak bir beyanda bulunduğunda, aynı yükümlülüğü kabul eden bütün Taraflara karşı hukuken ve özel bir anlaşma olmaksızın aşağıdakilerin zorunluluk olduğunu kabul etmiş olmaktadır:

- a) Anlaşmazlığın Uluslararası Adalet Divanı'na götürüleceği, ve/veya;
- b) Mümkün olur olmaz, Taraflar Konferansı'nın hakemliğe ayrılmış bir eki ile kabul edeceği prosedür uyarınca karar verileceği,

Bölgesel ekonomik entegrasyon teşkilatı olan bir Taraf, hakemlik konusunda (b) altparagrafında öngörülen prosedür uyarınca, benzeri bir bildiri yapabilir.

3. Yukarıdaki 2 nci paragraf uyarınca yapılan bir bildiri, bildiride belirtilen süre sona erinceye veya bu bildirinin feshini yazılı olarak Depoziter'e bildirilmesini izleyen üç ayın sonuna kadar yürürlükte kalır.

4. Anlaşmazlık halinde bulunan taraflar aksine karar vermedikçe, yeni bir beyanın sunulması, bir bildirinin iptalinin tebligatı edilmesi veya bir bildirinin süresinin sona ermesi, Uluslararası Adalet Divanı'na veya Hakem Mahkemesi'ne sunulmuş işlemleri hiçbir şekilde etkilemez.

5. Yukarıdaki 2 nci paragraf saklı kalmak kaydıyla, eğer Taraflardan birinin diğerine aralarında anlaşmazlık olduğunu duyurduğu tarihten sonra oniki aylık bir süre içinde, ilgili Taraflar 1 inci paragraftaki belirtilen yolları kullanarak aralarındaki anlaşmazlığı giderememişler ise, anlaşmazlığa düşen Taraflardan birinin isteği üzere, anlaşmazlığın giderilmesi için uzlaşma yoluna başvurulur.

6. Anlaşmazlığa düşen Taraflardan birinin isteği üzere bir uzlaşma komisyonu kurulacaktır. Komisyon, ilgili Tarafların her biri tarafından atanan eşit sayıda üyelerden ve bu üyelerce ortaklaşa seçilen bir Başkandan oluşur. Komisyon, Tarafların iyi niyetle inceleyeceği bir Öneri sunar.

7. Mümkün olur olmaz, Taraflar Konferansı'nca, uzlaşmaya ayrılan ek ile tamamlayıcı uzlaşma usulleri kabul edilecektir.

8. Belge aksini gerektirmediği takdirde, işbu maddenin hükümleri, Taraflar Konferansı'nın kabul edilebileceği herhangi bir ilgili hukukî belgeye uygulanır.

MADDE 15

SÖZLEŞME'YE DEĞİŞİKLİKLER

1. Herhangi bir Taraf Sözleşme'ye değişiklik önerebilir.
2. Sözleşme'de yapılacak değişiklikler, Taraflar Konferansı'nın bir olağan oturumunda kabul edilir. Sözleşme'de yapılması önerilen herhangi bir değişiklik metni, önerinin kabul edilmesi için sunulduğu toplantıdan en az altı ay önce Sekretarya tarafından Taraflara iletilir. Sekretarya ayrıca önerilen değişiklikleri, Sözleşme'yi imzalayanlara ve bilgi için Depoziter'e bildirir.
3. Taraflar, Sözleşme'ye yapılması önerilen her değişiklik üzerinde, oybirliğiyle mutabakata varılması için her çabayı sarfeder. Eğer bu yönde sarf edilen bütün çabalar sonuçsuz kalır ve herhangi bir mutabakat sağlanamaz ise, son çare olarak hazır bulunan ve oy kullanan Tarafların dörtte üçünün oy çoğunluğu ile değişiklik kabul edilir. Depoziter, Sekretarya tarafından kendisine bildirilen onaylanmış değişiklikleri, kabulleri için bütün Taraflara iletir.
4. Bir değişiklik için kabul belgeleri Depoziter'e bildirilir. 3 üncü paragraf uyarınca kabul edilen bir değişiklik Sözleşme'ye Tarafların dörtte üçünün kabul belgelerinin Depozitere ulaştığı tarihten sonraki doksanıncı günden itibaren, kabul etmiş olan Taraflar için yürürlüğe girer.
5. Değişiklik, diğer herhangi bir Taraf için, sözkonusu değişiklikle ilgili kabul belgesini Depozitere bildirdiği tarihten sonraki doksanıncı günden itibaren, yürürlüğe girer.
6. Bu maddenin amaçları doğrultusunda, "hazır bulunan ve oy kullanan Taraflar" deyimini, oylamada hazır bulunan ve olumlu veya olumsuz oy veren Taraflar anlamındadır.

MADDE 16

SÖZLEŞME EKLERİNİN KABULÜ VE DEĞİŞİKLİĞİ

1. Sözleşme'nin ekleri onun ayrılmaz bir parçasını oluşturacaktır ve, aksi açıkça ifade edilmedikçe, Sözleşme'ye yapılan bütün atıflar eklerine de yapılmış sayılır. 14 üncü madde 2 (b) ve 7 nci paragraflarındaki haklarını engellemeksizin, ekler, listelerden, formlardan ve bilimsel, teknik, işlemsel ve idarî özellikteki diğer tanımlayıcı belgelerden oluşmakla sınırlanmış olacaktır.
2. Sözleşme'nin ekleri 15 inci Maddenin 2, 3 ve 4 üncü paragraflarında tanımlanmış olan usullere göre, önerilecek ve kabul edilecektir.
3. Yukarıdaki 2 nci paragraf uyarınca kabul edilen bir ek, Depoziterin kabul edildiğini Taraflara bildirdiği tarihten altı ay sonra, bu süre içinde Depozitere sözkonusu eki red ettiğini yazılı olarak bildiren Taraflar için hariç olmak üzere Sözleşme'ye Taraflar için yürürlüğe girer. Red duyurusunu geri alan Taraflar için ek, bu duyurunun Depozitere ulaştığı tarihten sonraki doksanıncı günden itibaren yürürlüğe girer.
4. Sözleşme eklerine yapılacak değişikliklerin önerilmesi, kabulü ve yürürlüğe girişi, 2 ve 3 üncü paragraflarda yer alan Sözleşme eklerinin önerme, kabul ve yürürlüğe giriş yönteminin aynısına tabi olacaktır.
5. Eğer bir Ek'in kabulü veya bir Ek'te yapılacak değişikliğin kabulü sırasında, Sözleşme'ye de bir değişiklik geliyorsa, o Ek veya Ek'teki değişiklik, Sözleşme'deki değişiklik yürürlüğe girmeden yürürlüğe girmez.

MADDE 17

PROTOKOLLER

1. Taraflar Konferansı, olağan oturumlarından herhangi birinde, Sözleşme'ye protokoller kabul edebilir.
2. Önerilen herhangi bir protokol metni, böyle bir toplantıdan en az altı ay önce, Sekreterya tarafından Taraflara iletilir.

3. Herhangi bir protokolün yürürlüğe girme koşulları, bu protokollerle belirlenir.
4. Sadece Sözleşme'ye Taraf olanlar bir protokole Taraf olabilirler.
5. Bir protokole ilişkin kararları, sadece o protokole Taraf olanlar alabilir.

MADDE 18

OY HAKKI

1. Aşağıdaki 2 nci paragraftaki belirtilenler hariç, Sözleşme'ye Taraf olanların her biri, bir oy hakkına sahiptir.
2. Bölgesel ekonomik entegrasyon teşkilatları, kendi yetki alanlarında, Sözleşme'ye Taraf olan, kendi üye Devletlerinin sayısına eşit oy sayısı ile, oy kullanma hakkına sahiptirler. Bu kuruluşlar, eğer kendi üye Devletlerinden herhangi birisi oy hakkını kullanmış ise oy hakkı kullanmayacak veya kullanmamış ise oy hakkını kullanabilecektir.

MADDE 19

DEPOZİTER

Birleşmiş Milletler Teşkilatının Genel Sekreteri, Sözleşme'nin ve 17 nci madde uyarınca kabul edilen protokollerin Depoziter'idir.

MADDE 20

İMZA

İşbu Sözleşme, Birleşmiş Milletler Teşkilatına veya Birleşmiş Milletler'in uzman kurumlarından birine üye Devletler veya Uluslararası Adalet Divanı Yasasına Taraf olan Devletlerin; bölgesel ekonomik entegrasyon teşkilatlarının, Rio de Janeiro'daki Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı sırasında ve daha sonra New York'taki Birleşmiş Milletler Teşkilatı merkezinde 20 Haziran 1992 ile 19 Haziran 1993 tarihleri arasında imzalarına açıktır.

MADDE 21

GEÇİCİ DÜZENLEMELER

1. 8 inci Maddede belirtilen Sekretarya görevleri, Taraflar Konferansı'nın birinci oturumunun sonuna kadar, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 21 Aralık 1990 tarihli ve 45/212 sayılı kararı ile geçici olarak oluşturulan Sekretarya tarafından yerine getirilecektir.
2. Yukarıdaki 1 inci paragrafta belirtilen geçici Sekretarya'nın Başkanı, objektif bilimsel ve teknik önerilere olan ihtiyaca cevap verebilmesini teminen, Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli ile yakın işbirliği yapacaktır. Yetkili diğer bilimsel kuruluşlara da danışılabilir.
3. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, Birleşmiş Milletler Çevre Programı ve Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası tarafından oluşturulan Küresel Çevre Olanağı (GEF) 11 inci Maddede atıfta bulunulan mali mekanizmanın yürütülmesini geçici olarak sağlayacak uluslararası birim olacaktır. Bu bağlamda, 11 inci Maddenin beklentilerine cevap verebilmesi için, Küresel Çevre Olanağı'nın gereği şekilde yapılandırılması ve evrensel üyelik katılımı sağlayabilmesi gerekecektir.

MADDE 22

ONAY, KABUL, UYGUN BULMA VEYA KATILMA

1. Sözleşme, Devletlerin ve bölgesel ekonomik entegrasyon teşkilatlarının onayı, kabulü, uygun bulması veya katılımına tabidir. Sözleşme, imzaya kapatıldığı günün ertesi gününden itibaren katılıma açık olacaktır. Onay, kabul, uygun bulma veya katılma belgeleri, Depoziter'e tevdi edilecektir.
2. Üye Devletlerinden herhangi biri Taraf olmadığı halde Sözleşme'ye Taraf olan herhangi bir bölgesel ekonomik entegrasyon teşkilatı, Sözleşme'den doğan tüm yükümlülüklerle bağlıdır. Bu tür bir teşkilatın bir veya daha fazla üye Devletinin Sözleşme'ye Taraf olması halinde, bu teşkilat ve üye Devletleri, Sözleşme uyarınca üstlendikleri yükümlülüklerinin yerine getirilebilmesi için her biri üstlenecekleri sorumluluklar hususunda karar vereceklerdir. Bu tür durumlarda, teşkilat ve üye

Devletler, Sözleşme'den doğan hakları aynı zamanda kullanma hakkına sahip değildirler.

3. Bölgesel ekonomik entegrasyon teşkilatları, onay, kabul, uygun bulma veya katılma belgelerinde, Sözleşme'nin kapsadığı konularla ilgili olarak yetkilerinin derecesini belirtirler. Ayrıca, bu teşkilatlar, yetkilerinin derecesinde meydana gelen tüm önemli değişiklikleri, Taraflara bildirecek olan Depoziter'e bildirirler.

MADDE 23

YÜRÜRLÜĞE GİRİŞ

1. Sözleşme, Ellinci onay, kabul, uygun bulma veya katılma belgesinin tevdiini izleyen, doksanıncı gün yürürlüğe girecektir.
2. Ellinci onay, kabul, uygun bulma veya katılma belgesinin tevdiinden sonra, Sözleşme'yi onaylayan, kabul eden, uygun bulan veya Sözleşme'ye katılan her Devlet ya da bölgesel ekonomik entegrasyon teşkilatı için Sözleşme, bu Devlet veya teşkilat onay, kabul, uygun bulma veya katılma belgesini sunduktan doksan gün sonra yürürlüğe girer.
3. 1 ve 2 nci paragrafların amacına ulaşması için, bir bölgesel ekonomik entegrasyon teşkilatı tarafından bildirilen herhangi bir belge, kendi üye Devletleri tarafından bildirilenlere ilave olarak sayılmaz.

MADDE 24

ÇEKİNCELER

İşbu Sözleşme'ye hiçbir çekince konulamaz.

MADDE 25

AYRILMA

1. Sözleşme'nin, bir Taraf için yürürlüğe girdiği tarihten üç yıl sonrasında itibaren sözkonusu Taraf, Depoziter'e yazılı bildirimde bulunarak Sözleşme'den çıkabilir.
2. Çıkış bildiriminin Depoziter tarafından alındığı tarihten bir yıl geçtikten sonra veya bildirimde belirtilecek herhangi bir daha ileri tarihte, sözkonusu çıkış yürürlüğe girer.
3. Sözleşme'den çıkan herhangi bir Taraf, Taraf olduğu bütün protokollerden de çıkmış olarak kabul edilir.

MADDE 26

GEÇERLİ METİNLER

İşbu Sözleşme'nin Arapça, Çince, İngilizce, Fransızca, Rusça ve İspanyolca asıl metinleri eşit derecede geçerli olup, Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın Genel Sekreteri'ne bildirilecektir.

Bu Sözleşme, aşağıda imzası bulunan tam yetkili temsilciler tarafından usulüne uygun olarak imzalanmıştır.

Bindokuzyüzdoksaniki yılı Mayıs ayının dokuzuncu günü New York'ta AKDEDİLMİŞTİR.

EK-I

Almanya
 Amerika Birleşik Devletleri
 Avrupa Topluluğu
 Avustralya
 Avusturya
 Belçika
 Beyaz Rusya ^{a/}
 Bulgaristan ^{a/}
 Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı
 Çek Cumhuriyeti ^{a/*}
 Danimarka
 Estonya ^{a/}
 Finlandiya
 Fransa
 Hırvatistan ^{a/*}
 Hollanda
 İrlanda
 İspanya
 İsveç
 İsviçre
 İtalya
 İzlanda
 Japonya
 Letonya ^{a/}
 Litvanya ^{a/}
 Lüksemburg
 Kanada
 Macaristan ^{a/}
 Norveç
 Polonya ^{a/}
 Portekiz
 Romanya ^{a/}
 Rusya Federasyonu ^{a/}
 Slovakya ^{a/*}
 Slovenya ^{a/*}
 Türkiye
 Ukrayna ^{a/}
 Yeni Zelanda
 Yunanistan

^a Pazar ekonomisine geçiş sürecinde bulunan ülkeler.

^{*} Yayıncı'nın notu: 13 Ağustos 1998 tarihinde yürürlüğe giren ve Üçüncü Taraflar Konferansı'nda (COP 3) kabul edilen 4/CP.3 sayılı değişiklik uyarınca Ek-I listesine eklenen ülkeler.

EK-II

Almanya
Amerika Birleşik Devletleri
Avrupa Topluluğu
Avustralya
Avusturya
Belçika
Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı
Danimarka
Finlandiya
Fransa
Hollanda
İrlanda
İspanya
İsveç
İsviçre
İtalya
İzlanda
Japonya
Lüksemburg
Kanada
Norveç
Portekiz
Yeni Zelanda
Yunanistan

EK.4 KYOTO PROTOKOLÜ

T.C.
Çevre ve Orman
Bakanlığı

Birleşmiş Milletler
İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
Kyoto Protokolü

*United Nations
Framework Convention on Climate Change
Kyoto Protocol*

PREPARING
TURKEY
FOR THE
POST-KYOTO

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ÇERÇEVE SÖZLEŞMESİ

KYOTO PROTOKO LÜ

BİRLEŞM

İŞ
MİLLETLİ
ER 1998

MİLLETLERARASI SÖZLEŞME

5/2/2009 tarihli ve 5836 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan bu sözleşme 7/5/2009 tarih ve 2009/14979 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla onaylanarak, 13 Mayıs 2009 tarih ve 27227 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ÇERÇEVE SÖZLEŞMESİ'NE YÖNELİK

KYOTO PROTOKOLÜ

İşbu Protokol'ün Tarafları,

Bundan sonra "Sözleşme" olarak anılacak olan Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne katılan Taraflar olup,

2. Madde'de belirtildiği üzere, Sözleşme'nin nihai amacını takip ederek, Sözleşme'nin

hükümlerini hatırda tutarak,

Sözleşme'nin 3. Maddesi'nin rehberliğinde,

Sözleşme'nin Taraflar Konferansı'nın ilk oturumunda alınan 1/CP.1 karar ile kabul edilen Berlin Buyruğu'na uygun olarak,

aşağıdaki hususlarda anlaşmaya varmışlardır:

1. MADDE

İşbu Protokol'ün amacı bakımından, Sözleşme'nin 1. Maddesi'nde bulunan tanımlar uygulanacaktır. İlâveten;

1. "Taraflar Konferansı", Sözleşme'ye katılan Tarafların Konferansı'dır.

2. "Sözleşme", 9 Mayıs 1992 tarihinde New York'ta kabul edilen Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'dir.

3. "Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli", Dünya Meteoroloji Örgütü ve Birleşmiş Milletler Çevre Programı tarafından 1988'de ortaklaşa kurulan Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli'dir.
4. "Montreal Protokolü", 16 Eylül 1987'de Montreal'de kabul edilen ve daha sonra tanzim ve tadil edilmiş haliyle, Ozon Tabakasını İncelten Maddelerle İlgili Protokol'dür.
5. "Mevcut ve Oy Kullanan Taraflar", Sözleşme'de bulunan ve olumlu ya da olumsuz oy kullanan ülkelerdir.
6. "Taraf", metinde başka şekilde belirtilmedikçe işbu Protokol'e Taraf olan anlamındadır.
7. "Ek-I'de yer alan Taraf", Sözleşme'nin Ek-I'inde yer alan Taraf, ya da değişiklik olursa, Sözleşme'nin 4. Maddesi'nin 2(g) paragrafı gereği bildirimde bulunmuş olan Taraf anlamındadır.

2. MADDE

1. Ek-I'de yer alan Tarafların her biri, 3. Madde'deki sayısallaştırılmış salım sınırlandırma ve azaltım taahhütlerini yerine getirirken, sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek amacıyla;

(a) Ulusal koşullarına uygun olarak, aşağıdaki politika ve önlemleri uygulayacak ve/veya daha da geliştirecektir.

- i. Ulusal ekonominin ilgili sektörlerinde enerji verimliliğinin artırılması;
- ii. Montreal Protokolü'nce denetlenmeyen sera gazlarının yutaklarının ve haznelerinin, ilgili uluslararası çevre anlaşmalarındaki taahhütlerinin dikkate alınarak korunması ve geliştirilmesi; sürdürülebilir orman yönetimi uygulamaları ile ağaçlandırma ve yeniden ormanlaştırmanın teşvik edilmesi;
- iii. Sürdürülebilir tarım türlerinin, iklim değişikliği mülâhazaları ışığında teşvik edilmesi;
- iv. Yeni ve yenilenebilir enerji türleri, karbondioksiti gideren teknolojiler ile çevre dostu ileri ve yenilikçi teknolojilerin araştırılmaları, teşvik edilmeleri, geliştirilmeleri ve kullanımlarının arttırılması;

- v. Sera gazı salımlarına yol açan tüm sektörlerde, Sözleşme'nin amacına ve piyasa araçlarının uygulanmasına aykırı olan piyasa uyumsuzluklarının, mali teşviklerin, vergiler ile gümrük istisnalarının ve sübvansiyonların, kademeli olarak azaltılmaları ya da ortadan kaldırılmaları;
- vi. Montreal Protokolü'nce denetlenmeyen sera gazlarının salımlarını sınırlandıran ya da azaltan politikaları ve önlemleri teşvik etmeyi amaçlayan ilgili sektörlerde uygun reformların özendirilmesi;
- vii. Ulaştırma sektöründeki, Montreal Protokolü'nce denetlenmeyen sera gazlarının salımlarının sınırlandırılması ve/veya azaltılmasına yönelik önlemlerin teşvik edilmesi;
- viii. Metan gazı salımlarının gerek atık yönetiminde geri kazanım ve kullanım sırasında, gerek enerji üretimi, nakli ve dağıtım aşamasında sınırlandırılması ve/veya azaltılması.

(b) Sözleşme'nin 4. Maddesi'nin 2(e) (i) paragrafı uyarınca, işbu Madde'de kabul edilen politikaların ve önlemlerin bireysel ve müşterek etkinliğini arttırmak için, diğer Ek-I Taraflarıyla işbirliği yapacaktır. Bu amaçla, sözü edilen Taraflar; karşılaştırılabilirlik, şeffaflık ve etkinliklerinin iyileştirilmesi yollarının geliştirilmesi de dahil olmak üzere, bu politikalar ve önlemler ile ilgili deneyim paylaşımı ve bilgi alışverişi konularında adımlar atacaktırlar. İşbu Protokol'ün Taraflar toplantısı olarak işlev gören Taraflar Konferansı, ilk oturumunda ya da mümkün olabilen en kısa sürede, böyle bir işbirliğini kolaylaştırmanın yollarını ilgili tüm bilgileri dikkate almak suretiyle değerlendirecektir.

2. Ek-I'de yer alan Taraflar, Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü ve Uluslararası Denizcilik Örgütü ile çalışarak, havacılık ve depo yakıtlarından kaynaklanan ve Montreal Protokolü'nce denetlenmeyen sera gazları salımlarının sınırlandırılmasına ya da azaltılmasına çalışacaklardır.

3. Ek-I'de yer alan Taraflar; iklim değişikliğinin olumsuz etkileri ve uluslararası ticarete olan etkileri içeren olumsuz etkiler ile, Sözleşme'nin 3. Maddesi'ni dikkate alarak, bilhassa gelişmekte olan Taraf ülkeler ve özellikle, Sözleşme'nin 4. Maddesi'nin 8. ve 9. paragraflarında tanımlanan Taraf ülkeler üzerindeki sosyal, çevresel ve ekonomik tesirleri en

aza indirecek şekilde, işbu 2. Madde'deki politikaları ve önlemleri yürütmeye çaba göstereceklerdir. İşbu Protokol'ün Taraflar toplantısı olarak işlev gören Taraflar Konferansı, işbu paragraftaki hükümlerin yerine getirilmesini teşvik amacıyla, uygun olan ilâve eylemleri gerçekleştirebilir.

4. İşbu Protokol'ün Taraflar toplantısı olarak işlev gören Taraflar Konferansı, farklı ulusal koşullar ve olası etkileri göz önünde tutarak, yukarıdaki 1(a) paragrafındaki politika ve önlemlerden birini koordine etmenin yararlı olacağına karar verirse, bu politika ve önlemlerin koordinasyonunun oluşturulmasına yönelik yol ve araçları değerlendirecektir.

3. MADDE

1. Ek-I'de yer alan Taraflar, 2008-2012 yıllarını kapsayan taahhüt döneminde, Ek-A'da sıralanan insan faaliyetlerinin neden olduğu karbondioksit eşdeğeri sera gazlarının salımları toplamını, 1990 yılı seviyelerinin en az yüzde 5 aşağısına indirmek için, Ek-B'de kayıtlı sayısallaştırılmış salım sınırlandırma ve azaltım taahhütlerine uygun olarak ve işbu Madde'nin hükümleri gereğince hesaplanarak tayin edilmiş olan miktarları aşmamasını, bireysel ya da müştereken sağlayacaklardır.

2. Ek-I'de yer alan Tarafların her biri, 2005 yılına kadar işbu Protokol'deki taahhütlerini gerçekleştirme konusunda kanıtlanabilir bir ilerleme kaydetmiş olacaktır.

3. Her taahhüt döneminde, karbon stoklarında doğrulanabilir değişiklikler olarak ölçülen, 1990 yılından itibaren doğrudan insan etkisiyle arazi kullanımındaki değişim ve ormanlaştırma, yeniden ormanlaştırma ve ormansızlaşma ile sınırlı ormancılık etkinlikleri sonucu sera gazlarının kaynaklarca salımı ve yutaklarca uzaklaştırılmasındaki net değişiklikler, Ek-I'de yer alan Tarafların her birinin işbu Madde'deki taahhütlerini karşılamada kullanılacaktır.

Bu etkinliklere bağlı sera gazlarının kaynaklarca salımı ve yutaklarca uzaklaştırılması şeffaf ve doğrulanabilir bir şekilde bildirilecek ve 7. ve 8. Maddelere göre gözden geçirilecektir.

4. İşbu Protokol'ün Taraflar toplantısı olarak işlev gören Taraflar Konferansı'nın ilk oturumundan önce, Ek-I'de yer alan Tarafların her biri, Bilimsel ve Teknolojik Danışma Yardımcı Organı tarafından ele alınması için, 1990'daki karbon stoklarının seviyesinin belirlenmesi ve sonraki yıllarda karbon stoklarında meydana gelen değişikliklerin hesaplanabilmesi amacıyla veri sağlayacaktır. İşbu Protokol'ün Taraflar toplantısı olarak işlev

gören Taraflar Konferansı, ilk oturumunda ya da daha sonra mümkün olan en erken zamandaki oturumunda, belirsizlikleri, raporlamadaki şeffaflığı, doğrulanabilirliği, Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli'nin metodolojik çalışmalarını ve 5. Madde'ye uygun olarak Bilimsel ve Teknolojik Danışma Yardımcı Organı tarafından sunulan tavsiye ve Taraflar Konferansı'nın kararlarını dikkate alarak; tarım toprakları, arazi kullanımındaki değişim ve ormancılık gruplarında sera gazlarının kaynaklarca salımı ve yutaklarca uzaklaştırılmasındaki değişikliklerle ilgili ilâve insan kaynaklı etkinliklerin hangilerinin, ne şekilde Ek-I'de yer alan Taraflar için tayin edilmiş miktarlara eklenmesi ya da çıkarılmasına yönelik usûller ve rehber ilkeler hakkında karar verecektir. Böyle bir karar, ikinci ve takip eden taahhüt dönemlerinde geçerli olacaktır. Bir Taraf, insan kaynaklı bu ek faaliyetlerle ilgili böyle bir kararı, faaliyetlerin 1990'dan beri yürürlükte olması şartıyla, ilk taahhüt döneminde uygulamayı tercih edebilecektir.

5. Ek-I'de yer alan Taraflardan, baz yılı ya da dönemi, Taraflar Konferansı'nın ikinci oturumunda alınan 9/CP.2 sayılı karar uyarınca belirlenmiş olan piyasa ekonomisine geçiş sürecindekiler, işbu Madde'deki taahhütlerini yerine getirmede o baz yılı ya da dönemi kullanacaklardır. Ayrıca, Sözleşme'nin 12. Maddesi kapsamında ilk ulusal bildirimini henüz sunmamış, Ek-I'de bulunan piyasa ekonomisine geçiş sürecindeki diğer herhangi bir Taraf, işbu Madde'deki taahhütlerini yerine getirmek için 1990 yılı dışında tarihsel bir baz yılı ya da dönemi kullanma niyetini işbu Protokol'ün Taraflar toplantısı olarak işlev gören Taraflar Konferansı'na bildirebilir. İşbu Protokol'ün Taraflar Toplantısı olarak işlev gören Taraflar Konferansı böyle bir bildirimin kabulü hususunda karar verecektir.

6. Ek-I'de yer alan piyasa ekonomisine geçiş sürecindeki Taraflara, işbu Madde'nin hükmüne girenlerin dışında kalan, işbu Protokol'deki taahhütlerini yerine getirmelerinde, Sözleşme'nin 4. Maddesi'nin 6. paragrafını dikkate alınarak, işbu Protokol'ün Taraflar toplantısı olarak işlev gören Taraflar Konferansı tarafından belirli bir ölçüde esneklik sağlanacaktır.

7. Sayısallaştırılmış salım sınırlandırma ve azaltımın ilk taahhüt dönemi olan 2008-2012 yılları arasında, Ek-I'deki her bir Taraf için tayin edilmiş miktar, 1990 yılında, ya baz yılında, ya da yukarıdaki 5. paragrafa göre belirlenen dönemde, gazlarının salımları toplamının, kendisi için Ek-B'de kaydedilen yüzde değerinin beşle çarpılmasına eşit olacaktır. 1990 yılında arazi kullanımındaki değişiklikler ve ormancılık faaliyetleri, sera gazları salımlarında net bir kaynak oluşturmuş olan Ek-I ülkeleri için tayin edilmiş miktarın hesaplamaları bakımından, 1990 yılı salımları, baz yılı veya dönemi, bu kaynaklardan salınan, insanın neden

olduğu karbondioksit eşdeğeri sera gazı toplam salımlarını, 1990 yılında arazi kullanımı değişikliği sonucu yutakların yaptığı uzaklaştırma düşürülmüş olarak içerir.

8. Ek-I'de yer alan Taraflardan herhangi biri, yukarıdaki 7. paragrafta atıfta bulunulan hesaplama amacıyla hidroflorokarbon, perflorokarbon ve kükürt heksaflorür için 1995 yılını baz yıl olarak kullanabilir.

9. Ek-I'de yer alan Tarafların müteakip dönemler için taahhütleri, 21. Madde'nin 7. paragrafındaki hükümlere göre kabul edilecek olan, işbu Protokol'ün Ek-B'sindeki değişikliklerle belirlenecektir. İşbu Protokol'ün Taraflar toplantısı olarak işlev gören Taraflar Konferansı, yukarıdaki 1. paragrafta atıfta bulunulan ilk taahhüt döneminin bitiminden en az yedi yıl önce bu taahhütleri değerlendirmeye başlayacaktır.

10. Bir Taraf'ın diğer bir Taraf'tan, 6. ya da 17. Maddelerdeki hükümlere uygun olarak edindiği herhangi bir salım azaltım birimi ya da tayin edilmiş miktarın bir kısmı, edinen Taraf için tayin edilmiş miktara ilâve edilecektir.

11. Bir Taraf'ın diğer bir Taraf'a, 6. ya da 17. Maddelerdeki hükümlere uygun olarak aktardığı herhangi bir salım azaltım birimi ya da tayin edilmiş miktarın bir kısmı, aktaran Taraf için tayin edilmiş miktardan düşülecektir.

12. Bir Taraf'ın diğer bir Taraf'tan, 12. Madde'nin hükümlerine uygun olarak edindiği onaylanmış salım azaltımları, edinen Taraf için tayin edilmiş miktara eklenecektir.

13. Ek-I'de yer alan Taraflardan birinin salımları, bir taahhüt döneminde işbu Madde hükmünde tayin edilmiş miktarın altındaysa, oluşan fark, o Taraf'ın isteği üzerine, müteakip taahhüt dönemlerinde o Taraf için tayin edilmiş miktara ilâve edilecektir.

14. Ek-I'de yer alan Taraflardan her biri, yukarıdaki 1. paragrafta bahsekonu taahhütlerini, özellikle, Sözleşme'nin 4. Maddesi'nin 8. ve 9. paragraflarında belirlenmiş olan gelişmekte olan Taraf ülkeler üzerindeki olumsuz sosyal, çevresel ve ekonomik etkileri asgariye indirecek şekilde yerine getirmek için gayret gösterecektir. İşbu paragrafların yürütülmesi hususunda Taraflar Konferansı'nın ilgili kararları doğrultusunda, işbu Protokol'ün Taraflar toplantısı olarak işlev gören Taraflar Konferansı, işbu paragraflarda atıfta bulunulan Taraflar üzerinde iklim değişikliğinin olumsuz etkileri ve/veya karşı önlemlerin etkilerinin en aza indirilmesi için gerekli olan eylemlerin neler olduğunu ilk oturumunda ele alacaktır. Ele

alınacak konular arasında mali kaynak oluşturulması, sigorta ve teknoloji transferi yer alacaktır.

4. MADDE

1. 3. Madde hükmündeki taahhütlerini müştereken yerine getirme konusunda bir anlaşmaya varmış olan Ek-I'de yer alan Taraflar, Ek-A'da sıralanan insan faaliyetlerinin neden olduğu karbondioksit eşdeğeri sera gazları salımları toplamının bileşik yekûnunun, Ek-B'de kaydedilen sayısallaştırılmış salım sınırlandırma ve azaltım taahhütleri uyarınca ve 3. Madde hükümlerine uygun olarak hesaplanıp tayin edilmiş miktarları aşmaması koşuluyla, bu taahhütlerini yerine getirmiş addedileceklerdir. Anlaşmaya varan Taraflardan her birine tahsis edilen salım düzeyinin sınırları o anlaşmada belirlenecektir.

2. Böyle bir anlaşmaya varan Taraflar, işbu Protokol'ün onaylanma, kabul veya uygun bulma ve katılma belgelerinin sunulması tarihinde anlaşma şartlarını sekretaryaya bildireceklerdir. Bunun üzerine, sekretarya, Sözleşme'nin Taraflarını ve imzacılarını anlaşma şartları hakkında bilgilendirecektir.

3. Bu anlaşma 3. Madde'nin 7. paragrafında belirtilen taahhüt dönemi boyunca uygulamada kalacaktır.

4. Müştereken hareket eden Tarafların, bir bölgesel ekonomik entegrasyon kuruluşu çerçevesinde ve bu kuruluşla birlikte hareket etmeleri durumunda, işbu Protokol'ün kabulünden sonra kuruluş düzenindeki herhangi bir değişiklik, işbu Protokol'deki mevcut taahhütlerini etkilemeyecektir. Kuruluşun düzenindeki herhangi bir değişiklik, sadece, o değişikliğin ardından kabul edilen 3. Madde hükmündeki taahhütler açısından uygulanacaktır.

5. Böyle bir anlaşmanın Taraflarının toplam müşterek salım azaltımları seviyesine ulaşmada başarısızlığı söz konusu olduğunda, bu anlaşmaya katılan her bir Taraf anlaşmada belirlenen kendi salım seviyelerinden sorumlu olacaklardır.

6. Müştereken hareket eden Tarafların, kendisi de işbu Protokol'e Taraf olan bir bölgesel ekonomik entegrasyon kuruluşu çerçevesinde ve bu kuruluşla birlikte hareket etmeleri durumunda, toplam müşterek salım azaltımları seviyesini elde etmede bir başarısızlık söz konusu olduğunda, bölgesel ekonomik entegrasyon kuruluşunun üye Devletlerinin her biri münferiden ve 24. Madde'ye göre hareket eden bölgesel ekonomik entegrasyon kuruluşuyla

birlikte, işbu Madde'ye uygun olarak bildirdiği kendi salım seviyelerinden sorumlu olacaklardır.

5. MADDE

1. Ek-I'de yer alan Tarafların her biri, birinci taahhüt döneminin başlamasından en geç bir yıl önce, Montreal Protokolü'nce denetlenmeyen, insan faaliyetlerinin neden olduğu tüm sera gazlarının kaynaklardan salımları ve yutaklarca uzaklaştırılmalarının hesaplanması için ulusal bir sistemi yürürlüğe koyacaklardır. Aşağıdaki 2. paragrafta belirlenen yöntemleri kapsayacak olan bu ulusal sistemler için gerekli rehber ilkeler, işbu Protokol'ün Taraflar toplantısı olarak işlev gören Taraflar Konferansı'nın ilk oturumunda karara bağlanacaktır.

2. Montreal Protokolü'nce denetlenmeyen, insan faaliyetlerinin neden olduğu tüm sera gazlarının kaynaklardan salımları ve yutaklarca uzaklaştırılmalarının hesaplanmasına ilişkin yöntemler, Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli'nce kabul edilenler ve Taraflar Konferansı'nın üçüncü oturumunda üzerinde mutabık kalınanlar olacaktır. Bu yöntemlerin kullanılmadığı yerlerde, uygun düzenlemeler işbu Protokol'ün Taraflar toplantısı olarak işlev gören Taraflar Konferansı'nın ilk oturumunda üzerinde uzlaşılan yöntemlere göre yapılacaktır. İşbu Protokol'ün Taraflar toplantısı olarak işlev gören Taraflar Konferansı, diğerlerinin yanı sıra, Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli'nin çalışmaları ile Bilimsel ve Teknolojik Danışma Yardımcı Organı'nca sunulan tavsiyeler temelinde, Taraflar Konferansı'nın ilgili kararlarını bütünüyle dikkate almak suretiyle, bu yöntem ve düzenlemeleri düzenli olarak gözden geçirecek ve uygun görürse değiştirecektir. Yöntem ve düzenlemelere ilişkin herhangi bir değişiklik, bu değişikliğin akabinde benimsenen herhangi bir taahhüt döneminde, sadece 3. Madde hükmündeki taahhütlere uygunluğunu saptamak amacıyla kullanılacaktır.

3. Ek-A'da kaydedilen, insan faaliyetlerinin neden olduğu sera gazlarının kaynaklardan salımlarının karbondioksit eşdeğerinin ve yutaklarca uzaklaştırılmalarının hesaplanmasında kullanılan küresel ısınma potansiyelleri, Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli'nce kabul edilenler ve Taraflar Konferansı'nın üçüncü oturumunda üzerinde mutabık kalınanlar olacaktır. İşbu Protokol'ün Taraflar toplantısı olarak işlev gören Taraflar Konferansı, diğerlerinin yanı sıra, Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli çalışmaları ile Bilimsel ve Teknolojik Danışma Yardımcı Organı'nca sunulan tavsiyeler temelinde, Taraflar Konferansı'nın ilgili kararlarını bütünüyle dikkate alarak, her bir sera gazının küresel ısınma potansiyelini düzenli olarak gözden geçirecek ve uygunsa değiştirecektir. Bir küresel ısınma

potansiyeline ilişkin herhangi bir değişiklik, bu değişikliğin akabinde benimsenen herhangi bir taahhüt döneminde, sadece 3. Madde hükmündeki taahhütlere uygulanacaktır.

6. MADDE

1. Ek-I'deki herhangi bir Taraf, 3. Madde'deki taahhütlerini yerine getirmek amacıyla, aşağıdaki şartlara uyduğu takdirde, ekonominin herhangi bir sektöründe, insan faaliyetlerinin neden olduğu sera gazlarının kaynaklardan salımlarının azaltımını ya da insan kökenli yutaklarca uzaklaştırılmasının arttırılmasını amaçlayan projelerden elde edilen salım azaltım birimlerini diğer herhangi bir Taraf'a, aşağıdaki şartlarda aktarabilir veya edinebilir:

- (a) Böyle bir projenin, ilgili Tarafların onayını alması gerekmektedir;
- (b) Böyle bir projenin, kaynaklarca salımların azaltılmasının ya da yutaklarca uzaklaştırılmasının arttırılmasına ilâve katkı sağlaması gerekmektedir;
- (c) 5. ve 7. Maddeler hükmündeki yükümlölüklere uymuyor ise, herhangi bir salım azaltım birimi alamayacaktır;
- (d) Salım azaltım birimlerinin edinilmesi, 3. Madde hükmündeki taahhütlerin yerine getirilmesine yönelik olarak ülke içi faaliyetleri tamamlayıcı olacaktır.

2. İşbu Protokol'ün Taraflar toplantısı olarak işlev gören Taraflar Konferansı, ilk oturumunda veya ondan sonraki mümkün olabilen en kısa sürede, doğrulama ve raporlama dahil olmak üzere, işbu Madde'nin uygulanması için gerekli rehber ilkeleri ayrıntılı olarak bir kere daha inceleyecektir.

3. Ek-I'de yer alan bir Taraf, tüzel kişileri, kendi sorumluluğu altında, işbu Madde hükmünde, salım azaltım birimlerinin oluşturulması, aktarılması ya da edinilmesine yönelik faaliyetlere katılmaya yetkili kılabilir.

4. Ek-I'de yer alan bir Taraf için işbu Madde'de atıfta bulunulan şartların uygulanmasına dair bir sorun 8. Madde'nin ilgili hükümlerine uygun olarak belirlenirse; uygunluk sorunu çözülene kadar, böyle birimlerin bir Tarafça 3. Madde'deki taahhütlerini karşılamada kullanılmaması şartıyla, salım azaltım birimlerinin aktarılması ve edinilmesi, sorun tespit edildikten sonra devam edebilir.

7. MADDE

1. Ek-I'de yer alan her bir Taraf, aşağıdaki 4. paragraf uyarınca belirlenecek olan, 3. Madde'ye uygunluğunu sağlamak amacıyla gerekli ilâve bilgileri, Taraflar Konferansı'nın ilgili kararları gereğince, Montreal Protokolü'nce denetlenmeyen, insan faaliyetlerinin neden olduğu sera gazlarının kaynaklardan salımlarına ve yutaklarca uzaklaştırılmasına ilişkin yıllık envanterlerine dahil edecektir.

2. Ek-I'de yer alan her bir Taraf, aşağıdaki 4. paragraf uyarınca belirlenecek olan, işbu Protokol hükmündeki taahhütlerine uygunluğunu göstermek için gerekli ilâve bilgileri Sözleşme'nin 12. Maddesi'ne göre sunulan ulusal bildirimlerine dahil edecektir.

3. Ek-I'de yer alan her bir Taraf, işbu Protokol ilgili Taraf bakımından yürürlüğe girdikten sonraki taahhüt döneminin ilk yılı için Sözleşme kapsamında yapılması gereken ilk envanter ile başlayarak, yukarıdaki 1. paragrafta istenen bilgileri yıllık olarak sunacaktır. Bu durumdaki her bir Taraf, işbu Protokol kendisi için yürürlüğe girdikten ve aşağıdaki 4. paragrafta verildiği şekliyle rehber ilkeler kabul edildikten sonra, Sözleşme kapsamında yapılması gereken ilk ulusal bildiriminin bir parçası olarak yukarıdaki 2. paragrafta istenen bilgileri sunacaktır. İşbu Madde'de istenilen bilgilerin daha sonra sunulma sıklığı, Taraflar Konferansı'nca karara bağlanan, ulusal bildirimlerin sunulması takvimi dikkate alınarak, işbu Protokol'ün Taraflar toplantısı olarak işlev gören Taraflar Konferansı'nca belirlenecektir.

4. İşbu Protokol'ün Taraflar toplantısı olarak işlev gören Taraflar Konferansı, Ek-I'de yer alan Tarafların ulusal bildirim hazırlamaları için Taraflar Konferansı'nca kabul edilen rehber ilkeleri dikkate alarak, işbu Madde'de istenen bilgilerin hazırlanması için gerekli rehber ilkeleri ilk oturumunda kabul edecek ve ondan sonra düzenli aralıklarla gözden geçirecektir. İşbu Protokol'ün Taraflar toplantısı olarak işlev gören Taraflar Konferansı, tayin edilen miktarların hesaplanması için gerekli usûlleri de ilk taahhüt döneminden önce karara bağlayacaktır.

8. MADDE

1. Ek-I'de yer alan her bir Taraf'ın 7. Madde hükmünde sunduğu bilgi, Taraflar Konferansı'nın ilgili kararları uyarınca ve aşağıdaki 4. paragrafta işbu Protokol'ün Taraflar toplantısı olarak işlev gören Taraflar Konferansı'nca bu amaç için kabul edilen rehber ilkelere uygun olarak, uzman gözden geçirme ekibi tarafından gözden geçirilecektir. Ek-I'de yer alan her bir Taraf'ın

7. Madde'nin 1. paragrafı hükmünde sunduğu bilgi, salım envanterleri ve tayin edilmiş miktarların yıllık derlenmesi ve hesaplanmasının bir parçası olarak gözden geçirilecektir. Buna ilâveten, 7. Madde'nin 2. paragrafı hükmünde Ek-I'de yer alan her bir Taraf'ın sunduğu bilgi, bildirimlerin gözden geçirilmesinin bir parçası olarak gözden geçirilecektir.

2. Uzman gözden geçirme ekipleri, sekretarya tarafından koordine edilecek ve Taraflar Konferansı'nın bu amaç için hazırladığı rehbera uygun olarak Sözleşme'nin Taraflarınca ve uygun görülürse hükümetlerarası kuruluşlarca aday gösterilenler arasından seçilecek uzmanlardan oluşacaktır.

3. Gözden geçirme süreci, işbu Protokol'ün bir Tarafça uygulanmasına yönelik tüm veçhelerinin tam ve kapsamlı bir teknik değerlendirmesini içerecektir. Uzman gözden geçirme ekipleri, ilgili Taraf'ın taahhütlerinin uygulanmasını değerlendirerek ve taahhütlerin gerçekleştirilmesindeki olası sorunlar ile etkenleri belirleyerek, işbu Protokol'ün Taraflar Toplantısı olarak işlev gören Taraflar Konferansı'na bir rapor hazırlayacaktır. Bu raporlar, sekretarya tarafından Sözleşme'nin tüm Taraflarına dağıtılacaklardır. Sekretarya, bu raporlarda belirtilen uygulama hakkındaki sorunları, işbu Protokol'ün Taraflar toplantısı olarak işlev gören Taraflar Konferansı'nca yapılacak ayrıntılı bir değerlendirme için listeleyecektir.

4. İşbu Protokol'ün Taraflar toplantısı olarak işlev gören Taraflar Konferansı, Taraflar Konferansı'nın ilgili kararlarını göz önünde tutarak, uzman gözden geçirme ekiplerince işbu Protokol'ün yürütülmesinin incelenmesine dair rehber ilkeleri ilk oturumunda kabul edecek ve ondan sonra düzenli aralıklarla gözden geçirecektir.

5. İşbu Protokol'ün Taraflar toplantısı olarak işlev gören Taraflar Konferansı, Uygulama Yardımcı Organı ve uygun görüldüğü takdirde, Bilimsel ve Teknolojik Danışma Yardımcı Organı'nın desteğiyle;

- (a) 7. Madde hükmünde Taraflarca sunulan bilgi ve işbu Madde hükmünde yürütülmüş olan uzman gözden geçirmelerin raporlarını;
- (b) Tarafların sordukları soruların yanı sıra, yukarıdaki 3. paragrafta sekretarya tarafından kaydedilen uygulama hakkındaki sorunları

değerlendirecektir.

6. İşbu Protokol'ün Taraflar toplantısı olarak işlev gören Taraflar Konferansı, yukarıdaki 5. paragrafta atıfta bulunulan bilgileri değerlendirdikten sonra, işbu Protokol'ün yürütülmesi konusunda gerek duyulan herhangi bir konu hakkında kararlar alacaktır.

9. MADDE

1. İşbu Protokol'ün Taraflar toplantısı olarak işlev gören Taraflar Konferansı, ilgili teknik, sosyal ve ekonomik bilgilerin yanı sıra iklim değişikliği ve etkilerine ait mevcut bilimsel bilgi ve değerlendirmelerin ışığında, işbu Protokol'ü düzenli olarak gözden geçirecektir. Böyle gözden geçirmeler, Sözleşme ile ilgili değerlendirmelerle, özellikle Sözleşme'nin 4. Maddesi'nin 2(d) paragrafı ve 7. Maddesi'nin 2(a) paragrafında istenen değerlendirmelerle koordineli olarak yürütülecektir. İşbu Protokol'ün Taraflar Toplantısı olarak işlev gören Taraflar Konferansı, bu gözden geçirmeleri esas alarak uygun eylemi gerçekleştirecektir.

2. İlk gözden geçirme, işbu Protokol'ün Taraflar toplantısı olarak işlev gören Taraflar Konferansı'nın ikinci oturumunda gerçekleşecektir. Daha sonraki gözden geçirmeler düzenli aralıklarla ve zamanında yapılacaktır.

10. MADDE

Tarafların hepsi, ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklarını ve özgün ulusal ve bölgesel kalkınma önceliklerini, amaçlarını ve koşullarını dikkate alarak, Ek-I Dışı Taraflar için yeni taahhütler ortaya koymadan, Sözleşme'nin 4. Maddesi'nin 1. paragrafındaki mevcut taahhütleri teyit etmek suretiyle ve Sözleşme'nin 4. Maddesi'nin 3, 5. ve 7. paragraflarını gözönünde tutarak, sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirebilmek için bu taahhütlerin yerine getirilmesindeki ilerlemeye devam ederek, şunları yapacaklardır:

- (a) Taraflar Konferansı'nca kabul edilen ulusal bildirim hazırlığına ait rehber ilkelere uygun olarak, Montreal Protokolü'nce denetlenmeyen, insan faaliyetlerinin neden olduğu sera gazlarının kaynaklarca salımlarına ve yutaklarca uzaklaştırılmalarına ilişkin ulusal envanterlerin hazırlanması ve düzenli olarak güncelleştirilmesi amacıyla, Taraflar Konferansı'nca kararlaştırılacak olan karşılaştırılabilir yöntemleri kullanarak, her bir Taraf'ın sosyo-ekonomik şartlarını yansıtan yerel salım faktörlerinin, etkinlik verilerinin ve/veya modellerinin kalitesinin iyileştirilmesi için, uygun ve mümkün

olabildiği yerde, maliyet-etkin ulusal, uygun olduğu ölçüde, bölgesel programlar düzenlemek;

- (b) İklim değişikliğini azaltıcı önlemleri ve iklim değişikliğine yeterli uyum sağlayıcı önlemleri içeren ulusal ve uygun olduğu yerlerde bölgesel programlar düzenlemek, uygulamak, yayımlamak ve düzenli olarak güncellemek;
 - (i) Bu programlar, diğerlerine ilâveten, enerji, ulaştırma ve sanayi sektörlerinin yanı sıra tarım, ormancılık ve atık yönetimi ile ilgili olacaktır. Ayrıca, arazi planlamasının iyileştirilmesine yönelik uyum teknolojileri ve yöntemler, iklim değişikliğine olan uyumu arttıracaktır.
 - (ii) Ek-1'de yer alan Taraflar, 7. Madde'ye uygun olarak, ulusal programları dahil olmak üzere, işbu Protokol'deki eylemle ilgili bilgi sunacaklardır ve diğer Taraflar, sera gazlarının artışlarının azaltımı ve yutaklarca uzaklaştırılmalarının arttırılması, kapasite geliştirme ve uyum önlemleri dahil olmak üzere, iklim değişikliği ve olumsuz etkilerinin ele alınmasına katkıda bulunduğu inandıkları önlemleri içeren programlar hakkındaki bilgiyi, uygun olması durumunda, ulusal bildirimlerine dahil etmeye çalışacaklardır.
- (c) Kamunun sahip olduğu ya da kamuda mevcut çevreye duyarlı teknolojilerin etkin transferine ilişkin politika ve programların oluşturulması ve çevreye duyarlı teknolojilerin transferini teşvik etmek, geliştirmek ve erişimini arttırmak için özel sektöre uygun bir ortam oluşturulması dahil olmak üzere, özellikle gelişmekte olan ülkelerle, iklim değişikliği ile ilgili çevreye duyarlı teknolojilerin, teknik bilgi uygulamalarının ve süreçlerin geliştirilmesi, uygulanması, yaygınlaştırılması için etkin yöntemlerin teşvikinde işbirliği yapmak ve bunların teşvik edilmesi, kolaylaştırılması, finansmanı, uygun olması durumunda, transferi ve erişimi için tüm uygulanabilir önlemleri almak;
- (d) Bilimsel ve teknik araştırmalarda işbirliği yapmak ve iklim sistemiyle ilgili belirsizliklerin, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin ve çeşitli karşı stratejilerin ekonomik ve sosyal sonuçlarının azaltılmasına yönelik veri arşivlerinin geliştirilmesini ve sistematik gözlem sistemlerinin geliştirilmesini ve sürdürülmesini teşvik etmek ve Sözleşme'nin 5. Maddesi'ni gözönünde

tutarak, sistematik gözlem konularındaki uluslararası ve hükümetlerarası çabalara, programlara, araştırma ve ağlara katılmak üzere işsel kapasitelerin ve imkânların geliştirilmesini ve güçlendirilmesini teşvik etmek;

- (e) İnsani ve kurumsal kapasite başta olmak üzere, ulusal kapasite geliştirme de dahil eğitim ve yetiştirme programlarının geliştirilmesi ve uygulanmasında, uygun olduğu yerde, mevcut organların kullanılmasında özellikle gelişmekte olan ülkelerde bu alanda uzman yetiştirebilecek personelin değişimleri veya geçici görevlendirilmelerinde uluslararası düzeyde işbirliği yapmak ve teşvik etmek, ve iklim değişikliği konusunda ulusal düzeyde kamu bilincini ve halkın bilgiye erişimini kolaylaştırmak. Sözleşme'nin 6. Maddesi dikkate alınarak, Sözleşme'deki ilgili organlar aracılığıyla bu faaliyetlerin uygulanması için uygun yöntemler geliştirilmelidir;
- (f) Taraflar Konferansı'nın ilgili kararlarına uygun olarak, işbu madde uyarınca yürütülen program ve faaliyetlerle ilgili bilgileri ulusal bildirimlerine dâhil etmek; ve
- (g) İşbu Madde'deki taahhütlerin yerine getirilmesi hususunda Sözleşme'nin 4. Maddesi'nin 8. paragrafına özen göstermek.

11. MADDE

1. 10. Madde'nin uygulanmasında, Taraflar, Sözleşme'nin 4. Maddesi'nin 4., 5., 7., 8. ve 9. paragraflarındaki hükümleri dikkate alacaklardır.

2. Sözleşme'nin 4. Maddesi'nin 3. paragrafındaki ve 11. Maddesi'ndeki hükümlere uygun olarak, Sözleşme'nin 4. Maddesi'nin 1. paragrafının uygulanması çerçevesinde ve Sözleşme'nin finansal mekanizmasının yürütülmesinden sorumlu kuruluş ya da kuruluşlar aracılığıyla, Sözleşme'nin Ek-II'sinde yer alan gelişmiş Taraf ülkeler ve diğer gelişmiş Taraf ülkeler;

- (a) 10. Madde'nin (a) alt paragrafında yer alan, Sözleşme'nin 4. Maddesi'nin 1(a) paragrafındaki mevcut taahhütlerin uygulanmasında ilerleme sağlanırken, gelişmekte olan Taraf ülkelerce yapılan ve önceden kabul edilmiş tüm masrafların karşılanması için yeni ve ek malî kaynaklar sağlayacaklar; ve

- (b) Ayrıca, 10. Madde'de yer alan ve işbu Madde'ye uygun olarak, Sözleşme'nin 11. Maddesi'nde atıfta bulunulan uluslararası kuruluş ya da kuruluşlarla gelişmekte olan bir Taraf ülke arasında kararlaştırılan, Sözleşme'nin 4. Maddesi'nin 1. paragrafındaki mevcut taahhütlerin uygulanmasında ilerleme kaydedilmesine ilişkin önceden kabul edilmiş tüm artan masrafların karşılanması için, teknoloji transferi de dahil olmak üzere, gelişmekte olan Taraf ülkelerce ihtiyaç duyulan finansal kaynakları sağlayacaklardır.

Bu mevcut taahhütlerin yerine getirilmesi, gelişmiş Taraf ülkeler arasında fonların akışındaki yeterlilik ve tahmin edilebilirlik ihtiyacı ile uygun yük paylaşımının önemini dikkate alacaktır. İşbu Protokol'ün kabulünden önce alınan kararlar da dahil olmak üzere, Taraflar Konferansı'nın ilgili kararlarındaki, Sözleşme'nin finansal mekanizmasının işletilmesinden sorumlu kuruluş ya da kuruluşlara yönelik rehber, işbu paragraftaki hükümlere gerekli değişiklikler yapılarak uygulanacaktır.

3. Gelişmiş Taraf ülkeler ve Sözleşme'nin Ek-II'sinde yer alan diğer gelişmiş Taraflar, 10. Madde'nin uygulamasına ilişkin finansal kaynakları ikili, bölgesel ve çok taraflı araçlar yoluyla da sağlayabilirler ve gelişmekte olan Taraf ülkeler de bunlardan yararlanırlar.

12. MADDE

1. Bu bölümde temiz kalkınma mekanizması tanımlanmaktadır.

2. Temiz kalkınma mekanizmasının amacı, Ek-I'de yer almayan Taraflara, sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmek ve Sözleşme'nin nihai amacına katkıda bulunmak üzere destek sağlamak ve Ek-I'de yer alan Tarafların 3. Madde'deki sayısallaştırılmış salım sınırlandırma ve azaltım taahhütlerini yerine getirmelerine yardım etmektir.

3. Temiz kalkınma mekanizması altında:

- (a) Ek-I'de yer almayan Taraflar, onaylı salım azaltımı elde edilen proje faaliyetlerinden yararlanacaklardır.
- (b) Ek-I'de yer alan Taraflar, işbu Protokol'ün Taraflar toplantısı olarak işlev gören Taraflar Konferansı'nca belirlendiği şekliyle, 3. Madde'deki sayısallaştırılmış salım sınırlandırma ve azaltım taahhütlerinin bir kısmını yerine getirmelerine

katkıda bulunulmasına yönelik, bu tür proje faaliyetlerinden elde edilen onaylı salım azaltımlarını kullanabilirler.

4. Temiz kalkınma mekanizması, işbu Protokol'ün Taraflar toplantısı olarak işlev gören Taraflar Konferansı'nın yetkisi ve rehberliğine tabi olacak ve bir temiz kalkınma mekanizması icra kurulu tarafından denetlenecektir.

5. Her bir proje faaliyetinden elde edilen salım azaltımları, işbu Protokol'ün Taraflar toplantısı olarak işlev gören Taraflar Konferansı'nca atanacak yetkili kuruluşlar tarafından aşağıdaki hususlar esas alınarak onaylanacaktır:

- (a) İlgili her bir Taraf'ın kabul ettiği gönüllü katılım;
- (b) İklim değişikliğinin azaltılması ile ilgili gerçek, ölçülebilir ve uzun vadeli yararlar;
- (c) Onaylı proje faaliyetleri olmadığında ortaya çıkacak salımların azaltımına ilâve bir katkıda bulunma.

6. Temiz kalkınma mekanizması, gerektiğinde, onaylı proje faaliyetleri ile ilgili fonların düzenlenmesine yardım edecektir.

7. İşbu Protokol'ün Taraflar toplantısı olarak işlev gören Taraflar Konferansı, ilk oturumunda, proje faaliyetlerinin bağımsız denetimi ve doğrulanması aracılığıyla şeffaflığın, etkinliğin ve hesap verilebilirliğin sağlanabilmesi amacıyla gerekli usûl ve yöntemleri belirleyecektir.

8. İşbu Protokol'ün Taraflar toplantısı olarak işlev gören Taraflar Konferansı, onaylı proje faaliyetlerinden elde edilen gelirlerin bir kısmının, idarî harcamaların karşılanmasında kullanılmasının yanı sıra, özellikle iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine maruz kalan gelişmekte olan ülkelerin uyum masraflarının karşılanmasına yardım etmede kullanılmasını sağlayacaktır.

9. Yukarıdaki 3. paragrafta bahse konu faaliyetler ve onaylı salım azaltımlarının elde edilmesi dahil olmak üzere, temiz kalkınma mekanizmasına katılım, özel ve/veya kamu kuruluşlarına açık olabilir ve temiz kalkınma mekanizması icra kurulunca sağlanacak her türlü rehber tabi olacaktır.

10. 2000 yılından ilk taahhüt döneminin başlamasına kadar olan dönem içerisinde elde edilen onaylı salım azaltımları, ilk taahhüt dönemindeki uygunluğun yerine getirilmesine yardımcı olmak amacıyla kullanılabilir.

13. MADDE

1. Sözleşme'nin en yüksek mercii olan Taraflar Konferansı, işbu Protokol'ün Taraflar toplantısı olarak görev yapacaktır.

2. İşbu Protokol'e taraf olmayan, Sözleşme'nin Tarafları, işbu Protokol'ün Taraflar toplantısı olarak işlev gören Taraflar Konferansı'nın herhangi bir oturumunun görüşmelerine gözlemci olarak katılabilirler. Taraflar Konferansı, Taraflar toplantısı olarak gerçekleştiğinde, işbu Protokol'deki kararlar yalnızca işbu Protokol'ün Taraflarınca alınacaktır.

3. Taraflar Konferansı, işbu Protokol'ün Taraflar toplantısı olarak işlev gördüğünde, Taraflar Konferansı Bürosu'nun, Sözleşme'nin bir Taraf'ını temsil eden herhangi bir üyesi, o sırada bu Taraf'ın işbu Protokol'e taraf olmaması durumunda, işbu Protokol'e Taraf olanlar tarafından ve onların arasından seçilecek bir ilâve üye ile yer değiştirecektir.

4. İşbu Protokol'ün Taraflar toplantısı olarak işlev gören Taraflar Konferansı, işbu Protokol'ün uygulanmasını düzenli olarak gözden geçirecek ve kendi yetkisi dahilinde, etkin uygulanmasını teşvik etmek için gerekli kararları alacaktır. Taraflar toplantısı, işbu Protokol'de kendisine verilen görevleri yerine getirecek ve;

- (a) İşbu Protokol'ün hükümlerine uygun olarak mevcut bilgilerin tamamı temelinde, Taraflarca işbu Protokol'ün uygulanmasını, özellikle çevresel, ekonomik ve sosyal etkilerin yanı sıra kümülâtif etkileri de dahil olmak üzere, toplam etkilerini ve Sözleşme'nin amacına ulaşılmasına doğru kaydedilen ilerlemenin derecesini değerlendirecektir;
- (b) Sözleşme'nin amacı ışığında, Sözleşme'nin 4. Maddesi'nin 2(d) paragrafı ve 7. Maddesi'nin 2. paragrafında istenen gözden geçirmelere gereken itinaı göstererek, Tarafların işbu Protokol'deki yükümlülüklerini, işbu Protokol'ün uygulanmasından elde edilen deneyimleri ve bilimsel ve teknolojik bilginin gelişimini düzenli olarak inceleyecektir ve bu kapsamda, işbu Protokol'ün uygulanması konusunda düzenli raporları dikkate alacak ve kabul edecektir.

- (c) Tarafların iklim değışikliğı ve etkilerinin üstesinden gelmek için benimsedikleri önlemlere ilişkin bilgi alışverişini, Tarafların farklılık gösteren koşullarını, sorumluluklarını ve yeteneklerini ve işbu Protokol'deki taahhütlerini dikkate almak suretiyle teşvik edecek ve kolaylaştıracaktır;
- (d) İki ya da daha fazla Taraf'ın talebi üzerine, kendilerinin iklim değışikliğı ve etkilerinin üstesinden gelmek için benimsedikleri önlemlerin eşgüdümünü, Tarafların farklılaşan koşulları, sorumlulukları ve yetenekleri ile işbu Protokol'deki ilgili taahhütlerini dikkate almak suretiyle kolaylaştıracaktır.
- (e) İşbu Protokol'ün Taraflar toplantısı olarak işlev gören Taraflar Konferansı'nca üzerinde mutabık kalınması gereken, işbu Protokol'ün etkin uygulanmasına yönelik karşılaştırılabilir yöntemlerin geliştirilmelerini ve düzenli aralıklarla ıslah edilmelerini, Sözleşme'nin amacına ve İşbu Protokol'ün hükümlerine uygun olarak ve Taraflar Konferansı'nın ilgili kararlarının tamamını dikkate almak suretiyle, teşvik edecek ve rehberlik yapacaktır;
- (f) İşbu Protokol'ün uygulanması için gerekli herhangi bir konuda önerilerde bulunacaktır;
- (g) 11. Madde'nin 2. paragrafına uygun olarak ilâve finansal kaynakları harekete geçirmeye çalışacaktır;
- (h) İşbu Protokol'ün uygulanması için gerekli olduğu addedilen yardımcı organları oluşturacaktır;
- (i) Uygun olduğu hallerde, yetkili uluslararası kuruluşların, hükümetlerarası ve hükümet dışı organların hizmetlerini ve işbirliğini ve sağladıkları bilgileri kullanacak ve araştıracaktır;
- (j) İşbu Protokol'ün uygulanmasında gerekebilecek diğer görevleri yapacak ve Taraflar Konferansı kararından doğan herhangi bir görevi dikkate alacaktır.

5. Taraflar Konferansı'nın usûl kuralları ve Sözleşme hükmünde uygulanan finansal usûller, işbu Protokol'ün Taraflar toplantısı olarak işlev gören Taraflar Konferansı'nın başka bir kararı oybirliği ile alması durumu hariç, üzerinde gerekli değışiklikler yapılmış olarak işbu Protokol kapsamında uygulanacaktır.

6. İşbu Protokol'ün Taraflar toplantısı olarak işlev gören Taraflar Konferansı'nın ilk oturumu, işbu Protokol'ün yürürlüğe girme tarihinden sonra programa alınan Taraflar Konferansı'nın ilk oturumu ile birlikte sekretarya tarafından toplanacaktır. İşbu Protokol'ün Taraflar toplantısı olarak işlev gören Taraflar Konferansı'nın daha sonraki olağan oturumları, işbu Protokol'ün Taraflar toplantısı olarak işlev gören Taraflar Konferansı'nca başka şekilde kararlaştırılmadıkça, her yıl ve Taraflar Konferansı'nın olağan oturumları ile birlikte düzenlenecektir.

7. İşbu Protokol'ün Taraflar toplantısı olarak işlev gören Taraflar Konferansı'nın olağanüstü oturumları, işbu Protokol'ün Taraflar toplantısı olarak işlev gören Taraflar Konferansı'nca gerekli addedilen diğer zamanlarda ya da herhangi bir Taraf'ın bu yöndeki yazılı talebinin, sekretarya tarafından Taraflara 6 ay içinde bildirilmiş olması ve Tarafların da en az üçte biri tarafından desteklenmesi şartıyla, düzenlenecektir.

8. Birleşmiş Milletler, Birleşmiş Milletler'in ihtisas kuruluşları ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın yanı sıra, herhangi bir üye Devlet veya Birleşmiş Milletler'in gözlemcisi olup Sözleşme'ye taraf olmayanlar, işbu Protokol'ün Taraflar toplantısı olarak işlev gören Taraflar Konferansı oturumlarında gözlemci olarak temsil edilebilirler. İşbu Protokol'ün kapsadığı hususlarda uzmanlaşmış ve işbu Protokol'ün Taraflar toplantısı olarak işlev gören Taraflar Konferansı oturumunda gözlemci olarak temsil edilme niyetini sekretaryaya bildiren, ulusal veya uluslararası, hükümet ya da hükümet dışı bir kişi ya da ajans, mevcut Taraflardan an az üçte biri itiraz etmediği takdirde, oturuma kabul edilebilir. Gözlemcilerin kabulü ve katılımı, yukarıdaki 5. paragrafta atıfta bulunulan usûl kurallarına tabi olacaktır.

14. MADDE

1. Sözleşme'nin 8. Maddesi'nce kurulan sekretarya, işbu Protokol'ün sekretaryası olarak hizmet verecektir.

2. Sekretaryanın görevlerine dair Sözleşme'nin 8. Maddesi'nin 2. paragrafı ve sekretaryanın işleyişi için yapılan düzenlemelere ilişkin Sözleşme'nin 8. Maddesi'nin 3. paragrafı, üzerinde gerekli değişiklikler yapılmış olarak, işbu Protokol'e uygulanacaktır. Sekretarya ayrıca, işbu Protokol hükmünde kendisi için tayin edilmiş görevleri yapacaktır.

15. MADDE

1. Sözleşme'nin 9. ve 10. Maddeleri'nce oluşturulan Bilimsel ve Teknolojik Danışma Yardımcı Organı ve Uygulama Yardımcı Organı, sırasıyla işbu Protokol'ün Bilimsel ve Teknolojik Danışma Yardımcı Organı ve Uygulama Yardımcı Organı olarak işlev görecektir. Sözleşme'deki bu iki organın işleyişine ilişkin hükümler, gerekli değişiklikler yapılmış olarak işbu Protokol'e uygulanacaktır. İşbu Protokol'deki Bilimsel ve Teknolojik Danışma Yardımcı Organı ile Uygulama Yardımcı Organı toplantılarının oturumları, sırasıyla Sözleşme'nin Bilimsel ve Teknolojik Danışma Yardımcı Organı ile Uygulama Yardımcı Organı toplantıları ile birlikte yapılacaktır.

2. İşbu Protokol'e taraf olmayan Sözleşme'ye Taraflar, yardımcı organların herhangi bir oturumunun çalışmalarına gözlemci olarak katılabilirler. Yardımcı organlar, işbu Protokol'ün yardımcı organları olarak işlev gördüğünde, işbu Protokol hükmündeki kararlar yalnızca işbu Protokol'ün Taraflarınca alınacaktır.

3. Sözleşme'nin 9. ve 10. Maddeleri'nce oluşturulan yardımcı organlar, işbu Protokol ile ilgili konulara ilişkin görevlerini yerine getirirlerken, yardımcı organların Büroları'nın, Sözleşme'nin bir Taraf'ını temsil eden herhangi bir üyesi, o sırada bu Taraf'ın işbu Protokol'e taraf olmaması durumunda, işbu Protokol'e Taraf olanlar tarafından ve onların arasından seçilecek bir ilâve üye ile yer değiştirecektir.

16. MADDE

İşbu Protokol'ün Taraflar toplantısı olarak işlev gören Taraflar Konferansı, mümkün olabilen en kısa zamanda, Taraflar Konferansı'nın alabileceği ilgili kararlar ışığında, Sözleşme'nin 13. Maddesi'nde atıfta bulunulan çok taraflı danışma sürecinin işbu Protokol'e uygulanmasını dikkate alacak ve gerekiyorsa değiştirecektir. İşbu Protokol'e uygulanabilen herhangi bir çok taraflı danışma süreci, 18. Madde'ye uygun olarak oluşturulan usûl ve mekanizmalara halêl getirmeksizin, işleyecektir.

17. MADDE

Taraflar Konferansı, özellikle salım ticaretine ilişkin doğrulama, raporlama ve hesap verilebilirlik için, ilgili prensipleri, yöntemleri, kuralları ve rehber ilkeleri belirleyecektir. Ek-B'de yer alan Taraflar, 3. Madde'deki taahhütlerini yerine getirmek amacıyla salım ticaretine

katılabilirler. Böyle bir ticaret, o Madde'deki sayısallaştırılmış salım sınırlandırma ve azaltım taahhütlerini karşılamak amacına yönelik ülke içi eylemleri tamamlayıcı olacaktır.

18. MADDE

İşbu Protokol'ün Taraflar toplantısı olarak işlev gören Taraflar Konferansı; işbu Protokol'e uygunsuzluk durumlarını belirlemek ve ele almak için, uygunsuzluğun nedenini, türünü, derecesini ve sıklığını dikkate alan sonuçlarını gösteren bir listenin geliştirilmesi de dahil olmak üzere, uygun ve etkin usûller ile mekanizmaları, ilk oturumunda onaylayacaktır. İşbu Madde hükmünde, bağlayıcı sonuçlar gerektiren usûl ve mekanizmalar, işbu Protokol'deki bir değişiklikle kabul edilecektir.

19. MADDE

Sözleşme'nin, anlaşmazlıkların çözümüne ilişkin 14. Maddesi'ndeki hükümler, üzerinde gerekli değişiklikler yapılmış olarak işbu Protokol'e uygulanacaktır.

20. MADDE

1. Herhangi bir Taraf işbu Protokol'e değişiklikler önerebilir.

2. İşbu Protokol'e ilişkin değişiklikler, işbu Protokol'ün Taraflar toplantısı olarak işlev gören Taraflar Konferansı'nın olağan oturumunda kabul edileceklerdir. İşbu Protokol'e ilişkin herhangi bir değişiklik metni, kabûlü için önerilen toplantı tarihinden en az altı ay önce sekretarya tarafından Taraflara bildirilecektir. Sekretarya, ayrıca, önerilen herhangi bir değişiklik metnini Taraflara ve Sözleşme imzacılarına ve bilgi için Depoziter'e bildirecektir.

3. Taraflar, işbu Protokol'e ilişkin olarak önerilen herhangi bir değişiklik hususunda oybirliği ile mutabakata varmak için her türlü çabayı göstereceklerdir. Oybirliğine ilişkin tüm çabalar tüketilir ve bir uzlaşya varılamazsa, değişiklik, son çare olarak, toplantıda mevcut ve oy kullanan Tarafların dörtte üçünün oy çokluğu ile kabul edilecektir. Kabul edilen değişiklik, muvafakatlarının alınması için tüm Taraflara iletilmek üzere, sekretarya tarafından Depoziter'e bildirilecektir.

4. Bir değişikliğe ilişkin muvafakat belgeleri Depoziter'e tevdi edilecektir. Yukarıdaki 3. paragrafa uygun olarak kabul edilen bir değişiklik, işbu Protokol'e Tarafların en az dörtte

üçünün muvafakat belgelerinden sonuncusunun Depoziter tarafından alındığı tarihten doksan gün sonra, muvafakat eden Taraflar için yürürlüğe girecektir.

5. Değişiklik, diğer herhangi bir Taraf için, o Taraf'ın sözkonusu değişikliğe ilişkin muvafakat belgesini Depoziter'e tevdi ettiği tarihten doksan gün sonra yürürlüğe girecektir.

21. MADDE

1. İşbu Protokol'ün ekleri onun tamamlayıcı bir parçasını oluşturacaktır ve başka türlü açıkça belirtilmedikçe, işbu Protokol'e yapılan bir atıf, aynı zamanda herhangi bir ekine de atfı teşkil edecektir. İşbu Protokol'ün yürürlüğe girmesinden sonra kabul edilen herhangi bir ek; listeler, formlar veya diğer herhangi bir açıklayıcı mahiyetteki bilimsel, teknik, usûle ilişkin veya idari nitelikteki materyalle sınırlı olacaktır.

2. Herhangi bir Taraf, işbu Protokol'ün bir ekine ilişkin önerilerde bulunabilir ve işbu Protokol'ün ekleri için değişiklikler önerebilir.

3. İşbu Protokol'ün ekleri ve işbu Protokol'ün eklerine ilişkin değişiklikler, işbu Protokol'ün Taraflar toplantısı olarak işlev gören Taraflar Konferansı'nın olağan oturumunda kabul edilecektir. Önerilen herhangi bir ek veya bir eke ilişkin değişiklik metni, kabul için önerilen toplantı tarihinden en az altı ay önce sekretarya tarafından Taraflara bildirilecektir. Sekretarya, ayrıca, önerilen herhangi bir ek veya bir eke ilişkin herhangi bir değişiklik metnini Taraflara ve Sözleşme'nin imzacılarına ve bilgi için Depoziter'e bildirecektir.

4. Taraflar, herhangi bir ek veya bir eke ilişkin olarak önerilen değişiklik hususunda oybirliği ile mutabakata varmak için her türlü çabayı göstereceklerdir. Oybirliğine ilişkin tüm çabalar tüketilir ve bir uzlaşıya varılamazsa, ek veya eke ilişkin değişiklik, son çare olarak, toplantıda mevcut ve oy kullanan Tarafların dörtte üçünün oy çokluğu ile kabul edilecektir. Kabul edilen ek ya da bir eke ilişkin değişiklik, muvafakatlarının alınması için tüm Taraflara iletilmek üzere, sekretarya tarafından Depoziter'e bildirilecektir.

5. Yukarıdaki 3. ve 4. paragraflar uyarınca kabul edilmiş olan bir ek veya Ek-A veya Ek-B'nin dışındaki bir eke ilişkin değişiklik, Depoziter tarafından, tüm Taraflara bildirilme tarihinden altı ay sonra, bu süre zarfında, Depoziter'e, eki ya da eke değişikliği kabul etmediğini yazılı olarak bildiren Taraflar hariç, işbu Protokol'ün Taraflarının hepsi için yürürlüğe girecektir. Ek veya bir eke ilişkin değişikliği kabul etmediğine dair bildirimini geri çeken Taraflar için, ek

veya bir eke ilişkin değişiklik, geri çekmeye ilişkin bildirimin Depoziter tarafından alındığı tarihten sonraki doksanıncı günde yürürlüğe girecektir.

6. Bir ek veya bir eke ilişkin bir değişikliğin kabulü işbu Protokol'e ilişkin bir değişiklik içerirse, bu ek veya bir eke ilişkin değişiklik, işbu Protokol'e ilişkin değişikliğin yürürlüğe gireceği zamana kadar, yürürlüğe girmeyecektir.

7. İşbu Protokol'ün Ek-A ve Ek-B'sine ilişkin değişiklikler, Ek-B'ye ilişkin herhangi bir değişikliğin yalnızca ilgili Taraf'ın yazılı rızası ile kabul edilmiş olması koşuluyla, 20. Madde'de belirtilen usûle uygun olarak, kabul edilecek ve yürürlüğe girecektir.

22. MADDE

1. Tarafların her biri, aşağıdaki 2. paragrafta belirtilenler dışında, bir oy hakkına sahip olacaktır.

2. Bölgesel ekonomik entegrasyon kuruluşları, kendi yetkilerine dahil hususlarda, işbu Protokol'e Taraf olan kendi üyelerinin sayısı kadar oy hakkına sahip olacaklardır. Üye Devletlerinden herhangi biri oyunu kendi kullanırsa, böyle bir kuruluş oyunu kullanamayacaktır ve tersine böyle bir kuruluş oy hakkını kullandığında, üye Devletlerden herhangi biri oyunu kullanamayacaktır.

23. MADDE

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri işbu Protokol'ün Depoziter'i olacaktır.

24. MADDE

1. İşbu Protokol imzaya açık olacaktır ve Sözleşme'ye taraf olan ülkeler ve bölgesel ekonomik entegrasyon kuruluşlarınca onay, kabul ya da uygun bulmaya tabi olacaktır. Protokol, New York'ta bulunan Birleşmiş Milletler Genel Merkezi'nde 16 Mart 1998'den 15 Mart 1999'a kadar imzaya açık olacaktır. İşbu Protokol, imzaya kapatıldığı günden sonraki tarihten itibaren, katılım için açık olacaktır. Onay, kabul, uygun bulma veya katılım belgeleri Depoziter'e tevdi edilecektir.

2. Bir bölgesel ekonomik entegrasyon kuruluşu, üyesi Devletlerden herhangi birinin Taraf olmadığı işbu Protokol'e Taraf olursa, işbu Protokol hükmündeki tüm yükümlölüklerle bağlı olacaktır. Böyle bir kuruluşun bir veya daha fazla üyesi Devletler işbu Protokol'e taraf iseler,

kuruluş ve üyesi Devletler işbu Protokol'deki taahhütlerini yerine getirmek için kendi sorumluluklarına karar vereceklerdir. Böyle durumlarda, kuruluş veya üye Devletlerin, işbu Protokol hükmündeki haklarını aynı zamanda kullanmaları yetkileri bulunmayacaktır.

3. Bölgesel ekonomik entegrasyon kuruluşu, onay, kabul, uygun bulma veya katılım belgelerinde, işbu Protokol'ce yönetilen hususlara ilişkin olarak kendi yetki kapsamını beyan edecektir. Bu kuruluşlar, ayrıca, yetki kapsamlarında meydana gelen herhangi önemli bir değişiklikten, Tarafları bilgilendirmesi için Depoziter'i haberdar edecektir.

25. MADDE

1. İşbu Protokol, Ek-I'de yer alan Tarafların 1990 yılı toplam karbondioksit salımlarının en az % 55'ine tekabül eden Ek-I'deki Tarafların dahil olduğu, Sözleşme'nin en az 55 Tarafı'nın, onay, kabul, uygun bulma ya da katılım belgelerini Depoziter'e tevdi ettikleri tarihten sonraki doksanıncı günde yürürlüğe girecektir.

2. İşbu Madde'nin amacı açısından, "Ek-I'de yer alan Tarafların 1990 yılı toplam karbondioksit salım miktarları", Ek-I'de yer alan Taraflarca Sözleşme'nin 12. Maddesi'ne uygun olarak sunulan ilk ulusal bildirimlerinde, işbu Protokol'ün kabul tarihinde veya daha önce bildirilen miktar anlamına gelmektedir.

3. İşbu Protokol'ü, yukarıdaki 1. paragrafta yürürlüğe girmesi için belirlenen şartlar yerine geldikten sonra onaylayan, kabul eden ya da uygun bulan ya da ona katılan her bir Devlet veya bölgesel ekonomik entegrasyon kuruluşu için, işbu Protokol, onaylama, kabul, uygun bulma ya da katılım belgesinin tevdi tarihini izleyen doksanıncı günde yürürlüğe girecektir.

4. İşbu Madde'nin amacı bakımından, bölgesel ekonomik entegrasyon kuruluşu tarafından tevdi edilen herhangi bir belge, bu kuruluşun üye Devletlerince tevdi edilenlere ilâve sayılmayacaktır.

26. MADDE

İşbu Protokol'e hiçbir çekince konulamaz.

27. MADDE

1. Bir Taraf için yürürlüğe girdiği tarihten itibaren üç yıl sonra herhangi bir zamanda, ilgili Taraf, Depoziter'e yazılı bir bildirim sunarak işbu Protokol'den çekilebilir.

2. Böyle bir geri çekilme, geri çekilme bildiriminin Depoziter tarafından alınma tarihinden bir yıl geçtikten sonra veya geri çekilme bildiriminde belirtilebilecek daha sonraki bir tarihte geçerli olacaktır.

3. Sözleşme'den çekilen herhangi bir Taraf, işbu Protokol'den de çekilmiş kabul edilecektir.

28. MADDE

Arapça, Çince, İngilizce, Fransızca, Rusça ve İspanyolca metinleri aynı derecede geçerli olan işbu Protokol'ün aslı Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne tevdi edilecektir.

Bin dokuz yüz doksan yedi yılının Aralık ayının on birinci günü Kyoto'da yapıldı.

İşbu Protokol'e aşağıda imzası bulunan tam yetkili temsilciler, belirtilen tarihlerde, usûlüne uygun olarak imza koymuşlardır.

EK-A

Sera Gazları Karbondioksit

(CO₂) Metan(CH₄)

Nitröz Oksit(N₂O)

Hidrofluorokarbonlar (HFCs)

Perfluorokarbonlar (PFCs)

Kükürt heksaflorür (SF₆)

Sektörler/Kaynak Kategorileri

Enerji

Yakıt Yanması

Enerji endüstrileri

İmalat endüstrileri ve inşaat

Ulaştırma

Diğer sektörler

Diğer

Yakıtlardan kaynaklanan kaçak salım Katı

yakıtlar

Petrol ve doğal gaz

Diğer

Endüstriyel işlemler

Mineral ürünler

Kimyasal ürünler

Metal üretimi

Diğer üretim

Halokarbonlar ve kükürt heksaflorürlerin üretimi

Halokarbonlar ve kükürt heksaflorürlerin tüketimi

Diğer

Çözücü ve diğer ürün kullanımı

Tarım

Bağırsak fermentasyonu

Çiftlik gübresi yönetimi

Çeltik yetiştiriciliği

Tarımsal topraklar

Öngörölmüş çayırların yakılması

Tarımsal kalıntıların tarlada yakılması

Diğerleri

Atık

Arazide katı atık bertarafı Atık

su işleme

Atık yakma

Diğer

EK-B**Taraf****SayıŖallaŖtırılmıŖ salım sınırlandırma ya
da azaltım taahhüdü****(Baz yıl ya da dönemin yüzdesi olarak)**

Avustralya	108
Avusturya	92
Belçika	92
Bulgaristan*	92
Kanada	94
Hırvatistan*	95
Çek Cumhuriyeti	92
Danimarka	92
Estonya*	92
Avrupa Topluluğu	92
Finlandiya	92
Fransa	92
Almanya	92
Yunanistan	92
Macaristan*	94
İzlanda	110
İrlanda	92
İtalya	92
Japonya	94
Letonya*	92
Lihtenştayn	92
Litvanya*	92
Lüksemburg	92
Monako	92

Hollanda	92
Yeni Zelanda	100
Norveç	101
Polonya*	94
Portekiz	92
Romanya*	92
Rusya Federasyonu	100
Slovakya*	92
Slovenya*	92
tspanya	92
tsveç	92
tsviçre	92
Ukrayna*	100
Büyük Britanya Birleşik Krallığı ve Kuzey İrlanda	92
Amerika Birleşik Devletleri	93

*Piyasa ekonomisine geçiş sürecinde olan ülkeler.

EK.5 PARİS ANLAŞMASI

7 Ekim 2021 PERŞEMBE

Resmî Gazete

Sayı : 31621 (Mükerrer)

MİLLETLERARASI ANDLAŞMA**Karar Sayısı: 4618**

6/10/2021 tarihli ve 7335 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan ekli “Paris Anlaşması”nın ilişik beyanla birlikte onaylanmasına, 9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 2 nci ve 3 üncü maddeleri gereğince karar verilmiştir.

7 Ekim 2021

Recep Tayyip ERDOĞAN
CUMHURBAŞKANI

PARİS ANLAŞMASI

Bu Anlaşma'nın Tarafları,

Bundan sonra "Sözleşme" olarak adlandırılacak Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin Tarafları olarak,

Taraflar Konferansı'nın on yedinci oturumunda 1/CP.17 sayılı kararla kurulan Durban Gösterdirilmiş Eylem Platformu'na uygun olarak,

Farklı ulusal koşullar ışığında, hakkaniyet ilkesi, ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ve tarafların görece kabiliyetleri dahil olmak üzere Sözleşme'nin ülkeleri rehberliğinde Sözleşme'nin hedefine ulaşmak amacıyla,

Mevcut en iyi bilimsel bilgiye dayanarak iklim değişikliğiyle ilgili acil tehdide karşı etkili ve ileriyeye dönük müdahale ihtiyacını kabul ederek,

Sözleşme'de belirtildiği şekilde, özellikle iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı hassas durumda olan Gelişmekte Olan Ülkelerin özel ihtiyaçları ve koşullarını da ayrıca kabul ederek,

Teknolojiye fon sağlanması ve teknoloji transferi konusunda en az gelişmiş ülkelerin özel ihtiyaçları ve koşullarını dikkate alarak,

Tarafların sadece iklim değişikliğinden değil, iklim değişikliğine karşı alınan tedbirlerin etkilerinden de etkilenebileceğini kabul ederek,

İklim değişikliği eylemleri, müdahaleleri ve etkileri ile sürdürülebilir kalkınmaya adil erişim ve yoksulluğun ortadan kaldırılması arasındaki yapısal ilişkiyi vurgulayarak,

Gıda güvenliğinin gıvace altına alınması ve açlığın sona erdirilmesinin temel öncelik olduğu ve gıda üretim sistemlerinin iklim değişikliğinin olumsuz etkileri karşısında özel olarak hassas durumda olduğunu kabul ederek,

Ulusal düzeyde tanımlanmış kalkınma öncelikleri doğrultusunda, işgücünün adil geçişi ile maddi ve nitelikli işler oluşturmaya gerektirdiği şartları dikkate alarak,

İklim değişikliğinin insanlığın ortak bir endişe konusu olduğunu ve Tarafların, iklim değişikliğinin ele alınması için eyleme geçerken insan hakları, sağlık hakkı, yerli halklar, yerel toplumlar, göçmenler, çocuklar, engelli bireyler ve hassas durumdaki kişilerin hakları ve kalkınma hakkının yanı sıra toplumsal cinsiyet eşitliği, kadınların güçlendirilmesi ve kırsal alanlar arası adalet konularına yönelik sorumluluklarına saygı göstermeleri, bunları teşvik etmeleri ve dikkate almaları gerektiğini de göz önünde bulundurarak,

Sözleşme'de atıfta bulunan sera gazı yutak ve rezervuarlarının uygun şekilde korunmasının ve geliştirilmesinin önemini kabul ederek,

Okyanuslar dahil olmak üzere tüm ekosistemlerin bütünlüğünü sağlamanın ve bazı kültürler tarafından Toprak Ana olarak kabul edilen biyolojik çeşitliliği korumanın önemine dikkat çekerek ve iklim değişikliğiyle mücadele için eyleme geçerken "iklim adaleti" kavramına bazılar için önemine dikkat çekerek,

Bu Sözleşme'de belirtilen konularda eğitim, öğretim, kamu farkındalığı, kamunun katılımı, kamunun bilgiye erişimi ve her seviyede işbirliğinin önemini vurgu ederek,

İklim değişikliğiyle mücadelede Tarafların ilgili ulusal mevzuatları doğrultusunda, devletler arası ve yerel aktörlerin her seviyede katılımının önemini kabul ederek,

Anlaşma'ya Taraf olan gelişmiş ülkelerin liderlik ettiği sürdürülebilir yaşam tarzı ve sürdürülebilir tüketim ve üretim eğilimlerinin iklim değişikliğiyle mücadelede önemli bir rol oynadığını da ayrıca kabul ederek,

Aşağıdakiler üzerinde anlaşmaya varmıştır:

Madde 1

Bu Anlaşma'da, Sözleşme'nin 1. Maddesinde yer alan tanımlar geçerlidir. Ayrıca:

1. "Sözleşme", 9 Mayıs 1992 tarihinde New York'ta kabul edilen Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi anlamına gelir.
2. "Taraflar Konferansı", Sözleşme Tarafları Konferansı anlamına gelir.
3. "Taraflar" bu Anlaşma'nın Tarafları anlamına gelir.

Madde 2

1. Hedefi dahil olmak üzere Sözleşme'nin uygulanmasını geliştirmek amacıyla bu Anlaşma, sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluğun ortadan kaldırılması çabaları bağlamında iklim değişikliği tehdidine yönelik küresel müdahaleyi aşağıda belirtilenler aracılığıyla güçlendirmeyi amaçlamaktadır:
 - (a) İklim değişikliği risk ve etkilerini önemli ölçüde azaltacağı bilinciyle, küresel ortalama sıcaklıktaki artışı sanayileşme öncesindeki seviyeye göre 2°C'nin oldukça altında tutmak ve sıcaklık artışı sanayileşme öncesi dönemdeki seviyeleri 1,5°C üzeri ile sınırlandırmak için çaba göstermek;
 - (b) Gıda üretimini tehdit etmeyecek şekilde, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine uyum sağlayabilme kabiliyetini artırarak, iklim değişikliğine direnci geliştirmek ve düşük emisyonlu kalkınmayı teşvik etmek;
 - (c) Finans akışlarını, düşük sera gazı emisyonları ve iklim değişikliğine dirençli kalkınmaya yönelik eğilimle tutarlı hale getirmek.
2. Bu Anlaşma, farklı ulusal koşullar ışığında, hakkaniyet, ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ilkesi ve tarafların görece kabiliyetlerini yansıtacak şekilde uygulanacaktır.

Madde 3

İklim değişikliğine karşı küresel mücadeleye yönelik ulusal katkılar doğrultusunda bütün Taraflar, Anlaşma'nın 2. Maddede belirtilen amacına ulaşmak için 4, 7, 9, 10, 11 ve 13. Maddelerde tanımlandığı üzere iddialı çabalar üstlenecek ve bunları tebliğ edecektir. Bu Anlaşma'nın etkili bir şekilde uygulanmasını sağlamak amacıyla, gelişmekte olan Taraf ülkelere destek verene ihtiyacı da göz önünde bulundurularak, tüm Tarafların çabaları zaman içerisinde bir ilerleme ortaya koyacaktır.

Madde 4

1. Madde 2'de belirtilen uzun vadeli sıcaklık hedefinin gerçekleştirilebilmesi amacıyla Taraflar, gelişmekte olan Taraf ülkeler için en iyi seviyeye ulaşmanın daha uzun süreceğini göz önünde bulundurarak, sera gazı emisyonlarında küresel düzeyde en iyi seviyeye ulaşmayı ve bu seviyeye ulaşılmasının ardından, hakkaniyet temelinde ve sürdürülebilir kalkınma ile yoksulluğun ortadan kaldırılması bağlamında, bu yüzyılın ikinci yarısında antropojenik emisyon kaynakları ile yutaklar tarafından tutulan sera gazı emisyonları arasında dengeyi sağlamak için mevcut en iyi bilimsel olanaklarından faydalanarak hızlı bir şekilde iklim çalışmalarını gerçekleştirmeyi amaçlar.

2. Tarafların her biri ulaşmayı amaçladığı ulusal katkıları hazırlar, tebliğ eder ve muhafaza eder. Taraflar, bu katkıların hedeflerine ulaşmak amacıyla ülke içi azaltım tedbirleri uygular.
3. Tarafların müteakip ulusal katkıları, Taraf ülkenin o sırada geçerli olan ulusal katkısına kıyasla bir ilerleme içerecek olup farklı ulusal koşullar ışığında, ortak fakat farklılaştırılmış sorumlulukları ve tarafların görece kabiliyetlerini yansıtan, mümkün olan en iddialı seviyeleri sonacaktır.
4. Anlaşmaya Taraf olan gelişmiş ülkeler, ekonomi genelinde mutlak emisyon azaltım hedefleri belirleyerek liderlik etmeyi sürdürmelidir. Gelişmekte olan Taraf ülkeler, azaltım çabalarını geliştirmeye devam etmelidir; bu ülkeler, farklı ulusal koşullar ışığında, ekonomi genelinde emisyon azaltım ya da sınırlama hedeflerine doğru ilerleme konusunda teşvik edilmektedir.
5. Gelişmekte olan Taraf ülkelerin, destekler sayesinde eylemleri için daha iddialı hedefler belirleyebilecek olması göz önünde bulundularak, 9, 10 ve 11. Maddeler uyarınca bu Maddenin uygulanması için gelişmekte olan Taraf ülkelere destek sağlanır.
6. En az gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan küçük ada Devletler kendi özel durumlarını yansıtacak şekilde düşük emisyonlu kalkınmaya yönelik stratejiler, planlar ve eylemleri hazırlayabilir ve tebliğ edebilir.
7. Tarafların uyum faaliyetleri ve/veya ekonomik çeşitlendirme planları sonucunda azaltıma yönelik ortak faydalar, bu Madde kapsamında azaltım konusunda elde edilecek çıktılara katkıda bulunabilir.
8. Ulusal katkılarını tebliğ ederken tüm Taraflar 1/CP.21 sayılı karar ve Paris Anlaşması Taraflar toplantısı niteliğindeki Taraflar Konferansı'nın diğer ilgili kararları uyarınca netlik, şeffaflık ve anlaşılabilirlik açısından gerekli bilgileri sunar.
9. Tarafların her biri, 1/CP.21 sayılı karar ve Paris Anlaşması Taraflar toplantısı niteliğindeki Taraflar Konferansı'nın diğer ilgili kararları uyarınca her beş yılda bir ulusal katkılarını tebliğ eder ve 14. Maddede atıfta bulunan küresel durum değerlendirmesinin sonuçları hakkında bilgi alır.
10. Paris Anlaşması Taraflar toplantısı niteliğindeki Taraflar Konferansı, ilk oturumunda, ulusal katkıları için ortak zaman çerçevelerini değerlendirir.
11. Paris Anlaşması Taraflar toplantısı niteliğindeki Taraflar Konferansında kabul edilen ilkeler ışığında, Taraflardan herhangi biri, herhangi bir zaman, iddialılık seviyesini artıracak şekilde mevcut ulusal katkısını yeniden düzenleyebilir.
12. Taraflarca tebliğ edilen ulusal katkıları, sekretaryaya tarafından muhafaza edilen bir kamu siciline kaydedilir.
13. Taraflar, ulusal katkılarından sorumludur. Paris Anlaşması Taraflar toplantısı niteliğindeki Taraflar Konferansında kabul edilen ilkeler doğrultusunda kendi ulusal katkılarına tekabül eden antropojenik emisyonlar ve giderimler ile ilgili hesap verirken Taraflar, çevresel bütünlük, şeffaflık, doğruluk, tamlik, karşılaştırılabilirlik, tutarlılık ilkelerini gözetir ve çift sayıman önlenmesini sağlar.
14. Bu Madde'nin 13. paragrafındaki hükümler ışığında Taraflar, ulusal katkıları bağlamında antropojenik emisyonlar ve giderimlere ilişkin azaltım eylemlerini dikkate alırken ve uygularken, uygun şekilde, Sözleşme kapsamındaki mevcut yöntem ve ilkeleri kullanmalıdır.

15. Taraflar, bu Anlaşma'nın uygulanması sırasında karşı önlemlerin etkilerinden en fazla etkilenen ekonomilere sahip Tarafların, özellikle de gelişmekte olan Taraf ülkelerin kaygılarını dikkate alır.
16. Bölgesel ekonomik entegrasyon teşkilatları ve bunların üye Devletleri dahil olmak üzere, bu Madde'nin ikinci paragrafı uyarınca beraber hareket etme konusunda anlaşmaya varmış olan Taraflar, ulusal katkılarını tebliğ ederken, ilgili dönemde her bir Tarafa tahsis edilmiş emisyon seviyesi dahil olmak üzere, sekreteryaya bu anlaşmanın koşullarını bildirir. Bunun ardından sekreteryaya, Sözleşme'nin Taraflarına ve imzacılarına, anlaşmanın koşulları hakkında bilgi verir.
17. Böyle bir anlaşmanın taraflarının her biri, bu maddenin 13. ve 14. paragrafları ile 13. ve 15. Maddeler doğrultusunda, yukarıda 16. paragrafta atıfta bulunulan anlaşmada belirtildiği şekilde kendi emisyon seviyesinden sorumludur.
18. Taraflar, kendisinin de bu Anlaşmaya Taraf olduğu bir bölgesel ekonomik entegrasyon teşkilatı çerçevesinde ve bu teşkilatla birlikte hareket ederlerse, bu teşkilatın her üye Devleti tek başına ve bölgesel ekonomik entegrasyon teşkilatı ile birlikte, bu Maddenin 13. ve 14. paragrafları ile 13. ve 15. Maddeler doğrultusunda, bu Maddenin 16. paragrafı kapsamında tebliğ edilen anlaşmada belirtilen emisyon seviyesinden sorumludur.
19. Bütün Taraflar, 2. Maddeyi de göz önünde bulundurarak, farklı ulusal koşullar ışığında, ortak fakat farklılaştırılmış sorumlulukları ve görece kabiliyetleri dikkate alarak uzun vadeli düşük emisyonlu kalkınma stratejileri geliştirmeye ve bunları tebliğ etmeye çalışmalıdır.

Madde 5

1. Sözleşme'nin 4. Maddesi 1(d) paragrafında belirtildiği üzere Taraflar, uygun olan şekilde, ormanlar da dahil olmak üzere sera gazı yutak ve rezervlerini korumak ve güçlendirmek için eyleme geçmelidir.
2. Taraflar, ormansızlaşmadan ve ormanların bozulmasından kaynaklanan emisyonların azaltılmasına, korumanın rolüne, ormanların sürdürülebilir yönetimine ve gelişmekte olan ülkelerdeki orman karbon stoklarının güçlendirilmesine yönelik faaliyetlere ilişkin politika yaklaşımları ve olumlu teşvikler ile; ormanların bütüncül ve sürdürülebilir yönetimi için ortak azaltım ve uyum yaklaşımları gibi alternatif politika yaklaşımları için Sözleşme kapsamında kabul edilmiş ilgili ilke ve kararlarla belirtildiği üzere, sonuç temelli ödemeler dahil olmak üzere, mevcut çerçeveyi uygulamaya ve desteklemeye yönelik adımlar atmaya teşvik edilir; bu doğrultuda, bu tür yaklaşımların karbon dışı faydalarının da teşvik edilmesinin önemi dikkate alınır.

Madde 6

1. Taraflar, azaltım ve uyum eylemlerinin iddialılık seviyesini artırmak ve sürdürülebilir kalkınma ile çevresel bütünlüğü teşvik etmek amacıyla ulusal katkılarının uygulanmasında bazı Tarafların gönüllü işbirliği yapmayı tercih edebileceklerini kabul eder.
2. Taraflar, uluslararası olarak transfer edilen azaltım çıktılarının ulusal katkılara yönelik kullanımını içeren gönüllü işbirliği yaklaşımlarına katılırken, Paris Anlaşması Taraflar toplantısı niteliğindeki Taraflar Konferansında kabul edilen ilkeler doğrultusunda, sürdürülebilir kalkınmayı teşvik eder, çevresel bütünlüğü ve yönetim dahil olmak üzere uygulamalarda şeffaflığı temin eder, diğerler konuların yanı sıra çifte sayımı önlemeyi de sağlamak amacıyla sağlıklı hesap tutar.

3. Bu Anlaşma kapsamında, uluslararası olarak transfer edilen azaltım çıktılarının ulusal katkılara yönelik kullanımı gönüllülük esasına dayanır ve katılan Taraflara onayına tabidir.
4. Paris Anlaşması Taraflar toplantısı niteliğindeki Taraflar Konferansı'nın yetkisi ve rehberliğinde, sera gazı emisyonlarının azaltılmasına katkıda bulunmak ve sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek amacıyla işbu Anlaşmada, Tarafların gönüllülük esasına göre kullanabilecekleri bir mekanizma oluşturulmuştur. Bu mekanizma, Paris Anlaşması Taraflar toplantısı niteliğindeki Taraflar Konferansı'na belirlenen bir organ tarafından gözetilir ve aşağıdakileri amaçlar:
 - (a) Sürdürülebilir kalkınmayı teşvik ederken, sera gazı emisyonlarının azaltımını desteklemek;
 - (b) Bir Tarafça yetkilendirilen kamu kurumları ve özel kuruluşlar tarafından sera gazı emisyonlarının azaltımına katılımı teşvik etmek ve kolaylaştırmak;
 - (c) Ulusal katkısına ulaşmak için başka bir Tarafça da kullanılabilecek emisyon azaltımlarıyla sonuçlanan azaltım faaliyetlerinden yararlanacak ev sahibi Tarafın emisyon seviyelerinin azaltılmasına katkı sağlamak;
 - (d) Küresel emisyonlarda genel bir azaltım sağlamak.
5. Bu Madde'nin 4. paragrafında belirtilen mekanizmadan kaynaklanan emisyon azaltımları, ulusal katkısına ulaştığını göstermek için bir başka Tarafça kullanılmışsa, bu durumda ev sahibi Tarafın ulusal katkısına ulaştığını göstermek için kullanılmaz.
6. Paris Anlaşması Taraflar toplantısı niteliğindeki Taraflar Konferansı, bu Madde'nin 4. paragrafında belirtilen mekanizma kapsamındaki faaliyetlerden elde edilen kazançların bir kısmının idari masrafları karşılamak ve bunun yanı sıra iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı özellikle hassas durumdaki gelişmekte olan Taraf ülkelerin uyum maliyetlerinin karşılanmasına yardımcı olmak için kullanılmasını sağlar.
7. Paris Anlaşması Taraflar toplantısı niteliğindeki Taraflar Konferansı'nın ilk oturumunda, bu Madde'nin 4. paragrafında belirtilen mekanizmaya yönelik kurallar, yöntemler ve prosedürler belirlenir.
8. Taraflar, sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluğa ortadan kaldırma bağlamında, koordineli ve etkili bir şekilde, uygun olduğu doğrultuda, diğerlerinin yanı sıra azaltım, uyum, finansman, teknoloji transferi ve kapasite geliştirme gibi yöntemler dahil olmak üzere, ulusal katkıların uygulanmasına yardımcı olmak için entegre, bütünsel ve dengeli piyasa dışı yaklaşımların Taraflarca kullanılabilir olmasının önemini dikkate alır. Bu yaklaşımlar şunları amaçlar:
 - (a) Azaltım ve uyum konusundaki iddialığı teşvik etmek,
 - (b) Ulusal katkıların uygulanmasında kamu ve özel sektörün katılımını artırmak,
 - (c) Araçlar ve ilgili kurumsal düzenlemeler arasında koordinasyon olanağı sağlamak.
9. Bu Madde'nin 3. paragrafında atıfta bulunulan piyasa dışı yaklaşımları teşvik etmek amacıyla, işbu Anlaşmada sürdürülebilir kalkınmaya yönelik piyasa dışı yaklaşımlara ilişkin bir çerçeve tanımlanmıştır.

Madde 7

1. Taraflar işbu Anlaşmayla, sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunmak ve 2. Maddede belirtilen sıcaklık hedefi bağlamında uyum müdahalelerinin yeterli düzeyde olmasını sağlamak amacıyla

uyum kapasitesini geliştirmeye, iklim değişikliğine direnci glendirmeye ve iklim değişikliği karşısındaki hassasiyeti azaltınaya uyum hususunda knel bir hedef belirlemiştir.

2. Taraflar, uyumun; yerel, alt ulusal, ulusal, bgesel ve uluslararası boyutlarda herkesçe karşılaşılan knel bir glk olduğunu ve iklim değişikliğinin olumsuz etkileri karşısında özellikle hassas durumdaki gelişmekte olan Taraf lkelerin ivedi ve acil ihtiyaçlarını gz önünde bulundurarak insanları, geçim kaynaklarını ve ekosistemleri korumak amacıyla iklim değişikliğine yönelik uzun vadeli knel mcadelelerin önemli bir unsuru olup buna katkıda bulunduğunu dikkate alır.
3. Gelişmekte olan Taraf lkelerin uyum abaları, Paris Anlaşması Taraflar toplantısı niteliğindeki Taraflar Konferansının ilk oturumunda kabul edilecek yöntemlere gre tanınır.
4. Taraflar, mevcut uyum ihtiyaının önemli olduğunu, daha yüksek azaltım seviyelerinin ilave uyum çabalarına dayanan ihtiyaı azaltılabileceğini ve daha byk uyum ihtiyaçlarının daha byk uyum maliyetlerine yol açabileceğini kabul eder.
5. Taraflar, uygun olan şekilde, uyum konusunu ilgili sosyo-ekonomik politikalar ile evre politikaları ve eylemlerine entegre etmek amacıyla, hassas grupları, toplulukları ve ekosistemleri gz önünde bulundurarak uyum eyleminin ülkeye özel, toplumsal cinsiyete dayarlı, katılmacı ve tamamen şeffaf bir yaklaşımı takip etmesi, mevcut en iyi bilim ve uygun durumlarda geleneksel bilgiye, yerli halkın bilgisine ve yerel bilgi sistemlerine dayanması gerektiğini kabul der.
6. Taraflar, uyum çabalarında uluslararası işbirliğine destek vermenin ve özellikle iklim değişikliğinin olumsuz etkileri karşısında en hassas durumdaki gelişmekte olan Taraf lkelerin ihtiyaçlarını dikkate almanın önemini kabul der.
7. Taraflar, Cancun Uyum çerçevesini dikkate alarak, uyum konusunda eylemlerini geliştirmeye yönelik işbirliklerini aşağıda belirtilen alanlar dahil olmak üzere glendirmelidir:
 - (a) Uyum eylemleriyle ilgili olarak bilim, planlama, politika ve uygulamalar bağlamında uygun şekilde bilgi, iyi uygulamalar, deneyimler ve edinilen dersleri paylaşmak;
 - (b) İlgili bilgilerin senetçisini desteklemek ve Taraflara teknik destek ile rehberlik sağlamak amacıyla, bu Anlaşmaya vesile olan Szleşme kapsamındakiler dahil olmak üzere kurumsal dzenlemeleri glendirmek,
 - (c) Araştırmalar, iklim sisteminin ve erken uyarı sistemlerinin sistematik olarak glemlenmesi de dahil olmak üzere klime yönelik bilimsel bilgileri, iklim hizmetlerine bilgi sunacak ve karar almaya destekleyecek şekilde glendirmek;
 - (d) İyi uygulamaları teşvik edici şekilde, etkili uyum uygulamaları, uyum ihtiyaçları, öncelikler, uyum eylemleri ve çabaları, glkler ve eksikliklere yönelik verilen ve alınan desteklerin tespit edilmesinde gelişmekte olan Taraf lkelere yardımcı olmak;
 - (e) Uyum eylemlerinin etkililiğini ve kalitesini geliştirmek.
8. Birleşmiş Milletlerin uzman kurum ve kuruluşları, bu Maddenin 5. paragrafında yer alan bkmler gz önünde bulundurularak, Tarafların bu Maddenin 7. paragrafında belirtilen eylemleri uygulamaya yönelik çabalarını desteklemeye teşvik edilir.
9. Tarafların her biri, uygun şekilde, ilgili planlar, politikalar ve/veya katkılarını geliştirilmesi veya glendirilmesi dahil olmak üzere uyum planlama srelerine ve eylemlerin uygulanmasına katılır; bunlar aşağıdakileri içerebilir:

- (a) Uyum eylemlerinin, tasahhütlerinin ve/veya çabalarının uygulanması;
 - (b) Ulusal uyum planlarını hazırlama ve uygulama süreci;
 - (c) Hassas kişiler, yerler ve ekosistemler göz önünde bulundurularak, ulusal öncelikli eylemlerin oluşturulması amacıyla, iklim değişikliği etkilerinin ve hassasiyetin değerlendirilmesi;
 - (d) Uyum planları, politikaları, programları ve eylemlerinin izlenmesi, değerlendirilmesi ve bunlardan dersler edinilmesi;
 - (e) Ekonomik çeşitlendirme ve doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi dahil olmak üzere çeşitli yöntemlerle sosyo-ekonomik ve ekolojik sistemlerin direncinin geliştirilmesi.
10. Tarafların her biri, gelişmekte olan Taraf ülkelere herhangi bir ilave yük getirmeden, önceliklerini, uygulama ve destek ihtiyaçlarını, plan ve eylemlerini içerebilecek bir uyum bildirimini, uygun şekilde, düzenli olarak sunmalı ve güncellemelidir.
11. Bu Maddenin 10. paragrafında belirtilen uyum bildirimi; ulusal uyum planı, 4. Maddenin 2. paragrafında atıfta bulunulan ulusal katkı ve/veya ulusal bildirim dahil olmak üzere diğer bilgi veya belgelerin bir parçası olarak ya da bunlarla birlikte, uygun şekilde, düzenli olarak sunulur ve güncellenir.
12. Bu Maddenin 10. paragrafında atıfta bulunulan uyum bildirimi, sekreterya tarafından muhafaza edilen bir kamu siciline kaydedilir.
13. 9, 10 ve 11. Maddelerin hükümleri uyarınca ve bu Maddenin 7, 9, 10 ve 11. paragraflarının uygulanması için gelişmekte olan Taraf ülkelere sürekli ve güçlendirilmiş uluslararası destek sağlanır.
14. 14. Maddede atıfta bulunulan küresel durum değerlendirmesi, diğerlerinin yanı sıra:
- (a) Gelişmekte olan Taraf ülkelerin uyum çabalarını dikkate alır;
 - (b) Bu Maddenin 10. paragrafında atıfta bulunulan uyum bildirimi göz önünde bulundurularak, uyum eyleminin uygulanmasını geliştirir;
 - (c) Uyuma ve uyuma verilen desteğin yeterliliği ve etkililiğini gözden geçirir;
 - (d) Bu Maddenin 1. paragrafında belirtilen küresel hedefe ulaşmada kaydedilen genel ilerlemeyi gözden geçirir.

Maddde 8

1. Taraflar, aşırı hava olayları ve yavaş gelişen olaylar dahil olmak üzere iklim değişikliğinin olumsuz etkileriyle ilişkili kayıp ve zararların engellenmesi, en aza indirilmesi ve ele alınmasının önemi ile kayıp ve zarar riskinin azaltılmasında sürdürülebilir kalkınmanın oynadığı rolün önemini kabul eder.
2. İklim Değişikliğinin Etkilerinden kaynaklı Kayıp ve Zararlar için Varşova Uluslararası Mekanizması, Paris Anlaşması Taraflar toplantısı niteliğindeki Taraflar Konferansı'nın yetkisi ve yönlendirilmesi altında yürütülür ve Paris Anlaşması Taraflar toplantısı niteliğindeki Taraflar Konferansı'nın belirlediği şekilde geliştirilip güçlendirilebilir.
3. Taraflar, Varşova Uluslararası Mekanizması dahil olmak üzere çeşitli yollarla, uygun Kültür İşbirliği ve kolaylaşmaya dayalı olarak iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinden kaynaklanan kayıp ve zararlar ilgili anlayışa, eylemleri ve destekleri geliştirmelidir.

4. Bu doğrultuda, anlayış, eylemler ve desteklerin geliştirilmesine yönelik işbirliği ve kolaylaştırma yapılabilecek alanlar aşağıdakileri de içerebilir:
 - (a) Erken uyarı sistemleri;
 - (b) Acil durumlara hazırlık;
 - (c) Yavaş gelişen olaylar;
 - (d) Geri dönüşü olmayan ve kalıcı kayıp ve zararlara yol açabilecek olaylar;
 - (e) Kapsamlı risk değerlendirmesi ve yönetimi;
 - (f) Risk sigortası olmaları, iklim risk havuzu ve diğer sigorta çözümleri;
 - (g) Ekonomik olmayan kayıplar;
 - (h) Topluluklara, geçim kaynaklarına ve ekosistemlerin dirençliliği.
5. Varşova Uluslararası Mekanizması, Anlaşma kapsamındaki mevcut organlar ve uzman gruplarla, bunların yanı sıra da Anlaşma'nın dışındaki ilgili kuruluş ve uzman organlarla işbirliği yapar.

Madde 9

1. Anlaşmaya Taraf olan gelişmiş ülkeler, Sözleşme kapsamındaki mevcut yükümlülüklerinin devamı olarak, gelişmekte olan Taraf ülkelere hem azaltım hem de uyum konusunda yardımcı olmak amacıyla finans kaynağı sağlar.
2. Diğer Taraflar da gönüllülük esasına dayalı olarak bu tür bir desteği sunmaya veya sunmayı devam ettirmeye teşvik edilir.
3. Küresel çabanın bir parçası olarak, Anlaşmaya Taraf olan gelişmiş ülkeler, kamu fonlarının önemli rolünü göz önünde bulundurarak ve gelişmekte olan Taraf ülkelerin ihtiyaçları ile önceliklerini dikkate alarak ülkeye özel stratejilerin desteklenmesi de dahil olmak üzere çeşitli eylemler aracılığıyla geniş bir kaynaklar, araçlar ve kanallar yelpazesi ile iklim finansmanının harekete geçirilmesine liderlik etmeye devam etmelidir. İklim finansmanının bu şekilde harekete geçirilmesi, daha önceki çabaların ötesinde bir ilerleme göstermelidir.
4. Genişletilmiş finans kaynaklarının sunulmasında, uyum ve azaltım arasında bir denge sağlanması amaçlanmalıdır; bu doğrultuda, ülkeye özel stratejiler dikkate alınmalı, uyum için kamu kaynakları ve hibe bazı kaynaklara olan ihtiyaç göz önünde bulundurularak, en az gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan küçük ada Devletleri gibi iklim değişikliğinin olumsuz etkileri karşısında özellikle hassas durumda bulunan ve önemli kapasite kısıtlarına sahip gelişmekte olan Taraf ülkelerin öncelikleri ve ihtiyaçları göz önüne alınmalıdır.
5. Anlaşmaya Taraf olan gelişmiş ülkeler, mümkünse, gelişmekte olan Taraf ülkelere sağlayacak kamu mali kaynaklarının tahmini seviyeleri de dahil olmak üzere, iki yılda bir bu Maddenin 1. ve 3. paragrafları ile ilgili gösterge niteliğindeki kantitatif ve kalitatif bilgileri uygun şekilde tebliğ eder. Kaynak sağlayan diğer Taraflar, bu bilgileri iki yılda bir gönüllülük esasına dayalı olarak sunmaya teşvik edilir.
6. 14. Maddede belirtilen küresel durum değerlendirmesi, Anlaşmaya Taraf olan gelişmiş ülkelerin ve/veya Anlaşma organlarının sunduğu iklim finansmanı bilgilerini dikkate alır.
7. Anlaşmaya Taraf olan gelişmiş ülkeler, 13. Maddenin 13. paragrafında belirtildiği üzere Paris Anlaşması Taraflar toplantısı niteliğindeki Taraflar Konferansının ilk oturumunda kabul edilecek yöntemler, prosedürler ve ilkeler doğrultusunda iki yılda bir, gelişmekte olan Taraf

ölkeler için kamu müdahaleleri aracılığıyla sunulan ve harekete geçirilen desteğe yönelik şeffaf ve tutarlı bilgiler sunar. Diğer Taraflar da bunu yapmaya teşvik edilir.

8. Uygulama birimleri de dahil olmak üzere, Sözleşme'nin Finans Mekanizması, bu Anlaşma'nın finans mekanizması niteliğindedir.
9. Sözleşme'nin Finans Mekanizmasının uygulama birimleri de dahil olmak üzere bu Anlaşmaya hizmet eden kurumlar, ulusal iklim stratejileri ve planları bağlamında, özellikle en az gelişmiş ölkeler ve geliştirmekte olan küçük ada Devletler dahil olmak üzere geliştirmekte olan Taraf ölkeler için sadeleştirilmiş onay prosedürleri ve geliştirilmiş hazırlık desteği aracılığıyla, mali kaynaklara etkin erişim sunulmasını amaçlar.

Madde 10

1. Taraflar, iklim değişikliğine direnci artırmak ve sera gazı emisyonlarını azaltmak amacıyla teknoloji geliştirilmesinin ve teknoloji transferinin tam manasıyla gerçekleştirilmesini önemlice yönelik uzun vadeli bir vizyona paylaşmaktadır.
2. Bu Anlaşma kapsamında azaltım ve uyum eylemlerinin uygulanması için teknolojinin önemini dikkate alarak ve teknolojinin kullanılması ve yaygınlaştırılmasına yönelik mevcut çabaları göz önünde bulundurarak, Taraflar, teknoloji geliştirme ve teknoloji transferi konusundaki işbirliğini güçlendirir.
3. Sözleşme kapsamında kurulan Teknoloji Mekanizması, bu Anlaşmaya hizmet eder.
4. Bu Maddenin 1. paragrafında belirtilen uzun vadeli vizyon doğrultusunda, bu Anlaşma'nın uygulanmasını desteklemek amacıyla, teknoloji geliştirme ve teknoloji transferi konularında geliştirilen eylemleri teşvik etmek ve kolaylaştırmak bakımından, Teknoloji Mekanizmasının çalışmalarına genel bir rehberlik sağlamak amacıyla, işbu Anlaşmayla bir teknoloji çerçevesi oluşturulmuştur.
5. İklim değişikliğine yönelik etkili ve uzun vadeli bir küresel mücadele ve ekonomik büyüme ile sürdürülebilir kalkınmanın desteklenmesi için yenilik çalışmalarını hızlandırmak, teşvik etmek ve bunlara olanak sağlamak büyük öneme sahiptir. Buna yönelik çabalar, uygun şekilde, Teknoloji Mekanizması ve finans araçları dahil olmak üzere Sözleşme'nin Finans Mekanizması tarafından, işbirliğine dayalı araştırma ve geliştirme yaklaşımları temelinde ve geliştirmekte olan Taraf ölkelerde özellikle teknoloji döngüsünün ilk aşamalarında teknolojiye erişimi kolaylaştırmak amacıyla desteklenir.
6. Bu Maddenin uygulanması için, geliştirmekte olan Taraf ölkelere azaltım ile uyum arasında bir denge kurabilmek için teknoloji döngüsünün farklı aşamalarında teknoloji geliştirme ve teknoloji transferine ilişkin işbirliğine dayalı eylemleri güçlendirmek amacıyla, finans desteği dahil olmak üzere, destek sunulur. 14. Maddede belirtilen küresel durum değerlendirmesinde, geliştirmekte olan Taraf ölkelere sunulan teknoloji geliştirme ve teknoloji transferi desteğine yönelik çabalarla ilgili mevcut bilgiler dikkate alınır.

Madde 11

1. Bu Anlaşma kapsamında kapasite geliştirme çalışmaları; uyum ve azaltım eylemlerinin uygulanması dahil olmak üzere iklim değişikliği konusunda etkili eylemlerde bulunabilmesi amacıyla, özellikle en az gelişmiş ölkeler gibi en az kapasiteye sahip ölkeler ve iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı en hassas durumdaki geliştirmekte olan küçük ada Devletleri gibi geliştirmekte olan Taraf ölkelerin kapasitelerini ve kabiliyetlerini güçlendirmek için

teknolojinin geliştirilmesi, yaygınlaştırılması ve kullanılması, iklim finansmanına erişim, eğitim ve kamu farkındalığının ilgili unsurları ve bilginin şeffaf, zamanında ve doğru bir şekilde iletilmesi hususlarını kolaylaştırmalıdır.

2. Kapasite geliştirme çalışmaları ülkeye özel, ulusal ihtiyaçlara dayanan ve bunları karşılayan nitelikte olmalıdır ve ulusal, alt-ulusal ve yerel düzeyler dahil olmak üzere özellikle gelişmekte olan Taraf ülkeler açısından Tarafların sahiplenme yaklaşımını teşvik etmelidir. Kapasite geliştirme çalışmaları, Sözleşme kapsamındaki kapasite geliştirme faaliyetlerinde edinilenler dahil olmak üzere, alınan dersler temelinde yönlendirilmeli ve katılımcı, farklı alanlarla ilişkili ve toplumsal cinsiyete duyarlı, etkili ve tekrarlayan bir süreç olmalıdır.
3. Tüm Taraflar, gelişmekte olan Taraf ülkelerin bu Anlaşmayı uygulama kapasitelerini arttırmak için işbirliği yapmalıdır. Anlaşmaya Taraf olan gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan Taraf ülkelerde kapasite geliştirme çalışmalarına desteği arttırmalıdır.
4. Bu Anlaşmanın uygulanması için bölgesel, iki taraflı ve çok taraflı yaklaşımlar dahil olmak üzere çeşitli yollarla, gelişmekte olan Taraf ülkelerin kapasitesini güçlendiren bütün Taraflar, kapasite geliştirmeye yönelik bu eylemlerini veya tedbirlerini düzenli olarak tebliğ eder. Gelişmekte olan Taraf ülkeler, bu Anlaşmanın uygulamasına yönelik kapasite geliştirme planları, politikaları, eylemleri ve tedbirlerinde kaydedilen ilerlemeyi düzenli olarak tebliğ etmelidir.
5. Kapasite geliştirme faaliyetleri, bu Anlaşmaya vesile olan Sözleşme kapsamında oluşturulan uygun kurumsal düzenlemeler de dahil olmak üzere, bu Anlaşma'nın uygulamasını desteklemeye yönelik uygun kurumsal düzenlemeler amacıyla güçlendirilir. Paris Anlaşması Taraflar toplantısı niteliğindeki Taraflar Konferansının ilk oturumunda kapasite geliştirmeye ilişkin birincil kurumsal düzenlemeler görüşür ve karara bağlanır.

Madde 12

Taraflar, uygun şekilde, iklim değişikliği eğitimi, kamu farkındalığı, kamu katılımı ve kamunun bilgiye erişimini güçlendirmeye yönelik tedbirler alma konusunda işbirliği yapar ve bu Anlaşma kapsamındaki güçlendirme eylemleri için bu adımların önemini kabul eder.

Madde 13

1. Karşılıklı güven tesis etmek ve etkili uygulamayı teşvik etmek amacıyla, Tarafların farklı kapasitelerini göz önünde bulunduran ve ortak deneyimi temel alan bir esnekliğe sahip, eylem ve desteklere yönelik geliştirilmiş bir şeffaflık çerçevesi işbu Anlaşmayla oluşturulmuştur.
2. Şeffaflık çerçevesi, kapasiteleri doğrultusunda ihtiyaç duyan gelişmekte olan Taraf ülkelere bu Maddenin hükümlerinin uygulanmasında esneklik sağlar. Bu Maddenin 3. paragrafında belirtilen yöntem, prosedür ve ilkeler bu esnekliği yansıtır.
3. Şeffaflık çerçevesi, gelişmekte olan Taraf ülkeler ve gelişmekte olan küçük ada Devletlerin özel durumlarına göz önünde bulundurularak, Sözleşme kapsamındaki şeffaflık düzenlemelerini temel alır, bunları geliştirir ve kolaylaştırıcı, ulusal egemenliğe saygılı, müdahaleci olmayan, cezaya dayananmayan bir şekilde uygulanır ve Taraflar üzerine gereksiz yük getirmekten kaçınır.
4. Ulusal bildirimler, iki yıllık raporlar ve iki yılda bir sunulan güncelleme raporları, uluslararası değerlendirme ve gözden geçirme, uluslararası istişare ve analizler dahil olmak üzere, Sözleşme kapsamındaki şeffaflık düzenlemeleri bu Maddenin 13. paragrafında belirtilen yöntem, prosedür ve ilkelerin geliştirilmesi için başvuru alan deneyimin bir kısmını oluşturur.

5. Eylemlere yönelik şeffaflık çerçevesinin amacı; Sözleşme'nin 2. Maddesinde belirtilen hedef ışığında, 14. Madde kapsamındaki küresel durum değerlendirilmesine bilgi sunmak amacıyla, iyi uygulamalar, öncelikler, ihtiyaçlar ve eksiklikler dahil olmak üzere, 4. Madde kapsamında Tarafların münferit ulusal katkılarının ve 7. Madde kapsamında Tarafların uyum çalışmalarının gerçekleştirilmesine yönelik ilerlemelerin netleştirilmesini ve takip edilmesini de içerecek şekilde, iklim değişikliği eylemlerine ilişkin net bir anlayış sağlamaktır.
6. Desteklere yönelik şeffaflık çerçevesinin amacı; 14. Madde kapsamındaki küresel durum değerlendirilmesine bilgi sunmak amacıyla, 4, 7, 9, 10 ve 11. Maddeler kapsamındaki iklim değişikliği eylemleri bağlamında ilgili münferit Taraflarca verilen ve alınan desteklerin netleştirilmesi ve mümkün olan ölçüde, verilen toplam mali desteğe ilişkin bir genel bilgi sunulmasıdır.
7. Tarafların her biri, düzenli olarak aşağıdaki bilgileri sunar:
 - (a) Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli tarafından kabul edilen ve Paris Anlaşması Taraflar toplantısı niteliğindeki Taraflar Konferansı'na hemfikir olunan iyi uygulama yöntemleri kullanılarak hazırlanan, antropojenik emisyon kaynakları ile yutaklar tarafından tutulan sera gazı emisyonlarına ilişkin ulusal envanter raporuz
 - (b) 4. Madde kapsamındaki ulusal katkının uygulanması ve gerçekleştirilmesinde kaydedilen ilerlemenin takip edilmesi için gerekli bilgi.
8. Tarafların her biri, ayrıca, uygun şekilde, 7. Madde kapsamında iklim değişikliğinin etkileri ve uyuma ilişkin bilgi sunmalıdır.
9. Anlaşmaya Taraf olan gelişmiş ülkeler 9, 10 ve 11. Maddeler kapsamında geliştirmekte olan Taraf ülkelere verilen finansman, teknoloji transferi ve kapasite geliştirme desteğine ilişkin bilgi sunar ve destek veren diğer Taraflar da bu bilgileri sunmalıdır.
10. Geliştirmekte olan Taraf Ülkeler, 9, 10 ve 11. Madde kapsamında finansman, teknoloji transferi ve kapasite geliştirme alanlarında ihtiyaç duyulan ve alınan desteğe ilişkin bilgi sunmalıdır.
11. Bu Maddenin 7. ve 9. paragrafları kapsamında Taraflarca sunulan bilgiler, 1/CP.21 sayılı karara göre teknik uzmanlar tarafından gözden geçirilir. Kapasiteleri doğrultusunda buna ihtiyaç duyan geliştirmekte olan Taraf ülkeler için bu gözden geçirme süreci, kapasite geliştirme ihtiyaçlarının belirlenmesine ilişkin yardımcı da içerir. Ayrıca, Tarafların her biri, 9. Madde kapsamındaki çabalarının ve ulusal katkılarının uygulanması ile gerçekleştirilmesinde kaydedilen ilerlemenin kolaylaştırıcı ve çok taraflı bir şekilde değerlendirilmesi sürecine katılır.
12. Bu paragraf kapsamındaki teknik uzman gözden geçirmesi, ilgili durumlarda, Taraf ülkeye verilen desteğin değerlendirilmesini ve ulusal katkısının uygulanması ile gerçekleştirilmesini değerlendirilmesini içerir. Gözden geçirmede, Taraf ülkeye geliştirilmesi gereken alanlar ayrıca belirlenir ve bu Maddenin 2. paragrafı kapsamında Tarafa sağlanan esnekliği dikkate alarak, bilgilerin 13. paragrafta belirtilen yöntem, prosedür ve ilkelerle tutarlılığı da gözden geçirilir. Gözden geçirmede, geliştirmekte olan Taraf ülkelerin ulusal kabiliyetleri ve koşullarına özel olarak dikkat edilir.
13. Paris Anlaşması Taraflar toplantısı niteliğindeki Taraflar Konferansı, ilk oturumunda, Sözleşme kapsamında şeffaflıkla ilgili düzenlemelerde edinilen deneyimi temel alarak ve bu Maddenin hükümlerini ayrıntılı olarak inceleyerek, eylemlerin ve desteklerin şeffaflıkla yönelik, uygun şekilde, ortak yöntemler, prosedürler ve ilkeler kabul eder.
14. Bu Maddenin uygulanması için geliştirmekte olan ülkelere destek verilir.

15. Gelişmekte olan taraf ülkelerin şeffaflığa ilişkin kapasitelerini geliştirmelerine de sürekli olarak destek verilir.

Madde 14

1. Paris Anlaşması Taraflar toplantısı niteliğindeki Taraflar Konferansı, bu Anlaşmanın amacı ve uzun vadeli hedeflerine ulaşılmasında kaydedilen ilerlemeyi değerlendirmek üzere, Anlaşmanın uygulanmasına ilişkin düzenli durum tespiti yapar ("küresel durum değerlendirmesi"). Buna, azaltım, uyum, uygulama ve destek araçları dikkate alınarak, hakkaniyet ilkesi ve mevcut en iyi bilimsel bilgiler ışığında, kapsamlı ve kolaylaştırıcı bir şekilde yerine getirir.
2. Paris Anlaşması Taraflar toplantısı niteliğindeki Taraflar Konferansı, ilk küresel durum değerlendirmesini 2023 yılında yürütür ve Taraflar Konferansıca aksi kararlaştırılmadığı takdirde bu tarihten sonra beş yılda bir gerçekleştirir.
3. Küresel durum değerlendirmesinin sonucu, bu Anlaşma'nın ilgili hükümleri doğrultusunda Taraflar ülkelere, eylem ve desteklerinin ulusal düzeyde güncellenmesi ve geliştirilmesi hususunda ve iklim eylemlerine yönelik uluslararası işbirliğinin güçlendirilmesi konusunda bilgi sunar.

Madde 15

1. Bu Anlaşma hükümlerinin uygulanmasını kolaylaştırmak ve bu hükümlere uygunluğu teşvik etmek üzere, işbu Anlaşma ile bir mekanizma oluşturulmuştur.
2. Bu Maddenin 1. paragrafında belirtilen mekanizma, uzman bazlı ve kolaylaştırıcı yapıdaki bir komiteden oluşup, şeffaf, çekişmesiz ve cerasi olmayan bir şekilde işler. Komite, Tarafların görece kabiliyetlerine ve ulusal koşullarına özellikle dikkat eder.
3. Komite, Paris Anlaşması Taraflar toplantısı niteliğindeki Taraflar Konferansı'nın ilk oturumunda kabul edilen yöntem ve prosedürler kapsamında işler ve Paris Anlaşması Taraflar toplantısı niteliğindeki Taraflar Konferansı'na yıllık raporlamada bulunur.

Madde 16

1. Sözleşmenin en yüksek organı olan Taraflar Konferansı, işbu Anlaşma Taraflar toplantısı niteliğindedir.
2. Bu Anlaşma'nın Tarafı olmayıp Sözleşme'ye Taraf olanlar, Paris Anlaşması Taraflar toplantısı niteliğindeki Taraflar Konferansı'na herhangi bir oturumuna gözlemci olarak katılabilir. Taraflar Konferansı, bu Anlaşma Taraflar toplantısı niteliğinde düzenlendiğinde, bu Anlaşma kapsamındaki kararlar yalnızca Anlaşma Taraflarıca alınır.
3. Taraflar Konferansı bu Anlaşma Taraflar toplantısı niteliğinde düzenlendiğinde, Taraflar Konferansı Bürosunun, Sözleşme'ye Taraf olup o dönemde bu Anlaşma'ya Taraf olmayan birini temsil eden herhangi bir üyesi yerine, bu Anlaşma Taraflarıca ve arasından seçilecek ilave bir üye getirir.
4. Paris Anlaşması Taraflar toplantısı niteliğindeki Taraflar Konferansı bu Anlaşma'nın uygulanmasını düzenli olarak gözden geçirir ve etkili bir şekilde uygulanmasını sağlamak için yetkisi dahilinde gerekli kararları alır. Bu Anlaşma kapsamında kendisine verilen işlevleri yerine getirir ve:

- (a) Bu Anlaşmanın uygulanması için gerekliliğine karar verilen yardımcı organlar, Kurul ve
- (b) Bu Anlaşmanın uygulanması için gerekli olabilecek diğer görevleri de ifa eder.

Taraf olup o dönemde bu Anlaşma'ya Taraf olmayan birini temsil eden herhangi bir üyesi yerine, bu Anlaşma'ya Taraf olanlar arasından ve tarafından seçilecek ilave bir üye getirilir.

Madde 19

1. Bu Anlaşma'da atıfta bulunulanlar dışında, Sözleşme ile veya Sözleşme kapsamında kurulmuş yardımcı organlar ya da diğer kurumsal düzenlemeler, Paris Anlaşması Taraflar toplantısı niteliğindeki Taraflar Konferansı'nın kararı üzerine bu Anlaşma'ya hizmet verir. Paris Anlaşması Taraflar toplantısı niteliğindeki Taraflar Konferansı, bu yardımcı organlar veya düzenlemeler tarafından yerine getirilecek görevleri belirler.
2. Paris Anlaşması Taraflar toplantısı niteliğindeki Taraflar Konferansı, bu tür yardımcı organlar ve kurumsal düzenlemelere rehberlik sağlayabilir.

Madde 20

1. Bu Anlaşma imzaya açılacak olup Sözleşme'ye Taraf olan Devletler ve bölgesel ekonomik entegrasyon teşkilatlarının onayına, kabulüne ya da uygun bulmasına tabiidir. Birleşmiş Milletlerin New York'taki merkezinde 22 Nisan 2016 tarihinden 21 Nisan 2017 tarihine kadar imzaya açıktır. Bu Anlaşma, imzaya kapandığı son tarihten itibaren katılma açık olacaktır. Onay, kabul, uygun bulma ve katılım belgeleri Depoziter'e tevdi edilir.
2. Anlaşmadan doğan tüm yükümlülükler, üye Devletlerinden herhangi biri Taraf olmadığı halde Anlaşma'ya Taraf olan herhangi bir bölgesel ekonomik entegrasyon teşkilatı için bağlayıcı niteliktedir. Bölgesel ekonomik entegrasyon teşkilatına bir veya daha fazla üyesinin Anlaşma'ya Taraf olması halinde, bu teşkilat ve üye Devletleri, bu Anlaşmadan doğan yükümlülüklerinin ifası için her birinin üstlenecekleri sorumluluklar hususunda karar verir. Bu tür durumlarda, teşkilat ve Üye Devletler, Anlaşmadan doğan hakları aynı zamanda kullanma hakkını haiz değildirler.
3. Bölgesel ekonomik entegrasyon teşkilatları, onay, kabul, uygun bulma veya katılım belgelerinde, Anlaşma'nın kapsadığı konularla ilgili olarak yetkilerinin derecesini belirtirler. Ayrıca, bu teşkilatlar, yetkilerinin derecesinde meydana gelen tüm önemli değişiklikleri, Taraflara bildirecek olan Depoziter'e bildirirler.

Madde 21

1. İşbu Anlaşma, Sözleşme'nin toplam küresel sera gazı emisyonlarının minimum tahmini yüzde 55'ine neden olan en az 55 Tarafının kendi onay, kabul, uygun bulma veya katılım belgelerini tevdi etmelerini izleyen otuzuncu gün yürürlüğe girer.
2. Bu Madde'nin sadece 1. paragrafında geçerli olmak üzere, "toplam sera gazı emisyonları" ifadesi Sözleşme'ye Taraf olanların bu Anlaşma'yı kabul etme tarihinde ya da öncesinde bildirdikleri en güncel miktar anlamına gelmektedir.
3. Onay, kabul, uygun bulma veya katılım belgesinin tevdiinden sonra, Sözleşme'yi onaylayan, kabul eden veya Sözleşme'ye katılan her Devlet veya bölgesel ekonomik entegrasyon teşkilatı için Anlaşma, bu Devlet veya teşkilatın onay, kabul, uygun bulma veya katılım belgesini tevdi tarihini izleyen otuzuncu gün yürürlüğe girer.
4. 1. paragrafın amacı açısından, bir bölgesel ekonomik entegrasyon teşkilatı tarafından tevdi edilen herhangi bir belge, teşkilata üye Devletlerce tevdi edilenlere ek olarak sayılır.

Madde 22

Sözleşme'nin, Sözleşmede yapılacak değişikliklerin kabulüne ilişkin 15. Maddesinin hükümleri gerekli değişikliklerle birlikte bu Anlaşma'ya uygulanır.

Madde 23

1. Sözleşme'nin, Sözleşme eklerinin kabulü ve değişikliğine ilişkin 16. Maddesinin hükümleri gerekli değişikliklerle birlikte bu Anlaşma'ya uygulanır.
2. Ekler, bu Anlaşma'nın ayrılmaz bir parçasıdır ve açıkça aksi ifade edilmediği sürece, bu Anlaşma'ya yapılacak atıf aynı zamanda eklere de yapılacak atıf anlamına gelir. Bu ekler bilimsel, teknik, prosedürel veya idari niteliğe sahip listeler, formlar ve diğer tanımlayıcı nitelikte materyaller ile sınırlıdır.

Madde 24

Sözleşme'nin uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin 14. Maddesinin hükümleri gerekli değişikliklerle birlikte bu Anlaşma'ya uygulanır.

Madde 25

1. Bu Maddenin ikinci paragrafında belirtilenler hariç olmak üzere, Anlaşma'ya taraf olanların her biri bir oy hakkına sahiptir.
2. Bölgesel ekonomik entegrasyon teşkilatları, kendi yetki alanlarına giren konularda, Anlaşma'ya Taraf olan kendi Üye Devletlerinin sayısına eşit oy sayısı ile, oy kullanma hakkına sahiptirler. Bu teşkilatlar, eğer kendi Üye Devletlerinden herhangi birisi oy hakkını kullanmış ise oy hakkı kullanmayacak veya kullanmamış ise oy hakkını kullanabilecektir.

Madde 26

Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın Genel Sekreteri Anlaşma'nın Depoziter'i'dir.

Madde 27

İşbu Anlaşma'ya hiç bir çekince konulamaz.

Madde 28

1. Anlaşma'nın, bir Taraf için yürürlüğe girdiği tarihten üç yıl sonrasında itibaren söz konusu Taraf, Depoziter'e yazılı bildirimde bulunarak Anlaşma'dan çekilebilir.
2. Anlaşma'dan çekilme bildiriminin Depoziter tarafından alındığı tarihten bir yıl geçtikten sonra veya bildirimde belirtilecek herhangi bir daha ileri tarihte, söz konusu çekilme yürürlüğe girer.
3. Sözleşme'den çekilen herhangi bir Taraf, Anlaşma'dan da çekilmiş olarak kabul edilir.

Madde 29

Arapça, Çince, İngilizce, Fransızca, Rusça ve İspanyolca metinleri eşit derecede geçerli olan bu Anlaşma'nın orijinal nüshası, Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın Genel Sekreteri'ne tevdi edilecektir.

İkibinonbeş yıl Aralık ayının on ikinci günü Paris'te AKDEDİLMİŞTİR.

İşbu Anlaşma, aşağıda imzası bulunan tam yetkili temsilciler tarafından usulüne uygun olarak imzalanmıştır.

EK.6 GLASGOW ANLAŞMASI

KARAR -/CP.26

Glasgow İklim Paktı

Taraflar Konferansı,

Önceki 1/CP.19, 1/CP.20, 1/CP.21, 1/CP.22, 1/CP.23, 1/CP.24 ve 1/CP.25 kararlarını hatırlayarak,

1/CMP.16 and 1/CMA.3 kararlarını not ederek,

Süreçleri ve ilkeleri de dahil olmak üzere çok taraflılığın ve Sözleşmenin rolünü ve sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluğu ortadan kaldırma çabaları bağlamında iklim değişikliği ve etkilerinin ele alınmasında uluslararası işbirliğinin önemini *kabul ederek,*

Özellikle gelişmekte olan ülke Taraflarla dayanışma göstererek, 2019 Koronavirüs pandemisinin yıkıcı etkilerini ve sürdürülebilir, esnek ve kapsayıcı bir küresel toparlanma sağlanmasının önemini *kabul ederek,*

Sözleşme, Kyoto Protokolü ve Paris Anlaşması bağlamı dahil olmak üzere, 1994 yılından bu yana Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) çok taraflı süreci aracılığıyla kaydedilen önemli ilerlemeleri *kabul ederek,*

İklim değişikliğinin insanlığın ortak bir endişesi olduğunu *kabul ederek,* Taraflar; iklim değişikliğini ele almak için harekete geçerken; insan hakları, sağlık hakkı, yerli halklar, yerel topluluklar, göçmenler, çocuklar, engelliler ve hassas durumdaki insanların haklarına ve gelişme hakkı ile cinsiyet eşitliği, kadınların güçlendirilmesi ve nesiller arası eşitliğe ilişkin yükümlülüklerine saygı duymalı, bunları teşvik etmeli ve dikkate almalıdır,

İklim değişikliğini ele almak için harekete geçerken; ormanlar, okyanus ve kriosfer dahil olmak üzere tüm ekosistemlerin bütünlüğünün sağlanmasının önemine, bazı kültürler tarafından Toprak Ana olarak kabul edilen biyolojik çeşitliliğin korunmasının önemine ve ayrıca bazı 'iklim adaleti' kavramlarının önemine *dikkat çekerek,*

Glasgow'daki Dünya Liderleri Zirvesi'ne katılan Devlet ve Hükümet Başkanlarına ve açıklanan artan hedefler ve eylemler ile 2030 yılına kadar sektörel eylemi hızlandırmak için Tarafsız paydaşlarla birlikte çalışmak için verilen taahhütler için *teşekkürlerini ifade ederek,*

Gençler ve çocuklar da dahil olmak yerli halkların, yerel toplulukların ve sivil toplumun iklim değişikliğini ele alma ve iklim değişikliğine yanıt vermedeki önemli rolünü *kabul ederek* ve çok düzeyli ve işbirliğine dayalı eyleme yönelik acil ihtiyacın *altını çizerek,*

Sosyal ve çevresel korumaları sağlayarak; iklim değişikliği ve biyoçeşitlilik kaybının birbiriyle bağlantılı küresel krizlerini ve iklime uyum ve azaltım için fayda sağlamada doğayı ve ekosistemleri korumanın, muhafaza etmenin ve eski haline getirmenin kritik rolünü *kabul ederek,*

I. BİLİM VE ACİLİYET

1. Etkili iklim eylemi ve politika oluşturma için mevcut en iyi bilimin önemini *kabul eder*;
2. Çalışma Grubu I'in Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli Altıncı Değerlendirme Raporuna¹ katkısını ve Dünya Meteoroloji Örgütü'nün iklimin durumuna ilişkin son küresel ve bölgesel raporlarına katkısını *memnuniyetle karşılar* ve Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli'nin gelecek raporlarını 2022'de Bilimsel ve Teknolojik Danışmanlık Yardımcı Organı'na sunmaya *davet eder*;
3. İnsan faaliyetlerinin bugüne kadar yaklaşık 1.1 °C küresel ısınmaya neden olduğuna ve etkilerin şimdiden her bölgede hissedilmeye başladığına dair *alarm durumunu ve azami endişeyi ifade eder*;
4. Bu kritik on yılda, Sözleşmenin nihai hedefi ile uzun vadeli küresel hedefine ulaşma yolunda mevcut çabalar ve yol haritaları arasındaki ayrılıkları ele alma amacıyla azaltım, uyum ve finansman ile ilgili istek ve eylemi artırmanın aciliyetini *vurgular*;

II. UYUM

5. Çalışma Grubu I'in; Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli Altıncı Değerlendirme Raporuna; iklim ve hava aşırılıklarının ve bunların insanlar ve doğa üzerindeki olumsuz etkilerinin, artan sıcaklıkların her ilave artışıyla artmaya devam edeceğini bildirdiği bulguları *ciddi bir endişeyle not eder*;
6. Gelişmekte olan ülke Tarafların önceliklerini ve ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak; uyum sağlama kapasitesini artırmak, dayanıklılığı güçlendirmek ve iklim değişikliğine karşı kırılganlığı azaltmak için finans, kapasite geliştirme ve teknoloji transferi dahil olmak üzere eylem ve desteği artırmanın aciliyetini *vurgular*;
7. Uyum eylemleri ve önceliklerinin anlaşılmasını ve uygulanmasını geliştiren, bugüne kadar sunulan ulusal uyum planlarını *memnuniyetle karşılar*;
8. Tarafları; yerel, ulusal ve bölgesel planlamaya uyumu daha fazla entegre etmeye *sevk eder*;
9. Hükümetlerarası İklim Değişikliği Panelini, Taraflar Konferansının yirmi yedinci oturumunda (Kasım 2022) uyum ihtiyaçlarının değerlendirilmesiyle ilgili olanlar da dahil olmak üzere, Çalışma Grubu II'nin Altıncı Değerlendirme Raporuna katkısından elde edilen bulguları sunmaya *davet eder*; ve iklim değişikliğinin küresel, bölgesel ve yerel etkilerinin, müdahale seçeneklerinin ve uyum ihtiyaçlarının daha iyi anlaşılması için araştırma topluluğuna *çağrıda bulunur*;

¹ Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli. 2021. İklim Değişikliği 2021: Fizik Biliminin Temeli. Çalışma Grubu I'in Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli Altıncı Değerlendirme Raporuna Katkısı. V Masson-Delmotte, P Zhai, A Pirani, ve ark. (ed.). Cambridge: Cambridge Üniversitesi yayını. <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/> adresinde mevcuttur.

III. UYUM FİNANSMANI

10. Uyum için mevcut iklim finansmanı sağlanmasının, gelişmekte olan ülke Taraflarda iklim değişikliğinin kötüleşen etkilerine yanıt vermek için yetersiz kaldığını *endişeyle not eder*;
11. Gelişmiş ülke Taraflarını; ulusal uyum planlarının oluşturulması ve uygulanması da dahil olmak üzere, küresel bir çabanın parçası olarak, gelişmekte olan ülke Tarafların ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde adaptasyon için iklim finansmanı, teknoloji transferi ve kapasite geliştirme desteğin acilen ve önemli ölçüde artırmaya *çağırır*;
12. Uyum için tahsis edilmiş desteğin sağlanmasında Uyum Fonunun bedeli de dahil olmak üzere, uyum finansmanının yeterliliğinin ve öngörülebilirliğinin önemini *kabul eder*;
13. Pek çok gelişmiş ülke Tarafının; önceki çabalara kıyasla önemli ilerlemeyi temsil edecek şekilde Uyum Fonu ve En Az Gelişmiş Ülkeler Fonu'na yapılan katkılar dahil olmak üzere, gelişmekte olan ülke Tarafların artan ihtiyaçlarına yanıt olarak adaptasyonu desteklemek için iklim finansmanı sağlamalarını artırmaya yönelik son vaatlerini *memnuniyetle karşılar*;
14. Çok taraflı kalkınma bankalarını, diğer finans kuruluşlarını ve özel sektörü; iklim planlarına ulaşmak ve özellikle uyum için ihtiyaç duyulan kaynak ölçeğini sağlamak amacıyla finansman seferberliğini artırmaya *çağırır* ve Tarafları; özel kaynaklardan uyum finansmanını harekete geçirmek için yenilikçi yaklaşımları ve araçları keşfetmeye devam etmeleri için *teşvik eder*;

IV. AZALTIM

15. Küresel ortalama sıcaklıktaki artışı endüstriyel dönem öncesi seviyelere göre 2°C'nin çok altında tutmak ve sıcaklık artışını endüstriyel dönem öncesi seviyelerin 1,5 °C üzerinde sınırlamak amacıyla yürütülen çabaları sürdürmek için uzun vadeli küresel hedefi *yeniden teyit eder* ve bu hedefin iklim değişikliğinin risklerini ve etkilerini önemli ölçüde azaltacağını *kabul eder*;
16. 1,5 °C'lik sıcaklık artışında iklim değişikliğinin etkilerinin 2 °C'ye kıyasla çok daha düşük olacağını *kabul eder* ve sıcaklık artışını 1,5 °C ile sınırlamaya yönelik çabaları sürdürmeye *kararlaştırır*;
17. Ayrıca, küresel ısınmayı 1,5 °C ile sınırlamanın; küresel karbondioksit emisyonlarını 2030 yılına kadar 2010 seviyesine göre yüzde 45 ve yüzyılın ortalarında net sıfıra indirmek dahil olmak üzere, diğer sera gazlarında derin azalmaların yanı sıra; küresel sera gazı emisyonlarında hızlı, derin ve sürekli azalmalar gerektirdiğini *kabul eder*;
18. Ayrıca bunun, bu kritik on yılda, mevcut en iyi bilimsel bilgi ve eşitlik temelinde, ortak ancak farklı sorumluluklar ve ilgili yetenekleri yansıtan ve sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluğu ortadan kaldırma çabaları bağlamında hızlandırılmış eylem gerektirdiğini *kararlılıkla kabul eder*;
19. Tarafları; 2030 yılına kadar metan dahil olmak üzere karbon dioksit

dışı sera gazı emisyonlarını azaltmak için başka eylemleri düşünmeye *davet eder*;

20. Tarafları; en yoksul ve en savunmasız bölgelere hedefli destek sağlarken, devam eden kömür enerjisinin aşamalı olarak kaldırılması ve verimsiz fosil yakıt sübvansiyonlarının aşamalı olarak kaldırılmasına yönelik hızlandırılmış çabalar da dahil olmak üzere, ulusal koşullara uygun olarak ve adil bir geçiş için desteğe duyulan ihtiyacı kabul ederek, temiz enerji üretimi ve enerji verimliliği önlemlerinin yaygınlaştırılmasını hızlandırmak da dahil olmak üzere, düşük emisyonlu enerji sistemlerine geçiş için teknolojilerin geliştirilmesini, konuşlandırılmasını ve yaygınlaştırılmasını ve politikaların benimsenmesini hızlandırmaya *çağırır*;

21. Sera gazlarının yutağı ve rezervuarı olarak hareket ederek ve sosyal ve çevresel güvenceler sağlarken biyoçeşitliliği koruyarak Sözleşmenin uzun vadeli küresel hedefine ulaşmak için ormanlar ve diğer karasal ve deniz ekosistemleri de dahil olmak üzere doğayı ve ekosistemleri korumanın, muhafaza etmenin ve eski haline getirmenin önemini *vurgular*;

V. AZALTIM VE UYUM İÇİN FİNANSMAN, TEKNOLOJİ TRANSFERİ VE KAPASİTE GELİŞTİRME

22. Gelişmiş ülke Taraflarını; Sözleşme kapsamındaki mevcut yükümlülüklerini sürdürürken, gelişmekte olan ülke Taraflara hem azaltım hem de uyum konusunda yardımcı olmak için mali kaynaklar, teknoloji transferi ve kapasite geliştirme de dahil olmak üzere gelişmiş destek sağlamaya *çağırır* ve diğer Tarafları bu desteği gönüllü olarak sağlamaya veya sağlamaya devam etmeye *teşvik eder*;

23. Özellikle iklim değişikliğinin artan etkileri ve 2019 koronavirüs hastalığı salgınının bir sonucu olarak artan borçluluk nedeniyle gelişmekte olan ülke Tarafların artan ihtiyaçlarını *endişeyle not eder*;

24. Gelişmekte olan ülke Tarafların Sözleşme ve Paris Anlaşması'nın² uygulanmasına ilişkin ihtiyaçlarının belirlenmesine ilişkin ilk raporu ve Finans Daimi Komitesi tarafından hazırlanan dördüncü iki yıllık İklim Finansmanı Akımlarına ilişkin Değerlendirme ve Genel Bakış raporunu³ *memnuniyetle karşılar*;

25. Paris Anlaşmasının hedeflerini yakalamak için gereken seviyeye ulaşmak amacıyla gelişmekte olan ülke Taraflar için yılda 100 milyar ABD Dolarını aşan önemli ölçüde artan desteği de dahil olmak üzere tüm kaynaklardan iklim finansmanını seferber etme ihtiyacını *vurgular*;

26. Gelişmiş ülke Taraflarının anlamlı azaltım eylemleri ve uygulamada şeffaflık bağlamında 2020 yılına kadar ortaklaşa yılda 100 milyar ABD dolarını harekete geçirme hedefinin henüz karşılanmadığını *derin bir üzüntüyle not eder* ve birçok gelişmiş ülke Tarafı tarafından verilen taahhütlerin artmasını ve İklim Finansmanı Dağıtım Planı: 100 Milyar ABD Dolarlık Hedefe⁴ ve burada yer alan toplu eylemleri *memnuniyetle karşılar*;

² Bakınız FCCC/CP/2021/10/Add.2–FCCC/PA/CMA/2021/7/Add.2.

³ Bakınız FCCC/CP/2021/10/Add.1–FCCC/PA/CMA/2021/7/Add.1.

⁴ Şu adreste mevcuttur: <https://ukcop26.org/wp-content/uploads/2021/10/Climate-Finance-Delivery-Plan-1.pdf>.

27. Gelişmiş Ülke Tarafları, 100 milyar ABD Doları hedefine acilen ve 2025 yılına kadar tam olarak ulaşmaya *çağırır* ve taahhütlerinin uygulanmasında şeffaflığın önemini *vurgular*;
28. Finans Mekanizmasının faal kuruluşlarını, çok taraflı kalkınma bankalarını ve diğer finansal kurumları iklim eylemine yönelik yatırımları daha da büyötmeye *çağırır* ve hibeler ve diğer yüksek düzeyde ayrıcalıklı finans biçimleri de dahil olmak üzere küresel olarak tüm kaynaklardan iklim finansmanının ölçeğinde ve etkinliğinde sürekli bir artış *çağrısında bulunur*;
29. İklim değışikliğinin olumsuz etkilerine karşı özellikle hassas olan ölkelerin ihtiyaçlarını dikkate alacak şekilde ölçeklendirilmiş finansal kaynaklara olan ihtiyacı *yeniden vurgular* ve bu bağlamda ilgili çok taraflı kurumları; imtiyazlı mali kaynakların ve diğer destek biçimlerinin özel çekme hakları da dahil olmak üzere temin edilmesi ve harekete geçirilmesinde iklim kırılganlıklarının hükümlere nasıl yansıtılması gerektiğini düşünmeye *teşvik eder*;
30. Pek çok gelişmekte olan ölkelerin finansmana erişimde karşılaştığı zorlukları *vurgular* ve Finans Mekanizmasının faal kuruluşları da dahil olmak üzere finansmana erişimi artırmaya yönelik daha fazla çabayı *teşvik eder*;
31. İmtiyazlı iklim finansmanı biçimlerine uygunluk ve erişim konusunda dile getirilen özel endişeleri *not eder* ve özellikle iklim değışikliğinin olumsuz etkilerine karşı savunmasız durumdaki gelişmekte olan ölkelerin ihtiyaçlarını dikkate alarak, ölçeklendirilmiş mali kaynakların sağlanmasının önemini *yeniden vurgular*;
32. İlgili mali destek sağlayıcılarını, iklim değışikliğinin olumsuz etkilerine karşı kırılganlığın imtiyazlı mali kaynakların sağlanmasına ve harekete geçirilmesine nasıl yansıyabileceğini ve finansmana erişimi nasıl basitleştirip geliştirebileceklerini düşünmeye *teşvik eder*;
33. Sözleşmenin ve Paris Anlaşmasının uygulanmasına yönelik kapasite geliştirme faaliyetlerinin tutarlılığının ve koordinasyonunun artırılmasına ilişkin olarak, kapasite geliştirme konusunda kaydedilen ilerlemeyi *kabul eder*;
34. Gelişmekte olan ölkelerin hem mevcut hem de ortaya çıkan kapasite geliştirme boşluklarını ve ihtiyaçlarını belirleme ve ele alma konusunda desteklemeye devam etme ve bu ihtiyaçlara yanıt vermek için iklim eylemini ve çözümlerini harekete geçirme ihtiyacının *farkına varır*;
35. Teknoloji Yürütme Komitesi ile İklim Teknolojisi Merkezi ve Ağının 2020 ve 2021⁵ için ortak yıllık raporlarını *memnuniyetle karşılar* ve iki kurumu işbirliğini güçlendirmeye *davet eder*;
36. Yeniliğin hızlandırılması, teşvik edilmesi ve etkinleştirilmesi dahil olmak üzere azaltım ve uyum eyleminin uygulanması için teknoloji geliştirme ve transferine ilişkin olarak işbirlikçi eylemi güçlendirmenin önemini ve Teknoloji Mekanizmasının çeşitli kaynaklardan öngörülebilir, sürdürülebilir ve yeterli finansmanının önemini *vurgular*;

⁵ FCCC/SB/2020/4 ve FCCC/SB/2021/5.

VI. KAYIP VE HASAR

37. İklim değişikliğinin halihazırda kayıp ve hasara neden olduğunu ve giderek daha fazla zarara neden olacağını ve sıcaklıklar yükseldikçe, iklim ve aşırı hava olaylarının etkilerinin giderek daha büyük bir sosyal, ekonomik ve çevresel tehdit oluşturacağını *kabul eder*;
38. Yerli halklar ve yerel topluluklar da dahil olmak üzere yerel, ulusal ve bölgesel düzeyde çok çeşitli paydaşların iklim değişikliğinin olumsuz etkileriyle bağlantılı kayıp ve zararı önleme, en aza indirme ve ele almadaki önemli rolünü de *kabul eder*;
39. İklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı özellikle savunmasız olan gelişmekte olan ülke Taraflarda bu etkilerle bağlantılı kayıp ve hasarı önlemeye, en aza indirmeye ve ele almaya yönelik yaklaşımların uygulanması için finansman, teknoloji transferi ve kapasite geliştirme dahil olmak üzere uygun şekilde eylem ve desteği artırmanın aciliyetini *yineler*;
40. Gelişmiş ülke Taraflarını, Finans Mekanizmasının faaliyet gösteren kuruluşlarını, Birleşmiş Milletler kuruluşlarını, hükümetler arası kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ve özel kaynaklar da dahil olmak üzere diğer ikili ve çok taraflı kuruluşları; iklim değişikliğinin olumsuz etkileri ile bağlantılı kayıp ve zararı ele alan faaliyetler için gelişmiş ve ek destek sağlamaya *çağırır*;
41. İklim değişikliğinin olumsuz etkileriyle bağlantılı kayıp ve hasarı önlemeye, en aza indirmeye ve ele almaya yönelik yaklaşımların uygulanması için gerekli kapasitenin geliştirilmesinde talebe dayalı teknik yardımın önemini *kabul eder*;
42. Santiago ağının iklim değişikliğinin olumsuz etkileriyle bağlantılı kayıp ve zararı önlemek, en aza indirmek ve ele almak için, kurumsal düzenlemelerini daha da geliştirici işlevler ve süreç üzerinde anlaşılması da dahil olmak üzere daha fazla operasyonel hale getirilmesini *memnuniyetle karşılar*;
43. CMA.3 kararının 67-70 ve 73-74. paragraflarını *onaylar*;^{6 7}
44. İklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin neden olduğu ihtiyaç ölçeğine yanıt vermek için tutarlı eylemin önemini *kabul eder*;
45. Kayıp ve hasarı önleme, en aza indirme ve ele alma yaklaşımlarının nasıl iyileştirileceğine ilişkin anlayışı sağlamlaştırmak için gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler, fonlar, teknik kuruluşlar, sivil toplum ve topluluklar arasındaki ortaklıkları güçlendirmeye *karar verir*;

⁶ Paris Anlaşması Taraflar toplantısının üçüncü oturumunda gündem maddesi 2(c)'de önerilen "Glasgow İklim Paketi" başlıklı karar taslağı.

⁷ Varşova Uluslararası Mekanizmasının İklim Değişikliği Etkileri ile bağlantılı Kayıp ve Hasar yönetimine ilişkin tartışmaların bir sonucu vermediği kaydedildi: bu, konunun daha fazla ele alınmasına hâlâ getirmez.

VII. UYGULAMA

46. Taraflar ve Taraf olmayan paydaşlar arasında 2018, 2019 ve 2020'de düzenlenen 2020 öncesi uygulama ve hedeflere ilişkin yuvarlak masa toplantılarının, 2020 öncesi dönemde oluşturulan organların çalışmalarının yanı sıra, ön hazırlık sürecinde eylem ve desteğe ilişkin olarak Tarafların çabalarının ve karşılaştıkları zorlukların anlaşılmasına ve geliştirilmesine yardımcı olduğunu *hatırlatır*;
47. Henüz bunu yapmamış olan tüm Tarafları, Sözleşme kapsamındaki mevcut taahhütlerini mümkün olan en kısa sürede yerine getirmeye *şiddetle teşvik eder*;
48. Özellikle emisyon yoğun sektörlerde, ulusal hedeflerin yerine getirilmesine ve uygulanmasına katkıda bulunacak sektörel eylem potansiyelini ortaya çıkarmak için gerçekleştirilen eylemi *memnuniyetle karşılar*;
49. Müdahale tedbirlerinin etkilerinden en çok etkilenen ekonomilere sahip Tarafların, özellikle de gelişmekte olan ülke Tarafların, Sözleşme'nin 4. Maddesinin 8. ve 10. paragrafları uyarınca endişelerini dikkate alma ihtiyacını *kabul eder*;
50. Ayrıca, sera gazlarının yutakları ve rezervuarları olarak hareket etmek, iklim değişikliği etkilerine karşı kırılganlığı azaltmak ve yerli halklar ve yerel topluluklar da dahil olmak üzere sürdürülebilir geçim kaynaklarını desteklemek de dahil olmak üzere önemli hizmetler sunmak için ekosistemleri korumanın, muhafaza etmenin ve eski haline getirmenin önemini *kabul eder*;
51. Tarafları; ulusal ve yerel politika ve planlama kararlarında yukarıdaki 50. paragrafta atıfta bulunulan konuları ele almak için bütünleşik bir yaklaşım benimsemeye *teşvik eder*;
52. Teknolojinin konuşlandırılması, transferi ve gelişmekte olan ülke Taraflara destek sağlanması dahil olmak üzere, sürdürülebilir kalkınmayı ve yoksulluğun ortadan kaldırılmasını teşvik eden adil geçişlere ve düşük sera gazı emisyonu ve iklime dayanıklı kalkınmaya yönelik bir yol haritası ile tutarlı finansal akımlar da dahil olmak üzere insana yakışır iş ve kaliteli işlerin yaratılmasını sağlama ihtiyacını *kabul eder*;

VIII. İŞBİRLİĞİ

53. Sözleşmenin amacına ve Paris Anlaşmasının hedeflerine yönelik ilerlemeye katkıda bulunmak için toplumun tüm aktörleri, sektörler ve bölgeler arasında teknolojik ilerleme dahil olmak üzere yenilikçi iklim eylemi konusunda uluslararası işbirliğinin önemini *kabul eder*;
54. Sözleşmenin 3. maddesinin 5. paragrafını ve iklim değişikliğini ele almak ve sürdürülebilir ekonomik büyüme ve kalkınmayı desteklemek için işbirliğinin önemini *hatırlatır*;
55. Sivil toplum, yerli halklar, yerel topluluklar, gençler, çocuklar, yerel ve bölgesel yönetimler ve diğer paydaşlar dahil olmak üzere Taraf olmayan

paydaşların Sözleşme'nin amacına ve Paris Anlaşması'nın hedeflerine yönelik ilerlemeye katkıda bulunmadaki önemli rollerini *kabul eder*;

56. Üst düzey şampiyonların azmini, liderliğini ve eylemlerini üst noktalara taşımak amacıyla Küresel İklim Eylemi için Marakeş Ortaklığının⁸ geliştirilmesini ve hesap verebilirliği ve gönüllü girişimlerin ilerlemesini izlemeyi desteklemek için İklim Eylem için Devlet Dışı Aktör Bölgesi platformundaki sekreterliğin çalışmalarını *memnuniyetle karşılar*;

57. Ayrıca bölgesel iklim haftalarına ilişkin üst düzey tebliği⁹ memnuniyetle karşılar ve Tarafların ve Taraf olmayan paydaşların iklim değişikliğine bölgesel düzeyde inandırıcı ve dayanıklı tepkilerini güçlendirebilecekleri bölgesel iklim haftalarının devamını *teşvik eder*;

58. Adaptasyon ve azaltım eyleminin nasıl güçlendirileceğini düşünmeye ilişkin okyanus ve iklim değişikliği diyalogu ve arazi ve iklim değişikliğine uyum ile ilgili diyaloga ilişkin Bilimsel ve Teknolojik Danışma Yardımcı Organı Başkanının gayri resmi özet raporlarını ayrıca *büyük memnuniyetle karşılar*;

59. Tarafları; yukarıdaki 58. paragrafta atıfta bulunulan arazi ve iklim değişikliğine uyumla ilgili konulardaki diyalog hakkındaki raporun 75. paragrafında yer alan mevcut Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) programları ve faaliyetleri kapsamında arazi üzerinde iklim eyleminin nasıl geliştirileceğine ilişkin görüşlerini sunmaya *davet eder* ve Bilimsel ve Teknolojik Danışma Yardımcı Organının Başkanından buna ilişkin gayri resmi bir özet rapor hazırlamasını ve bunu Taraflar Konferansı'nın yirmi yedinci oturumunda sunmasını *talep eder*;

60. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) kapsamındaki ilgili çalışma programlarını ve oluşturulmuş organları, okyanus temelli eylemlerin mevcut görev ve çalışma planlarına nasıl entegre edileceğini ve güçlendirileceğini düşünmeye ve uygun olduğu şekilde mevcut raporlama süreçleri dahilinde bu faaliyetler hakkında rapor vermeye *davet eder*;

61. Bilimsel ve Teknolojik Danışma Yardımcı Organının Başkanını; Bilimsel ve Teknolojik Danışma Yardımcı Organının elli altıncı oturumundan (Haziran 2022) başlayarak, okyanus temelli eylemi güçlendirmeye ve bununla ilgili gayri resmi bir özet rapor hazırlamaya ve sonraki oturumunda bunu Taraflar Konferansı'na sunmaya *ayrıca davet eder*;

62. Tarafları, insan hakları, cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesi konusundaki kendi yükümlülüklerine saygı duyarak, teşvik ederek ve dikkate alarak İklimi Güçlendirme Eylemi üzerine Glasgow çalışma programını hızla uygulamaya başlamaya *çağırır*;

63. Ekim 2021'de Glasgow'da çocukların ve gençlerin sivil toplum kuruluşları tarafından düzenlenen on altıncı Gençlik Konferansı'nın ve

⁸ Şu

adreste

mevcuttur:

<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/Improved%20Marrakech%20Partnership%202021-2025.pdf>.

⁹ Şu adreste mevcuttur: <https://unfccc.int/regional-climate-weeks/rcw-2021-cop26-communique>.

Eylül 2021'de İtalya'nın Milano şehrinde düzenlenen “Youth4Climate2021: Driving Ambition” etkinliğinin sonuçları için *takdirini ifade eder*;

64. Tarafları ve paydaşları; Sözleşme ve Paris Anlaşması dahil olmak üzere çok taraflı, ulusal ve yerel karar alma süreçlerinde anlamlı genç katılımı ve temsili sağlamaya *teşvik eder*;

65. Glasgow İklim Güçlendirme Eylemi çalışma programının uygulanmasına katkıda bulunmak amacıyla ve Sekreterliğin desteğiyle, Taraflar Konferansının gelecekteki Başkanlıklarını; Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) çocuk ve gençlik meclisleri ve diğer gençlik örgütleriyle işbirliği içinde, Taraflar ve gençler arasında diyalog için gençlik öncülüğünde yıllık bir iklim forumunun düzenlenmesini kolaylaştırmaya *davet eder*;

66. İklim değişikliği konusunda etkin eylem için yerli halkların ve yerel toplulukların kültür ve bilgilerinin önemli rolünü *vurgular* ve Tarafları; iklim eyleminin tasarlanması ve uygulanmasına yerli halkları ve yerel toplulukları aktif olarak dahil etmeye ve Yerel Topluluklar ve Yerli Halklar Platformu'nun işlevlerinin gerçekleştirilmesine yönelik 2022–2024 için ikinci üç yıllık çalışma planına katılmaya *çağırır*;

67. Dokuz sivil toplum kuruluşu oluşumu da dahil olmak üzere gözlemci kuruluşların bilgilerini paylaşmada oynadıkları önemli rolü ve Sözleşme'nin hedeflerine ulaşmak için iddialı eylemlere girişme ve bu amaçla Taraflarla işbirliği yapma çağrılarını *kabul ettiğini ifade eder*;

68. Tarafları; kadınların iklim eylemine tam, anlamlı ve eşit katılımını artırmaya ve taaahütleri artırmak ve iklim hedeflerine ulaşmak için hayati önem taşıyan toplumsal cinsiyete duyarlı uygulama ve uygulama araçlarını sağlamaya teşvik eder;

69. Tarafları; toplumsal cinsiyete ilişkin geliştirilmiş Lima çalışma programını ve toplumsal cinsiyet eylem planını¹⁰ uygulamalarını güçlendirmeye *çağırır*;

70. Bu kararda atıfta bulunulan sekreteryaya tarafından üstlenilecek faaliyetlerin tahmini bütçe sonuçlarını *not eder*;

71. Sekreterliğin bu kararda belirtilen eylemlerinin mali kaynakların mevcudiyetine bağlı olarak üstlenilmesini *talep eder*.

¹⁰ Karar 3/CP.25.